

Katarzyna Elżbieta Krasowska

Rozwój zrównoważony małych miast Pomorza Zachodniego po przystąpieniu Polski do Unii Europejskiej

SZCZECIN 2021

Katarzyna Elżbieta Krasowska

Rozwój zrównoważony
małych miast
Pomorza Zachodniego
po przystąpieniu Polski
do Unii Europejskiej

Zachodniopomorski Uniwersytet Technologiczny w Szczecinie

Katarzyna Elżbieta Krasowska

Rozwój zrównoważony małych miast Pomorza Zachodniego po przystąpieniu Polski do Unii Europejskiej

Szczecin 2021

Recenzenci

prof. dr hab. inż. arch. Justyna Kobylarczyk

dr hab. inż. arch. Michał Stangel, prof. PŚ

Opracowanie redakcyjne

Wojciech Markowski

Skład komputerowy

Waldemar Jachimczak

Wydano za zgodą

Rektora Zachodniopomorskiego Uniwersytetu Technologicznego w Szczecinie

ISBN 978-83-7663-331-2

Wydawnictwo Uczelniane

Zachodniopomorskiego Uniwersytetu Technologicznego w Szczecinie

al. Piastów 48, 70-311 Szczecin

tel. 91 449 47 60

e-mail: wydawnictwo@zut.edu.pl

Druk: PPH „Zapół” Sobczyk Sp.j., al. Piastów 42, 71-062 Szczecin

Moim Rodzicom

SPIS TREŚCI

Przedmowa	9
1. Wprowadzenie	11
1.1. Geneza tematu.....	11
1.2. Cel i tezy pracy.....	13
1.3. Struktura pracy i zastosowane metody badawcze	14
1.4. Identyfikacja problemu badawczego.....	18
1.5. Przedmiot badań.....	22
1.6. Zakres badań	23
1.7. Stan badań	27
2. Rozwój zrównoważony a planowanie zintegrowane	37
2.1. Koncepcja rozwoju zrównoważonego miast.....	37
2.2. Ład zintegrowany	41
2.3. Krajowa polityka miejska	46
2.4. Porównanie europejskich systemów zintegrowanego planowania lokalnego.....	49
2.5. Monitorowanie stanu zagospodarowania i procesów rozwoju przestrzennego miast	52
3. Model monitorowania rozwoju miast (MMRM).....	61
3.1. Ogólna charakterystyka MMRM.....	61
3.2. Mechanizm zastosowania MMRM.....	63
3.3. Zastosowanie metody benchmarkingu w planowaniu zintegrowanym...	67
4. Pomorze Zachodnie – analiza makrootoczenia.....	69
4.1. Delimitacja historyczna obszaru Pomorza Zachodniego	69
4.2. Krajobraz Pomorza Zachodniego	71
4.3. Demografia województwa zachodniopomorskiego	72
4.4. Rynek pracy.....	81
4.5. Gospodarka.....	83
4.6. Turystyka	84
4.7. Czynniki rozwojowe regionu Pomorza Zachodniego	87
4.8. Struktura osadnicza regionu Pomorza Zachodniego na tle kraju	88
4.9. Wykorzystanie funduszy Unii Europejskiej	91

5. Analiza wskaźnikowa	93
5.1. Wprowadzenie	93
5.2. Ład środowiskowy	94
5.3. Ład społeczny	130
5.4. Ład gospodarczy	163
5.5. Ład zintegrowany	177
6. Podsumowanie i wnioski	179
6.1. Podsumowanie badań i weryfikacja tezy	179
6.2. Wnioski z oceny uwarunkowań zewnętrznych	182
6.3. Wnioski ogólne z analizy wskaźnikowej	184
6.4. Monitorowanie rozwoju miast	195
6.5. Wnioski końcowe	198
7. Aneks. Analiza alokacji funduszy zewnętrznych z Unii Europejskiej	201
7.1. Barlinek – analiza realizowanych projektów	201
7.2. Chojna – analiza realizowanych projektów	204
7.3. Czaplinek – analiza realizowanych projektów	206
7.4. Darłowo – analiza realizowanych projektów	208
7.5. Kamień Pomorski – analiza realizowanych projektów	210
7.6. Maszewo – analiza realizowanych projektów	212
7.7. Nowe Warpno – analiza realizowanych projektów	214
7.8. Połczyn-Zdrój – analiza realizowanych projektów	216
7.9. Pyrzyce – analiza realizowanych projektów	218
7.10. Trzebiatów – analiza realizowanych projektów	220
Bibliografia	223
Streszczenie	237

PRZEDMOWA

Niniejsza monografia powstała na podstawie rozprawy doktorskiej pt. *Rozwój zrównoważony małych miast Pomorza Zachodniego po przystąpieniu Polski do Unii Europejskiej*, obronionej 1 lipca 2019 roku na Wydziale Budownictwa i Architektury Zachodniopomorskiego Uniwersytetu Technologicznego w Szczecinie.

Opiekunem naukowym był prof. dr hab. inż. arch. Zbigniew Paszkowski, a recenzentami prof. dr hab. inż. arch. Justyna Kobylarczyk z Politechniki Krakowskiej oraz dr hab. inż. arch. Michał Stangel, profesor Politechniki Śląskiej, którym bardzo dziękuję za wnikliwe i merytoryczne uwagi, stanowiące istotne wskazówki służące poprawie jakości przedstawionej publikacji.

Monografia powstała dzięki doskonałemu wsparciu naukowemu promotora – prof. Zbigniewa Paszkowskiego, któremu składam serdeczne podziękowania za poświęcony czas, ukierunkowanie pomysłów badawczych oraz pomoc w wyznaczeniu ścieżki rozwoju naukowego.

Serdecznie dziękuję za wsparcie i pomoc wszystkim osobom i instytucjom, które przyczyniły się do powstania tej książki. Dziękuję również wszystkim osobom inspirującym mnie do dalszego działania – mojej rodzinie i najbliższym, bez których codziennego wsparcia nie powstałaby ta książka.

Katarzyna Krasowska

1. WPROWADZENIE

(...) w XXI wieku sukces gospodarczy odniosą te miasta, które potrafią wykorzystać swoje przewagi konkurencyjne. Głównym źródłem tych przewag będzie wieloaspektowa spójność miasta. Znaczące przewagi konkurencyjne stwarzać będą także: umiejętność wykorzystania przymiotów środowiska naturalnego i kulturowego, zachowanie dziedzictwa historycznego oraz podkreślenie zarówno unikatowości miasta, jak i różnorodności tworzonych przez miasto możliwości działania¹.

Nowa karta ateńska 2003

1.1. Geneza tematu

Odniesienie do powyższych słów Nowej karty ateńskiej znajduje się w wielu publikacjach dotyczących związku pomiędzy jakością przestrzeni miejskiej a jakością życia mieszkańców. Niniejsza rozprawa łączy w sobie trzy obszary zagadnień. Pierwszy dotyczy określenia współczesnych zasad planowania zintegrowanego, tworzenia ładu przestrzennego w odniesieniu do przestrzeni małych miast i jakości życia ich mieszkańców. Drugi odnosi się do metod oraz wskaźników oceny ładu przestrzennego w kontekście rozwoju zrównoważonego, a trzeci – zastosowania tych wskaźników w opracowanej autorskiej metodzie oceny miast na przykładzie małych miast Pomorza Zachodniego.

Na życie w małym mieście decyduje się coraz więcej osób z wyższym wykształceniem, na co wpływ ma coraz większa informatyzacja społeczeństwa, dzięki której odległość od dużych ośrodków osadniczych, gdzie zlokalizowane są siedziby wielkich korporacji, staje się drugorzędnym kryterium wyboru miejsca zamieszkania. Konsekwencją tych procesów jest wzrost konkurencyjności małych ośrodków osadniczych. Miasta zaczynają rywalizować pod względem gospodarczym i ekonomicznym. Stwarzają też coraz więcej możliwości podnoszenia jakości życia swoich mieszkańców. Pojawiają się nowe technologie wymagające zmian produkcji oraz form i sposobów organizacji przestrzeni miejskich².

Zagadnienie jakości przestrzennej, planowania zintegrowanego rozwoju zrównoważonego, transformacji przestrzennej i rewitalizacji miast jest przedmiotem

1 *Nowa karta ateńska 2003. Wizja miast XXI wieku*, <http://www.frw.fc.pl/pliki/krtatenska2003.pdf> (dostęp: 15.07.2018).

2 G. Węclawowicz, *Geografia społeczna miast*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2007.

zainteresowania różnych dyscyplin naukowych, takich jak: architektura, urbanistyka, gospodarka przestrzenna, ekonomia czy socjologia. Temat małego miasta podejmowany jest jednak znacznie rzadziej niż problematyka miast średnich czy dużych. W kontekście współczesnych europejskich tendencji do tworzenia spójnego systemu osadniczego i wdrażania zasad rozwoju zrównoważonego problem rozwoju małych miast jest istotny i ważny. Trudniej jest bowiem rozwijać się niewielkim ośrodkom miejskim, które na ogół nie dysponują wystarczająco atrakcyjnymi walorami w zakresie oferty miejsc pracy, edukacji i różnego rodzaju lokalnych usług. Natomiast małe miasta przeważnie dysponują niezwykle cennym kapitałem, możliwym do wykorzystania przy odpowiednim planowaniu przestrzennym i dostępie do zewnętrznych środków finansowych, którym są walory związane z ich lokalizacją: atrakcyjne położenie krajobrazowe, skala miasta, komfort zamieszkania.

Niniejsza rozprawa powstała w wyniku analizy problemu przyszłości małych miast oraz czynników mających współcześnie wpływ na ich rozwój. Stanowi ona również próbę podsumowania dotychczasowego 15-letniego okresu członkostwa Polski w Unii Europejskiej na przykładzie wybranych małych miast Pomorza Zachodniego.

Dzięki wsparciu Unii Europejskiej Polska bierze udział w wielu programach mających wpływ na poprawę jakości życia, przede wszystkim w ośrodkach osadniczych o niewielkiej skali, w małych miastach i wsiach. Wspierane programy rewitalizacji obszarów zdegradowanych ukierunkowane są głównie na pojedyncze obiekty lub przestrzenie o charakterze publicznym, co ma duży wpływ na obraz miasta i staje się widoczne szczególnie w przypadku miasteczek. Ukazują się nowe programy kładące nacisk na partycypację społeczną w planowaniu rozwoju przestrzennego miasta. Szczególną wagę przywiązuje się do wzrostu kompetencji osób mających bezpośredni wpływ na działania podejmowane w poszczególnych jednostkach. Powstają programy takie jak: URBACT³, Modelowa rewitalizacja czy pilotażowy program „Partnerska inicjatywa miast”, prowadzony przez Ministerstwo Inwestycji i Rozwoju. Mają one na celu podniesienie poziomu wiedzy i kompetencji w miastach dzięki wymianie informacji na temat dobrych praktyk.

3 URBACT – europejski program współpracy terytorialnej dla zrównoważonego rozwoju miast. Podkreśla kluczową rolę, jaką miasta odgrywają w obliczu coraz bardziej złożonych przemian społecznych. URBACT pomaga miastom wypracować praktyczne, innowacyjne i zrównoważone metody, łączące wymiary ekonomiczny, społeczny i środowiskowy. Umożliwia im dzielenie się dobrymi praktykami i zdobywającymi doświadczeniami ze wszystkimi profesjonalistami zaangażowanymi w politykę miejską w Europie.

Polska osiągnęła niewątpliwy sukces w negocjacjach budżetowych na okres programowania Unii Europejskiej 2014–2020. Otrzymała jeszcze więcej środków, niż dostała w zakończonej perspektywie.

Badania wykonane na potrzeby niniejszej rozprawy wykazały, że nie zawsze zewnętrzne środki finansowe z budżetu Unii Europejskiej wydawane były w sposób kompetentny i celowy, a to właśnie strategiczny dobór celów i zorientowane na ten cel planowanie stanowi klucz do rozwoju zrównoważonego zarówno małych, jak i dużych jednostek osadniczych. Lista niedoskonałości w alokacji środków finansowych przeznaczonych na rozwój małych miast jest bardzo długa: niepotrzebne szkolenia, budowanie niepowiązanych fragmentów dróg i ścieżek rowerowych bez należytej koordynacji w czasie i przestrzeni, projekty „rewitalizacyjne” będące prostymi remontami, a nie – jak zakładały programy – kompleksowymi przedsięwzięciami zmieniającymi poszczególne przestrzenie miast, budowanie drogiej infrastruktury w wyludniających się obszarach, tworzenie parków przemysłowych w nieatrakcyjnych lokalizacjach, budowanie nieopłacalnych w użytkowaniu obiektów wymagających stałych dopłat (centrów wodnych, centrów kultury itp.). To tylko niektóre mankamenty związane z nieprawidłową alokacją środków zewnętrznych przez władze samorządowe. Pomimo to aktywność w aplikowaniu o dotacje, samorządność budująca tożsamość lokalną, podnoszenie jakości życia mieszkańców i uzyskiwanie standardów europejskich w kształtowaniu miast i miasteczek stanowią niewątpliwie, choć trudno mierzalne, efekty podejmowanych działań w okresie po przyjęciu Polski do Unii Europejskiej.

1.2. Cel i tezy pracy

Celem głównym pracy jest ocena zmian funkcjonalno-przestrzennych zachodzących w wybranych miastach Pomorza Zachodniego w zakresie realizacji idei rozwoju zrównoważonego oraz dążenia do osiągnięcia ładu zintegrowanego.

Celem pośrednim jest stworzenie narzędzi badawczych pozwalających na bieżącą ocenę jakości uzyskanych efektów rozwoju, w szczególności wobec alokacji środków zewnętrznych. Jak wynika ze wstępnych analiz, wiele projektów powstałych w przestrzeni małych miast z wykorzystaniem zewnętrznych środków finansowych na rozwój zrównoważony nie przyniosło zakładanych efektów z uwagi na przeznaczenie tych środków na powszechną poprawę warunków życia zamiast wykorzystania ich na stymulację rozwoju, usuwanie barier rozwojowych i stwarza-

nie korzystnych perspektyw gospodarczych oraz społecznych. W związku z tym sformułowano następujące tezy pracy:

Teza 1: *Finansowanie ze środków zewnętrznych projektów na terenie małych miast sprzyja realizacji idei rozwoju zrównoważonego pod warunkiem ukierunkowania nakładów na działania stymulujące rozwój.*

Teza 2: *Bieżący monitoring czynników stymulujących i hamujących rozwój zrównoważony oraz dostosowanie systemu planowania do zmieniających się uwarunkowań zwiększa efektywność wykorzystania środków na cele inwestycyjne i społeczne.*

1.3. Struktura pracy i zastosowane metody badawcze

1.3.1. Uwagi wstępne

Problem badania przemian przestrzennych małych miast ma charakter interdyscyplinarny. Łączy w sobie zagadnienia z zakresu: architektury, urbanistyki, planowania przestrzennego, funkcjonowania środowiska przyrodniczego (ekologii), gospodarki, ekonomii oraz elementy psychologii. Prowadzone badania zmierzają do poszukiwania powiązań pomiędzy poszczególnymi dziedzinami oraz ich dalszych implikacji i synergii w procesie powstawania nowego narzędzia wspomagającego planowanie strategiczne rozwoju miast.

Pierwszy etap prac nad stworzeniem tego narzędzia polegał na zebraniu i pogłębieniu informacji na temat metod badawczych stosowanych w monitorowaniu zmian w strukturze przestrzennej miast. Dokonano ich przeglądu i zestawienia. Przeanalizowano także uwarunkowania wynikające z faktu, że zintegrowany rozwój zrównoważony miast jest pojęciem powszechnie stosowanym, choć różnorodnie definiowanym. Zgromadzone informacje, które w założeniu miały pozwolić na przeprowadzenie przeglądu, a następnie systematyki stosowanych narzędzi i metod badawczych, ukazały zależność pomiędzy rozumieniem pojęcia rozwoju zrównoważonego zintegrowanego a metodami i technikami badawczymi. Dotyczy to zarówno badań empirycznych rozwoju miast, jak i aplikacyjnych z zakresu metodologii badań naukowych. Ponieważ precyzyjne i pełne zdefiniowanie pojęcia rozwoju zrównoważonego przestrzeni miast ma podstawowe znaczenie jako warunek określenia pola badawczego i ustalenia zakresu badania i jego metodyki, przed przejściem do formułowania koncepcji badawczej przeprowadzono analizę najważniejszych pojęć i ich definicji. Następnie sformułowano definicje tych pojęć, które przyjęto w dalszych badaniach.

Zakres tematyczny i metodyka badania obejmują cztery zagadnienia badawcze, sformułowane w taki sposób, aby wnioski z przypisanych im zadań badawczych pozwalały na ocenę rozwoju zrównoważonego w mieście.

Przyjęta metoda badawcza uwzględnia następujący układ zagadnień: kontekst i ujęcie problemu, planowanie zmian, realizację, ocenę skuteczności i wprowadzanie modyfikacji definiujących strukturę pracy. Poniżej scharakteryzowano zawartość poszczególnych rozdziałów pracy.

1.3.2. Struktura pracy

Struktura rozprawy wynika z określonych celów badawczych. W szczególności podporządkowana jest opracowaniu i przykładowemu zastosowaniu autorskiego modelu monitorowania rozwoju zrównoważonego miast, pozwalającego na uporządkowanie zagadnień związanych z monitorowaniem procesów rozwojowych jednostek osadniczych. Opracowanie składa się z trzech części.

Pierwsza część dotyczy przedmiotu badań – ogólnej charakterystyki i przeglądu stanu badań (rozdział 1) oraz zagadnienia rozwoju zrównoważonego miast i zintegrowanego planowania w świetle literatury (rozdział 2).

Drugą część stanowią badania i analizy – omówienie modelu monitorowania rozwoju zrównoważonego miast (rozdział 3) oraz przykładowe zastosowanie modelu rozwoju miast i prezentacja wyników badań rozwoju wybranych małych miast Pomorza Zachodniego (rozdziały 4 i 5).

Trzecia część to ocena i wnioski – sformułowanie wniosków, zaleceń oraz wskazanie możliwości implementacji modelu na rzecz rozwoju zrównoważonego miast (rozdział 6).

Rozdział 1 stanowi teoretyczne wprowadzenie do poruszanych problemów badawczych i zawiera: główne założenia pracy, cele badawcze, przedmiot i zakres badań, a także teoretyczny kontekst zagadnień omawianych w rozprawie. W tej części przedstawiono stan badań, czyli umiejscowienie pracy w szerokim ujęciu zagadnień z zakresu architektury, urbanistyki oraz planowania przestrzennego. Zamieszczono genezę podjęcia rozprawy, opisującą krótko główne powody, które skłoniły autorkę do zajęcia się tematem badań. Określono przedmiot i zakres prowadzonych badań oraz podstawowe tezy i cele badawcze.

Kontynuacją wprowadzenia w poruszane zagadnienia jest część teoretyczna, w której przedstawiono omawiane w pracy problemy w świetle innych opracowań teoretycznych literatury dotyczących rozwoju zrównoważonego, zintegrowanego planowania przestrzennego, wskaźników rozwoju zrównoważonego oraz wykorzystania systemów informacji przestrzennej w monitorowaniu roz-

woju miast (rozdział 2). W tej części zostały omówione cztery grupy zagadnień. Pierwsza z nich odnosi się do przedstawienia koncepcji rozwoju zrównoważonego miast. W drugiej ukazano istotę zintegrowanego planowania oraz ładu zintegrowanego jako efektu implementacji idei rozwoju zrównoważonego w miastach. W trzeciej zaprezentowano stan dokumentów planistycznych oraz system zintegrowanego planowania w Polsce i Europie. W ostatniej części zestawiono istniejące systemy wskaźnikowego monitorowania rozwoju zrównoważonego, dokonano ich syntezy oraz sformułowano ocenę przydatności poszczególnych technik i narzędzi. Jest to głównie odniesienie do stanu badań oraz aktualnego stanu planowania strategicznego w Polsce.

Wynikiem badawczym przeprowadzonych studiów analitycznych jest sporządzenie syntezy wyników w formie skonstruowania modelu monitorowania rozwoju miast (MMRM) oraz określenie stanu i charakteru przekształceń przestrzennych analizowanych małych miast. Zaproponowane narzędzie badawcze ma walory aplikacyjne, może więc służyć zarówno celom teoretycznym, jak i praktycznym. Może być również stosowane do stymulowania rozwoju gospodarczego. W drugiej części pracy przedstawiono proces budowy modelu, poszczególne elementy składowe oraz dokonano modelowania procesu monitorowania rozwoju (rozdział 3).

W następnym etapie dokonano symulacji dzięki wykonaniu badań przeprowadzonych z wykorzystaniem MMRM w 10 wybranych miastach Pomorza Zachodniego oraz wizualizacji wyników. Badania rozwoju miast zostały zobrazowane na szczegółowo wybranych przypadkach. Wybrano i przebadano najistotniejsze czynniki makrootoczenia (rozdział 4). W tej części pracy przedstawiono kontekst terytorialny badanych miast. Scharakteryzowano region oraz obecne stadium rozwoju przestrzennego przypadków szczególnych.

Czynniki mikrootoczenia, które wskazano jako stymulujące rozwój zrównoważony małych miast i określające stan ładu zintegrowanego, zostały poddane analizie ilościowej w zakresie dotyczącym ładu społecznego i gospodarczego oraz analizie ilościowej i jakościowej w zakresie szeroko pojętego ładu środowiskowo-przestrzennego (rozdział 5).

Ostatnia część zamykająca niniejszą rozprawę zawiera ocenę, wnioski i zalecenia wynikające z badania rozwoju miast przy użyciu MMRM oraz potencjalne możliwości implementacji i kontynuacji badań w przyszłości (rozdział 6). W rozdziale zawarto wnioski ogólne dotyczące monitorowania rozwoju miast, wnioski związane z konstrukcją i zastosowaniem MMRM oraz wnioski dotyczące wyników badań. Dodatkowo przedstawiono możliwości implementacji MMRM w systemach informacji przestrzennej miast oraz wskazano możliwe kierunki kontynuacji badań.

1.3.3. Metody badawcze

Prezentowane badania zostały zrealizowane w celu przetestowania i weryfikacji autorskiego modelu monitorowania rozwoju zrównoważonego miast. Przyjęta w pracy metodologia spełnia postulowaną przez Ewę Kuryłowicz funkcję badań naukowych: „Podstawowe funkcje badań naukowych dzieli się na teoretyczne, metodologiczne i praktyczne: rozpoznanie przedmiotu badań, opracowanie ich wyników, konfrontację tych wyników z praktyką. Zadaniem zaś badań naukowych jest rozwiązywanie problemów i umożliwienie poznania faktów lub zjawisk dotychczas nieznanych lub mało znanych, w pełni niewyjaśnionych, jak też opisywanie, poszukiwanie i wyjaśnianie nowych zjawisk, metod (...) modeli funkcjonujących w określonej rzeczywistości”⁴. W proponowanym modelu zastosowano podejście zintegrowane, traktujące w sposób holistyczny rozwój zrównoważony miast, co przejawia się w zgromadzeniu wyników badań z zakresu wielu dyscyplin naukowych: architektury, urbanistyki, planowania przestrzennego, ekonomii, socjologii oraz technik informatycznych GIS i SIP, a także różnych innych metod badawczych do określenia wskaźników obiektywnych i subiektywnych kształtujących obraz miasta.

Rozwój miast obejmuje wiele różnorodnych zagadnień, które nieraz trudno jest dokładnie i właściwie zmierzyć za pomocą dostępnych zasobów. Często wskaźniki uwarunkowane są aktywnościami ludzkimi oraz wpływem człowieka na środowisko⁵. Badanie rozwoju zrównoważonego miasta wymaga przeprowadzenia badań ilościowych i jakościowych, które wykorzystane łącznie pozwolą ukazać istotę analizowanych zjawisk.

W celu rozpoznania problemu badawczego, zrealizowania celów pracy i zweryfikowania tez zastosowano następujące metody badawcze: analizę danych zastanych, analizę i interpretację dokumentów polityki przestrzennej, analizę danych statystycznych, tworzenie systematyki, metodę symulacyjną – polegającą na testowaniu nowego modelu monitorowania rozwoju miast. Jako metody wspomagające proces badawczy wykorzystano inwentaryzacje urbanistyczne, inwentaryzacje fotograficzne oraz modelowanie struktury miasta z wykorzystaniem technik CAD.

4 E. Kuryłowicz, *Miasto jako przedmiot badań architektury*, [w:] B. Jałowiecki (red.), *Miasto jako przedmiot badań naukowych w początkach XXI wieku*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar, 2008, s. 33.

5 A. Černe, S. Kušar, *The system of indicators for regional development, strukture and potentials*, Ljubljana: University of Ljubljana, 2010.

1.4. Identyfikacja problemu badawczego

Rozwój małych miast Pomorza Zachodniego, a zwłaszcza ich przemiany funkcjonalno-przestrzenne, związany jest z tendencjami współczesnej gospodarki. Gospodarka informacyjna ma znaczący wpływ na procesy zarządzania miastem obok tradycyjnych czynników produkcji, czyli ziemi, pracy i kapitału. Informacja i kapitał ludzki zaczęły odgrywać istotną rolę i urosły do rangi kolejnego ważnego czynnika rozwoju⁶. Badania skupiły się na rozwoju małych miast w zakresie budowania zintegrowanego ładu przestrzennego, tempa i jakości zmian przestrzennych oraz na wytworzeniu i zastosowaniu odpowiedniego narzędzia, które mogłoby służyć monitorowaniu tych zjawisk.

Problematyka pracy dotyczy 15-letniego okresu, od uzyskania przez Polskę członkostwa w Unii Europejskiej w 2004 roku do 2019 roku, za który możliwe było uzyskanie ostatnich danych statystycznych na potrzeby niniejszej rozprawy. Początkom procesu transformacji ustrojowej towarzyszyło hasło „powrotu do Europy”. Niedługo potem idea ta skonkretyzowała się w postulacie „integracji Polski ze strukturami europejskimi”. Już w lutym 1994 roku wszedł w życie układ europejski ustanawiający stowarzyszenie Polski ze Wspólnotami Europejskimi. Dziesięć lat później, 1 maja 2004 roku, po sześciu latach od rozpoczęcia negocjacji akcesyjnych, Polska stała się członkiem Unii Europejskiej. Wejście do Unii było postrzegane przez wielu Polaków jako nieunikniona konsekwencja zmian systemowych zapoczątkowanych pod koniec lat osiemdziesiątych. Jednocześnie można je uznać za zwieńczenie procesu przemian i zarazem potwierdzenie miejsca Polski w Europie. Po latach społeczna akceptacja członkostwa Polski w UE jest niemal powszechna. W marcu 2014 roku akceptacja osiągnęła poziom 89%, jednocześnie odsetek przeciwników członkostwa naszego kraju w UE zmalał do 7%⁷. W świetle powyższych danych można przyjąć, że okres dziesięciolecia wywołał pozytywne zmiany w postrzeganiu kraju przez społeczeństwo. Odnosi się to do mieszkańców wszystkich rodzajów ośrodków w strukturze osadniczej kraju, w tym również małych miast, które są coraz bardziej docenianym miejscem zamieszkania. Żyje w nich około 50% populacji Polski. Według Organizacji Narodów Zjednoczonych małe miasta są podstawowym i najważniejszym środowiskiem mieszkaniowym⁸.

6 G. Gorzelak, M. Smętkowski, *Metropolia i jej region w gospodarce informacyjnej*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar, 2005.

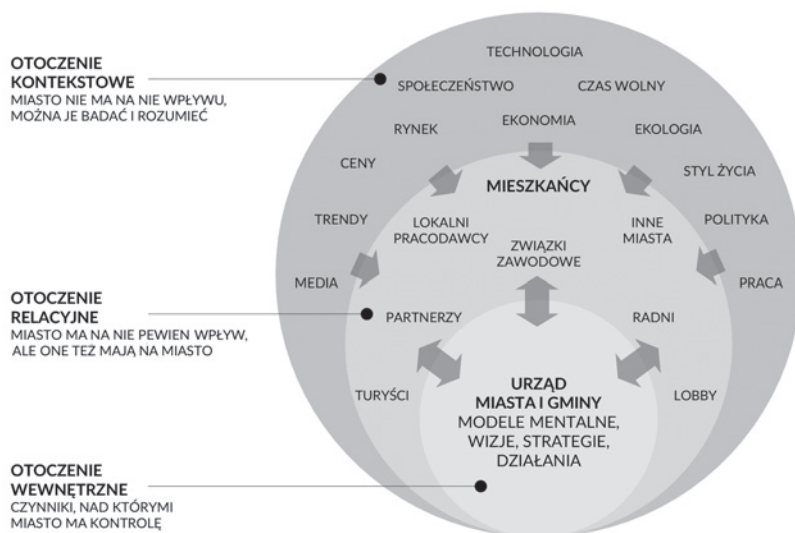
7 B. Roguska, *10 lat członkostwa Polski w Unii Europejskiej*, „Komunikat z Badań CBOS” 2014, 52, s. 1–2.

8 J. Kobylarczyk, *Ocena jakości środowiska zamieszkania w wybranych miastach województwa podkarpackiego po okresie „transformacji” w pierwszej dekadzie XXI wieku*, Kraków: Politechnika Krakowska, 2013, s. 9.

W sieci osadniczej Polski małe miasta stanowią około 75% liczby wszystkich miast. Na skutek transformacji ustrojowej ich status w latach dziewięćdziesiątych uległ osłabieniu. Upadek wielkich gospodarstw rolnych i przemysłu przetwórczego doprowadził do osłabienia znaczenia małych ośrodków w strukturze osadniczej kraju. Dopiero wstąpienie Polski do Unii Europejskiej i przyjęcie wspólnej polityki rozwoju zrównoważonego, opartego na rozwoju regionalnym, spowodowało ponowny wzrost znaczenia tej grupy miast. Analizując problem rozwoju małych miejscowości, nie sposób pominąć wytyczne sformułowane w Karcie lipskiej⁹. W dokumencie znalazły się ustalenia dotyczące polityki miejskiej, których realizacja jest jednocześnie pewną wizją rozwoju miast w najbliższych latach. Ważniejsze aspekty podjęte w karcie dotyczyły: wykorzystania rozwoju zintegrowanego, wzrostu wydajności energetycznej, jakości przestrzeni publicznych, inwestowania w kapitał ludzki. Działania te miały wzmocnić lokalny rynek pracy. Budowa obrazu miasta nie może się odbyć bez wglądu w jego otoczenie: „Obrazy środowiskowe są wynikiem dwustronnego procesu przebiegającego pomiędzy obserwatorem a jego środowiskiem. Środowisko sugeruje różnienia i związki, a obserwator (...) wybiera, organizuje i nadaje znaczenie temu, co widzi”¹⁰. Mamy do czynienia tutaj z relacją asymetryczną, żadna organizacja (miasto) nie może obyć się bez swojego otoczenia, natomiast związek odwrotny jest niejako konieczny. Nie oznacza to jednak, że miasto w interakcji z otoczeniem zostaje ubezwłasnowolnione i zdane tylko na proces przystosowawczy. Różnorodność i burzliwość bodźców płynących z otoczenia pozwala twierdzić, że dostosowanie się nie jest jedynym właściwym sposobem reagowania na zmienne działanie otoczenia. Słuszne wydaje się uznawać ten rodzaj interakcji jedynie za jeden z możliwych rodzajów relacji. Otoczenie miasta charakteryzują przede wszystkim dwie cechy: złożoność oraz niepewność, obie w znaczny sposób ograniczające możliwość przewidywania przyszłych zdarzeń. Z uwagi na charakter relacji między otoczeniem a miastem możemy mówić o makrootoczeniu (uwarunkowania egzogeniczne) i mikrootoczeniu (uwarunkowania endogeniczne). Makrootoczenie to procesy i zjawiska pośrednio oddziałujące na miasto, obiektywnie ustalające ramy jego działalności. Natomiast mikrootoczenie to procesy i zjawiska wchodzące bezpośrednio w relacje będące przedmiotem oddziaływań miasta.

9 Karta lipska na rzecz zrównoważonego rozwoju miast europejskich, http://www.sarp.org.pl/pliki/karta_lipska_pl.pdf (dostęp: 15.07.2018).

10 K. Lynch, *Obraz miasta*, Kraków: Wydawnictwo Archivolta, 2011, s. 7.

Ryc. 1.1. Schemat otoczenia miasta

Źródło: Opracowanie własne.

Na ryc. 1.1 ukazano obraz otoczenia miasta zbudowany na podstawie metody scenariuszowej przedstawionej przez jednego z jej twórców, Keesa van der Heijdena¹¹.

Otoczenie zostało podzielone na wewnętrzne, relacyjne oraz kontekstowe. Otoczenie wewnętrzne i relacyjne stanowią element wchodzący w skład mikrootoczenia, natomiast otoczenie kontekstowe to wspomniane wcześniej makrootoczenie miasta. „Do aktywnego budowania przyszłości”, strategicznego myślenia o rozwoju miasta, łączącego w sobie trzy elementy: monitorowanie, prognozowanie oraz oddziaływanie na rzeczywistość z uwzględnieniem jej przyszłego rozwoju, istotniejsza będzie analiza pierwszego typu otoczenia. W jego skład wchodzić czynniki, które nie różnią się w zależności od tego, z jakim miastem mamy do czynienia. W jego strukturze możemy wyróżnić wiele przenikających się sfer: przyrodniczą, demograficzną, społeczno-kulturową, ekonomiczną, prawną, polityczną czy technologiczną. Sfery te uwzględniane są przez metodę **foresight**¹². Ten rodzaj myślenia strategicznego pociąga za sobą zdolność do oceny wpływu każdej zmiany. Oznacza nie tylko świadomość bezpośredniego wpływu każdego

11 K. van der Heijden, *Planowanie scenariuszowe w zarządzaniu strategicznym*, Kraków: Dom Wydawniczy ABC, 2000.

12 K. Safin (red.), *Foresight jako metoda kształtowania przyszłości. Identyfikacja potencjału i zasobów Dolnego Śląska w obszarze nauka i technologie na rzecz poprawy jakości życia*, http://qualityoflife.ue.wroc.pl/projekt/p/_/65/foresight_jako..._krzysztof_safin_m.pdf (dostęp: 15.07.2018).

nowego elementu rozwoju, ale także refleksję nad długoterminowymi reperkusjami. Poszczególne czynniki makrootoczenia mogą mieć różny wpływ na sytuację miasta. Niemożliwe jest opracowanie uniwersalnej analizy makrootoczenia dla wszystkich miast. Wnioski z analiz mają charakter indywidualny. Pojedynczy ośrodek osadniczy nie ma wpływu na kształtowanie się sytuacji w otoczeniu pośrednim. Ośrodki muszą przyjmować stan i tendencje zmian jako dane, rozpoznawać je i odpowiednio na nie reagować. Dla tego procesu interakcji bardzo ważnym zagadnieniem jest identyfikacja czynników, które dynamizują miasto. Przyjęto nazywać je siłami napędowymi (ang. *driving forces*). Mogą być one przyczyną istotnych zmian, ponieważ są poza kontrolą. Strategię rozwoju miasta należy formułować tak, by była ona przygotowana na ich wpływ. Przy czym należy pamiętać, że jedno z nich będą miały charakter stymulatorów, a inne barier rozwojowych.

Niezwykle ważnym aspektem przeprowadzonych badań jest specyfika województwa zachodniopomorskiego w kontekście rozwoju zrównoważonego. Jest to piąte co do wielkości województwo w Polsce, zajmujące ponad 7% powierzchni i skupiające 4,5% populacji kraju. Charakterystyczna lokalizacja województwa zachodniopomorskiego – północna i zachodnia granica regionu jest jednocześnie granicą państwa oraz granicą morską (południowo-zachodnie wybrzeże Bałtyku) – stanowi kluczowy impuls do rozwoju regionu. W związku z takim usytuowaniem województwa ogromne znaczenie ma regionalna współpraca zagraniczna. Kolejną niezwykle ważną w kontekście rozwoju zrównoważonego cechą Pomorza Zachodniego jest wyjątkowe w skali kraju bogactwo warunków naturalnych: śródlądowe zasoby wodne (ponad 150 zbiorników przekraczających powierzchnie 50 ha), jedna z największych w kraju powierzchni zalewionych, a także duża powierzchnia obszarów chronionych (obszary objęte ochroną, w tym także siedliska ptaków i obszary „Natura 2000”, stanowią łącznie 46% powierzchni województwa, co jest piątym najwyższym odsetkiem w Polsce). Rozwój gospodarczy regionu oparty jest na charakterystycznym przygranicznym i nadmorskim położeniu, potencjale głównych ośrodków i ich obszarów funkcjonalnych: Szczecińskiego Obszaru Metropolitalnego oraz Koszalińsko-Kołobrzesko-Białogardzkiego Obszaru Funkcjonalnego z atrakcyjnymi terenami inwestycyjnymi. Specyficzne warunki naturalne determinują rozwój dziedzin opartych na niebieskiej gospodarce¹³, obejmującej wszystkie działania związane

13. Niebieska gospodarka – gospodarka wykorzystująca potencjał mórz i oceanów w zakresie wzrostu gospodarczego i tworzenia miejsc pracy, obejmująca wszystkie sektorowe i międzysektorowe działania gospodarcze związane z oceanami, morzami i wybrzeżami, ale też pośrednie działania pomocnicze niezbędne do funkcjonowania sektorów gospodarki morskiej.

z gospodarką morską (działalności wytwórcze i powiązane z nią gałęzie transportu), oraz na zielonej gospodarce¹⁴, ukierunkowanej na poprawę jakości życia człowieka przy jednoczesnym zmniejszeniu zagrożeń dla środowiska naturalnego, w tym turystyce, rolnictwie i leśnictwie, produkcji energii z odnawialnych źródeł – w każdym przypadku nacechowanych inaczej niż te występujące w całej Polsce¹⁵. Bogactwo walorów naturalnych oraz zasoby kulturowe regionu sprawiają, że do najważniejszych gałęzi gospodarczych regionu należą: turystyka, rolnictwo i leśnictwo.

Specyficzne uwarunkowania regionalne w kształtowaniu ładu środowiskowego, społecznego i gospodarczego, stanowiące tło do dalszych rozważań i analiz, szerzej zostały przedstawione w rozdziale 4.

1.5. Przedmiot badań

Przedmiotem badań są wybrane małe miasta oraz poszukiwanie metody, która w uporządkowany sposób pozwoli dokonać oceny zmian rozwojowych zachodzących w przestrzeni miasta. Bieżące monitorowanie zmian zachodzących w strukturze urbanistycznej niewielkich ośrodków osadniczych zdaje się kluczowym elementem trafnej diagnozy obecnych problemów oraz budowania aktualnych i celowych strategii rozwoju tych obszarów.

Wybór ośrodków miejskich do badań został dokonany na podstawie następujących kryteriów: lokalizacji – Pomorze Zachodnie, grupa małych miast (ośrodki mające prawa miejskie); kryterium formalnego – maksymalnie 20 tysięcy mieszkańców, zróżnicowana skuteczność w aplikowaniu o fundusze unijne, zróżnicowane warunki naturalne, zróżnicowane powiązania komunikacyjne z centralnymi ośrodkami województwa (Szczecin, Koszalin) oraz zróżnicowana wartość dziedzictwa kulturowego. Nacisk na zróżnicowanie poszczególnych ośrodków spowodowany jest potrzebą uwzględnienia czynników endogenicznych i egzogenicznych mających wpływ na zachodzące zmiany przestrzenne. Dzięki temu opracowana metoda ma szansę mieć charakter uniwersalny. Jest to zadanie

14 Zielona gospodarka – gospodarka realizująca cele zrównoważonego rozwoju i związana z takimi obszarami, jak: rozwój czystych technologii, odnawialne źródła energii, poprawa efektywności energetycznej i materiałowej, zrównoważony transport, gospodarka odpadami i recykling, zrównoważone wykorzystanie gruntów, wody, lasów, łowisk morskich oraz ekoturystyka, ale także zmiana modelu konsumpcji i produkcji na bardziej zrównoważony i tworzenie zielonych miejsc pracy.

15 *Strategia Rozwoju Województwa Zachodniopomorskiego do roku 2030*, <http://bip.rbip.wzp.pl/sites/bip.wzp.pl/files/articles/srwz2030size0.pdf> (dostęp: 15.07.2018).

skomplikowane m.in. ze względu na mnogość twórców obrazu miasta, o której pisał Joseph Rykwert¹⁶.

1.6. Zakres badań

1.6.1. Zakres terytorialny

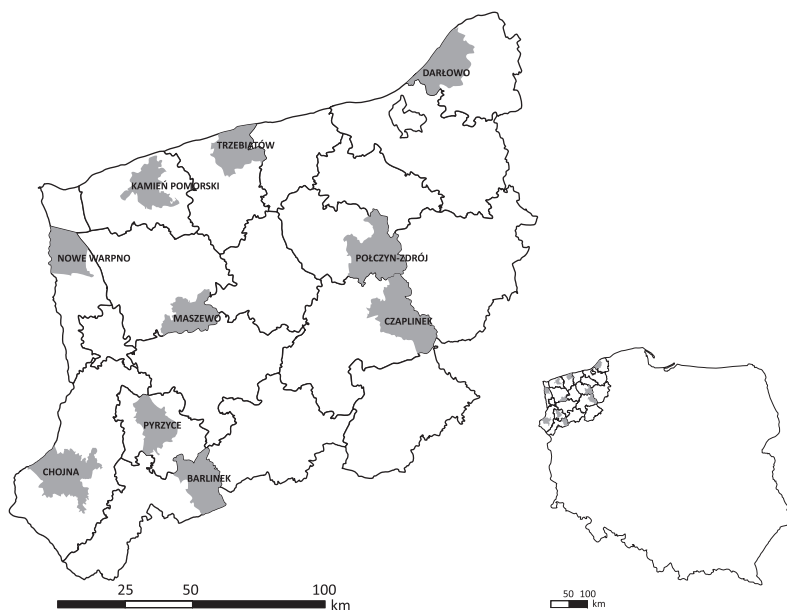
Zakres przestrzenny pracy wyznaczony został przez wybrane do analizy miasta zlokalizowane w województwie zachodniopomorskim. Wyboru poszczególnych obiektów badań dokonano ze zbioru 54 miast Pomorza Zachodniego. Żeby można było uzyskać obiektywny obraz wyników badań oraz stwierdzić uniwersalny charakter opracowanej metody monitoringu rozwoju zrównoważonego, do analiz porównawczych wybrano ośrodki o zróżnicowanej strukturze przestrzennej i lokalizacji, z uwzględnieniem zaawansowania lokalnego planowania przestrzennego oraz sytuacji społeczno-gospodarczej. W rezultacie do badań wybrano zostało 10 małych miast: **Barlinek, Chojna, Czaplinek, Darłowo, Kamień Pomorski, Maszewo, Nowe Warpno, Pyrzyce, Połczyn-Zdrój, Trzebiatów**.

Wybrane do badań małe miasta to jednostki osadnicze o bardzo zróżnicowanej genezie i charakterze. Należą do nich miasta satelitarne większych ośrodków miejskich, a także miasta monofunkcyjne – zarówno historyczne miasta rolnicze, stanowiące ośrodek centralny dla otaczających je obszarów wiejskich, jak i miasta, których funkcjonowanie opiera się lub opierało na bazie jednego zakładu przemysłowego. Większość z nich dotyczą podobne degradujące zjawiska społeczne i gospodarcze. Rozwiązywanie problemów małych miast wymaga szczególnej uwagi i bardzo indywidualnego podejścia przy poszukiwaniu alternatywnych ścieżek rozwoju, by zachować ich specyfikę i nie zagubić przy tym ich tożsamości¹⁷. Pytanie o przyszłość i rozwój małych miast jest pytaniem o zmiany i poprawę jakości życia niemal połowy Polaków. Dlatego jest niezmiernie ważne i stanowi istotę niniejszej rozprawy.

Pomiędzy wybranymi do badań małymi miastami (ryc. 1.2) obserwuje się duże zróżnicowanie krajobrazu naturalnego i kulturowego. W związku z pojawieniem się nowych czynników ważnych dla rozwoju małego miasta istotne jest odnalezienie się w nowej rzeczywistości ekonomicznej, społecznej i technicznej. Ponadto

16 J. Rykwert, *Pokusa miejsca. Przeszłość i przyszłość miasta*, Kraków: Międzynarodowe Centrum Kultury, 2013.

17 K. Lynch, dz. cyt.

Ryc. 1.2. Położenie badanych ośrodków na tle województwa zachodniopomorskiego i Polski
Źródło: Opracowanie własne.

Ryc. 1.3. Rozmieszczenie badanych miast w regionie, odległość od Szczecina
będącej stolicą Pomorza Zachodniego
Źródło: Opracowanie własne.

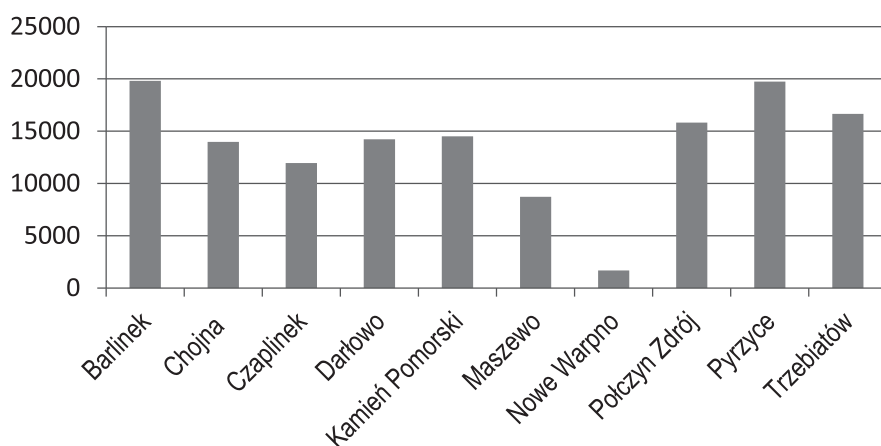
konieczna jest konkretyzacja idei rozwoju zrównoważonego na bazie lokalnych uwarunkowań. Uwarunkowania te jako czynniki endogeniczne stanowiły jeden z aspektów doboru zróżnicowanych jednostek.

Ważnym aspektem w wyborze poszczególnych miast był wskaźniki pozyskiwania i wykorzystywania środków z dotacji Unii Europejskiej w ramach regionalnych programów operacyjnych województwa zachodniopomorskiego. Wybrano miasta osiągające skrajnie dobre, skrajnie złe oraz średnie wyniki w tym aspekcie. Ostatecznie do wyboru miast stanowiących przykłady analityczne zastosowano następujące kryteria:

1. Zróżnicowana lokalizacja geograficzna i topograficzna. Lokalizacja wybranych miast została przedstawiona na ryc. 1.3.
2. Zróżnicowana liczba mieszkańców (w grupie małych miast do 20 tysięcy mieszkańców) (ryc. 1.4).
3. Skuteczność w pozyskiwaniu funduszy zewnętrznych (ryc. 1.5), kwota otrzymanych środków z dotacji UE na cele rozwoju przestrzennego (przykłady o znacznym zróżnicowaniu absorbowanych środków).
4. Zróżnicowany krajobraz kulturowy i naturalny.

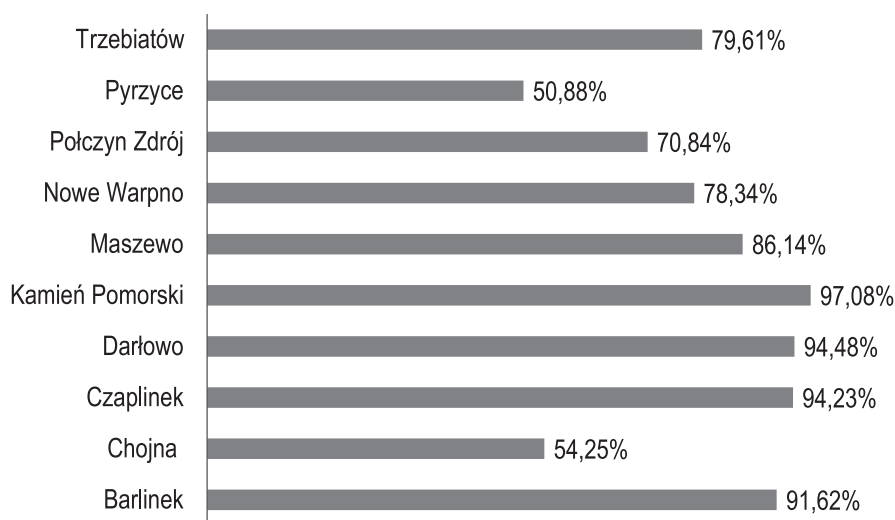
Charakterystyka miast powstała na podstawie informacji zawartych w: rocznikach statystycznych, danych GUS, dokumentach strategicznych, a także na podstawie badań własnych i innych materiałów źródłowych.

Wybrane do badań miasta są zlokalizowane w różnych rejonach Pomorza Zachodniego, mają różnorodne krajobrazy przyrodnicze i kulturowe, które nie-

Ryc. 1.4. Liczba mieszkańców miast

Źródło: Opracowanie na podstawie danych BDL GUS.

Ryc. 1.5. Poziom skuteczności w pozyskiwaniu funduszy zewnętrznych UE

Źródło: Opracowanie na podstawie danych BDL GUS.

jednokrotnie decydują o sposobie użytkowania terenów zapewniających możliwość rozwoju.

1.6.2. Zakres czasowy

Zakres czasowy pracy obejmuje zasadniczo 15-letni okres członkostwa Polski w Unii Europejskiej w latach 2004–2019. Za początek zakresu czasowego uznano fakt przystąpienia Rzeczypospolitej Polskiej do Unii Europejskiej i powstania nowych możliwości inwestycyjnych w zakresie rozwiązań przestrzennych oraz wprowadzenia zmian w systemie planowania. Choć część teoretyczna dotycząca wybranego regionu Pomorza Zachodniego, wybranych miast oraz metod badań przestrzeni miast dotyczy obecnych czasów, to jest oczywiste, że rozwój miast ma charakter ciągły i wiele zmian zostało rozpoczętych w okresie wcześniejszym. Badany zakres czasowy to krótki i „burzliwy” okres w kontekście zmian w systemach planowania przestrzennego oraz zmian społeczno-gospodarczych mających na niego wpływ. Nowa ustawa o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, która weszła w życie w 2003 roku, oraz wejście Polski do Unii Europejskiej w 2004 roku przyniosły też zmiany w systemie prawnym, administracyjnym i w krajobrazie miast. Wykorzystana w pracy literatura obejmuje przede wszystkim okres od 2000 roku do 2018 roku. W pracy pojawiają się także odwołania do prac wydanych w okresie wcześniejszym.

1.7. Stan badań

1.7.1. Materiały źródłowe

Wykorzystane materiały źródłowe obejmowały przede wszystkim literaturę przedmiotu dotyczącą procesów kształtowania rozwoju miast oraz charakterystyki regionu. Zawierała ona zarówno pozycje drukowane, jak i publikacje elektroniczne w Internecie, w języku polskim oraz w językach obcych. Istotną grupę materiałów stanowiły dokumenty i akty prawne na poziomie międzynarodowym, krajowym, regionalnym oraz lokalnym. Do prac analitycznych wykorzystano podkłady mapowe zaczerpnięte z zasobów poszczególnych urzędów powiatowych, GIS oraz dane z systemów informacji przestrzennej opracowanych za pomocą programów CAD i graficznych. Ostatnią grupą danych źródłowych wykorzystanych do charakterystyki badanych miast oraz regionu są dane zawarte w rocznikach statystycznych, dane Głównego Urzędu Statystycznego¹⁸ oraz Banku Danych Lokalnych¹⁹, a także dane dotyczące realizacji polityki spójności oraz strategii europejskich, krajowych i regionalnych²⁰.

Analiza materiałów źródłowych dotyczyła pozycji, które ukazały się do 2020 roku. Publikacje naukowe oraz akty prawne zostały wykorzystane głównie w pierwszej – teoretycznej części, w której dokonano przeglądu stanu wiedzy w zakresie związanym z tematyką wiedzy. Badania tej części obejmują następujące grupy zagadnień tematycznych:

- problematyka małych miast,
- opracowania dotyczące transformacji małych miast na Pomorzu Zachodnim,
- pozycje książkowe dotyczące metod i mierników badań przestrzeni miasta oraz wyników badań jakości przestrzeni,
- dokumenty programowe i prawne,
- opracowania dotyczące wykorzystania środków zewnętrznych – funduszy unijnych,
- koncepcja rozwoju zrównoważonego oraz ładu zintegrowanego.

Wyniki badań w dostępnej literaturze dotyczą całego spektrum zagadnień związanych z tematyką rozwoju miast: normatywnych, metodologicznych, planistycznych i programowych. Analizowany obszar badawczy wymaga jednak dostosowania metod do analizy małych miast w konkretnych uwarunkowaniach gospodarczych i społecznych, a ponadto ciągłej aktualizacji danych i opracowywania

18 www.stat.gov.pl.

19 www.bdl.stat.gov.pl.

20 www.starteg.stat.gov.pl.

wniosków, które mogą przyczynić się do lepszej alokacji środków przeznaczanych na rozwój małych miast. Stąd mimo obszerności dotychczasowych badań widoczna jest celowość kontynuowania podjętych zadań badawczych. Niniejsza monografia jest ważnym opracowaniem przedstawiającym analizy stanowiące model oceny zintegrowanego ładu, który w pracy dotyczy małych miast Pomorza Zachodniego, ale może także być narzędziem oceny innych miast.

1.7.2. Publikacje dotyczące problematyki małych miast

W pracy wykorzystano publikacje architektów i urbanistów dotyczące historii i teorii budowy miast, jak: *Urbanistyka współczesna*²¹ Wacława Ostrowskiego, monografie Jana Macieja Chmielewskiego dotyczące teorii urbanistyki²² oraz problemów funkcjonalno-przestrzennych²³, *Forma miasta. Kontekst i anatomia*²⁴ Tadeusza Sumienia oraz *Miasto idealne w perspektywie europejskiej i jego związku z urbanistyką współczesną*²⁵ Zbigniewa Paszkowskiego, jak również artykuły naukowe Ewy Kuryłowicz²⁶, Grażyny Schneider-Skalskiej²⁷ oraz Sławomira Gzella²⁸.

Wykorzystano publikacje światowe dotyczące charakterystyki rozwoju małych miast autorstwa m.in. Xueqin Wanga²⁹, pod redakcją Xing Quan Zhanga³⁰, Manuela Wolffa³¹, a także na temat miast *cittaslow* w Polsce³². Istotnym źródłem

21 W. Ostrowski, *Urbanistyka współczesna*, Warszawa: Arkady, 1975.

22 J.M. Chmielewski, *Teoria urbanistyki w projektowaniu i planowaniu miast*, Warszawa: Oficyna Wydawnicza Politechniki Warszawskiej, 2001; tenże, *Teoria i praktyka planowania przestrzennego. Urbanistyka Europy*, Warszawa: Oficyna Wydawnicza Politechniki Warszawskiej, 2016.

23 Tenże, *Funkcjonalno-przestrzenne problemy ośrodków centralnych małych miast i średnich w Polsce*, Warszawa: Wydawnictwo Politechniki Warszawskiej, 2001; tenże, *Rola miejskich przestrzeni publicznych*, „Urbanistyka” 2004, nr 4, s. 23–41.

24 T. Sumień, *Forma miasta. Kontekst i anatomia*, Warszawa: Instytut Geografii Przestrzennej i Komunalnej, 1992.

25 Z. Paszkowski, *Miasto idealne w perspektywie europejskiej i jego związku z urbanistyką współczesną*, Kraków: Universitas, 2011.

26 E. Kuryłowicz, dz. cyt., s. 28–49.

27 G. Schneider-Skalska, *The form of urban structures – constancy or changeability, rigour or freedom?*, „Czasopismo Techniczne. Architektura” 2014, 1-A, s. 191–208.

28 S. Gzell, *Miasto jako przedmiot badań urbanistyki*, [w:] B. Jałowiecki (red.), *Miasto jako przedmiot badań naukowych...*, dz. cyt., s. 19–27.

29 X. Wang, L. Shenghe, S. Olivier, Ch. Wang, *Characteristic development model: A transformation for the sustainable development of small towns in China*, „Sustainability” 2019, 11(13), 3753.

30 X.Q. Zhang (red.), *Small town development approaches, Un habitat for a better urban future*, Nairobi: United Nations Human Settlements Programme, 2012.

31 M. Wolff, A. Haase, T. Leibert, *Contextualizing small towns – Trends of demographic spatial development in Germany 1961–2018*, „Null” 2021, s. 1–22.

32 A. Senetra, P. Szarek-Iwaniuk, *Socio-economic development of small towns in the Polish Cittaslow Network – A case study*, „Cities” 2020, 103.

informacji były prace naukowe ukazujące socjologię miasta: *Miasto i przestrzeń*³³, *Informacja i gwar – o miejskim centrum*³⁴ Aleksandra Wallisa oraz *Człowiek w przestrzeni miasta*³⁵, *Spółeczne wytwarzanie przestrzeni*³⁶ i *Miasto jako przedmiot badań naukowych w początku XXI wieku*³⁷ Bohdana Jałowickiego.

Ważne ze względu na holistyczne podejście do miasta były opracowania monograficzne z zakresu geografii społecznej i ekonomicznej dotyczące tematyki miejskiej: *Rozwój miast w Polsce*³⁸ i *Planowanie miast*³⁹ Jerzego Regulskiego, *Miasta Polskie w procesie globalizacji gospodarki*⁴⁰ Anny Harańczyk, *Zarządzanie rozwojem miast*⁴¹ Tadeusza Markowskiego oraz publikacje naukowe w czasopiśmie Andrzeja Lisowskiego⁴², Stanisława Liszewskiego⁴³ i Iwony Sagan⁴⁴.

Transformacja ustrojowa w Polsce po 1988 roku stała się impulsem rozwojowym także dla małych miast. W badaniach naukowych pojawiło się wiele pozycji dotyczących aktywizacji i rewitalizacji miast w warunkach gospodarki rynkowej i systemu samorządowego. Ukazało się wiele rozważań na temat przyczyn zahamowania rozwoju małych miast, m.in. opracowanie Waldemara Siemińskiego *Małe miasta – diagnozy i przewidywania*⁴⁵, *Metody typologii miast* autorstwa⁴⁶ Ryszarda Broła, Marty Maj i Danuty Strahl czy *Rozwój miejskiej sieci osadniczej w makroregionie środkowo-wschodnim*⁴⁷ Haliny Świć.

33 A. Wallis, *Miasto i przestrzeń*, Warszawa: PWN, 1977.

34 Tenże, *Informacja i gwar – o miejskim centrum*, Warszawa: PIW, 1979.

35 B. Jałowiecki, *Człowiek w przestrzeni miasta*, Katowice: Śląski Instytut Naukowy, 1980.

36 Tenże, *Spółeczne wytwarzanie przestrzeni*, Warszawa: Książka i Wiedza, 1988.

37 Tenże (red.), *Miasto jako przedmiot badań naukowych...*, dz. cyt.

38 J. Regulski, *Rozwój miast w Polsce*, Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Ekonomiczne, 1980.

39 Tenże, *Planowanie miast*, Warszawa: PWN, 1986.

40 A. Harańczyk, *Miasta Polskie w procesie globalizacji gospodarki*, Warszawa, Wydawnictwo Naukowe PWN, 1998.

41 T. Markowski, *Zarządzanie rozwojem miast*, Warszawa, Wydawnictwo Naukowe PWN, 1999.

42 A. Lisowski, *Forma współczesnego miasta – nowy stary problem*, [w:] I. Jażdżewska (red.), *Współczesne formy osadnictwa miejskiego i ich przemiany*, Łódź: Uniwersytet Łódzki, 2002, s. 35–44; tegoż, *Miejski kontekst rozwoju zrównoważonego i krajobrazu*, [w:] *Znaczenie badań krajobrazowych dla zrównoważonego rozwoju. Profesorowi Andrzejowi Richlingowi w 70. Rocznice urodzin i 45-lecie pracy naukowej*, Warszawa: Wydział Geografii i Studiów Regionalnych Uniwersytetu Warszawskiego, 2007, s. 111–120.

43 S. Liszewski, *Krajobraz miasta a warunki życia*, [w:] *Znaczenie badań krajobrazowych...*, dz. cyt., s. 99–110.

44 I. Sagan, *Miasto jako przedmiot badań geografii*, [w:] B. Jałowiecki (red.), *Miasto jako przedmiot badań naukowych...*, dz. cyt., s. 105–119.

45 W. Siemiński, *Małe miasta – diagnozy i przewidywania*, [w:] B. Jałowiecki, E. Kaltenberg-Kwiatkowska (red.), *Procesy urbanizacji i przekształcania miast w Polsce*, Wrocław: Ossolineum, 1988.

46 R. Brol, M. Maj, D. Strahl, *Metody typologii miast*, Wrocław: Akademia Ekonomicznej im. Oskara Langego, 1990, s. 35.

47 H. Świć, *Rozwój miejskiej sieci osadniczej w makroregionie środkowowschodnim*, „Czasopismo Geograficzne” 1994, t. LXV, s. 291–306.

Literatura polska poświęcona problematyce przestrzeni małych miast w ściśle urbanistycznym ujęciu występuje rzadko. Wśród tych pozycji należy wspomnieć *Małe miasta*⁴⁸ Hanny Adamczewskiej-Wejchert i Kazimierza Wejcherta, *Fenomen małomiejskości*⁴⁹ Sławomira Gzella oraz *Zagospodarowanie przestrzenne małych miast*⁵⁰ Tadeusza Kachniarza. Znacznie częściej w literaturze można spotkać opis rozwoju małych miast w ujęciu interdyscyplinarnym, w kontekście rozwoju regionalnego i lokalnego. Takie ujęcie prezentują m.in. *Małe miasta a rozwój lokalny i regionalny*⁵¹ i *Funkcjonowanie miast małych w systemie osadniczym polski w perspektywie 2033 r.*⁵² Krystiana Heffnera, pozycje pod red. Krystiana Heffnera i Tadeusza Marszała pt. *Problemy małych miast w wymiarze lokalnym i regionalnym*⁵³, *Rewitalizacja, gentryfikacja i problemy rozwojowe małych miast*⁵⁴ oraz *Przestrzeń publiczna małych miast*⁵⁵, a także opracowania pod red. Bartosza Bartosiewicza i Tadeusza Marszała pt. *Przemiany przestrzeni i potencjału małych miast w wybranych regionach Polski z perspektywy 20 lat transformacji*⁵⁶ czy *Kierunki i uwarunkowania rozwoju małych miast z perspektywy 20 lat transformacji. Studium przypadków*⁵⁷. Są to pozycje o bardziej interdyscyplinarnym podejściu do rozwoju małych miast.

Badania jakości struktury przestrzennej miast w Polsce skupiają się wokół dużych ośrodków. Spośród literatury na ten temat istotną rolę pełnią pozycje syntetyzujące ten problem: *Zmiany jakości przestrzeni dużych miast w Polsce*⁵⁸ – książka zawierająca wyniki badań dwunastu największych miast Polski, *Bariery*

48 H. Adamczewska-Wejchert, K. Wejchert, *Małe miasta: problemy urbanistyczne stale aktualne*, Warszawa: Arkady, 1986.

49 S. Gzell, *Fenomen małomiejskości*, Warszawa: PWN, 1987.

50 T. Kachniarz, *Zagospodarowanie przestrzenne małych miast*, Warszawa: Instytut Gospodarki Przestrzennej i Komunalnej, 1993.

51 K. Heffner, *Małe miasta a rozwój lokalny i regionalny*, Katowice: Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Katowicach, 2005.

52 Tenże, *Funkcjonowanie miast małych w systemie osadniczym polski w perspektywie 2033 r.*, Warszawa: PAN Komitet Przestrzennego Zagospodarowania Kraju, 2012.

53 K. Heffner, T. Marszał (red.), *Problemy rozwoju małych miast w wymiarze lokalnym i regionalnym*, Biuletyn KPZK PAN, 220, Warszawa 2005.

54 Tychże (red.), *Rewitalizacja, gentryfikacja i problemy rozwoju małych miast*, Warszawa: Komitet Przestrzennego Zagospodarowania Kraju PAN, 2011.

55 Tychże (red.), *Przestrzeń publiczna małych miast*, Warszawa: Komitet Przestrzennego Zagospodarowania Kraju PAN, 2012.

56 B. Bartosiewicz, T. Marszał (red.), *Przemiany przestrzeni i potencjału małych miast w wybranych regionach Polski z perspektywy 20 lat transformacji*, Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, 2011.

57 Tychże (red.), *Kierunki rozwoju małych miast z perspektywy 20 lat transformacji. Studium przypadków*, Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, 2011.

58 Z. Ziobrowski, E. Arvay-Podhalańska (red.), *Zmiany jakości przestrzeni dużych miast w Polsce. Mierniki i metoda oceny*, Kraków: Instytut Gospodarki Przestrzennej i Komunalnej oddział w Krakowie, 1996.

*modernizacji i rozwoju miast*⁵⁹ oraz *Urbanistyczne wymiary miast*⁶⁰ pod red. Zygmunta Ziobrowskiego. Wiele publikacji związanych bezpośrednio z oceną przestrzeni miast można znaleźć w zbiorze wydawnictw Instytutu Rozwoju Miast w Krakowie⁶¹. Ważnym aspektem jest sposób zarządzania miastami, w tym miejscu warto wspomnieć: *Zarządzanie zrównoważonym rozwojem miast*⁶² Wojciecha Pęskiego, *Instrumenty zarządzania rozwojem miasta* Aleksandra Noworola⁶³ oraz *Zarządzanie rozwojem miasta o zmniejszającej się liczbie mieszkańców w kontekście perspektywy finansowej 2014–2020*⁶⁴ Natalii Szajewskiej i Małgorzaty Lipińskiej.

W literaturze poświęconej przestrzeni małych miast okresu najnowszego, który stanowi ramy czasowe badań, dominują zagadnienia społeczno-gospodarcze w okresie transformacji. Niewiele jest pozycji dotyczących jakości przestrzeni, życia mieszkańców czy kształtowania ładu przestrzennego w miasteczkach w aspekcie planowania przestrzennego. Tematykę związaną z jakością środowiska miast poruszają Justyna Kobylarczyk w monografii pt. *Ocena jakości środowiska zamieszkania w wybranych miastach województwa podkarpackiego po okresie „transformacji” w pierwszej dekadzie XXI wieku*⁶⁵ oraz artykuły naukowe Katarzyny Mazut-Belzyt⁶⁶, Ewy Zadęskiej⁶⁷ i Małgorzaty Twardzik⁶⁸.

Spośród literatury zagranicznej w dużej mierze wykorzystano dokumenty i raporty międzynarodowe dotyczące małych miast⁶⁹, realizowania polityki spój-

59 Z. Ziobrowski, A. Geissler, *Bariery modernizacji i rozwoju miast – identyfikacja i pokonywanie*, Kraków: IGPIK, 1998.

60 Z. Ziobrowski (red.), *Urbanistyczne wymiary miast*, Kraków: Instytut Rozwoju Miast, 2012.

61 Instytut Rozwoju Miast powstał w listopadzie 2002 roku w wyniku połączenia krakowskiego Oddziału Instytutu Gospodarki Przestrzennej i Komunalnej (utworzonego w 1977 roku) oraz Instytutu Gospodarki Mieszkaniowej (działającego od 1950 roku). Organem założycielskim Instytutu jest Minister Infrastruktury i Rozwoju.

62 W. Pęski, *Zarządzanie zrównoważonym rozwojem miast*, Warszawa: Arkady, 1999.

63 A. Noworól, *Instrumenty zarządzania rozwojem miasta*, Kraków: IGPIK, 1998.

64 A. Szajewska, M. Lipińska, *Zarządzanie rozwojem miast o zmniejszającej się liczbie mieszkańców (w kontekście perspektywy finansowej 2014–2020)*, https://www.senat.gov.pl/gfx/senat/userfiles/_public/k8/agenda/seminaria/2013/130301/zarządzanie_rozw_mias.pdf (dostęp: 15.07.2018).

65 J. Kobylarczyk, dz. cyt.

66 K. Mazut-Belzyt, *Współczesne podstawy rozwoju małych miast na przykładzie sieci miast Cittaslow*, „Problemy Rozwoju Miast” 2014, 3, s. 39–45.

67 E. Zadęcka, *Zrównoważony rozwój małych miast w świetle warunków i wymogów stowarzyszenia Cittaslow*, „Zeszyty Naukowe Politechniki Częstochowskiej” 2017, 25(2), s. 35–48.

68 M. Twardzik, *Wyzwania rozwojowe dla małych miast w Polsce – przegląd wybranych koncepcji*, „Studia Ekonomiczne” 2017, 327, s. 65–77.

69 *The role of small and medium sized towns. Final report*, http://www.espon.eu/main/Menu_Projects/Menu_ESPON2006Projects (dostęp: 15.07.2018).

ności⁷⁰, założeń programowych w latach 2014–2020⁷¹ oraz wskazujące ramy odniesienia dla oceny rozwoju miast⁷². Wykorzystano wiele zagranicznych publikacji, w tym prace przeglądowe dotyczące znaczenia małych miast oraz konieczności opracowania spójnego narzędzia weryfikacji ich rozwoju, np. artykuły Davida Bella i Marka Jayne’a⁷³, Lorisa Servillo, Roba Atkinsona i Abdelillaha Hamdoucha⁷⁴, Davida Kaufmann i Rahela Meili⁷⁵. Wykorzystano także literaturę poruszającą problematykę małych miast na świecie pod kątem przestrzennym, ekonomicznym i społecznym. Należy wspomnieć o takich autorach, jak: Ashfaq Alam i Binayak Choudhury⁷⁶ oraz Namp Sridharan⁷⁷ – opisujący sytuację w małych miastach Indii, Antonín Vaishar, Milada Štátná i Kateřina Stonawská⁷⁸ – obrazujący małe miasta w jednym z regionów Czech, George Owusu⁷⁹ – piszący o Ghanie, a także Valtenbergs Visvaldis, González Ainhoab i Piziks Ralfsc⁸⁰, opisujący wskaźniki badania rozwoju zrównoważonego małego miasta na Łotwie. Warto też wspomnieć o pozycji dotyczącej znaczenia małych miast w Niemczech autorstwa Hansa Elsassera⁸¹ czy małego miasta w małym państwie – Szkocji⁸².

70 Barca F., *An agenda for a reformed cohesion policy: A place-based approach to meeting European Union challenges and expectations*, http://ec.europa.eu/regional_policy/archive/policy/future/pdf/report_barca_v0306.pdf (dostęp: 15.07.2018).

71 *Elements for a Common Strategic Framework 2014 to 2020. Commission Staff Working Document*, http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docoffic/working/strategic_framework/csf_part1_en.pdf (dostęp: 15.07.2018).

72 *Reference framework for european sustainable cities. About RFSC*, <http://www.rfsc-community.eu/about-rfsc/rfsc-at-a-glance/> (dostęp: 15.07.2018).

73 D. Bell, M. Jayne, *Small cities? Towards a research agenda*, „International Journal of Urban and Regional Research” 2009, 33(3), 683–699.

74 L. Servillo, R. Atkinos, A. Hamdouch, *Small and medium – sized towns in Europe: conceptual, methodological and policy*, „Journal of Economic and Human Geography” 2017, 108(4), s. 365–379.

75 D. Kaufman, R. Meili, *Leaves in the wind? Local policies of small and medium-sized towns in metropolitan regions*, „European Planning Studies” 2019, 27, s. 21–41.

76 A. Alam, B. Choudhury, *Spatio-functional determinants of small towns: a case study of selected Indian small towns*, „Review of Urban & Regional Development Studies” 2016, 28(2), s. 75–88.

77 N. Sridharan, *Globalization, productive spaces and small town transformation: The case of Machilipatnam and Pedana in coastal Andhra Pradesh*, [w:] E. Denis, M.H. Zerah (red.), *Subaltern urbanization in India*, New Delhi: Springer, s. 527–551.

78 A. Vaishar, M. Štátná, K. Stonawská, *Small towns – engines of rural development in the South-Moravian Region (Czechia): An analysis of the demographic development*, „Acta Universitatis Agriculturae Et Silviculturae Mendelianae Brunensis” 2015, 63(4), s. 1398–1405.

79 G. Owusu, *The role of small towns in regional development and poverty reduction in Ghana*, „Population, Space and Place” 2008, 14(6), s. 453–472.

80 V. Visvaldis, G. Ainhoab, P. Ralfsc, *Selecting indicators for sustainable development of small towns: The case of Valmiera municipality*, „Procedia Computer Science” 2013, 26, s. 21–32.

81 H. Elsassner, *Ist eine Kleinstadt mehr als eine kleine Stadt?*, [w:] E.M. Munduch, A. Spiegler (red.), *Kleinstädte. Motoren im ländlichen Raum*, Wien: Österreichisches Kuratorium für Landtechnik und Landentwicklung, 1998, s. 10–18.

82 C. Hague, *Small towns in a small country. Findings from the small towns initiative of the Built Environment Forum. Scotland*, <https://www.befs.org.uk/wp-content/uploads/2017/01/13.09.03-Small-Towns-Report.pdf> (dostęp: 15.07.2018).

1.7.3. Małe miasta Pomorza Zachodniego

Temat pracy zakłada ograniczenie zakresu przestrzennego i typologicznego rozpatrywanych przykładów i zagadnień. Są one związane bezpośrednio ze zmianami w przestrzeni urbanistycznej małych miast Pomorza Zachodniego, z transformacją społeczno-gospodarczą ostatniego dziesięciolecia i wpływem możliwości podejmowania działań wynikających z uzyskanych funduszy Unii Europejskiej. Tematyka pracy dotyczy miast Pomorza Zachodniego z jego uwarunkowaniami demograficznymi, geografą gospodarczą, infrastrukturą techniczną oraz planowaniem przestrzennym. Mimo tej regionalnej specyfiki opracowana metoda monitoringu rozwoju zrównoważonego (MMRM) ma charakter uniwersalny i może mieć zastosowanie w innych obszarach regionalnych.

Dotychczasowe badania dotyczące przemian małych miast Pomorza Zachodniego prowadzone były głównie w drugiej połowie minionego wieku. Zagadnienia związane z rozwojem małych miast na Pomorzu Zachodnim w swojej twórczości podejmował Stanisław Latour. 40 lat temu została wydana jego książka pt. *Rewaloryzacja małych miast na Pomorzu Zachodnim*⁸³, w której w sposób systematyczny opisane zostały dzieje średniowiecznych miast na terenie województwa zachodniopomorskiego oraz współczesne problemy ich odbudowy oraz rozwoju.

Omawiając stan badań, należy zwrócić uwagę na publikacje poświęcone przemianom w powojennej strukturze miast Pomorza Zachodniego badanych przez Mariusza Tuszyńskiego w dysertacji pt. *Śródmiejskie osiedla mieszkaniowe z drugiej połowy XX w. w strukturze historycznego centrum wybranych miast Pomorza Zachodniego*⁸⁴.

Ważnym materiałem wyjściowym do pracy były materiały konferencji naukowej „Kierunki transformacji polskich miast u progu wstąpienia do Unii Europejskiej” zorganizowanej przez IAIPP Politechniki Szczecińskiej w 2000 roku w Szczecinie. Stanowią one doskonały materiał porównawczy i pozwalają skonfrontować plany z wydarzeniami, jakie miały miejsce w badanym okresie.

Prace badawcze i projektowe dotyczące miast Pomorza Zachodniego przez wiele lat prowadzone były w Zakładzie Teorii Architektury, Historii i Konserwacji Zabytków Wydziału Budownictwa i Architektury Politechniki Szczecińskiej pod przewodnictwem Stanisława Latoura. Obecnie ich kontynuatorem jest Zbigniew Paszkowski. W latach osiemdziesiątych XX wieku Wydział Budownictwa

83 S. Latour, *Rewaloryzacja małych miast na Pomorzu Zachodnim*, Warszawa: PWN, 1981.

84 M. Tuszyński, *Śródmiejskie osiedla mieszkaniowe z drugiej połowy XX w. w strukturze historycznego centrum wybranych miast Pomorza Zachodniego*, Szczecin: Wydawnictwo ZUT, 2005.

i Architektury Politechniki Szczecińskiej prowadził wymianę naukową z Uniwersytetem w Dortmundzie. Miasta Pomorza Zachodniego były tematem warsztatów międzynarodowych, a polscy pracownicy naukowcy i studenci mogli zapoznać się z problematyką małych miast w południowej Nadrenii-Westfalii (Hallenberg, Winterberg). Problemy, które tam wówczas analizowano, pojawiły się w polskich małych miastach po dokonaniu się zmian ustrojowych. W 2012 roku utworzono nowy przedmiot w programie nauczania na kierunku architektura i urbanistyka: rewaloryzacja miast, a w 2014 roku Zbigniew Paszkowski podjął inicjatywę zorganizowania konferencji naukowej poświęconej rewitalizacji małych miast. W wyniku tej konferencji powstała publikacja stanowiąca przegląd podejmowanych działań na rzecz rewaloryzacji miast małych w Polsce i na świecie. Problem wybranych miast na terenie Pomorza Zachodniego został przedstawiony również w publikacji przygotowanej przez pracowników Zakładu Teorii Architektury, Historii i Konserwacji Zabytków WBiA ZUT w Szczecinie pt. *Rewitalizacja średniowiecznych małych miast Pomorza Zachodniego*⁸⁵.

Analizując literaturę z zakresu problematyki wybranych małych miast, należy wspomnieć o monografiach dotyczących poszczególnych jednostek osadniczych, jak: *Nowe Warpno i okolice*⁸⁶ Wojciecha Łopucha, *Kamień Pomorski – miasto zabytków*⁸⁷ Grzegorza Wejmana, *Salezjanki w Połczynie Zdroju w latach 1946–2006*⁸⁸ Pawła Janowskiego, *Pyrzyce i okolice przez wieki*⁸⁹ Edwarda Rymara, *Maszewo i okolice na przestrzeni wieków*⁹⁰ wydane przez Instytut Historii i Stosunków Międzynarodowych Uniwersytetu Szczecińskiego, a także *Czaplinek 1945–2009*⁹¹ czy wydawnictwa cykliczne: „Rocznik Chojeński” powstały jako kontynuacja „Dziejów Chojny”⁹², „Darłowskie Zeszyty Naukowe”⁹³ oraz „Trzebiatów – spotkania pomorskie”⁹⁴.

85 Z. Paszkowski (red.), *Rewitalizacja średniowiecznych małych miast Pomorza Zachodniego*, Hogben: Szczecin, 2014.

86 W. Łopuch, *Nowe Warpno i Okolice / Neuwarp und Umgebubg*, Szczecin: Wydawnictwo Stowarzyszenie Czas Przestrzeń Tożsamość, 2014.

87 G. Wejman, *Kamień Pomorski – miasto zabytków*, Wrocław: Wydawnictwo Zet, 2004.

88 P. Janowski, *Salezjanki w Połczynie Zdroju w latach 1946–2006*, Połczyn-Zdrój: UMiG, 2007.

89 E. Rymar, *Pyrzyce i okolice przez wieki*, Pyrzyce: Pyrzycka Biblioteka Publiczna, 2009.

90 A. Chlebowska (red.), *Maszewo i okolice na przestrzeni wieków*, Szczecin: Hogben, 2008.

91 B. Bronk (red.), *Czaplinek 1945–2009*, cz. I: *Historia powrotu do macierzy*, cz. II: *Trud wrastania*, cz. III: *Ku społeczeństwu obywatelskiemu*, Czaplinek: Stowarzyszenie Przyjaciół Czaplinka, 2009.

92 „Roczniki Chojeńskie” 2009–2013, tomy I–V, Wydawnictwo Stowarzyszenie Historyczno-Kulturowe Terra Incognita w Chojnie.

93 „Darłowskie Zeszyty Naukowe” 2015, Towarzystwo Przyjaciół Ziemi Darłowskiej.

94 *Trzebiatów – spotkania pomorskie*, Trzebiatów: Trzebiatowski Ośrodek Kultury, 2003–2017.

1.7.4. Wykorzystanie funduszy zewnętrznych

W literaturze przedmiotu można odnaleźć pozycje opisujące aspekty prawno-organizacyjne wdrażania programów wsparcia rozwoju miast. Michał Gwiazda i Magdalena Zawadzka w publikacji *Finansowanie zwrotne rozwoju miast ze środków UE – Inicjatywa JESSICA*⁹⁵ opisują system wdrażania inicjatywy JESSICA zarówno na szczeblu UE, krajowym, jak i regionalnym. Przemysław Ciesiółka w artykule *Finansowanie rozwoju miast z funduszu na rzecz rewitalizacji*⁹⁶ skupia się na zdegradowanych obszarach miast i opisuje możliwości ich rewitalizacji współfinansowanej ze środków UE. Najefektywniejsze wykorzystanie funduszy na rzecz rewitalizacji w małych miastach wszystkich województw Polski przedstawiły Agnieszka Turek i Agnieszka Kardaś podczas konferencji „Małe miasta – problemy, zagrożenia i szanse rozwoju w Szczecinie” w prezentacji badań pt. *Efekty realizacji programów rewitalizacji na przykładzie wybranych małych miast*⁹⁷. Kompleksowe finansowanie unijne zmian przestrzennych małych miast przedstawione zostało przez autorkę w artykule pt. *New-old potential of small towns*⁹⁸ przygotowanym na międzynarodowe sympozjum we Florencji⁹⁹. W szeroki sposób finansowanie projektów rozwoju miast w celu zwiększenia konkurencyjności opisuje Katarzyna Sum¹⁰⁰.

Szeroko zakrojone badania dotyczące wpływu wykorzystania funduszy unijnych na rozwój lokalny dla województwa zachodniopomorskiego przedstawione zostały w numerze „Zeszytu Naukowego Uniwersytetu Szczecińskiego” pt. *Rola funduszy unijnych w rozwoju społeczno-gospodarczym regionu*¹⁰¹, prezentującym ekonomiczne ujęcie zagadnienia.

Należy stwierdzić, że zakres przeprowadzonych badań w odniesieniu do procesów przemian przestrzennych małych miast Pomorza Zachodniego w okresie ostatniego dziesięciolecia, zwłaszcza dotyczących wpływu na te zmiany środków

95 M. Gwiazda, M. Zawadzka, *Finansowanie zwrotne rozwoju miast ze środków UE Inicjatywa JESSICA*, Warszawa: Wydawnictwo C.H. Beck, 2012.

96 P. Ciesiółka, *Finansowanie rozwoju miast z funduszy europejskich na rzecz rewitalizacji*, <https://urbanistyka.info/2009/09/09/finansowanie-rozwoju-miast-z-funduszy-europejskich-na-rzecz-rewitalizacji/> (dostęp: 15.07.2018).

97 A. Turek, A. Kardaś, *Efekty realizacji programów rewitalizacji na przykładzie wybranych małych miast*, „Przestrzeń i Forma” 2015, 23(2), s. 87–100.

98 K. Krasowska, *New-old potential of small towns* [artykuł przyjęty do druku].

99 18th General Assembly of ICOMOS 9-14 November 2014 Florence.

100 K. Sum (red.), *Finansowanie projektów rozwoju miast w celu zwiększenia konkurencyjności*, [w:] M. Weresa, A. Kowalewski (red.), *Raport o konkurencyjności 2018. Rola miast w kształtowaniu przewag konkurencyjnych Polski*, Warszawa: Wydawnictwo SGH, s. 228–242.

101 J. Buko (red.), *Rola funduszy unijnych w rozwoju społeczno-gospodarczym regionu*, „Zeszyt Naukowy Uniwersytetu Szczecińskiego” 2013, nr 753.

funduszy unijnych, jest skromny. W szczególności brak jest opracowań badających wpływ wykorzystania funduszy strukturalnych na zmiany w strukturze urbanistycznej i na rozwój zrównoważony. Brakuje badań analitycznych oraz syntezujących i systematyzujących dostosowanych do skali i zasięgu problemu. Mając na uwadze przedstawiony stan wiedzy, podjęcie badań nad tą problematyką wydaje się w pełni uzasadnione.

1.7.5. Dokumenty programowe i prawne

Do dokumentów programowych wyznaczających pole działań współczesnego projektanta, planisty czy zarządcy miasta trzeba zaliczyć: Nową kartę ateńską¹⁰², Agendę 21¹⁰³, Kartę lipską¹⁰⁴, Strategię na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu, Europę 2020¹⁰⁵ oraz Krajową politykę miejską¹⁰⁶. Ważnym źródłem najnowszych informacji dotyczących trendów w urbanistyce i planowaniu przestrzennym miast są publikacje i konferencje różnych organizacji i stowarzyszeń zawodowych: Polskiego Towarzystwa Urbanistów Polskich, Izby Urbanistów, Forum Rewitalizacji¹⁰⁷ oraz międzynarodowych: Międzynarodowej Federacji Mieszkalnictwa i Planowania (IFHP), The International Society of City and Regional Planners (ISOCARP). Szczególnie cennym źródłem są konferencje na temat teoretycznych rozważań współczesnych urbanistów, monitorowanych projektów i warsztaty organizowane przez te instytucje.

102 *Nowa Karta Ateńska* 2003, dz. cyt.

103 Agenda 21 jest dokumentem programowym, który przedstawia sposób opracowania i wdrażania programów zrównoważonego rozwoju w życie lokalne. Dokument ten został przyjęty na konferencji „Środowisko i Rozwój” z inicjatywy ONZ w 1992 roku na II Konferencji w Rio de Janeiro. Jej polska wersja ukazała się w 1993 roku w opracowaniu *Dokumenty końcowe Konferencji Narodów Zjednoczonych Środowisko i Rozwój*.

104 *Karta lipska na rzecz zrównoważonego rozwoju miast europejskich*, http://www.sarp.org.pl/pliki/karta_lipska_pl.pdf (dostęp: 15.07.2018).

105 *Strategia na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu Europa 2020*, https://ec.europa.eu/eu2020/pdf/1_PL_ACT_part1_v1.pdf (dostęp: 15.07.2018).

106 *Krajowa Polityka Miejska – projekt*, wersja I, Warszawa: Ministerstwo Infrastruktury i Rozwoju, 2014.

107 Stowarzyszenie Forum Rewitalizacji powstało w 1998 roku z inicjatywy osób związanych z programami rewitalizacji prowadzonymi w niektórych miastach, jako miejsce integracji środowisk związanych z rewitalizacją, dyskusji istotnych zagadnień, wymiany doświadczeń i poglądów. Forum ułatwia poznanie programów rewitalizacji, jest rzecznikiem i promotorem działań na rzecz rozwoju metod i systemów finansowania rewitalizacji zabudowy, programów społecznych, kulturalnych i gospodarczych. Pomaga przygotować i zrealizować wieloletnie, zaawansowane merytorycznie programy rewitalizacji, wykorzystując wszystkie założenia i możliwości programowe.

2. ROZWÓJ ZRÓWNOWAŻONY A PLANOWANIE ZINTEGROWANE

2.1. Koncepcja rozwoju zrównoważonego miast

Pojęcie rozwoju zrównoważonego wywodzi się z leśnictwa. Po raz pierwszy zostało sformułowane przez Hansa Carla von Carlowitz¹ i oznaczało sposób gospodarowania lasem polegający na tym, że wycina się tylko tyle drzew, ile może w to miejsce urosnąć, tak aby las nigdy nie został zlikwidowany i zawsze miał możliwość odbudowania się. Do sformułowania tej definicji von Carlowitz wykorzystał koncepcje Johna Evelyn² nakreślone w 1662 roku w eseju pt. *Sylva* oraz Jeana-Baptiste'a Colbert² dotyczące zrównoważonego handlu z 1665 roku.

Koncepcja rozwoju zrównoważonego w dzisiejszym rozumieniu powstała w latach osiemdziesiątych XX wieku. W literaturze funkcjonuje niemalże tyle definicji, ile pozycji literaturowych, ponadto pojęcie to nie doczekało się jeszcze jednoznacznej definicji w środowisku architektów, urbanistów i planistów. Stosunkowo często przytaczana jest definicja podana przez Światową Komisję ds. Środowiska i Rozwoju ONZ w raporcie pt. *Nasza wspólna przyszłość*, według której rozwój zrównoważony to: „rozwój zdolny do zaspokojenia potrzeb współczesnych w sposób nienaruszający możliwości zaspokojenia potrzeb przyszłych pokoleń”. Zarówno z przytoczonej definicji, jak i z całego wspomnianego raportu wynika, że rozwój zrównoważony opiera się na trzech głównych filarach, z którymi wiązać się liczne problemy (tabela 2.1).

W myśl tej koncepcji rozwój polegać ma na odpowiednim i świadomym kształtowaniu relacji pomiędzy wzrostem gospodarczym, środowiskiem oraz zaspokojeniem różnego typu potrzeb ludzkich, decydujących w znacznym stopniu o jakości życia². Zgodnie z tą ideą rozwój jest procesem pozytywnych zmian i należy go traktować kompleksowo, uwzględniając trzy kapitały: przyrodniczy, społeczny i ekonomiczny. Główną przesłanką rozwoju zrównoważonego jest, aby pomnażanie jednego z tych kapitałów nie odbywało się kosztem pozostałych. Rozwój zrów-

1 H.C. Carlowitz, *Sylvicultural oeconomica, oder Hasusswirthliche Nachricht und Naturmäßige Anweisung zur Wilden Baum-Zucht*, Leipzig, 1713.

2 A.I. Patrișor, L.E. Patrișor, *The Shifting relationship between urban and spatial planning and the protection of the environment: Romania as a case study*, „Present Environment and Sustainable Development” 2013, 7(1), s. 268–276.

Tabela 2.1. Problemy operacjonalizacji koncepcji rozwoju zrównoważonego prezentowanej w raporcie pt. *Nasza wspólna przyszłość* w odniesieniu do małych miast

Filary rozwoju zrównoważonego	Problemy
Koncepcja potrzeb	– brak sprecyzowania, o jakie konkretnie potrzeby chodzi – struktura i hierarchia potrzeb mieszkańców jest różnorodna w poszczególnych miastach
Sprawiedliwość społeczna (wewnątrz- i międzypokoleniowa)	– może być traktowana jako synonim sprawiedliwości dystrybtywnej odnoszącej się do rozdziału dóbr cenionych w społeczeństwie – podział dóbr stanowi jedną z podstawowych funkcji polityki, jednak trudno określić, kiedy można go uznać za sprawiedliwy
Koncepcja ograniczeń	– nawiązuje do koncepcji pojemności ekologicznej, przestrzeni środowiska i śladu ekologicznego – nakazującej prowadzenie gospodarki w ramach limitów wynikających z ilości i jakości środowiska, co jest bardzo trudne do określenia – niemożliwe jest prowadzenie rozwoju gospodarczego miasta (zwłaszcza dużego) w ramach limitów narzucanych przez jego środowisko przyrodnicze (żeby się rozwijać, miasta muszą korzystać z pojemności ekologicznej bliższego i dalszego zaplecza)

Źródło: opracowanie własne na podstawie: *Brundtland Report. Our Common Future*, <https://www.are.admin.ch/are/en/home/media/publications/sustainable-development/brundtland-report.html> (dostęp: 15.07.2018); Z. Chojnicki, *Koncepcja terytorialnego systemu społecznego*, „Przegląd Geograficzny” 1989, 60(3), s. 491–510; L. Mierzejewska, *Zrównoważony rozwój miasta: Aspekty planistyczne*, [w:] J.J. Parysek, A. Tölle (red.), *Wybrane problemy rozwoju i rewitalizacji miast: aspekty poznawcze i praktyczne*, Poznań: Bogucki Wydawnictwo Naukowe, 2009, s. 9–25.

noważony polega więc na optymalizacji celów przyrodniczych, społecznych i ekonomicznych i nefaworyzowaniu żadnego z nich³. Nie ulega wątpliwości, że rozwój taki musi być odpowiednio przemyślany i zaplanowany, jakkolwiek trzeba mieć świadomość trudności, jakie niesie za sobą operacjonalizacja⁴ tak ogólnikowo sformułowanej koncepcji⁵. Rozwój zrównoważony oznacza nowe podejście, przeciwstawiające się tradycyjnie rozumianemu rozwojowi gospodarczemu z zachowaniem wysokiego poziomu dobrobytu⁶.

3 A. Rzeńca, *Zrównoważony rozwój miast*, [w:] A. Rzeńca (red.), *EkoMiasto#Środowisko. Zrównoważony, inteligentny i partycypacyjny rozwój miasta*, Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, 2016, s. 49–61.

4 Operacjonalizacja – w metodzie naukowej: doprowadzanie wskaźników i zmiennych do postaci dającej się precyzyjnie wyrazić.

5 L. Mierzejewska, *Zrównoważony rozwój miasta: Aspekty planistyczne*, [w:] J.J. Parysek, A. Tölle (red.), *Wybrane problemy rozwoju i rewitalizacji miast: aspekty poznawcze i praktyczne*, Poznań: Bogucki Wydawnictwo Naukowe, 2008.

6 R. Domański, *Geografia ekonomiczna. Ujęcie dynamiczne*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2006.

Przytoczone wyżej definicje to mniej lub bardziej trafne próby opisanie rozwoju zrównoważonego w kontekście wymienionych filarów, czyli zadań przed nim stawianych. W dalszej części pracy przedstawiono te zagadnienia w kontekście planowania i zagospodarowania przestrzennego.

Ważnym aspektem rozwoju zrównoważonego w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym jest **konieczność zaspokojenia potrzeb**. Istotne jest precyzyjne określenie, o jakie potrzeby człowieka tu chodzi. Literatura poświęcona problematyce społecznej wskazuje klasyfikacje nawiązujące do znanego ujęcia piramidy potrzeb Masłowa⁷. Potrzeby w planowaniu rozwoju zrównoważonego należy klasyfikować w grupach prowadzących do wyznaczenia konkretnych celów. Chodzi o klasyfikację, która nawiązuje do potrzeb życia codziennego mieszkańców danego obszaru miasta przy uwzględnieniu ich aktywności dobowej⁸. Biorąc pod uwagę stosunek do miejsca zamieszkania, aktywności podzielić można na: wewnętrzne – obejmujące wszystkie aktywności wykonywane w domu oraz zewnętrzne – odbywające się poza domem.

Kolejnym istotnym i trudnym w ocenie filarem rozwoju zrównoważonego jest **sprawiedliwość wewnątrzpokoleniowa**. Pod tym pojęciem kryje się zapewnienie godnych warunków życia i tworzenie odpowiednich możliwości rozwoju wszystkim mieszkańcom danej przestrzeni (przestrzeni miasta, osiedla, wsi etc.), co utożsamiać należy z poprawą standardu życia, likwidacją obszarów wykluczenia, walką z biedą i ubóstwem, poprawą dostępu do różnego rodzaju usług zdrowotnych, kulturowych, oświatowych, równym dostępem do wiedzy i edukacji. **Sprawiedliwość międzypokoleniowa** odnosi się natomiast do zapewnienia godnych warunków życia i rozwoju przyszłym pokoleniom, co sprowadza się do wdrożenia zasady równości szans⁹. Przyjąć można, że sprawiedliwość ujmowana w taki sposób polega na tym, że ktoś coś otrzymuje – a więc ma miejsce zależność od czynników zewnętrznych. Sprawiedliwość społeczną potraktować można jako synonim sprawiedliwości dystrybuowanej, budzącej wiele kontrowersji, sporów i emocji¹⁰. Podział dóbr stanowi jedną z podstawowych funkcji polityki przestrzennej na poziomie lokalnym, regionalnym i krajowym. Polityka

7 A.H. Maslow, *Motivation and personality*, New York: Longman, 1970.

8 A. Giddens, *Socjologia*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2006.

9 Wytyczne w zakresie realizacji zasady równości szans i niedyskryminacji, w tym dostępności dla osób z niepełnosprawnościami oraz zasady równości szans kobiet i mężczyzn w ramach funduszy unijnych na lata 2014–2020, Warszawa: Ministerstwo Infrastruktury i Rozwoju, 2015, s. 7.

10 W. Szewczyk, *Sprawiedliwość dystrybuowana jako charakterystyka funkcji podziału dóbr*, [w:] W. Kaute, T. Słupik, A. Turoń (red.), *Sprawiedliwość w kulturze europejskiej*, Katowice: Uniwersytet Śląski w Katowicach, 2011, s. 37–46.

przestrzenna wpływa na sposób dystrybucji dóbr i usług, a tym samym na możliwości realizacji rozwoju zrównoważonego na danym obszarze.

Rozwój zrównoważony wymaga **racjonalnego gospodarowania zasobami środowiska** oraz uwzględnienia charakteru, wielkości i jakości zasobów przyrodniczych. Konieczność taka zapisana została w zasadach, prawach i celach rozwoju zrównoważonego, z których wynika, że kierunki rozwoju powinny być zgodne z uwarunkowaniami przyrodniczymi występującymi w danej przestrzeni. Skala działań społeczno-gospodarczych powinna być dostosowana do jakości środowiska naturalnego, tak aby nie naruszać równowagi¹¹. Realizacji tego zadania służą m.in. znane koncepcje: *carring capacity* (chłonność środowiska), *environmental space* (przestrzeń środowiskowa) oraz *ecological footprint* (ślad ekologiczny), w których zapisana została ogólna zasada konieczności racjonalnego, oszczędnego gospodarowania zasobami w celu zapewnienia wysokiej jakości środowiska życia człowieka. W rozwoju zrównoważonym zakłada się, że żadna ze sfer działalności człowieka nie będzie rozwijać się kosztem pozostałych¹².

Rozwój zrównoważony stanowi problem wielowymiarowy, jego zaplanowanie nie jest więc rzeczą prostą. Wymaga uwzględnienia praktycznie wszystkich wymiarów rozwoju. O wadze implementacji tego założenia świadczy fakt, że pojęcie to znalazło swoje miejsce w art. 5. Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej. Definicja zawarta w Ustawie z dnia 27 kwietnia 2001 roku Prawo ochrony środowiska brzmi: „zrównoważony rozwój to taki rozwój społeczno-gospodarczy, w którym następuje proces integrowania działań politycznych, gospodarczych i społecznych, z zachowaniem równowagi przyrodniczej, w celu zagwarantowania możliwości zaspokojenia podstawowych potrzeb poszczególnych społeczności lub obywateli zarówno współczesnego pokolenia, jak i przyszłych pokoleń”¹³.

Wraz z ogólnym wzrostem zainteresowania problematyką ekologiczną w ostatnich latach rośnie też zainteresowanie ochroną środowiska i rozwojem zrównoważonym w kształtowaniu środowiska zabudowanego. Miasta są najbardziej zaawansowanymi twórcami cywilizacji, w których koncentruje się życie ludzi, aktywność gospodarcza i twórczość, a także konsumpcja zasobów, zużycie energii i emisja zanieczyszczeń. Obecnie przeszło połowa ludzkości żyje w miastach. W Polsce wskaźnik urbanizacji przekracza 60%, a w Unii Europejskiej sięga 75%. W kontek-

11 L. Mierzejewska, *Przyrodnicze aspekty rozwoju zrównoważonego*, Poznań: Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań 2003.

12 T. Borys, *Wskaźniki ekorozwoju*, Białystok: Wydawnictwo Ekonomia i Środowisko, 1999.

13 Art. 2 pkt 50 Ustawy z dnia 27 kwietnia 2001 roku Prawo ochrony środowiska (DzU z 2001 r. nr 62, poz. z późniejszymi zmianami).

ście współczesnych przemian cywilizacyjnych postulaty rozwoju zrównoważonego naturalnie dotyczą również miast¹⁴. Poszukiwanie racjonalności w rozwoju miasta staje się więc koniecznością. Rozwój zrównoważony jest rozwiązaniem, które umożliwia realizację założonych celów ukierunkowanych na rozwój społeczny, gospodarczy i przestrzenny.

Miasto jako jednostka złożona z wielu różnych elementów, pomiędzy którymi występują różnego typu relacje, funkcjonująca na określonym terenie, w określonym otoczeniu, powinno być traktowane jako dynamiczna, funkcjonalna całość, a zatem jako system, a konkretnie terytorialny system społeczny. Istotą koncepcji terytorialnego systemu społecznego, szczególnie przydatną w odniesieniu do miasta, jest efektywna kontrola terytorium przez zamieszkującą je ludność, będąca warunkiem koniecznym prowadzenia rozwoju zrównoważonego¹⁵.

Dla dalszych rozważań ważna jest implikacja koncepcji rozwoju zrównoważonego do kształtowania ładu przestrzennego małych miast. Zagadnienie rozwoju zrównoważonego miast zyskuje coraz większe znaczenie w związku z rosnącą liczbą osób migrujących na obszary zurbanizowane. Według ONZ do 2030 roku 60% ludności na świecie będzie żyło w miastach. W Polsce pułap ten już został osiągnięty. Z tego powodu wzrasta znaczenie zintegrowanego planowania rozwoju zrównoważonego i zarządzania miast w sposób zrównoważony, czyniący z nich obszar przyjazny dla mieszkańców i środowiska, a jednocześnie uwzględniający prawo przyszłych pokoleń do realizacji potrzeb w podobnym zakresie, jaki przynależą obecnie żyjącym generacjom.

2.2. Ład zintegrowany

2.2.1. Definicja

Ład zintegrowany można traktować jako efekt rozwoju zrównoważonego, nadrzędny cel zintegrowanego planowania przestrzennego oraz wskaźnik jakości życia w mieście. Zintegrowane podejście do planowania rozwoju i zagospodarowania przestrzennego polega na uwzględnieniu w planach kwestii jakości środowiska życia mieszkańców, obejmującego poszczególne elementy środowiska przyrodniczego oraz społecznego. Najpierw kompleksowej analizie jakości śro-

14 M. Stangel, *Kształtowanie współczesnych obszarów miejskich w kontekście zrównoważonego rozwoju*, Gliwice: Wydawnictwo Politechniki Śląskiej, 2013.

15 Z. Chojnicki, *Koncepcja terytorialnego systemu społecznego*, „Przegląd Geograficzny” 1989, 60(3), s. 491–510.

dowiska poddawane są obszary problemowe. Następnie ocenia się – przy udziale mieszkańców i użytkowników obszarów – możliwość ich dalszego rozwoju (m.in. w kontekście pojawienia się nowych problemów i wyzwań)¹⁶. Zakłada się, że oczekiwana jakość środowiska poszczególnych obszarów zależy od sposobu ich zagospodarowania i rozwoju odpowiednich funkcji. Planowanie zintegrowane cechuje się indywidualnym traktowaniem obszarów problemowych z punktu widzenia poprawy jakości życia ludności¹⁷. Celem planowania zintegrowanego jest rozwój nie tylko miasta jako całości, ale także poszczególnych obszarów, zwłaszcza problemowych. Rozwój polega zarówno na przekształcaniu przestrzeni miejskiej, jak i na rozwiązywaniu problemów społecznych i gospodarczych. Władze samorządowe określają minimalne standardy jakości środowiska, które będą obowiązywać na danym obszarze (relacje ekologiczne, bezpieczeństwo mieszkańców – zdrowotne, osobiste i mienie)¹⁸.

2.2.2. Planowanie zintegrowane

Planowanie zintegrowane umożliwia sterowanie procesami rozwoju. Jego istotą jest „budowanie sieci powiązań, a nie realizowanie zatomizowanych działań czy oddawanie inicjatywy przez gminy mechanizmom rynkowym”¹⁹. Nowe podejście do planowania rozwoju miast i gmin ma ścisły związek ze zmianami w sposobie zarządzania rozwojem jednostek terytorialnych. Następuje odchodzenie od zarządzania opartego na dominującej roli administracji na rzecz zarządzania przy udziale wielu partnerów. Rozwiązywanie kompleksu problemów społeczno-ekonomicznych i urbanistycznych, jakie pojawiły się w miastach od początku lat dziewięćdziesiątych w związku z rozwojem gospodarki globalnej, wymagało nowej, zintegrowanej polityki terytorialnej Unii Europejskiej wobec miast. Polityka miejska została określona w takich dokumentach, jak: Strategia Lizbońska (2000), Europejska perspektywa rozwoju przestrzennego (1999), traktaty (zwłaszcza dotyczące polityki środowiskowej, funduszy strukturalnych i transeuropejskich sieci komunikacyjnych), a później w Aquis URBAN – Agendzie działań w zakresie polityki miejskiej (2005), Karcie lipskiej na rzecz zrównoważonych miast europejskich (2007) oraz Europejskiej agendzie terytorialnej 2020 (2011). Chociaż wymie-

16 P. Healey, *Urban complexity and spatial strategies. Towards a relational planning for our times*, London: Routledge Taylor & Francis Group, 2007.

17 P. Waddell, *Modeling urban development for land use, transportation, and environmental planning*, „Journal of the American Planning Association” 2002, 68(3), s. 297–314.

18 L. Mierzejewska, *Zrównoważony rozwój miasta*, dz. cyt.

19 T. Topczewska, *Zintegrowane planowanie rozwoju i rewitalizacji miast w wybranych krajach starej Unii europejskiej i w Polsce*, „Człowiek i środowisko” 2010, 34(1-2), s. 7

nione dokumenty nie regulują formalnie systemów planowania w krajach Unii Europejskiej, to ustanawiają współczesne standardy opierające się na spójności planowania krajowego, regionalnego i miejscowego. Ponadto zalecany zintegrowany charakter planowania, który ma zapewnić rozwój zrównoważony, przejawia się łącznym uwzględnianiem możliwie szerokiego zakresu przedmiotów planowania, jak środowisko przyrodnicze i kulturowe, transport i infrastruktura, gospodarka i problemy społeczne. Dużą wagę przywiązuje się do włączania w proces planistyczny wszystkich zainteresowanych podmiotów oraz do przejrzystości procedur, a także do systemu gromadzenia danych oraz monitorowania procesów rozwoju²⁰.

2.2.3. Karta lipska

Karta lipska w sposób bezpośredni odnosi się nie tylko do terytorialnych aspektów rozwoju, ale także kulturowych i estetycznych. Biorąc pod uwagę **pięć wymiarów przestrzeni piękna: naturalny, kulturowy, społeczny, ekonomiczny i technologiczny**²¹, Karta lipska zdecydowanie postuluje planowanie zintegrowane oraz uwzględnienie piękna w polityce rozwoju. Jest to niejako zapowiedź zmian wyczekiwanych po czasach dominacji funkcjonalizmu. Pojęcie piękna ze względu na jego subiektywizm, niemierzalność i wielowymiarowość nie występuje bezpośrednio w żadnej z oficjalnych państwowych polityk w Polsce i Unii Europejskiej²². W Polsce o estetyce przestrzeni dyskutuje się w kontekście ładu i chaosu przestrzennego²³. **Ład przestrzenny** oznacza dążenie do harmonii, uporządkowania, proporcjonalności, czytelności oraz respektowania różnych funkcji. To takie ukształtowanie przestrzeni, które tworzy harmonijną całość oraz uwzględnia w uporządkowanych relacjach wszelkie uwarunkowania i wymagania funkcjonalne, społeczno-gospodarcze, środowiskowe, kulturowe oraz kompozycyjno-estetyczne²⁴. Utrzymanie ładu przestrzennego jest w Polsce ustawowym zadaniem własnym samorządów gminnych²⁵ oraz samorządów wojewódz-

20 G. Korzeniak, *Zintegrowane planowanie rozwoju miast – propozycja modelu*, Kraków: Instytut Rozwoju Miast, Kraków 2011.

21 K. Zuziak, *Piękno nie jedyne*, „Czasopismo Techniczne. Architektura” 2007, 6-A, s. 162–164.

22 A. Zimnicka, *Planowanie zintegrowane*, <http://strategie.zut.edu.pl> (dostęp: 15.07.2018).

23 A. Böhm, *Piękno przestrzeni rozległej*, „Czasopismo Techniczne. Architektura” 2007, 6-A, s. 19–23; G. Buczek, S. Gzell, *Samorząd gminny a ład przestrzenny*, https://www.euroreg.uw.edu.pl/dane/web_euroreg_seminary_files/71/samorzd_gminny_a_ad_przestrzenny_sem_euroreg.pdf (dostęp: 15.07.2018).

24 Ustawa z dnia 27 marca 2003 roku o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (DzU z 2017 r., poz. 1073 art. 2 pkt 1).

25 Ustawa z dnia 8 marca 1990 roku o samorządzie gminnym (DzU z 2017 r., poz. 1134, art. 7 pkt 1).

Tabela 2.2. Cechy miasta zrównoważonego wg Karty lipskiej

Cechy miasta zrównoważonego		
ład środowiskowy	ład społeczny	ład gospodarczy
– zapewnienie wszystkim ludziom dostępu do wody i warunków sanitarnych dzięki zrównoważonej gospodarce zasobami wodnymi – zapewnienie wszystkim dostępu do źródeł stabilnej, zrównoważonej i nowoczesnej energii po przystępnej cenie – budowa stabilnej infrastruktury, promowanie zrównoważonego uprzemysłowienia oraz wsparcie innowacyjne – uczynienie miast i osiedli ludzkich bezpiecznymi, stabilnymi, zrównoważonymi oraz sprzyjającymi włączeniu społecznemu – podjęcie pilnych działań w celu przeciwdziałania zmianom klimatu i ich skutkom – ochrona oceanów, mórz i zasobów morskich oraz wykorzystywanie ich w sposób zrównoważony – ochrona, przywracanie oraz promowanie zrównoważonego użytkowania ekosystemów lądowych, zrównoważone gospodarowanie lasami, zwalczanie pustyńnienia, powstrzymywanie i odwracanie procesu degradacji gleby oraz powstrzymanie utraty różnorodności biologicznej	– eliminacja ubóstwa we wszystkich jego formach na całym świecie – eliminacja głodu, osiągnięcie bezpieczeństwa żywnościowego i lepsze odżywianie oraz promowanie zrównoważonego rolnictwa – zapewnienie wszystkim ludziom w każdym wieku zdrowego życia oraz promowanie dobrobytu – zapewnienie wszystkim edukacji wysokiej jakości oraz promowanie uczenia się przez całe życie – osiągnięcie równości płci oraz wzmocnienie pozycji kobiet i dziewcząt – uczynienie miast i osiedli ludzkich bezpiecznymi, stabilnymi, zrównoważonymi oraz sprzyjającymi włączeniu społecznemu – promowanie pokojowego i inkluzywnego społeczeństwa, zapewnienie wszystkim ludziom dostępu do wymiaru sprawiedliwości oraz budowa na wszystkich szczeblach skutecznych i odpowiedzialnych instytucji, sprzyjających włączeniu społecznemu	– eliminacja ubóstwa we wszystkich jego formach na całym świecie – eliminacja głodu, osiągnięcie bezpieczeństwa żywnościowego i lepsze odżywianie oraz promowanie zrównoważonego rolnictwa – osiągnięcie równości płci oraz wzmocnienie pozycji kobiet i dziewcząt – promowanie stabilnego, zrównoważonego i inkluzywnego wzrostu gospodarczego, pełnego i produktywnego zatrudnienia oraz godnej pracy dla wszystkich ludzi – zapewnienie wzorców zrównoważonej konsumpcji i produkcji – podjęcie pilnych działań w celu przeciwdziałania zmianom klimatu i ich skutkom – wzmocnienie środków wdrażania i ożywienie globalnego partnerstwa na rzecz zrównoważonego rozwoju

Źródło: Opracowanie własne.

kich²⁶. Kształtowanie ładu przestrzennego stanowi element planowania rozwoju zarówno na szczeblu centralnym, jak i w strategiach rozwoju powstałych

26 Ustawa z dnia 5 czerwca 1998 roku o samorządzie województwa (DzU z 2017 r., poz. 1566, art. 11 pkt 5).

na poszczególnych szczeblach samorządów terytorialnych²⁷. Rozumienie ładu przestrzennego jest aktualne w danym miejscu i czasie. To jednocześnie wynik pewnego dziedzictwa kulturowego oraz wypadkowa dążeń, ambicji i preferencji członków danej społeczności²⁸. Warto zwrócić uwagę, że definicja pojęcia ładu przestrzennego znajduje się wyłącznie w Ustawie o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym z 2003 roku. W praktyce więc wszelkie kompetencje szczegółowe dla kształtowania przestrzeni przypisane są wyłącznie ustawowemu planowaniu przestrzennemu, a planowanie rozwoju, w tym przede wszystkim inwestycji publicznych, jest procesem od niego niezależnym. **Planowanie przestrzenne** ma w takim ujęciu charakter statyczny, związany z uregulowaniami dotyczącymi przeznaczenia terenów i wyznaczania obszarów priorytetowych dla działań sektora publicznego, wskazówkami dotyczącymi parametrów zabudowy i zagospodarowania terenów. Innymi słowy – **planowanie rozwoju polega na programowaniu działania, natomiast planowanie przestrzenne na biernych regulacjach prawnych**²⁹.

W krajach Europy Zachodniej już pod koniec lat sześćdziesiątych XX wieku zaczęto stosować **interdyscyplinarne podejście** do planowania przestrzennego. Uwzględniano założenia społeczno-ekonomiczne oraz dokonywano racjonalnego wyboru celów i zadań. Nowe podejście do planowania przestrzennego miało związek z odejściem od koncepcji „planisty przestrzennego, kształtującego świat fizyczny i wpływającego przez to na społeczeństwo”³⁰. Planowanie interdyscyplinarne było przydatne do działań związanych z odnową miast europejskich³¹. W tej części Europy sporządzanie nieformalnego planu rozwoju miasta stało się powszechną praktyką. W Polsce strategia rozwoju miasta nie była dotąd dokumentem obligatoryjnym, a poziom opracowań, szczególnie w małych gminach, nie był wystarczający. Widoczna była potrzeba nowego podejścia do planowania rozwoju, tj. **planowania w sposób zintegrowany** rozwoju trzech stref współdecydujących o pozytywnych zmianach na rzecz jakości życia mieszkańców, łączących wyważone relacje strefy gospodarczej, społecznej i przestrzennej oraz wprowadzenie skuteczniejszej regulacji planowania przestrzennego

27 Ustawa z dnia 6 grudnia 2006 roku o zasadach polityki rozwoju (DzU z 2017 r., poz. 1475 rozdz. 2).

28 M. Tambornacka, *Urbanizacja a obszar działań administracji publicznej*, [w:] J. Supernat (red.), *Między tradycją a przyszłością w nauce prawa administracyjnego. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Janowi Baciowi*, Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, 2009, s. 750.

29 A. Zimnicka, dz. cyt., s. 32.

30 T. Topczewska, dz. cyt., s. 6.

31 Z. Dembowska, *Systemy planowania przestrzennego wybranych krajów Unii Europejskiej*, Warszawa: Instytut Gospodarki Przestrzennej i Komunalnej, 1999.

jako instrumentu koordynacji i kontroli (monitoringu) procesów przestrzennych. Nadrzędnym celem planowania rozwoju jest osiągnięcie **ładu zintegrowanego** rozumianego jako benchmarkingowa³² istota rozwoju zrównoważonego – pozytywnego stanu zmian rozwojowych łączących w spójny, niesprzeczny sposób łady składowe: ekonomiczny, przestrzenny i społeczny³³. Środowiska zawodowe zgodne są co do tego, że do osiągnięcia ładu zintegrowanego niezbędna jest integracja planowania przestrzennego z innymi planami sektorowymi. Podjęta w Koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju diagnoza ładu przestrzennego w Polsce wskazała narastający nieład przestrzenny, wysokie koszty społeczne i ekonomiczne obecnego systemu gospodarki przestrzennej, zaniechanie kontroli procesów przestrzennych przez władze publiczne oraz luki w systemie aktów planistycznych. W wyniku tej diagnozy przyjęto zestaw działań na rzecz przywrócenia ładu przestrzennego w Polsce. Jednym z priorytetowych działań jest wprowadzenie zintegrowanego systemu planowania społeczno-gospodarczego i przestrzennego, zdolnego do efektywnej koordynacji działań podmiotów publicznych i polityk publicznych mających największe znaczenie dla przestrzennego zagospodarowania na wszystkich poziomach zarządzania³⁴.

W Karcie lipskiej na rzecz zrównoważonego rozwoju miast wyznaczono cele dla miast przyszłości – w 2030 roku. W tabeli 2.2 cele te zostały przyporządkowane do trzech ładów: przestrzenno-środowiskowego, społecznego i gospodarczego.

2.3. Krajowa polityka miejska

2.3.1. Polityka przestrzenna na poziomie krajowym (centralnym)

Efektom przyjętych założeń były zmiany dotyczące obligatoryjności sporządzania strategii rozwoju miast, które uwzględniła przyjęta w październiku 2015 roku przez Radę Ministrów – po raz pierwszy w historii – Krajowa polityka miejska. Dokument ten, zgodnie ze znowelizowaną w 2014 roku Ustawą o zasadach prowadzenia polityki rozwoju (DzU z 2017 r., poz. 1475 rozdz. 2), został opracowany przez ministra właściwego ds. rozwoju regionalnego, który prowadzi politykę miejską. Wcześniej hasło „polityka miejska” było traktowane dość marginalnie w legislacji,

32 Benchmarking – metoda zarządzania polegająca na systematycznym porównaniu.

33 T. Borys, *Zrównoważony rozwój – jak rozpoznać ład zintegrowany*, „Problemy Ekorożwoju – Problems of Sustainable Development” 2011, 6(2), s. 75–81.

34 *Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030*, s. 170, <http://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WMP20120000252/O/M20120252-1.pdf> (dostęp: 15.07.2018).

podobnie w praktyce spójnego programowania działań rozwojowych dążących do osiągnięcia ładu zintegrowanego.

Krajowa polityka miejska 2023 (KPM) to dokument, który określa w sposób kompleksowy i spójny cele oraz kierunki działań rządu (nie tylko ministra rozwoju regionalnego, ale także pozostałych resortów oraz wszelkich instytucji rządowych) wobec wszystkich obszarów zurbanizowanych w Polsce. Obszary zurbanizowane to nie tylko 919 miast, które istnieją w Polsce, ale także ich tzw. obszary funkcjonalne, czyli gminy wiejskie i miejsko-wiejskie otaczające miasta, które od zawsze tworzą sieci powiązań transportowych, gospodarczych, społecznych, środowiskowych itp. KPM, koncentrując się na priorytetowych zagadnieniach rozwoju miast, wyznacza pożądane przez rząd kierunki rozwoju miast, wskazuje istniejące i proponuje nowe rozwiązania, narzędzia i instrumenty, a także sugeruje konkretne zmiany przepisów³⁵ na poszczególnych szczeblach planowania przestrzennego, rozpoczynając od polityki przestrzennej na poziomie lokalnym.

2.3.2. Polityka przestrzenna na poziomie lokalnym (gminnym)

Polityka przestrzenna gminy jest obok rozwoju społecznego i gospodarczego jednym z najważniejszych priorytetów działań władz lokalnych w procesie rozwoju lokalnego. Pod pojęciem tym rozumie się działania podejmowane z woli lokalnych samorządów, podmiotów gospodarczych i stowarzyszeń mieszkańców w celu uruchomienia endogenicznego potencjału rozwoju³⁶.

Nowy system planowania to zasady planowania przestrzennego obowiązujące w Polsce od 1 stycznia 1995 roku, powstałe w okresie transformacji ustrojowej na podstawie dwóch aktów prawnych: Ustawy o zagospodarowaniu przestrzennym z dnia 7 lipca 1994 roku³⁷ oraz Ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym z dnia 27 marca 2003 roku³⁸. Pierwszy akt wprowadził rewolucyjne zmiany w obowiązującym wówczas systemie planowania. Dotyczyły one:

- zniesienia obligatoryjności sporządzania planów miejscowych,
- wprowadzenia obowiązku sporządzenia dokumentu o charakterze polityki przestrzennej – studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego,

35 A. Brzozowy, *Smart City w Krajowej Polityce Miejskiej 2023*, „Inteligentne Miasta i Regiony” 2016, 1(1), s. 20–21.

36 A. Potoczek, *Polityka regionalna i gospodarka przestrzenna*, Toruń: Agencja Tonik i Centrum Kształcenia i Doskonalenia Kujawscy, 2003, s. 149.

37 Ustawa z dnia 7 lipca 1994 roku o zagospodarowaniu przestrzennym (DzU z 1994 r. nr 89 poz. 415).

38 Ustawa z dnia 27 marca 2003 roku o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (DzU z 2003 r. nr 80 poz. 717).

- określenia skutków finansowych uchwalenia planów miejscowych,
- ochrony praw obywatelskich – możliwości składania protestów i wysuwania zarzutów wobec projektu planu,
- uwzględnienia problematyki rozwoju zrównoważonego i ochrony środowiska przyrodniczego,
- ustalenia zasad utraty ważności planów miejscowych.

Druga z ustaw wprowadziła kolejne zmiany w systemie planowania przestrzennego, które miały charakter poprawek do poprzedniej ustawy. Najważniejsze z tych zmian dotyczą:

- nowych narzędzi gospodarowania przestrzenią, tj. decyzji o warunkach zabudowy oraz ustalenia inwestycji celu publicznego w sytuacji braku planu,
- utraty ważności starych planów miejscowych,
- wprowadzenia obowiązku powoływania komisji urbanistyczno-architektonicznych jako organu doradczego władz samorządu terytorialnego oraz obowiązku opiniowania planów przez ten organ,
- zniesienia uprawnień urbanistycznych poprzez wprowadzenie samorządu zawodowego urbanistów powołanego odrębną ustawą.

W omawianym okresie gminy realizują politykę przestrzenną przy pomocy kilku podstawowych instrumentów. Zgodnie z obowiązującą ustawą do najważniejszych zalicza się studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego oraz miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego. Dodatkowo stosuje się decyzje o warunkach zabudowy oraz decyzje o lokalizacji inwestycji celu publicznego na obszarach nieobjętych MPZP.

2.3.3. Mankamenty polskiego systemu planowania

Jednym z poważniejszych mankamentów polskiego systemu planowania jest brak ścisłych powiązań i bezpośrednich zależności między polityką przestrzenną, wyrażoną w studium gminy, a możliwością zagospodarowania i warunkami zabudowy zawartymi w miejscowych planach. W sytuacji gdy nie ma planu miejscowego, studium – nie będąc przepisem prawa miejscowego – nie gwarantuje realizacji określonych w nim kierunków zagospodarowania, nie służy koordynacji przestrzennej i nie chroni obszarów przed zagospodarowaniem w inny sposób, niż zostało w nim przewidziane. Bardzo duże zastrzeżenia budzi możliwość wydawania decyzji o warunkach zabudowy i zagospodarowaniu terenu, które umożliwiają inwestowanie na obszarach pozbawionych planu miejscowego. Decyzja o warunkach zabudowy i zagospodarowaniu terenu pozwala na zastępowanie planów decyzjami administracyjnymi. Ustawa z 2003 roku wymaga jedynie, aby

sąsiednia działka miała zabudowę, nie definiując wymiarów tej działki. Poza tym zawiera jeszcze kilka niezbyt istotnych warunków. Rozporządzenie, które miało uściślić wymogi, faktycznie spowodowało ich dalsze rozluźnienie, wprowadzając tzw. obszar analizy. Zapis ten określił jedynie minimalny obszar analizy, nie podając maksymalnych wymiarów obszaru analizy, co pozwala „analizować” tereny wielohektarowe, na których można z zasady znaleźć usprawiedliwienie dla dowolnej funkcji i wymiarów planowanego obiektu³⁹. Dokumentami odpowiadającymi na problemy przestrzenne na szczeblu lokalnym są przede wszystkim miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego, a także lokalne programy rewitalizacji oraz strategie rozwoju gminy. Stopień pokrycia planistycznego terenów małych miast nie jest jednak jeszcze wystarczająco duży.

2.4. Porównanie europejskich systemów zintegrowanego planowania lokalnego

Analiza systemów planowania przestrzennego w Polsce i w wybranych krajach Europy w ramach niniejszej rozprawy ma na celu ukazanie prawnego tła do dalszych analiz przykładowych opracowań i konstruowania na ich podstawie nowych narzędzi planowania przestrzennego. Zgodnie z zakresem tematycznym pracy, ograniczonym do systemów planowania na szczeblu gminnym i lokalnym, nie poruszono szczegółowych zagadnień planowania regionalnego czy krajowego, które występują jedynie jako punkt odniesienia dla systemów planowania na poziomie lokalnym.

Szczegółowa analiza poszczególnych zapisów ustaw podstawowych regulujących kwestie zagospodarowania kraju nie miała większego znaczenia dla dalszych badań. Istotne natomiast okazało się wskazanie mankamentów, niedoskonałości, wad i elementów ograniczających kształtowanie ładu przestrzennego i poprawę jakości życia, co wiąże się z wyznaczeniem najlepszych kierunków zmian rozwojowych w miastach w nawiązaniu do zasad funkcjonujących w wybranych krajach europejskich.

Ranga społeczna planowania i gospodarowania przestrzennego w rozwiniętych krajach świata, szczególnie Europy Zachodniej, jest wysoka. Dostrzegalny jest silny wpływ planowania przestrzennego na rozwój regionów i krajów oraz na jakość życia mieszkańców.

39 A. Kowalewski, *Koszty patologii przestrzennych*, <https://www.kongresbudownictwa.pl/pliki/koszty%20patologii%20przestrzennych%2002.2012.doc> (dostęp: 15.07.2018).

Tabela 2.3. Porównanie polskiego systemu planowania przestrzennego z wybranymi krajami Europy

Cele i zadania planowania lokalnego	Rodzaje opracowań gminnych i lokalnych	Partycypacja społeczna w planowaniu
Polska		
– sprawy z zakresu planowania lokalnego i gminnego są rozstrzygane na poziomie gminy – rozwój zrównoważony i ład przestrzenny są podstawą wszelkich działań w przestrzeni i zapewnią przynajmniej w teoretyczny sposób ochronę interesu publicznego	– studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego (nie jest aktem prawa miejscowego) – miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego (akt prawa lokalnego)	– składanie wniosków do studium i planów miejscowych – debata publiczna nad rozwiązaniami zawartymi w studium i MPZP – wyłożenie projektów studium i MPZP do wglądu publicznego
Holandia		
– zapobieganie zmianom użytkowania terenu i budynków, które mogłyby zagrażać interesom społeczności, jej poszczególnym członkom oraz zasobom przyrodniczym – stymulowanie zmian w użytkowaniu terenów i budynków podnoszących jakość życia społeczności i jej poszczególnych członków oraz jakość zasobów przyrodniczych	– Strukturplan – plan strukturalny obejmujący całą gminę, jej część lub kilka sąsiednich gmin – jest to wyznacznik polityki przestrzennej gminy – Bestemmingsplan – plan użytkowania terenów, dokument, z którym wszelkie inne decyzje muszą być zgodne, stanowi podstawę do wykupu gruntów	– partycypacja społeczna w planie użytkowania terenu jest obowiązkowa, elaborat planu jest udostępniany mieszkańcom – możliwość składania zastrzeżeń, które obligatoryjnie muszą być rozważone – możliwość odwoływania się na poziomie prowincji, kraju i Korony
Francja		
– porządkowanie nasilającego się ruchu przebudowy i rozbudowy istniejących miast – ochrona zasobów przyrodniczych zgodnie z zasadami ekologii – tworzenie otoczenia wpływającego na dobrostan psychiczny ludzi	– Schema Directeur (SD) – plan struktury – wyznacza perspektywiczną formę rozwoju gminy – POS – plan użytkowania terenu – podstawa wydawania pozwoleń – w szczególnych przypadkach sporządza się: PAZ – wspólny plan rozwoju; ZAC – strefa uzgodnienia rozwoju	– rozbudowany proces informowania i edukowania społeczeństwa prowadzony równolegle do planowania/projektowania – społeczeństwo ma zapewniony udział na każdym szczeblu planowania – prowadzone są negocjacje ze wszystkimi uczestnikami procesu
Niemcy		
– przygotowanie terenów pod zabudowę i kierowanie użytkowaniem terenu i budynków – zapewnienie uporządkowanego (zrównoważonego) rozwoju i właściwego społecznie użytkowania – rozsądne gospodarowanie terenem całej gminy	– Flächennutzungsplan (FNP) – określa główne kierunki rozwoju gminy, ale nie ma mocy wiążącej – Bebauungsplan (B-PLAN) – plan zabudowy, jest przepisem gminnym i zawiera ustalenia dotyczące ładu przestrzennego	– społeczeństwo może zgłaszać propozycje do planu – w trakcie wyłożenia każdy może wnieść uwagi i zastrzeżenia do planu – można odwoływać się do sądu

Cele i zadania planowania lokalnego	Rodzaje opracowań gminnych i lokalnych	Partycypacja społeczna w planowaniu
–	Wielka Brytania	
	– Local Development Framework (LDF) – działa jako folder zawierający szereg dokumentów dotyczących lokalnego rozwoju, obejmuje obowiązkowe dokumenty planu rozwoju, zawiera m.in. sprawozdanie z zaangażowania społecznego, roczne sprawozdanie z monitoringu i schemat lokalnego rozwoju, który określa Project Plan – stanowiący dokumenty planu rozwoju – Core Strategy – zintegrowany dokument przekładający cele społeczne, gospodarcze i ekologiczne na język przestrzenny	– LFD obejmuje w dużej mierze wspólne zaangażowanie społeczeństwa w przygotowanie nowej lokalnej polityki planowania

Źródło: Opracowanie własne.

Jednak nawet w tak wysoko rozwiniętych systemach planowania przestrzennego jak we Francji, Wielkiej Brytanii, Holandii czy Niemczech pojawiają się liczne mankamenty wymagające modyfikacji w sferze gospodarowania przestrzenią. Zygmunt Ziobrowski w sposób syntetyczny sformułował je następująco:

1. Rozwój zrównoważony często pozostaje w głębokiej sprzeczności z zasadami gospodarki rynkowej.
2. Trudno jest pogodzić zachowanie tożsamości lokalnej i oryginalności rozwiązań z prowadzeniem spójnej polityki w ramach Unii.
3. Brakuje pełnego zrozumienia problemu interesu publicznego – w jaki sposób zminimalizować konflikty w wykorzystaniu przestrzeni, wynikające ze zróżnicowanych potrzeb społecznych, i jak zmobilizować społeczeństwo do uczestniczenia w ochronie przestrzeni publicznej.
4. Ustawicznie trwa poszukiwanie równowagi między niezależnością samorządów a hierarchiczną korelacją planowania⁴⁰.

Powyższe problemy pojawiły się w Europie Zachodniej już dawno, co powinno ułatwić uporanie się z nimi w Polsce dzięki korzystaniu z doświadczeń innych krajów europejskich.

40 Z. Ziobrowski, *Gospodarowanie przestrzenią w świetle spójności z Unią Europejską: uwarunkowania, kierunki zmian*, „Problemy Rozwoju Miast” 2007, 4(1-2), s. 5–26.

Szukając kierunków zmian polskiego systemu planowania przestrzennego, porównano obowiązujący system prawny w Polsce z systemami krajów europejskich: Niemiec, Francji, Holandii i Wielkiej Brytanii. Syntetyczne wyniki zestawiono w tabeli 2.3.

Struktura systemu planowania przestrzennego w Polsce nie odbiega znacznie od systemów Niemiec, Francji i Holandii w ogólnych założeniach. Różnice dostrzegane są dopiero podczas analizowania szczegółów systemu. Wielka Brytania ma odbiegający od innych (bardziej zintegrowany – modelowy) system planowania przestrzennego. Zarówno szczegółowe różnice występujące w systemach europejskich, jak i brytyjski model planowania mogą stanowić wskazówkę do kreowania kierunków przekształceń polskiego systemu planowania. W szczególności przy formułowaniu zasad prawnych w zakresie gospodarowania przestrzenią oraz doborze instrumentów ekonomicznych, badawczych, monitorujących, edukacyjnych i informacyjnych, które pozwolą na realizację wizji rozwoju gminy i bieżące przystosowywanie planowania do potrzeb społeczeństwa.

Istotnym aspektem, który wciąż jest daleki od doskonałości, zdaje się system monitorowania przemian przestrzennych i w miarę możliwości bieżące dostosowywanie dokumentów planistycznych do bieżących potrzeb inwestycyjnych. Narzędzia lokalnego planowania powinny umożliwiać stałe monitorowanie potrzeb przestrzennych zarówno potencjalnych inwestorów, jak i mieszkańców. Spośród wyzwań stawianych zintegrowanemu planowaniu zrównoważonego rozwoju należy wymienić:

- skrócenie procedury planistycznej uchwalania MPZP,
- zwiększenie procentowego pokrycia powierzchni miast przez MPZP,
- wprowadzenie okresu ważności studium,
- zwiększenie spójności założeń studium z zapisami MPZP,
- monitorowanie zmian przestrzennych w miastach, wprowadzenie bieżących zmian w dokumentach planistycznych.

2.5. Monitorowanie stanu zagospodarowania i procesów rozwoju przestrzennego miast

2.5.1. Rola monitorowania stanu zagospodarowania

Zintegrowane planowanie przestrzenne w małych miastach oprócz znajomości obecnego zagospodarowania terenu wymaga pełnej wiedzy o planowanych inwestycjach oraz trendach inwestycyjnych, zarówno na obszarze miasta, jak i w bezpośrednim jego sąsiedztwie. Dane niezbędne do analiz gromadzone są,

Ryc. 2.1. Ład zintegrowany jako suma czterech łądów

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju 2030.

zgodnie z obowiązującymi przepisami, w formie rejestrów decyzji administracyjnych prowadzonych przez jednostki urzędów miast (w przypadku małych miast urzędów miast i gmin) sprawujące nadzór nad zmianami w zagospodarowaniu przestrzennym oraz jako dane statystyczne zbierane przez GUS. Bieżące monitorowanie zmian umożliwia odpowiednio szybkie reagowanie na potrzeby inwestycyjne, potrzeby związane z podnoszeniem jakości życia czy zapotrzebowaniem na miejsca noclegowe, mieszkania etc.⁴¹ Stworzenie odpowiedniego modelu monitorowania, który będzie źródłem danych w wielu strategicznych aspektach rozwoju małych miast, jest niezbędnym elementem planowania zintegrowanego. Stanowi też jeden z celów prac badawczych wykonanych na potrzeby niniejszej rozprawy. W rozdziale przedstawiono niektóre metody służące do monitorowania zmian w strukturze przestrzennej i ich niewykorzystane możliwości.

⁴¹ M. Hanzl, *Monitoring procesów zagospodarowania przestrzennego na poziomie gminnym z zastosowaniem technologii SIP*, „Roczniki Geomatyki” 2007, V(4), s. 17–23.

2.5.2. Ład zintegrowany i jego komponenty

Funkcjonowanie wspólnoty samorządowej ma na celu uzyskanie jej ładu zintegrowanego, na który składa się rozwój w wymiarze społecznym, gospodarczym i środowiskowym (przestrzennym). Sumuje on efekty wysiłków mieszkańców, podmiotów gospodarczych i władz lokalnych uzyskanych w określonym czasie i w określonych uwarunkowaniach wewnętrznych oraz zewnętrznych. Pomocną miarą w tym zakresie jest zestaw wskaźników ładu zintegrowanego. Ład zintegrowany w różnych dziedzinach naukowych definiuje się w inny sposób. W odniesieniu do zagospodarowania przestrzennego miast został on uwzględniony w koncepcji zrównoważonego rozwoju przestrzennego miast. Istnieje wiele opracowań dotyczących wskaźników rozwoju zrównoważonego. Wskaźniki stanowią narzędzie informacyjno-diagnostyczne, a ich odpowiednia modyfikacja i dobór mogą stworzyć element systemu monitorowania zagospodarowania przestrzennego na poziomie lokalnym. Koncepcja ładu zintegrowanego powstała w celu scharakteryzowania i zastosowania paradygmatu rozwoju zrównoważonego.

Ład zintegrowany określany jest jako suma czterech ładów: ekonomicznego, społecznego, przestrzennego i środowiskowego (ekologicznego) (ryc. 2.1). Definiowany jest jako pozytywny stan docelowy zmian, łączący w spójny i niesprzeczny sposób łady składowe i stanowiący podstawę rozwoju zrównoważonego. Rozwój zrównoważony nie jest tożsamy z ładem zintegrowanym, gdyż pierwszy jest procesem, a drugi to stan docelowy wynikający ze zmian rozwojowych⁴².

Pojęcia ładu przestrzennego oraz rozwoju zrównoważonego stanowią ustawową podstawę planowania przestrzennego⁴³. Ich funkcjonowanie jest nierozdzielne. Ład przestrzenny jest jednym z wymiarów stanu docelowego osiągniętego na drodze rozwoju zrównoważonego. Planowanie zintegrowane polega na zachowaniu odpowiednich proporcji pomiędzy: przestrzennym zrównoważeniem (ład przestrzenny), ekologiczną racjonalnością (ład ekologiczny, ład środowiskowy), społeczną akceptacją (ład społeczny) oraz ekonomiczną efektywnością (ład ekonomiczny).

Ład środowiskowy wiąże się ściśle z pojęciem kapitału naturalnego oraz z zasadą jego trwałości. Zgodnie z polityką ekologiczną UE i Polski planowanie przestrzenne ma stworzyć warunki zapewniające ład środowiskowy i jego utrzymanie. Oznacza to konieczność realizacji takiej koncepcji planistycznej, która pozwoli dziedzictwo środowiska przyrodniczego utrzymać w nienaruszonym

42 T. Borys, *Zrównoważony rozwój*, dz. cyt.

43 Zgodnie z definicją zawartą w art. 1 Ustawy z dnia 27 marca 2003 roku o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym.

stanie, czyli przekazać przyszłym pokoleniom posiadany kapitał naturalny, zapewniający warunki dla zapewnienia jakości życia, co jest realizacją głównej zasady rozwoju zrównoważonego.

Do dziedzin ładu środowiskowego zalicza się: jakość planowania przestrzennego, ochronę przyrody i krajobrazu, w tym różnorodności biologicznej, ochronę i zrównoważony rozwój lasów, ochronę gleb i ziemi, ochronę zasobów kopalin, ochronę wód powierzchniowych i podziemnych, ochronę przed powodzią, ochronę powietrza atmosferycznego i warunków klimatycznych, ochronę klimatu akustycznego, potencjał i wykorzystanie odnawialnych źródeł energii, bezpieczeństwo biologiczne, chemiczne, elektromagnetyczne i przeciwdziałanie awariom przemysłowym.

Spełnienie wymogów ustawowych planowania przestrzennego, czyli dochodzenie do rozwoju zrównoważonego w aspekcie środowiskowym, powinno opierać się na mierzalnych cechach. Dlatego też mierzalność ładu środowiskowego w planowaniu przestrzennym ma kluczowe znaczenie. Jest to niełatwe, ponieważ mierzalność wymaga wymiernego spojrzenia na to, co koncepcja rozwoju zrównoważonego w odniesieniu do ładu środowiskowego znaczy w rzeczywistości i w praktyce planistycznej. Służą do tego wypracowane i stosowane wskaźniki, które pozwalają na monitorowanie procesów i działań prowadzących do osiągnięcia rozwoju zrównoważonego.

Szeroki przegląd polskich i zagranicznych doświadczeń w formułowaniu zasad i wskaźników rozwoju zrównoważonego przedstawił Tadeusz Borys w artykule pt. *Zrównoważony rozwój – jak rozpoznać ład zintegrowany*⁴⁴. Większość danych wskaźnikowych odnosi się do skali krajowej i wojewódzkiej. Niewiele mierzalnych wskaźników stosuje się w skali lokalnej – gminnej. Niewątpliwie wartościową propozycją jest grupa wskaźników ładu środowiskowego w Systemie Analiz Samorządowych (SAS), jednak ich słabą stroną jest bazowanie jedynie na danych statystycznych zawartych w Bazie Danych Lokalnych GUS, które nie są w stanie dostarczyć miar dla wszystkich dziedzin ładu środowiskowego.

2.5.3. Wskaźniki oceny i monitorowania stanu zagospodarowania i rozwoju miast

Zachowanie ładu przestrzennego jest jednym z podstawowych wymagań stawianych urbanistom w Ustawie o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym z 2003 roku (DzU z 2016 r., poz. 1579) oraz Koncepcji przestrzennego zago-

44 T. Borys, *Zrównoważony rozwój*, dz. cyt., s. 39.

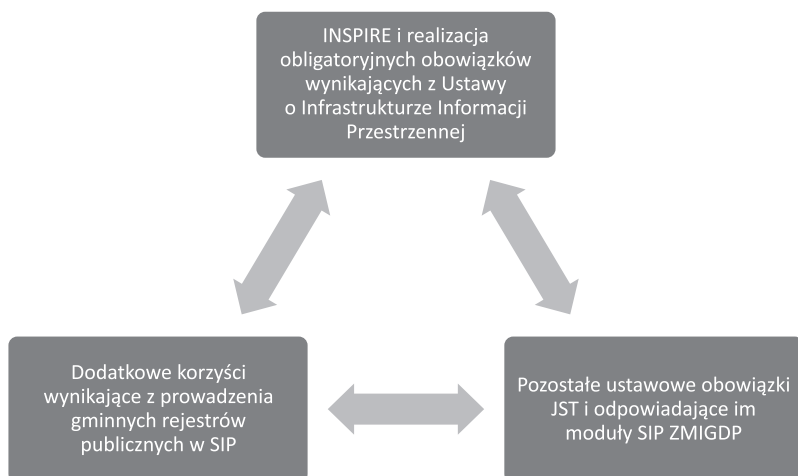
spodarowania kraju 2030. W ustawie ład przestrzenny został zdefiniowany jako rozplanowanie przestrzeni, które stworzy harmonijną całość oraz uwzględni w uporządkowanych relacjach wszelkie uwarunkowania i wymagania funkcjonalne, społeczno-gospodarcze, środowiskowe, kulturowe oraz kompozycyjno-estetyczne. W praktyce brakuje jednak wskaźników pozwalających dokonać oceny stanu ładu przestrzennego na poziomie gminnym (lokalnym). W Polsce i innych krajach Unii Europejskiej wielokrotnie podejmowano próby opracowania wskaźników lokalnych, jednak wielowymiarowość idei rozwoju zrównoważonego stwarza wiele problemów na etapie formułowania uniwersalnych i łatwo mierzalnych wskaźników. Nie da się stworzyć dobrego wskaźnika bez odpowiedzi na pytanie, co dokładnie chce się mierzyć⁴⁵. W dalszej części rozdziału przedstawiono zestawienie możliwości aplikacyjnych i modyfikacyjnych wskaźników zaproponowanych przez: EUROSTAT⁴⁶, System Analiz Samorządowych (SAS), Instytut Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania PAN i ESPON. Zestawienie i analiza dostępnych zestawów wskaźników pod kątem ich przydatności w diagnozowaniu problemów planistycznych występujących na szczeblu lokalnym i monitorowanie zmian w strukturze przestrzennej w zakresie stopnia ładu przestrzennego ma na celu stworzenie modelu monitorowania struktury przestrzennej małych miast poprzez dobór odpowiednich cech, modyfikację istniejących wskaźników i koncentrację na zadaniach własnych gminy mających odniesienie przestrzenne. Pojęcie ładu zintegrowanego przyjęte zostało w pracy jako szczególnie, pożądany stan zagospodarowania przestrzennego zgodny z zasadami rozwoju zrównoważonego – dążący do podnoszenia jakości życia mieszkańców, racjonalny ekonomicznie i zapewniający trwałość dla kolejnych pokoleń.

2.5.4. Zastosowanie Systemu Informacji Przestrzennej (SIP) w monitorowaniu rozwoju przestrzennego miast

Widoczne są duże zbieżności dotyczące procesów i zakresów tematycznych poszczególnych grup wskaźników. Ogromnym mankamentem jest opieranie się wyłącznie na danych statystycznych. Szansę na odpowiedni monitoring zmian środowiskowych stwarza rozwój i odpowiednie wykorzystanie Systemu Informacji Przestrzennych (SIP).

45 T. Borys, *Raport z realizacji pracy „Zaprojektowanie i przetestowanie ram metodologicznych oraz procedury samooceny gmin na podstawie wskaźników zrównoważonego rozwoju w systemie analiz samorządowych (SAS)”*, https://www.systemanaliz.pl/media/grupy-porownawcze/WZR_raport_z_realizacji_pracy.pdf (dostęp: 15.07.2018).

46 EUROSTAT – Urząd Komisji Europejskiej, Eurostat zastąpił wcześniejszy Statistical Office of the European Community (SOEC).

Ryc. 2.2. Schemat możliwości wykorzystania SIP w jednostkach samorządu terytorialnego

Źródło: Opracowanie własne.

Systemy informacji przestrzennej to niezwykle ważne narzędzia wspomagania procesu decyzyjnego i zarządzania. Do ich głównych zadań należy: wprowadzanie, gromadzenie, przetwarzanie, analizowanie i wizualizacja danych. Wymóg budowy Europejskiej Infrastruktury Danych Przestrzennych został wprowadzony w Dyrektywie INSPIRE 2007/2/WE Parlamentu Europejskiego i Rady Europejskiej z dnia 14 marca 2007 roku ustanawiającej infrastrukturę informacji przestrzennej we Wspólnocie Europejskiej.

Infrastructure for Spatial Information in Europe (INSPIRE) to zespół środków prawnych, organizacyjnych i technicznych wraz z powiązanymi usługami oferującymi powszechny dostęp do danych przestrzennych na terenie Unii Europejskiej. Ma on wspomagać ustawodawców w podejmowaniu decyzji mogących mieć bezpośredni lub pośredni wpływ na środowisko. System bazuje na infrastrukturze danych przestrzennych (*spatial data infrastructure, SDI*) państw członkowskich. W ramach INSPIRE w każdym państwie UE został stworzony geoportal umożliwiający dostęp do odpowiednio zharmonizowanych zasobów danych przestrzennych w formie usług sieciowych, serwisów katalogowych oraz przede wszystkim poprzez metadane (ryc. 2.2).

W Polsce budowa infrastruktury informacji przestrzennej jest wypełnieniem ustawowego obowiązku nałożonego Ustawą z dnia 4 marca 2010 roku o infrastrukturze informacji przestrzennej (DzU z 2016 r. nr 76, poz. 1250). W wielu małych i średnich miastach od paru lat budowane są systemy informacji przestrzennej

typu SIP. Krajowy portal informacji przestrzennej (funkcjonujący pod adresem www.geoportal.gov.pl) jest zbiorem SIP-ów poszczególnych gmin kraju.

W zakresie tworzonej krajowej infrastruktury informacji przestrzennej gminy odpowiadają za dostosowanie dwóch podstawowych rejestrów do przepisów dyrektywy INSPIRE: rejestru opracowań planistycznych (miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego oraz studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego) oraz ewidencji miejscowości, ulic i adresów. Zgodnie z zapisami ustawy o infrastrukturze informacji przestrzennej tworzenie aktualizacji i udostępnianie zbiorów danych przestrzennych oraz metadanych jest zadaniem organów administracji odpowiedzialnych za prowadzenie rejestrów zawierających przedmiotowe dane, czyli wójta, burmistrza lub prezydenta miasta. Ministerstwo Infrastruktury i Rozwoju podejmuje działania prowadzące do osiągnięcia maksymalnej zgodności z dyrektywą INSPIRE oraz przepisami na poziomie krajowym, w ramach funkcjonowania i rozwoju SIP. Przykładem podejmowanych inicjatyw jest program Strategia harmonizacji danych na poziomie tematu zagospodarowanie przestrzenne (LandUse) w zakresie harmonizacji zbiorów i usług danych przestrzennych. Inicjatywa ta została przeprowadzona jedynie w obszarach pilotażowych.

Niestety, systemy informacji przestrzennej małych gmin ograniczają się tylko do obligatoryjnego minimum zawieranych informacji. Potencjały systemów informacji przestrzennej nie są wykorzystywane. Brakuje odzwierciedlenia w systemie informacji przestrzennej wielu rejestrów prowadzonych przez gminę i ściśle związanych z zagospodarowaniem przestrzennym miasta. Do najważniejszych rejestrów związanych z planowaniem i zagospodarowaniem przestrzeni, które mają swoje odzwierciedlenie przestrzenne – mają konkretną lokalizację (numer działki, obręb, lokalizacja na działce etc.) oraz są źródłem informacji o gabarytach planowanej zabudowy (wysokość zabudowy, maksymalna powierzchnia zabudowy itd.), zaliczyć trzeba: rejestr wniosków o wydanie pozwolenia na budowę, rejestr decyzji pozwolenia na budowę i rozbiórkę, rejestr wniosków o wprowadzenie zmian w studium, rejestr uwag do projektu studium, rejestr wniosków o zmiany MPZP, rejestr uwag do projektu MPZP, rejestr decyzji o warunkach zabudowy, rejestr decyzji o lokalizacji inwestycji celu publicznego, rejestr decyzji o pozwoleniu na budowę. Każdy z wymienionych rejestrów dotyczy obiektów (działek ewidencyjnych, budynków) mających odniesienie przestrzenne, których kształt w zależności od etapu procedury planistycznej jest mniej lub bardziej precyzyjny. Podobnie sytuacja wygląda z innymi modułami kształtującymi krajobraz miasta: środowiskiem (decyzje środowiskowe, obszary „Natura 2000”, strefy ochrony krajo-

brazu), ochroną dziedzictwa (rejestr zabytków, gminna ewidencja zabytków, strefy ochrony konserwatorskiej), ofertą inwestycyjną (wskazanie terenów inwestycyjnych, terenów rozwojowych, stref przemysłowych) czy ewidencją dróg. Systemy informacji przestrzennej są już przystosowane do wizualizowania takich danych, jednak rzadko funkcje te są wykorzystywane przez małe i średnie miasta. Rozwój systemu informacji przestrzennej to szansa na upowszechnienie i uporządkowanie nie tylko informacji przestrzennej, ale również wielu wskaźników dotyczących wszystkich sfer ładu zintegrowanego.

Istnieje wiele możliwości zastosowania SIP do celów praktycznych. SIP może pozwolić na stworzenie mapy niebezpiecznych miejsc w mieście, która ułatwi odpowiednią lokalizację monitoringu miejskiego, a tym samym wskaże, gdzie należy wzmocnić patrole policji i straży miejskiej. Może również umożliwić bieżącą analizę dostępności przestrzeni publicznych dla mieszkańców – wyznaczy strefy oddziaływania szkół, ośrodków kultury i lokali użyteczności publicznej na użytkowników. SIP jest doskonałym narzędziem wspierającym projektowanie procesu rewitalizacji miast. Pozwala na stworzenie mapy lokalizacji bezrobocia, analizę dostępności pomocy społecznej i wskazanie obszarów problemowych, co stanowi podstawowy element diagnozy delimitacyjnej dla programów rewitalizacji miast.

SIP stwarza dużą szansę na wzrost partycypacji społecznej w diagnozie obszarów problemowych oraz w planowaniu rozwoju zintegrowanego. Jest narzędziem wykorzystywanym do konsultacji społecznych dotyczących miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania terenu, projektów zmian granic administracyjnych miasta czy konsultacji na etapie wyznaczania obszarów zdegradowanych w gminie podczas sporządzania gminnych programów rewitalizacji. Możliwość ta do tej pory jest wykorzystywana w niedostatecznym zakresie. Ciągły rozwój społeczeństwa informacyjnego skutkuje wzrostem znaczenia dostępu do informacji, także przestrzennej. Wskazuje to na potrzebę dalszego rozwoju w tym kierunku poprzez poszerzanie zakresu informacji znajdujących się w SIP. Niezbędna do powszechnego wykorzystania systemów jest unifikacja narzędzi wykorzystywanych przez poszczególne jednostki. Obecnie gromadzenie danych przestrzennych na poziomie lokalnym odbywa się w różnych modułach przy wykorzystaniu różnych technik oraz aplikacji do ich rejestrowania i publikowania. Brakuje ujednolicenia narzędzi wykorzystywanych przez poszczególne wydziały jednostek samorządów terytorialnych. SIP jest narzędziem na tyle uniwersalnym i ogólnodostępnym, że wszystkie te dane bez problemu mogłyby być zbierane i wizualizowane

za jego pośrednictwem. Proces ten zapewnia wiele możliwości jednostkom administracji samorządowej. Wśród najważniejszych z nich należy wymienić:

- możliwość koordynacji i uproszczenia pracy poszczególnych wydziałów,
- usprawnienie przepływu informacji w urzędzie,
- możliwość zintegrowania i zunifikowania bazy danych zebranych w jednym miejscu,
- możliwość świadomego zarządzania przestrzenią pozwalającą prowadzić rozwój zrównoważony,
- zapewnienie spójności między zapisami SUIKZP oraz MPZP, planem ochrony środowiska, lokalnym programem rewitalizacji, strategią rozwoju gminy,
- zmniejszenie kosztów prowadzenia zadań własnych urzędów, unikanie powielania tych samych czynności przez urzędników – wielokrotnego pozyskiwania tych samych danych.

Systemy SIP są stale rozwijanymi narzędziami. Zakres ich możliwości jest bardzo rozbudowany. Istotnym aspektem wiążącym się z podnoszeniem jakości przestrzeni życia w mieście i wzrostem zadowolenia użytkowników są możliwości SIP związane z monitorowaniem jakości życia oraz partycypacją społeczną w planowaniu przestrzennym. SIP dają możliwość kompleksowej oceny jakości życia mieszkańców. Na podstawie wielu porównywalnych i obiektywnych wskaźników można monitorować tendencje społeczne dotyczące: demografii, aktywności społecznej, edukacji, środowiska, bezpieczeństwa i gospodarki. Funkcje te połączone z możliwością interaktywnej partycypacji społecznej we wszystkich blokach tematycznych stanowią doskonałą bazę wyjściową do kształtowania odpowiedzialnej i świadomej polityki miasta.

3. MODEL MONITOROWANIA ROZWOJU MIAST (MMRM)

3.1. Ogólna charakterystyka MMRM

Podstawą poprawnego zdiagnozowania tendencji rozwojowych miast jest odpowiedni dobór cech diagnostycznych i ich grupowanie. Przyjęta w pracy metoda badania stopnia ładu zintegrowanego, która opiera się na analizie pojedynczych ładów ze szczególnym uwzględnieniem ładu przestrzenno-środowiskowego, wymaga narzędzia porządkującego struktury poszczególnych ładów. Prezentowany model jest narzędziem, które umożliwi monitoring i wprowadzanie niezbędnych zmian w długoletnich dokumentach strategicznych, takich jak strategie rozwoju gminy czy lokalne programy rewitalizacji.

W pracy przyjęto, że celem nadrzędnym rozwoju zrównoważonego małych miast jest uzyskanie ładu zintegrowanego. W sposób szczególny potraktowane zostały badania ładu przestrzennego, na który składać się będą wskaźniki ładu planistycznego, ładu funkcjonalnego, ładu estetycznego oraz ładu środowiskowego jakości życia mieszkańców. Ocena ładu estetycznego jest w dużym stopniu niewymierna, a tym samym subiektywna w odbiorze.

Łady zostały przedstawione za pomocą dobranych wskaźników, które z kolei wynikają z wybranych cech diagnostycznych w danym obszarze. Wskaźniki rozwoju zrównoważonego są narzędziem informacyjno-diagnostycznym, ułatwiającym zarządzanie miastami, a także regionami i krajem. Badania zostały przeprowadzone na poziomie lokalnym, jednak opracowany model może być użyteczny również w sporządzaniu i aktualizacji strategicznych dokumentów samorządów terytorialnych, w tym strategii sektorowych oraz studiów wykonalności dla projektów finansowanych ze środków Unii Europejskiej. Pełne zrozumienie warunkowań rozwoju i funkcjonowania miasta nie jest możliwe bez uwzględnienia relacji przestrzennych wiążących poszczególne miasta w spójny miejski system. Istotą miast są pełnione przez nie funkcje zewnętrzne, będące wyrazem ich otwarcia. Miasta w obszarze swojego oddziaływania i ciążenia wytwarzają regiony węzłowe, które można delimitować jako obszary funkcjonalne. Siła i potencjał rozwojowy miast tkwi w nich samych, w ich bezpośrednim zapleczu, a także w synergii, jaką tworzą z innymi miastami w odpowiednio spójnej

i policentrycznej sieci miast¹. Niezależnie od wskazanych problemów i wątpliwości przy ocenie rozwoju zrównoważonego miast istotne znaczenie ma rozwój regionalny. Monitorowanie zmian zorientowane na cel, jakim jest osiągnięcie ładu zintegrowanego w mieście, musi odbywać się dwubiegunowo poprzez diagnozowanie zmian zachodzący na zewnątrz (makrootoczenie) i wewnątrz miasta (mikrootoczenie)².

Model zakłada monitoring zmian w ramach trzech podstawowych komponentów (I – ład przestrzenno-środowiskowy, II – ład społeczny, III – ład gospodarczy), których rozwój jest wzajemnie zależny, dlatego istotne dla oceny rozwoju miasta jest kompleksowe monitorowanie wszystkich składowych. Punktem wyjściowym tej metody i określenia stopnia rozwoju zrównoważonego jest przyjęcie wzorcowego układu i stanu rozwoju miasta. Stan wzorcowy zdefiniowano jako osiągnięcie ładu zintegrowanego odzwierciedlającego prawidłowe zrównoważenie funkcjonowania miasta w poszczególnych obszarach: społecznym, gospodarczym i przestrzennym. W tym celu wykorzystano tzw. benchmarking – metodę relatywnej oceny wyników, trafną w szczególności w przypadku badania złożonych zjawisk takich jak rozwój miasta.

Badanie przeprowadzono w dwóch etapach na różnych poziomach agregacji danych. W etapie pierwszym dokonano analizy czynników makrootoczenia miast. Zbadano funkcję, potencjały i trendy rozwojowe miast Pomorza Zachodniego. W drugim etapie informacje zebrane w zaprojektowanej macierzy danych porównano przy użyciu metody benchmarkingu. W przypadku badania rozwoju zrównoważonego nie było możliwe uwzględnienie tylko mierzalnych czynników, dlatego w niektórych przypadkach przyjęto czynniki niemierzalne, przez co ocena jest niejednorodna. Na poziomie pierwszym badanie funkcji, potencjału i trendów rozwojowych podzielono na pięć zakresów tematycznych: strukturę i trendy demograficzne, kapitał ludzki i aktywność społeczną, rozwój gospodarczy miast, politykę rozwoju i jej instrumenty oraz relacje przestrzenne miast. Ważnym elementem była analiza wykorzystania funduszy Unii Europejskiej przez gminy miejskie oraz miejsko-wiejskie województwa zachodniopomorskiego.

1 P. Śleszyński, T. Komornicki, P. Rosik, P. Duma, S. Goliszek, Ł. Kubiak, R. Wiśniewski, R. Guzik, Ł. Fiedań, A. Kocaj, A. Kołoś, K. Wiedermann, *Analiza relacji funkcjonalno-przestrzennych między ośrodkami miejskimi i ich otoczeniem. Raport syntetyczny*, https://www.obserwatorium.malopolska.pl/wp-content/uploads/2020/04/raport-syntetyczny_fina%C5%82-1.pdf (dostęp: 15.07.2018).

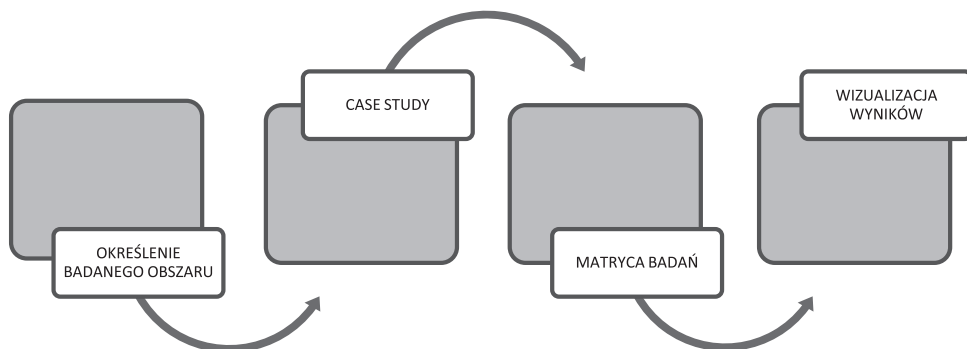
2 J. Kobylarczyk, *Ocena jakości środowiska zamieszkania w wybranych miastach województwa podkarpackiego po okresie „transformacji” w pierwszej dekadzie XXI wieku*, Kraków: Politechnika Krakowska, 2013, s. 55.

Badanie czynników makrootoczenia przeprowadzono w następujących obszarach problemowych: demografia, rynek pracy, gospodarka, turystyka oraz wykorzystanie funduszy UE.

3.2. Mechanizm zastosowania MMRM

3.2.1. Schemat badań stopnia ładu zintegrowanego

Przyjęty w pracy schemat oceny stopnia ładu zintegrowanego w miastach został oparty na wskaźnikach ilościowych oraz analizach jakościowych poszczególnych łądów na dwóch poziomach pozyskiwania danych: zewnętrznym i wewnętrznym. Wymagał on przyjęcia odpowiednich mechanizmów, które pozwolą na dokonanie obiektywnej analizy zebranych wyników. Zaproponowany schemat badania składał się z czterech etapów (ryc. 3.1). W pierwszym określono badany obszar, w drugim wykonano studium przypadku, w kolejnym zebrano wyniki badań w stworzonej matrycy, aby na końcu sporządzić wizualizację wyników przeprowadzonych badań w miarę możliwości w przejrzysty i zrozumiały dla wszystkich sposób.

Ryc. 3.1. Mechanizm badania stopnia ładu zintegrowanego w miastach
Źródło: Opracowanie własne.

3.2.2. Określenie badanego obszaru

Początkiem procesu przygotowania danych jest określenie badanego obszaru. W tym etapie określa się dokładny obszar miasta objęty badaniami. Istotnym elementem w tej fazie było zwrócenie uwagi, że zajmujemy się obszarem wybranych miast, a nie gmin. Ma to duże znaczenie podczas pozyskiwania danych statystycz-

Ryc. 3.2. Schemat selekcji elementarnego obszaru poddanego dalszym badaniom na przykładzie miasta i gminy Barlinek

Źródło: Opracowanie własne.

nych. Wyznaczono obszary znajdujące się w granicach miast. Na ryc. 3.2 przedstawiono przykładową selekcję elementarnego obszaru poddanego badaniom.

3.2.3. Badanie funkcji potencjału i trendów rozwojowych miast

Podstawowym zadaniem tego etapu badań jest opis uwarunkowań endogenicznych, którego celem jest waloryzacja i ocena kondycji obszaru miast na tle regionu pod względem osiągniętego stopnia rozwoju oraz możliwości jego wykorzystania.

W tym celu połączono następujące ujęcia badawcze:

- ujęcie relacyjno-przestrzenne (badanie oddziaływań i zasięgów przestrzennych),
- ujęcie wieloaspektowe (uchwycenie dynamiki badanych procesów rozwojowych),
- ujęcie triangulacyjne (zastosowanie możliwie szerokiego spektrum różnorodnych źródeł danych i narzędzi badawczych oraz dążenie do ich porównawczej weryfikacji).

Zastosowane techniki i metody badawcze opierały się zarówno na analizie statystycznej danych z całego zbioru miast województwa zachodniopomorskiego, jak i metodach jakościowych, bazujących na przeprowadzonych analizach własnych. Połączenie analiz jakościowych i ilościowych gwarantuje osiągnięcie trafności i rzetelności w analizie i interpretacji. W analizach wykorzystano dane statystyczne na poziomie gminy, powiatu, a nawet województwa, dane opisowe, dane z wywiadów pogłębionych z przedstawicielami władz lokalnych. Problemy badawcze analizowane były na podstawie: uszczegółowionych danych statystycznych, zebranych informacji o funkcjach gospodarczych miasta, uwarunkowań przyrodniczo-kulturowych, charakterystyki ruchu turystycznego, struktury społecznej, czynników budujących i hamujących potencjał gospodarczy gminy oraz dostępności infrastruktury technicznej i komunikacyjnej.

Przeprowadzono badania:

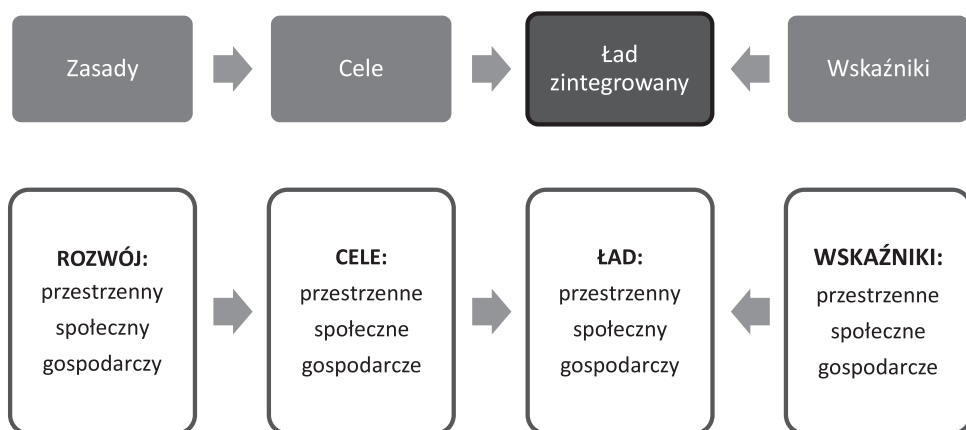
- bazy ekonomicznej i dywersyfikacji funkcjonalnej,
- rangi miasta,
- relacji przestrzennych (powiązania i ciążenia),
- poziomu rozwoju i poziomu życia.

3.2.4. Matryca badań – wskaźniki rozwoju zrównoważonego miast

Dobór wskaźników rozwoju zrównoważonego stanowi ważny element opracowanego modelu badania stopnia ładu zintegrowanego w wybranych jednostkach terytorialnych. Wskaźniki to podstawowe narzędzie monitoringu, odsłaniające w sposób wymierny istotę tej koncepcji rozwoju. Umożliwiają statystyczną wizualizację rozwoju miast z punktu widzenia implementacji nowego paradygmatu rozwoju – rozwoju zrównoważonego. Podstawą tworzenia zestawów wskaźników rozwoju zrównoważonego jest konkretyzacja tej koncepcji dokonywana dla potrzeb monitorowania realizacji wielu dokumentów strategicznych. Dotyczy strategii rozwoju gminy, strategii marki, strategii promocji, studium czy lokalnego programu rewitalizacji, opracowanych na poziomie lokalnym.

Realizacja koncepcji rozwoju zrównoważonego na poziomie lokalnym (miasto, dzielnica) nie jest możliwa bez odpowiedzi na podstawowe pytanie o to, co chce się zmierzyć – jakie elementy koncepcji rozwoju zrównoważonego są przedmiotem pomiaru i na ile ogólnodostępne dane statystyczne wystarczą do stworzenia spójnego systemu monitoringu, a jakie dane będzie trzeba pozyskać za pomocą innych źródeł oraz własnych analiz.

Odpowiedź na to pytanie pozwoli określić, w jakim stopniu dane obecnie zbierane przez Główny Urząd Statystyczny pozwalają na stworzenie spójnego sys-

Ryc. 3.3. Schemat budowy i grupowania krajowych wskaźników rozwoju zrównoważonego
Źródło: Opracowanie własne.

temu monitorowania postępów. Poziomy konkretyzacji ładu zintegrowanego, które mogą zostać poddane pomiarowi wskaźnikowemu, mają charakter wzorców, do których osiągnięcia zmierzają zrównoważone zmiany rozwojowe w przestrzeni miast. Wzajemne powiązanie zasad i celów rozwoju zrównoważonego ma fundamentalne znaczenie dla odpowiedniego doboru wskaźników. Na ryc. 3.3 przedstawiono schemat budowy i grupowania lokalnych wskaźników rozwoju zrównoważonego³.

Ład zintegrowany jest pożądanym efektem rozwoju zrównoważonego. Oznacza on spójne, jednoczesne tworzenie ładów składowych: środowiskowego, społecznego i gospodarczego. Integralność ładów jest możliwa dzięki zrównoważonej ochronie kapitału przyrodniczego, kapitału społecznego, kapitału ludzkiego oraz wszelkich wartości wytworzonych przez człowieka.

Istotą kształtowania ładu zintegrowanego jest realizacja systemu wyznaczonych celów strategicznych dla każdego z ładów składowych oraz dochodzenie do tych celów jako pozytywnych stanów docelowych w określonej perspektywie czasowej.

Strukturę lokalnych wskaźników pogrupowano wg trzech ładów, wśród których wyznaczono obszary tematyczne. Przy tworzeniu matrycy wykorzystano ogólnodostępne dane statystyczne, dane pozyskane na poziomie lokalnym oraz

3 E. Czarski (red.), *Wskaźniki zrównoważonego rozwoju Polski*, Katowice: Urząd Statystyczny w Katowicach, 2011, s. 18.

Tabela 3.1. Zestawienie ładów i dziedzin modelu monitorowania rozwoju miast

Ład	Obszary tematyczne	Liczba wskaźników
Środowiskowy	ład planistyczny	4
	ład urbanistyczny	3
	infrastruktura techniczna	5
	stan środowiska	4
	razem	16
Społeczny	zmiany demograficzne	3
	zdrowie	2
	edukacja	3
	warunki życia	4
	kultura	4
	razem	12
Gospodarczy	przedsiębiorczość	3
	rynek pracy	2
	rozwój turystyki	3
	razem	8

Źródło: Opracowanie własne.

badania i analizy własne. Zespół wskaźników dobrany został tak, aby po ewaluacji (modyfikacji) mógł tworzyć matrycę do monitorowania rozwoju zrównoważonego miast, jak również ułatwić certyfikację miast zgodnie z normą PN-ISO 37120:2015-03. *Zrównoważony rozwój społeczny – wskaźniki usług miejskich i jakości życia*. Stworzono matrycę 36 wskaźników (tabela 3.1).

3.3. Zastosowanie metody benchmarkingu w planowaniu zintegrowanym

Żeby umożliwić graficzne przedstawienie wyników badań, w sposób syntetyczny wyznaczono wskaźniki zbiorcze i przeprowadzono wizualizację wyników przy zastosowaniu metody benchmarkingu. Benchmarking jest jednym z procesów metodologicznych mogących bezpośrednio optymalizować działania miasta w zakresie zintegrowanego planowania rozwoju przestrzennego. Porównywanie procesów zachodzących w wybranych obszarach stanowi kluczowy aspekt identyfikacji obszarów kryzysowych oraz ukazuje odpowiednie kierunki rozwoju i możliwości wdrażania poszczególnych zagadnień w wybranych miastach. Istotą benchmarkingu miast jest możliwość porównywania wskaźników opisujących daną jednostkę terytorialną. W opracowaniu przyjęto, że jednostkami terytorialnymi

są obszary małych miast. Proces porównywania kosztów, cykli czasowych, jakości z powszechnie uznawaną „najlepszą praktyką” – to szczególny rodzaj benchmarkingu najlepszych praktyk. Dzięki niemu gminy mogą ocenić realizowane przez siebie przedsięwzięcia w odniesieniu do najlepszych praktyk w danym zakresie, co z kolei pozwala miastom opracować strategiczne dokumenty ukierunkowane na rozwój badanego zagadnienia. Benchmarking miast pozwala zdefiniować główne szanse i wyzwania danego obszaru, zwłaszcza w odniesieniu do przyjętych priorytetów strategicznych. Stąd jego przydatność dla władz lokalnych w prowadzeniu polityki opartej na dowodach. Zarówno proces selekcji wskaźników, jak i upowszechnienie wyników diagnozy stanowią ponadto okazję do wzmocnienia mechanizmów partycypacji społecznej⁴. Proces selekcji wskaźników może być zdarzeniem jednostkowym, ale może również być traktowany jako narzędzie do stałego monitoringu rozwoju, w którym miasto na bieżąco poszukuje ulepszeń stosowanych przez siebie rozwiązań. Zastosowanie ujęcia porównawczego – oceny badanej jednostki na tle innych jednostek (grupy odniesienia) – ułatwia identyfikację i interpretację stymulantów i barier rozwojowych oraz występujących trendów. Elastyczność metody pozwala na dostosowanie diagnozy do poszczególnych priorytetów, wynikających ze strategicznych obszarów wsparcia Unii Europejskiej lub z wymogów partycypacyjnego procesu wyznaczania celów rozwojowych miast.

Benchmarking stanowi bazę do samooceny jednostek terytorialnych zarówno na etapie diagnozy stanu istniejącego, jak i w procesie planowania. Odpowiednie umiejscowienie samooceny oraz benchmarkingu w systemie planowania może przynieść wiele korzyści w postaci optymalizacji działań i doboru przedsięwzięć. Ze względu na obszar badania benchmarking rozpatrywać można dwojako: jako benchmarking wewnętrzny (porównywane wskaźniki znajdują się w obszarze działania miasta) oraz benchmarking zewnętrzny (efekty działania jednej gminy porównywane są z analogicznymi w innych jednostkach terytorialnych).

W przeprowadzonych badaniach wykorzystano benchmarking zewnętrzny, na którym opierały się programy związane ze stosowaniem tej metody jako elementu systemów monitorujących większe sieci miast, takich jak: European Urban Benchmarking Web tool, ESPON Best Metropolises, ESPON SGPTD czy ESPON FOC.

4 A. Olechnicka, K. Wojnar, D. Celinska-Janowicz, J. Rok, *Modele i narzędzia analizy terytorialnej*, Warszawa: Krajowy Punkt Kontaktowy ESPON, 2014.

Ryc. 4.1. Podział administracyjny województwa zachodniopomorskiego
Źródło: www.eregon.wzp.pl (dostęp: 15.07.2018).

Przyjmuje się dość powszechnie, że nazwa Pomorze powstała nie na samym Pomorzu, lecz w Polsce, a ściślej w Wielkopolsce. Oznacza ona bowiem krainę rozciągającą się „po morze”, patrząc od strony Poznania, a także krainę leżącą „wzdłuż morza”, czyli inaczej „przymorze”. Pod tym pojęciem początkowo rozumiano ziemię pomiędzy Wisłą, Odrą i Notecią. Dzisiaj mianem Pomorza określa się obszary od dolnej Wisły po Rugię. Jednak z racji całkowicie odmiennych losów historycznych nadodrzańskiej i nadwiślańskiej części Pomorza ta pierwsza zwana jest Pomorzem Zachodnim, podczas gdy druga – Pomorze Wschodnie – nazywana jest Pomorzem w węższym tego słowa znaczeniu.

Pierwotnie nazwa Pomorze (niem. *Pommern*) ograniczyła się jedynie do zachodniej części Pomorza, czyli polskiego Pomorza Zachodniego, natomiast jego nadwiślańska część przyjęła odrębną nazwę *Pommerellen* (ryc. 4.2).

Abb. 1: Pom-Karte

Ryc. 4.2. Historyczny zasięg regionu *Pommern*

Źródło: J. Piskorski, *Pomorze Zachodnie: ziemia, ludzie, historia (zamiast wstępu)*, [w:] J. Piskorski (red.), *Pomorze Zachodnie poprzez wieki*, Szczecin: Zamek Książąt Pomorskich, 1999, s. 5.

Współczesne granice Pomorza Zachodniego są odmienne od ich historycznego przebiegu. Teren województwa zachodniopomorskiego, na którym koncentrują się przeprowadzone badania, obejmuje średniowieczne księstwa pomorskie z XIII wieku: część księstwa dybińskiego i szczecińskiego, księstwo sławińskie,

kondominium szczecińsko-dymińskie, a także obszary Nowej Marchii czy należącej do Polski Wielkopolski¹.

4.2. Krajobraz Pomorza Zachodniego

Urozmaicona rzeźba terenu ukształtowana została przez działalność lodowca skandynawskiego i jego wód roztopowych. Jej różnorodność wpływa na atrakcyjność turystyczną regionu. Obszar województwa ze względu na zróżnicowanie krajobrazowe można podzielić na trzy strefy: pas wybrzeża, pas równin i pas pojezierzy. Stanisław Latour, wymieniając istotne cechy krajobrazu miast zachodniopomorskich, wskazuje m.in. położenie geograficzne na polodowcowym obszarze o urozmaiconej topografii, bogatym w lasy, ciekach wodnych i jeziora rynnowe, stwarzające dogodne warunki dla rozwoju osadnictwa². Słowa te w doskonały sposób obrazują charakterystyczną cechę regionu, jaką jest obfitość wód powierzchniowych (około 6% powierzchni województwa). Oprócz Zalewu Szczecińskiego składają się na nie liczne jeziora występujące na pojezierzach: Wałeckim, Ińskim, Myśliborskim, Drawskim oraz Pobrzeżu Słowińskim (172 jeziora o powierzchni powyżej 50 ha). Do największych należą Dąbie i Miedwie. Ważniejszymi rzekami województwa są: Odra z dopływami (Myślą, Płonią, Iną), Drawa, Gwda oraz Świniec, Rega, Parsęta (z Radwią) i Wieprza (z Grabową), które uchodzą bezpośrednio do Morza Bałtyckiego. Na obszarze województwa znajduje się również 11 głównych zbiorników wód podziemnych.

Przestrzenne rozmieszczenie obszarów o największej wartości przyrodniczej układa się pasmowo. Obszar przygraniczny obejmuje pasmo Doliny Odry. Wzdłuż wybrzeża przebiega pas nadmorski, równoleżnikowo przez centralną część województwa przebiega pas środkowy, a wzdłuż południowej granicy województwa – pas południowy.

Dla zachowania unikatowego dziedzictwa przyrodniczego na obszarze województwa utworzono: Woliński Park Narodowy, Drawieński Park Narodowy (wspólnie z województwem lubuskim), 7 parków krajobrazowych, 83 rezerваты przyrody i 20 obszarów chronionego krajobrazu. Łącznie 21,3% całkowitej powierzchni województwa objętych zostało tymi formami ochrony. Po akcesji Polski do Unii Europejskiej w granicach województwa ustanowiono strefy ochrony przyrody

1 J. Piskorski, *Pomorze Zachodnie: ziemia, ludzie, historia (zamiast wstępu)*, [w:] J. Piskorski (red.), *Pomorze Zachodnie poprzez wieki*, Szczecin: Zamek Książąt Pomorskich, 1999, s. 5.

2 S. Latour, *Rewaloryzacja zabytkowych miast na Pomorzu Zachodnim*, Warszawa: PWN, 1981.

wchodzące w skład europejskiej sieci ekologicznej „Natura 2000”. Obejmują one 19 obszarów specjalnej ochrony ptaków, które zajmują 28% powierzchni województwa, oraz 41 obszarów specjalnej ochrony siedlisk zajmujących 27% powierzchni.

Krajobraz kulturowy województwa zachodniopomorskiego jest materialnym świadectwem bogatej historii tych terenów, wynikiem ścierania się wpływów niemieckich, polskich i skandynawskich. Zachowane elementy krajobrazu takie jak układy staromiejskie z gotyckimi kościołami farnymi, otoczone pierścieniem murów obronnych, liczne wsie o zachowanym średniowiecznym układzie, wiejskie XIII-wieczne kościoły granitowe i XVII–XVIII-wieczne kościoły o konstrukcji ryglowej oraz zabudowania poklasztorne są charakterystyczne dla krajobrazu województwa i podkreślają odrębność regionu. W połączeniu z walorami krajobrazu składają się na potencjalną wartość, która – odpowiednio promowana – może stanowić o atrakcyjności turystycznej województwa.

4.3. Demografia województwa zachodniopomorskiego

4.3.1. Dynamika rozwoju demograficznego

Badanie demografii miasta stanowi ważny aspekt interpretacji wyników pozostałych wskaźników rozwoju zrównoważonego. Na obraz rozwoju miast wpływa wiele procesów, m.in. współczynnik dzietności obniżony od wielu lat poniżej prostej zastępowalności³, procesy starzenia się społeczeństwa czy emigracja ludzi za granicę. Prześledzenie tych procesów ma duże znaczenie dla oceny szans rozwojowych miast.

Województwo zachodniopomorskie skupia 4,44% populacji całego kraju i zajmuje 11 miejsce pod względem liczby mieszkańców, która w latach 2004–2014 zwiększyła się z 1 694 865 do 1 715 431 (tabela 4.1).

Tabela 4.1. Zmiany ilości mieszkańców w poszczególnych latach

Jednostka terytorialna	2004	2006	2008	2010	2012	2014
Polska	38 173 835	38 125 479	38 135 876	38 529 866	38 533 299	38 478 602
Zachodniopomorskie	1 694 865	1 692 838	1 692 957	1 723 741	1 721 405	1 715 431

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS.

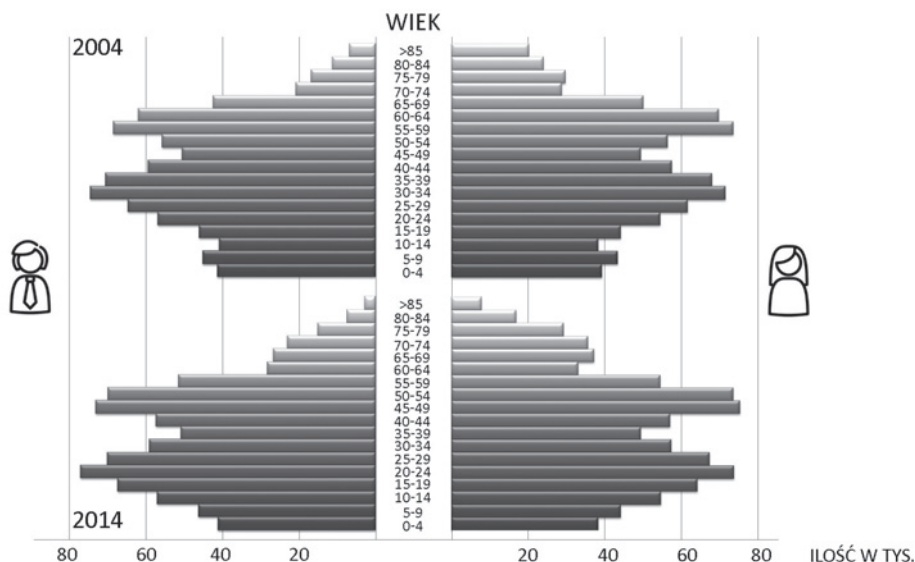
³ Prosta zastępowalności pokoleń to dla demografów stan pożądany. Termin ten oznacza, że w długim okresie, przy założeniu utrzymania się reżimu reprodukcji, liczba zgonów i urodzeń będzie jednakowa, co za tym idzie – nie zmieni się liczba ludności.

Pomorze Zachodnie jest jednym z najsłabiej zaludnionych obszarów Polski. Z wartością wskaźnika na poziomie 74 osoby/km² zajmuje 13. miejsce przy średniej krajowej wynoszącej 122 osoby/km². Występują jednak duże dysproporcje między obszarami miejskimi, gdzie gęstość zaludnienia osiąga ponad 1000 osób/km², a obszarami wiejskimi ze wskaźnikiem poniżej 20 osób/km².

Ludność miejska stanowi 70% (w Polsce 62%), co lokuje województwo w grupie trzech najbardziej zurbanizowanych. Na tle innych regionów Polski wyróżnia się niskim zaludnieniem, zwłaszcza poza aglomeracją szczecińską. Odgrywa to istotną rolę w procesach demograficznych, w dynamice i kierunkach migracji.

Tempo wzrostu liczby ludności województwa nie jest duże. Badany okres można podzielić na dwa: od 2004 do 2007 oraz od 2008 do 2014. W latach 2004–2007 można zaobserwować nieduży, lecz stały spadek liczby mieszkańców, natomiast lata 2008–2014 to okres powolnego wzrostu liczby mieszkańców i stabilizacji na poziomie o około 20 tys. wyższym od stanu z 2004 roku.

W przeciwieństwie do innych regionów Polski w województwie zachodniopomorskim występuje niskie zaludnienie na obszarach wiejskich (25–50 osób na 1 km²), nie występują przerosty zatrudnienia w rolnictwie, a więc nie ma konieczności jego obniżenia, a obszary wiejskie mają znaczne możliwości rozwoju strefy pozarolniczej i zatrzymania ludności.

Ryc. 4.3. Struktura płci i wieku ludności województwa zachodniopomorskiego w latach 2004 i 2014

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS.

Saldo migracji wewnętrznej i zagranicznej na pobyt stały na 1000 mieszkańców w województwie wynosiło $-0,8$. Wskaźnik ten dla miast był równy $-2,1$, a dla wsi $1,9$.

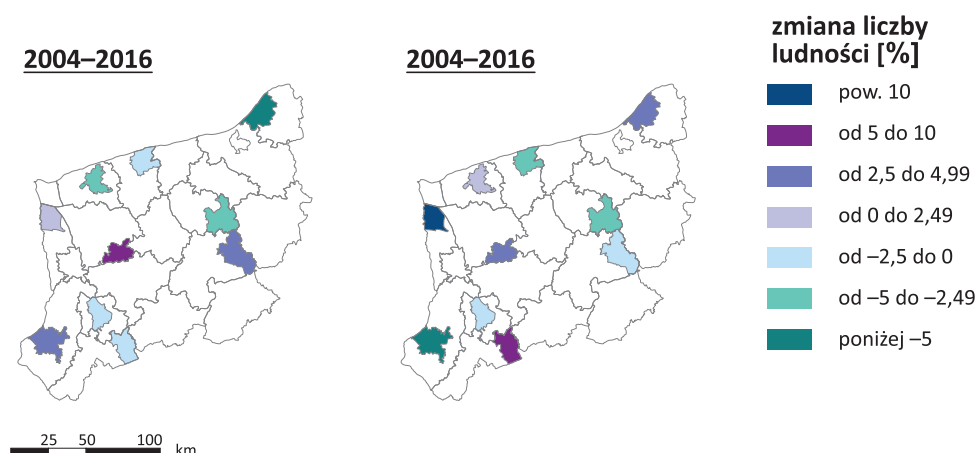
Na 100 mężczyzn przypada 106 kobiet. Najwyższym współczynnikiem feminizacji charakteryzują się Szczecin i Koszalin oraz powiat kołobrzeski (108), najniższy cechuje powiaty koszaliński, choszczeński i pyrzycki (101). W latach 2004–2014 utrzymuje się spadek liczby ludności w wieku przedprodukcyjnym na korzyść grupy ludności w wieku produkcyjnym i poprodukcyjnym. Niepokojącym zjawiskiem jest systematyczny spadek liczby urodzeń, a więc malejąca liczba roczników najmłodszych przy wzrastającej liczbie kobiet w wieku najwyższej płodności (18–24 lata) (ryc. 4.3).

4.3.2. Struktura demograficzna

Na potrzeby pracy przeprowadzono analizę przemian struktury wieku ludności wybranych miast Pomorza Zachodniego oraz dokonano oceny procesów migracji, starzenia się społeczeństwa i rzeczywistego przyrostu ludności.

Badania przeprowadzono dla lat 1996–2016, objęły więc nie tylko cały zakres czasowy przyjęty dla opracowania, ale też okres poprzedzającej go transformacji systemowej. Dane analizowane były w odstępach rocznych (ryc. 4.4).

Czynnik społeczny, jakim jest liczba i rozmieszczenie ludności, stanowi podstawowe uwarunkowanie dla rozwoju gmin. Dynamicznie przebiegające procesy demograficzne determinują zmiany w sferze społecznej, gospodarczej i przestrzennej. To właśnie kwestie demograficzne stanowią tło dla zadań realizo-

Ryc. 4.4. Zmiana liczby mieszkańców w miastach objętych analizą (z prawej) i sąsiadujących obszarach wiejskich (z lewej) w latach 2004–2016

Źródło: Opracowanie własne.

wanych przez samorządy terytorialne. Wzrost, stagnacja albo regres ludnościowy na terytorium badanych miast jest wynikiem współwystępowania dwóch procesów: ruchu naturalnego oraz salda migracji.

W latach 2004–2016 liczba mieszkańców w badanych miastach ulegała zmianie w różnym stopniu.

4.3.3. Klasyfikacja wybranych miast według biologicznych grup wieku

Wiek ludności w dużej mierze decyduje o zapotrzebowaniu na poszczególne rodzaje usług. W przypadku wysokiego udziału młodej ludności istotę jakości życia stanowi dostępność usług związanych ze szkolnictwem, terenów sportowo-rekreacyjnych czy placówek opiekuńczo-wychowawczych. Widoczny w strukturze wzrost liczby osób starszych powinien być natomiast sygnałem do rozwoju usług ochrony zdrowia, pomocy społecznej oraz zwiększenia dostępności przestrzeni publicznych dla osób niepełnosprawnych. W demografii wyróżnia się trzy biologiczne grupy wieku:

- dzieci – w wieku do lat 14,
- dorosłych bez osób starszych – w wieku od 15 do 64 lat,
- osoby starsze – w wieku 65 lat i więcej.

W opracowaniu wykorzystano dane pochodzące z narodowych spisów powszechnych oraz Banku Danych Lokalnych GUS. Dane dotyczą liczby ludności zameldowanej na pobyt stały. Brak danych na temat ludności zameldowanej na pobyt czasowy nie jest czynnikiem, który znacząco wpływa na zniekształcenie informacji o strukturze wieku małych miast.

Do wizualizacji struktury wieku badanych miast województwa zachodniopomorskiego wykorzystano trójkąt Osanna⁴. Na poszczególnych ramionach opisano udział wymienionych grup wieku wyrażony w procentach w ogólnej liczbie ludności każdego z miast. W efekcie położenie każdego punktu miasta określają trzy współrzędne. Trójkąt podzielono na dziewięć klas wskazanych przez Andrzeja Zborowskiego w opracowaniu dla miast województwa małopolskiego⁵. Poszczególne klasy zostały przedstawione w tabeli 4.2.

4 Trójkąt Osanna, zwany również wykresem trójkątnym. Nazwa pochodzi od nazwiska niemieckiego mineraloga Alfreda Karola Osanna. Jest to dość specyficzny sposób przedstawiania danych, który bywa stosowany w kartografii zarówno jako samoistna forma prezentacji, jak i legenda map tematycznych. O specyfice tego sposobu przedstawiania danych decydują nietypowe, bo trójskładnikowe dane oraz geometryczne własności wykresu.

5 A. Zborowski, T. Chabferko, N. Grad, J. Gałka, P. Kretowicki, *Struktury i trendy demograficzne oraz kapitał ludzki i aktywność społeczna*, [w:] *Badania funkcji, potencjału oraz trendów rozwojowych miast w województwie małopolskim*, Kraków: Uniwersytet Jagielloński w Krakowie, 2010.

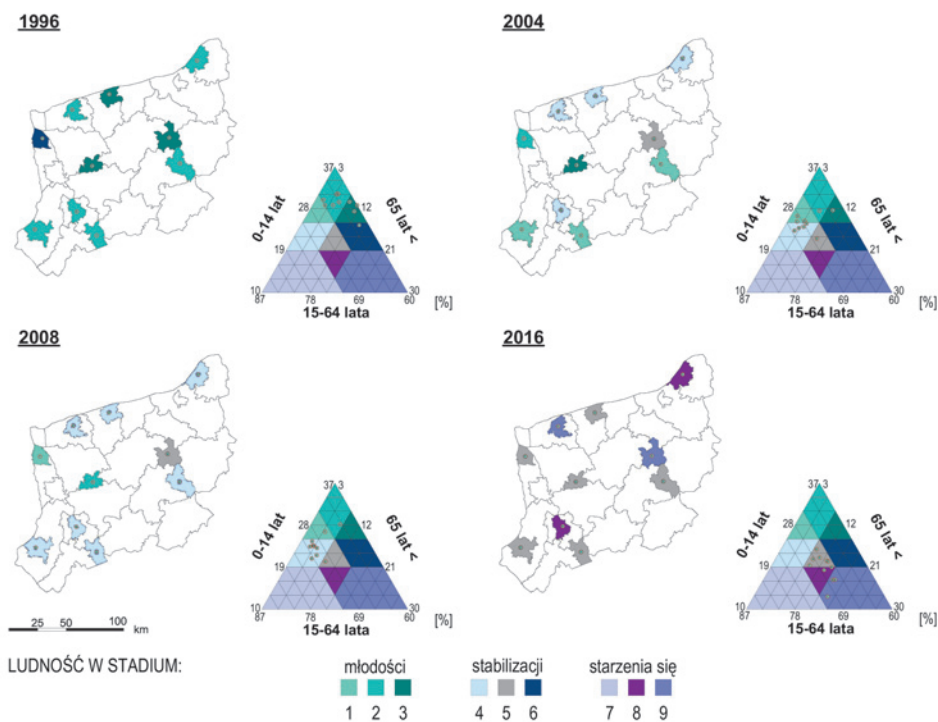
Tabela 4.2. Klasy określające etapy rozwoju struktury wieku

Klasa	Dzieci	Dorośli	Starsi	Ludność w stadium	Faza rozwoju
1	+++	++	+	młodości demograficznej	wczesna
2	+++	+	+		dojrzała
3	+++	+	++		późna
4	++	++	+	stabilizacji demograficznej	wczesna
5	++	++	++		dojrzała
6	++	+	++		późna
7	+	+++	++	starzenia się demograficznego	wczesna
8	+	++	++		dojrzała
9	+	++	+++		późna

Źródło: Opracowanie własne.

Dla zobrazowania kierunków przemian w wymiarze przestrzennym oraz dynamiki zmian struktury wiekowej dokonano analizy w czterech okresach: 1996, 2004, 2008, 2016. W badanym czasie w małych miastach Pomorza Zachodniego poddanych analizie zauważalny jest proces starzenia się ludności. Zjawisko to występuje nie tylko na obszarze województwa zachodniopomorskiego, ale także na obszarze Polski i innych państw Unii Europejskiej. Problem ten wskazywany jest w wielu dokumentach strategicznych UE, a także w ważnych raportach. Jest to jedno z nowych demograficznych wyzwań rozwoju miast, które ma i będzie miało niewątpliwie duży wpływ na kształtowanie strategii rozwoju miast oraz na obraz rozwoju zrównoważonego lat ubiegłych. Starzenie się społeczeństwa może być przyczyną konieczności wprowadzania istotnych zmian w wizjach rozwoju miast. Zachwianie równowagi w strukturze społecznej, zwiększenie liczby osób starszych w proporcji do ludzi młodych uniemożliwia dążenie do rozwoju zrównoważonego, który jest priorytetem planowania zintegrowanego. Analiza struktury demograficznej wybranych miast, przedstawiona na ryc. 4.5 i tabeli 4.3, w badanym okresie wykazuje zwiększenie stopnia zróżnicowania pod względem struktury ludności według biologicznych grup wiekowych.

W 1996 roku wszystkie miasta cechowała młodość demograficzna. Ponad połowa z badanych ośrodków (Barlinek, Chojna, Czaplinek, Darłowo, Kamień Pomorski, Nowe Warpno, Pyrzyce) znajdowała się w dojrzałej fazie rozwoju stadium młodości demograficznej. Pozostałe miasta znajdowały się w dojrzałej fazie młodości demograficznej, wynikającej z dość wysokiego (ponad 10%) udziału w strukturze ludności osób powyżej 65. roku życia.

Ryc. 4.5. Klasyfikacja miast według biologicznych grup wieku ludności w latach 1996–2016

Źródło: Opracowanie własne.

Tabela 4.3. Zmiany ludności wg wieku biologicznego w poszczególnych okresach dla badanych miast

Miasto	1996	2004	2008	2016
Barlinek	2	1	4	5
Chojna	2	1	4	5
Czaplinek	2	1	4	5
Darłowo	2	4	4	8
Kamień Pomorski	2	4	4	9
Maszewo	3	3	2	5
Nowe Warpno	2	2	1	5
Połczyn-Zdrój	3	5	5	9
Pyrzyce	2	4	4	8
Trzebiatów	3	4	4	5

Źródło: Opracowanie własne.

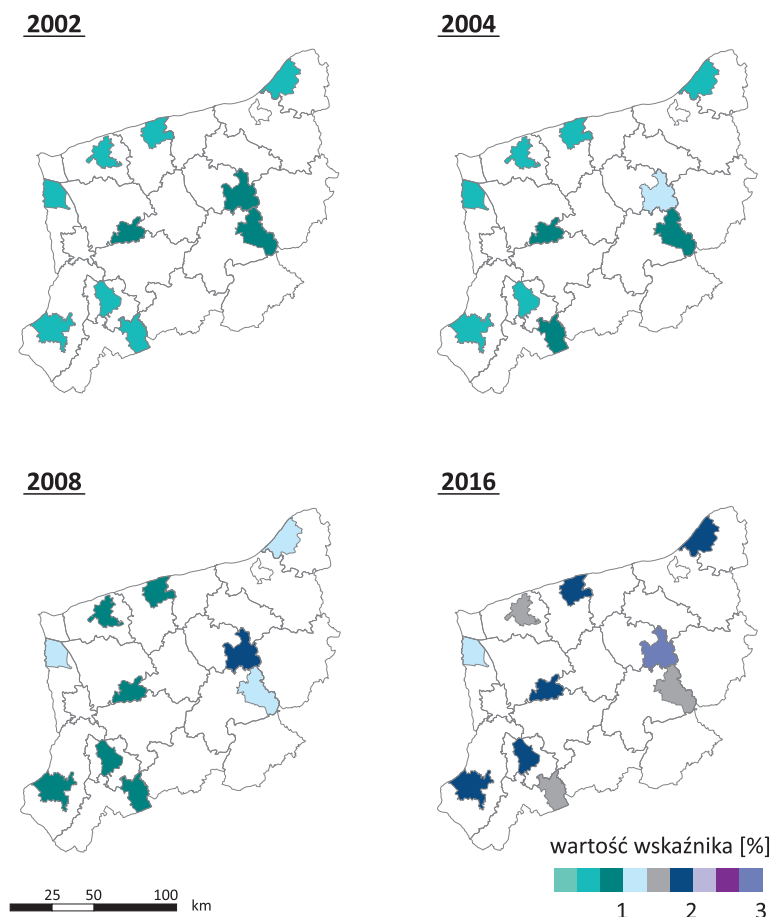
W 2004 roku widoczne jest zwiększenie zróżnicowania struktury wieku biologicznego ludności badanych miast. Analizowane jednostki znajdują się w pięciu różnych stadiach. Cztery miasta weszły we wczesną fazę stabilizacji wiekowej (Darłowo, Kamień Pomorski, Pyrzyce i Trzebiatów), w przypadku Połczyna-Zdroju widać mocną tendencję starzenia się społeczeństwa, wynikającą z dużego spadku udziału w strukturze dzieci w wieku do lat 14 (spadek o 6,14%) oraz wzrostu udziału osób starszych (o 2,37%). Cztery ośrodki zachowały młodą strukturę wiekową, a nawet trzy z nich znalazły się we wczesnej fazie młodości demograficznej. We wszystkich z nich widoczny jest wysoki, wynoszący ponad 72% udział ludności w wieku od 15 do 64 lat (wzrost o 3–4%), nieznaczne obniżenie liczby dzieci oraz zwiększenie liczby osób starszych. Nowe Warpno zachowało poziom z 1996 roku, w jego przypadku wahania struktury są nieznaczne.

W 2008 roku na diagramach widoczna jest tendencja dojrzewania struktury ludności badanych miast. Wyjątek stanowią dwie najmniejsze badane jednostki (Nowe Warpno i Maszewo), w których obniżeniu uległ stopień udziału w strukturze osób starszych oraz nastąpił nieznaczny spadek udziału dzieci, a jednocześnie widoczny jest wzrost udziału w strukturze demograficznej osób dorosłych. W tych ośrodkach zauważalne jest zjawisko dojrzewania społecznego, zmniejszeniu ulega liczba dzieci na rzecz zasilenia grupy dorosłych, przy praktycznie stałym udziale procentowym osób starszych. Jest to okres widocznej stabilizacji na poziomie wczesnej dojrzałości w pięciu z badanych miast (Trzebiatów, Pyrzyce, Darłowo, Kamień Pomorski oraz Połczyna-Zdrój).

Lata 2008–2016 przynoszą wyraźną tendencję dojrzewania w strukturze wieku mieszkańców. Widoczne jest zmniejszenie udziału dzieci w strukturze wiekowej oraz zmniejszenie udziału grupy w wieku od 15 do 64 lat na rzecz zwiększenia liczby osób starszych. W czterech miastach można już mówić o widocznym starzeniu się społeczeństwa, ponieważ w badanym okresie z wczesnej fazy dojrzałej przeszły w stadium późnego starzenia się. Udział grupy osób starszych zbliża się do granicy 20%.

4.3.4. Badanie wskaźnika podwójnego starzenia się społeczeństwa

Dla zobrazowania problemu starzenia się społeczeństwa wykonano analizę tzw. podwójnego starzenia, które wyraża udział subpopulacji osób w grupie *oldest old* (starsi starsi), tj. w wieku 85 lat i więcej. Znajomość tego wskaźnika jest niezwykle istotna dla funkcjonowania samorządów lokalnych, do których zadań własnych należy zabezpieczenie usług z zakresu opieki społecznej, w tym usług pielęgnacyjnych i zdrowotnych. Z powodu wskazanych tendencji demograficznych coraz

Ryc. 4.6. Wskaźnik podwójnego starzenia (ang. *double ageing*) w badanych miastach Pomorza Zachodniego w latach: 2002, 2004, 2008, 2016

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS.

większe znaczenie będą miały usługi zdrowotne związane z opieką geriatryczną oraz osobami przewlekle chorymi i niesamodzielnymi. Ze względu na dostępność danych wskaźnik można obliczyć od 2002 roku. Zbadano poziom wskaźnika w latach 2002, 2004, 2008 i 2016 (ryc. 4.6).

Wskaźnik podwójnego starzenia ulega stałemu wzrostowi. Dla obszaru województwa zachodniopomorskiego w latach 2002–2016 odnotowano trzykrotny wzrost tego parametru. We wszystkich badanych małych miastach zanotowano wzrost wskaźnika podwójnego starzenia, najwyższą wartość w roku 2016 wskaźnik przyjął w Połczynie-Zdroju (powyżej 2,5%), a najniższą w Nowym Warpnie (poniżej

1%). Dla pozostałych miast wartość wskaźnika oscyluje w granicach 1,5%. W latach 2008–2016 widoczny jest wyraźny wzrost subpopulacji w wieku 65 lat i więcej. Oznacza to, że w niedalekiej przyszłości subpopulacja ta przejdzie do wieku osób sędziwych (*oldest old*), a wskaźnik podwójnego starzenia przyjmie jeszcze wyższe wartości niż te notowane obecnie. Jego przyrost może mieć nawet charakter kwadratowy.

4.3.5. Migracje w miastach

Świadome działanie, jak również spontaniczne i odruchowe reakcje jednostek lub grup ludzi na różne bodźce wewnętrzne lub środowiskowe wiążą się przeważnie z szeregiem kolejnych zmian, z ruchem w przestrzeni. Ruch ten określa się jako zachowanie przestrzenne bądź przemieszczanie. Migracje stanowią szczególną kategorię zachowań ludzkich, ponieważ odzwierciedlają przestrzenne sposoby postępowania ludzi w różnych sytuacjach życiowych⁶.

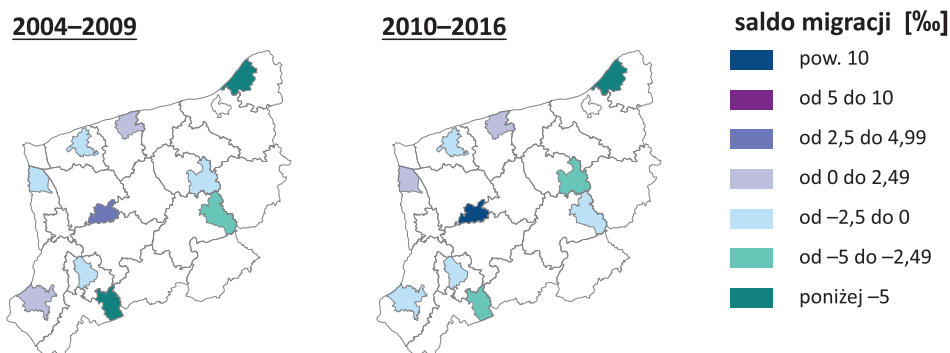
W tej części książki scharakteryzowano skalę oraz kierunki ruchów migracyjnych wewnątrz województwa zachodniopomorskiego. Badanie oparto na czterech podstawowych wskaźnikach opisujących ruchy migracyjne⁷:

- współczynnika napływu (N) – określającym stosunek ludności napływowej (liczbę zameldowań) do ludności zamieszkującej dany obszar,
- współczynnika odpływu (O) – określającym stosunek ludności, która opuściła dany obszar (liczba wymeldowań), do ogółu ludności go zamieszkującej,
- saldzie migracji (S) – będącym różnicą pomiędzy współczynnikiem napływu a współczynnikiem odpływu; dodatnie saldo migracji świadczy o tym, że na dany obszar przybywa więcej osób, niż go opuszcza, ujemne oznacza sytuację odwrotną,
- współczynnika mobilności, inaczej zwanym współczynnikiem ruchliwości (M) – określającym, jaki odsetek ludności zmienił miejsce zamieszkania; stanowi sumę współczynników N i O.

W analizie uwzględniono wartości dla lat 2004–2016, przy czym badano wartości współczynników w dwóch okresach: w latach 2004–2009 oraz 2010–2016. Wykorzystanie wartości średnich pozwala uniezależnić się od wahań wartości tego zjawiska. Obliczone współczynniki pozwoliły na ukazanie zmian w zakresie kierunków migracji i stopnia jej natężenia w badanych przekrojach czasowych.

6 D. Jędrzejczyk, *Podstawy geografii ludności*, Warszawa: Wydawnictwo Akademickie Dialog, 2001.

7 M. Cieślak (red.), *Demografia. Metody analizy i prognozowania*, Warszawa: PWN, 1984.

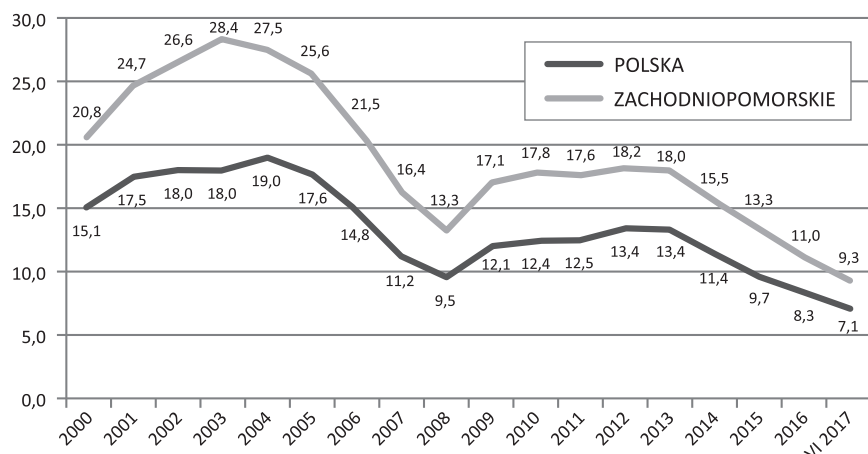
Ryc. 4.7. Saldo migracji w badanych miastach województwa zachodniopomorskiego w latach 2004–2009 oraz 2010–2016

Źródło: Opracowanie własne.

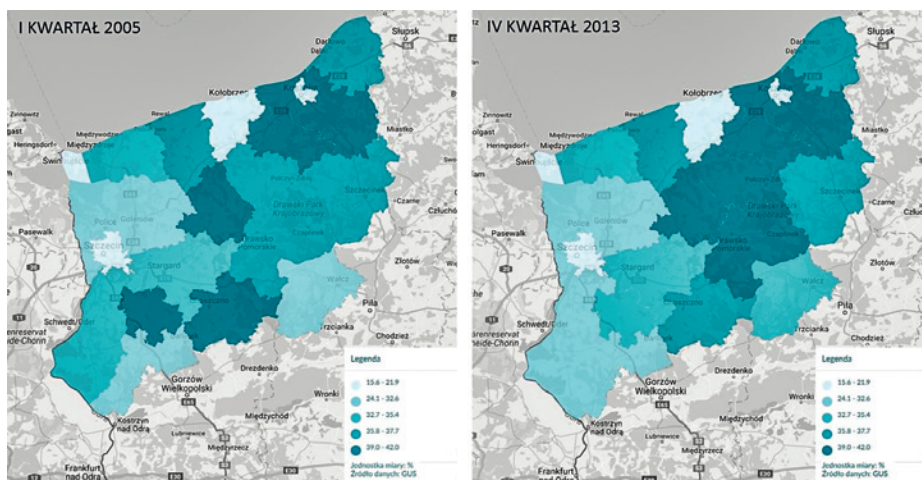
Kluczowym wskaźnikiem dla ruchów migracyjnych jest saldo migracji przedstawione na ryc. 4.7. Amplituda wskaźnika salda migracji jest w wybranych ośrodkach dość duża.

4.4. Rynek pracy

Na koniec czerwca 2017 roku w rejestrach powiatowych urzędów pracy na obszarze województwa zachodniopomorskiego znajdowało się łącznie 56 006 osób bezrobotnych, tj. o 10 677 osób (16,0%) mniej niż w analogicznym miesiącu 2016 roku. Z wyliczeń GUS wynika, że stopa bezrobocia rejestrowanego w województwie zachodniopomorskim wyniosła 9,3% wobec 11,1% rok wcześniej (ryc. 4.8). W Polsce bezrobocie wyniosło 7,1%, a na poziomie wojewódzkim wahało się od 4,2% w Wielkopolsce do 12,1% w województwie warmińsko-mazurskim. Mimo poprawy na rynku pracy województwo zachodniopomorskie w dalszym ciągu kwalifikowane jest jako region z wysokim poziomem bezrobocia i plasuje się wysoko pod tym względem w zestawieniu województw. Cechą charakterystyczną zachodniopomorskiego rynku pracy jest sezonowość wiążąca się ze wzrostem bezrobocia w chłodniejszej porze roku i spadkiem w okresie wiosenno-letnim. Istotne znaczenie ze względu na położenie geograficzne regionu ma sektor turystyczny oraz działalność związana m.in. z rolnictwem, budownictwem. Zjawisko sezonowości obserwowane jest także w pozostałej części kraju. Odmierna w tym przypadku może być natomiast dynamika zmian bezrobocia w zależności od struktury gospodarczej danego regionu.

Ryc. 4.8. Stopa bezrobocia w % w Polsce i województwie zachodniopomorskim w latach 2005–2017
Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS oraz portalu www.mojapolis.pl (dostęp: 15.04.2017).

Ryc. 4.9. Stopa bezrobocia w % w I kwartale 2005 roku oraz IV kwartale 2013 roku
Źródło: Opracowanie własne na podstawie: www.mojapolis.pl (dostęp: 15.04.2017).

Większość bezrobotnych stanowią osoby z wykształceniem gimnazjalnym, podstawowym lub niższym oraz zasadniczym zawodowym, nieposiadające stażu pracy ani kwalifikacji zawodowych. Ponad połowa bezrobotnych to osoby bezrobotne długotrwale, niepracujące dłużej niż rok. Zarówno niskie wykształcenie i niepełniające oczekiwań pracodawców kwalifikacje bezrobotnych, jak i długie okresy pozostawania poza rynkiem pracy stanowią poważne przeszkody w ich aktywności.

zacji zawodowej. Porównywalna z dochodami z pracy zawodowej wysokość różnego rodzaju świadczeń i transferów socjalnych jest dodatkową zachętą do pozostawania w bezrobociu lub podejmowania pracy nierejestrowanej. Poważnym problemem regionu jest wysokie bezrobocie (w tym także ukryte) wśród ludności wiejskiej, które w 2004 roku wynosiło 16,6% i spadło do poziomu 8,6% w 2014 roku. Największe zróżnicowanie w poziomie bezrobocia utrzymuje się pomiędzy aglomeracją szczecińską i koszalińską a pozostałą częścią regionu (ryc. 4.9).

4.5. Gospodarka

Czynnikami wpływającymi na rozwój gospodarki Pomorza Zachodniego są m.in. przygraniczne i nadmorskie położenie, metropolia szczecińska i Koszalińsko-Koło-brzesko-Białogardzki Obszar Funkcjonalny z atrakcyjnymi terenami inwestycyjnymi, skoncentrowane w strefach aktywności gospodarczej przetwórstwo przemysłowe, duża liczba gospodarstw produkujących żywność ekologiczną, bogate i intensywnie wykorzystywane zasoby turystyczne, walory uzdrowiskowe i silnie rozwinięta baza noclegowa w pasie nadmorskim. W wymiarze infrastrukturalnym mocnymi stronami regionu są porty morskie jako elementy multimodalnych sieci transportowych, dobre skomunikowanie z Europą Zachodnią i Północną, duży potencjał dla lokalizacji nowych przedsiębiorstw oraz duży potencjał dla rozwoju energetyki odnawialnej. Atutami społecznymi regionu są m.in. dobra baza edukacyjna i akademicka, wysoki wskaźnik urbanizacji, wysoki poziom bazy diagnostyczno-leczniczej i uzdrowiskowej o oddziaływaniu krajowym oraz relatywnie młoda struktura wiekowa społeczeństwa⁸.

Na terenie województwa zlokalizowanych jest 9 obszarów inwestycyjnych położonych w 3 specjalnych strefach ekonomicznych: kostrzyńsko-słubickiej (podstrefy: Barlinek, Goleniów, Gryfino, Karlino, Police), pomorskiej (Regionalny Park w Stargardzie) i słupskiej (podstrefy: Koszalin, Szczecinek, Wałcz), powstałych w celu zwiększenia tempa rozwoju gospodarczego regionu. Pomorze Zachodnie ma w swej ofercie inwestycyjnej ponad 8000 ha terenów, z czego około 1200 ha ze statusem specjalnej strefy ekonomicznej (SSE). Wśród zachodniopomorskich parków przemysłowych, mających szczególne znaczenie dla krajobrazu gospodarczego tej części Europy, istotnie wyróżniają się obszary w Stargardzie, Goleniowie oraz Koszalinie.

⁸ www.eregion.wzp.pl (dostęp: 15.04.2017).

Wokół budowanych dróg S3 i S6 skupia się olbrzymi potencjał inwestycyjny. Nowe drogi dobrej jakości to więcej inwestycji, większy tranzyt, więcej firm i miejsc pracy. Szybszy i łatwiejszy dojazd do specjalnych stref ekonomicznych i parków przemysłowych podnosi konkurencyjność województwa i stwarza nowe możliwości współpracy z Dolnym Śląskiem, Wielkopolską czy Pomorzem Gdańskim. Jednostki samorządu terytorialnego w małym stopniu wypełniają funkcje rozwojowe. Województwa są silnie uzależnione od różnych form wsparcia ze strony rządowej.

Obecnie kompetencje i praktyka działania samorządu lokalnego i regionalnego w znacznej mierze ukierunkowane są na procesy administracyjne i poszerzanie sfery inwestycyjnej o możliwie dużym oddziaływaniu społecznym. Zauważalny jest brak zaangażowania partnerów samorządu regionalnego w stałą i pogłębianą debatę o kierunkach rozwoju – dlatego sam samorząd w dużej mierze koncentruje się na warstwie instrumentalnej i bieżących działaniach. Lokalne elity samorządowe pozostają skoncentrowane na eksploatacji możliwości finansowania przedsięwzięć związanych z realizacją bieżącej perspektywy finansowej Unii Europejskiej. Zdecydowane działania optymalizujące rozwój mają wymiar marginalny, w niewielkim stopniu uczestniczą w nich partnerzy zewnętrzni samorządu. Wymaga to pilnego przemodelowania samorządowych struktur zarządzania rozwojem.

4.6. Turystyka

Warunki naturalne Pomorza Zachodniego stwarzają szczególne możliwości rozwoju funkcji turystycznej. Turystyka ma bardzo duże znaczenie dla gospodarki województwa zachodniopomorskiego. Wynika to z atrakcyjności turystycznej województwa, na którą składa się bogactwo zasobów naturalnych połączone z największą w kraju zróżnicowaną bazą noclegową oraz dobrą dostępnością dla turystów z kraju, a zwłaszcza z zagranicy.

Atutem województwa jest przede wszystkim mnogość i zróżnicowanie atrakcyjnych akwenów i terenów sąsiadujących z nimi. Prawie 200-kilometrowy odcinek wybrzeża ze wszystkimi jego walorami, bogactwo pojezierzy (Drawskie, Ińskie, Myśliborskie, Wełtyńskie) zajmujących 35% obszaru województwa z 1260 jeziorami o powierzchni powyżej 1 ha, delta Odry, Zalew Szczeciński i wody Morza Bałtyckiego, w tym głównie Zatoka Pomorska – tworzą unikalne warunki do uprawiania turystyki, szczególnie sportów wodnych. Walorami województwa są także duże obszary leśne i tereny chronione, zabytki architektury oraz duży potencjał uzdrowiskowy i wypoczynkowy typu SPA.

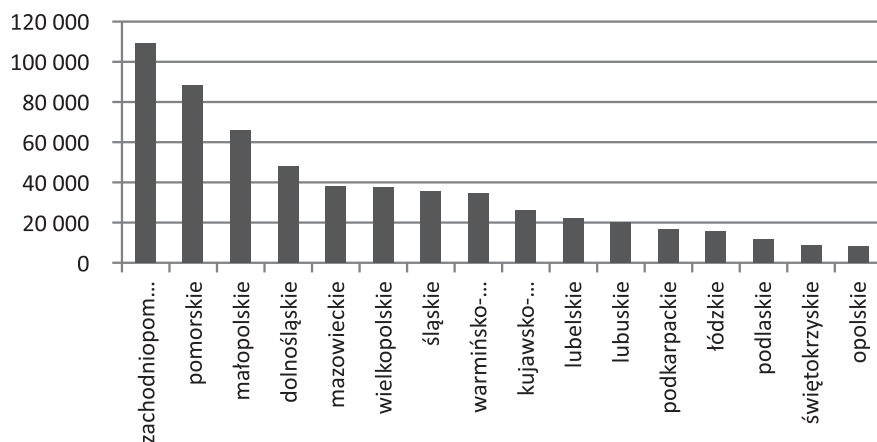
W urozmaiconej ofercie turystycznej województwa coraz większą rolę odgrywa aktywny wypoczynek, w tym turystyka wodna, rowerowa i konna, nordic walking oraz golf. Przez jego teren przebiegają liczne szlaki turystyczne: piesze, rowerowe, wodne, konne i kulturowe. Zabytki zlokalizowane na terenie województwa, mimo ich niejednokrotnie dużych walorów oraz atrakcyjnego położenia, w niskim stopniu stanowią autonomiczny czynnik generujący ruch turystyczny.

Województwo zachodniopomorskie zajmuje pierwsze miejsce w kraju pod względem liczby miejsc noclegowych (baza noclegowa na Pomorzu Zachodnim stanowi prawie jedną piątą wszystkich miejsc w kraju – 18,51% w 2004 roku i 17,52% w 2014 roku na 1000 mieszkańców, ryc. 4.10 i 4.11), udzielonych noclegów ogółem oraz udzielonych noclegów turystom krajowym. W statystykach dotyczących liczby udzielonych noclegów turystom zagranicznym ustępuje tylko województwom małopolskiemu oraz mazowieckiemu, w których niewątpliwie znaczenie mają duże ośrodki Kraków i Warszawa (dane GUS 2014).

W 2013 roku w województwie udzielono 11 221 437 noclegów (24,1% turystom z zagranicy), czyli 17,82% ogółu udzielonych noclegów w Polsce. Było to o 26,44% więcej niż w 2004 roku. W 2014 roku na Pomorzu Zachodnim funkcjonowały 1322 obiekty noclegowe, czyli 18,96% ogółu miejsc noclegowych w Polsce. W latach 2004–2014 łączna liczba obiektów noclegowych w województwie zachodniopomorskim wzrosła o 44,63%. Wysoka koncentracja bazy noclegowej występuje przede wszystkim w pasie nadmorskim (ryc. 4.12).

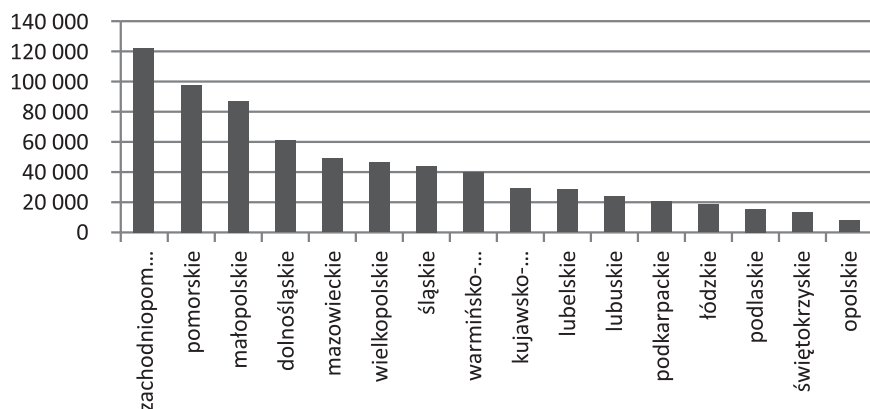
Na poprawę atrakcyjności turystycznej regionu zdecydowany wpływ wywarło podjęcie działań w zakresie rozwoju infrastruktury turystycznej oraz budowy regionalnego systemu informacji turystycznej i rozwoju produktów turystycznych, które miały swoje odzwierciedlenie w zapisach RPO WZ na lata 2007–2013. Realizacja projektu „Budowa infrastruktury i wspólnej marki turystycznej Zachodniopomorskiego Szlaku Żeglarskiego”, który uzyskał dofinansowanie z Programu Operacyjnego Innowacyjna Gospodarka na lata 2007–2013 – w ramach działania 6.4 – Inwestycje w produkty turystyczne o znaczeniu ponadregionalnym. Zachodniopomorski Szlak Żeglarski obejmuje swym zasięgiem sieć portów turystycznych od położonej nad Odrą Widuchowej po morski port w Darłowie (ryc. 4.13).

Właśnie zróżnicowanie rodzaju akwenów, które obejmuje szlak, jest jego największą wartością. Turyści otrzymali możliwość bezpiecznego żeglowania po Odrze, Regalicy, Dziwnej, Świnie, jeziorze Dąbie, Zalewie Szczecińskim oraz wzdłuż południowego wybrzeża Bałtyku. Poza zróżnicowanym krajobrazem naturalnym na szlaku znajduje się wiele miast (głównie małych) i wsi, które mimo zniszczeń podczas ostatniej wojny nadal zachowały wiele wartościowych zabyt-

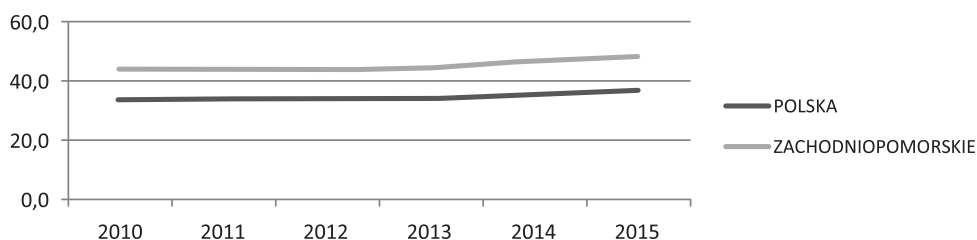
Ryc. 4.10. Liczba miejsc noclegowych w poszczególnych województwach w roku 2004

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS.

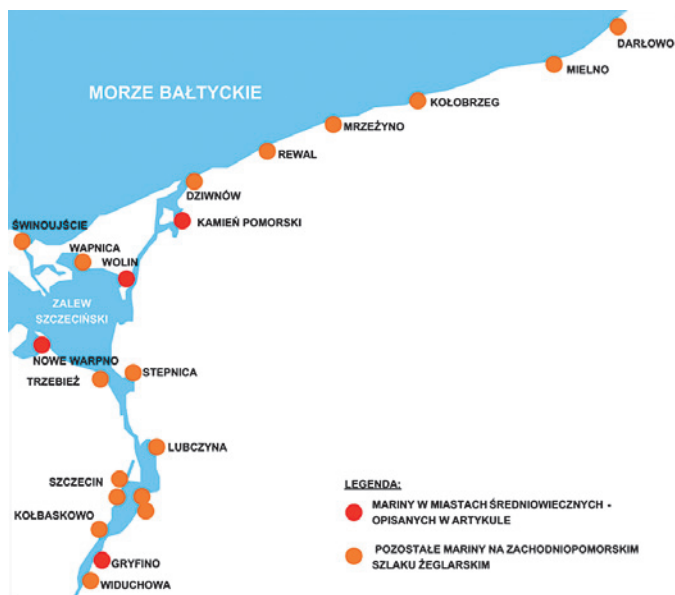
Ryc. 4.11. Liczba miejsc noclegowych w poszczególnych województwach w roku 2014

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Ryc. 4.12. Stopień wykorzystania miejsc noclegowych w Polsce i województwie w latach 2010–2015

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Ryc. 4.13. Mapa Zachodniopomorskiego Szlaku Żeglarskiego

Źródło: Opracowanie własne.

ków, przede wszystkim z okresu średniowiecza. Szlak żeglarski oraz działania rozwojowe realizowane w pasie pojezierzy mogą zadecydować o osiągnięciu czołowej pozycji regionu w skali kraju w dziedzinie żeglarstwa i turystyki wodnej.

4.7. Czynniki rozwojowe regionu Pomorza Zachodniego

Przestrzenne odzwierciedlenie potencjałów i problemów rozwojowych delimituje region na trzy obszary: dwa o wysokiej zdolności rozwojowej (Szczeciński Obszar Metropolitalny oraz Koszalińsko-KołobrzESCO-Białogardzki Obszar Funkcjonalny) oraz jeden o niższej zdolności rozwojowej (Specjalna Strefa Włączenia).

Sytuacja społeczno-gospodarcza województwa zachodniopomorskiego ma charakter wielowymiarowy i dynamiczny. W rozwoju regionu istnieją zagadnienia o charakterze horyzontalnym: wymiar transgraniczny, współpraca zagraniczna, wymiar metropolitalny.

Specyfika województwa zachodniopomorskiego polega na położeniu przy granicy dwóch państw, pomiędzy morzem a lądem, wzdłuż biegu granicznej Odry. Tradycyjnie najintensywniejsze są zewnętrzne relacje regionu z granicznymi lan-

dami niemieckimi: Meklemburgią i Brandenburgią. Powiązania komunikacyjne z Niemcami, w tym stan dróg i linii kolejowej, ulegają systematycznej poprawie. W niedostatecznym stopniu odpowiada temu infrastruktura logistyczna związana z obsługą transportu w układzie transgranicznym, która na terenie województwa zachodniopomorskiego nie rozwinęła się dotychczas tak, jak miało to miejsce na obszarach o podobnej specyfice, np. na pograniczu niemiecko-holenderskim i terenach przygranicznych we wschodniej Polsce. Rozwój portów w Schwedt i Policach sprawił, że nie jest już tak wyraźna dominacja zespołu portowego Szczecin–Świnoujście. W przyszłości przewidywane są intensywniejsze powiązania w sektorze energetycznym w związku z rozbudową na pograniczu instalacji i sieci przesyłowych. Położenie regionu ma znaczenie dla relacji w zakresie ochrony środowiska naturalnego dzięki możliwości wpływania w ramach ustawodawstwa unijnego na powstawanie i oddziaływanie zakładów po obu stronach granicy.

4.8. Struktura osadnicza regionu Pomorza Zachodniego na tle kraju

Struktura systemu osadniczego w Polsce jest stosunkowo zrównoważona, co wynika z tego, że Polska jest zaliczana do grupy krajów o najwyższym w Europie stopniu policentryczności sieci osadniczej (por. Raport ESPON 1.1.1)⁹.

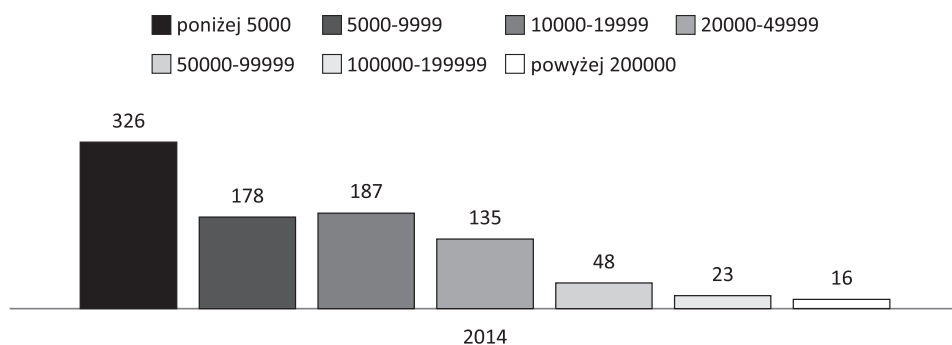
W okresie 1995–2014 struktura systemu osadniczego Polski, ukształtowanego historycznie jako policentryczny, z licznymi dużymi miastami oraz bogatą siecią miast małych i średnich, podlegała procesom przekształceń powodowanych różnorodnymi czynnikami. Wpływ procesów metropolizacji i konkurencji w skali globalnej miał miejsce równoległe z oddziaływaniem transformacji ustroju społeczno-gospodarczego, a następnie integracji z Unią Europejską. Proces transformacji politycznej, społecznej i gospodarczej po 1989 roku przyniósł szersze otwarcie Polski na wpływy procesów globalizacji oraz integracji europejskiej. Procesy te spowodowały wzrost znaczenia dla rozwoju miast jakości zarządzania i potencjału endogenicznego w warunkach konkurencyjności wewnątrzregionalnej i wewnątrzkrajowej, a także międzynarodowej. Znaczenia nabrało oddziaływanie wspólnotowej polityki spójności.

9 A. Olechnicka (red.), *Pierwszy raport syntetyczny Programu ESPON 2013. Nowe wyniki badań na temat inteligentnych, zrównoważonych i zintegrowanych obszarów*, Warszawa: Krajowy Punkt Kontaktowy ESPON, 2013.

W Polsce rozróżnia się trzy podstawowe grupy miast w zależności od liczby mieszkańców: miasta małe do 20 tys. mieszkańców, miasta średnie – liczące 20–100 tys. mieszkańców i duże – powyżej 100 tys. mieszkańców, odmiennie niż w innych regionach świata, dlatego przyjęty podział struktury miast na terenie Polski wg liczby mieszkańców trzeba traktować relatywnie, w odniesieniu do lokalnej, środkowoeuropejskiej struktury osadniczej¹⁰.

Liczba miast w Polsce w 2014 roku wynosiła 913, z czego 16 przekraczało 200 tys. mieszkańców. W tej grupie znajduje się 5 miast powyżej 500 tys. mieszkańców (Warszawa, Kraków, Łódź, Wrocław, Poznań)¹¹. Małe miasta w Polsce o liczbie mieszkańców do 20 tys. (jest ich 691) stanowią 75,7% całego zbioru miejskich jednostek administracyjnych w 2014 roku i są ważnymi elementami krystalizującymi regionalne przestrzenne struktury społeczno-gospodarcze. Niektóre z nich położone w sąsiedztwie najważniejszych miast regionów odgrywają istotną rolę w budowaniu potencjału wykształcających się polskich obszarów metropolitalnych (ryc. 4.14 i 4.15).

Miasta w Polsce w 2014

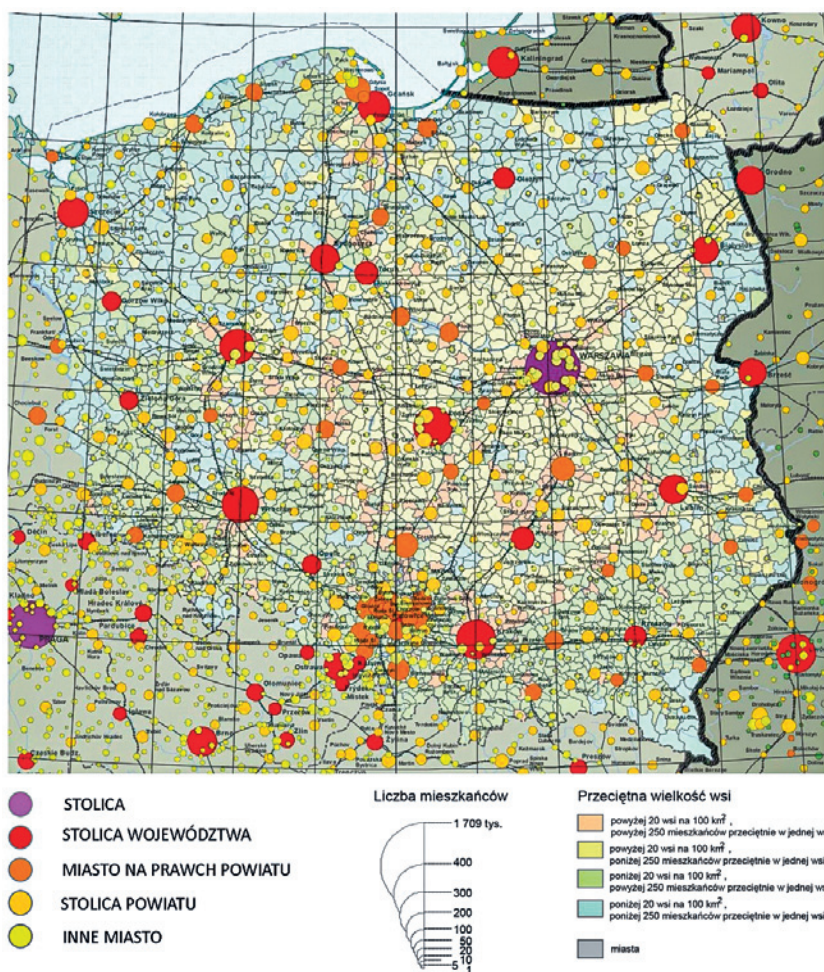
Ryc. 4.14. Struktura miast w Polsce wg liczby mieszkańców

Źródło: „Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej” 2015.

Na obszarze Pomorza Zachodniego znajduje się 65 ośrodków miejskich. Według danych zawartych w „Roczniku Statystycznym Województwa Zachodniopomorskiego” z 2015 roku pod względem wielkości zaludnienia struktura tych miast kształtuje się następująco:

10 Z. Paszkowski, *Małe miasta w Polsce ich szanse rozwoju wobec wdrażania polityki spójności i rewitalizacji zintegrowanej*, „Przestrzeń i Forma” 2015, 23(1) s. 40.

11 „Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej” 2015, s. 214.

Ryc. 4.15. Struktura osadnicza Polski

Źródło: *Konsepca Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030*,<http://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WMP20120000252/O/M20120252-1.pdf> (dostęp: 15.07.2018).

- 2 miasta duże powyżej 100 tys. mieszkańców (Szczecin, Koszalin),
- 9 miast średnich liczących 20–100 tys. mieszkańców,
- 54 miasta małe poniżej 20 tys. mieszkańców.

Jak widać, w strukturze regionu przeważają miasta małe. W tej grupie można dokonać podziału na podgrupy miast w zależności od liczby mieszkańców.

- miasta do 2 tys. mieszkańców – 63,
- miasta liczące 2–5 tys. mieszkańców – 27,
- miasta liczące 5–10 tys. mieszkańców – 7,
- miasta liczące 10–20 tys. mieszkańców – 14.

4.9. Wykorzystanie funduszy Unii Europejskiej

Począwszy od 2004 roku, w efekcie przystąpienia do struktur Unii Europejskiej polskie jednostki samorządu terytorialnego uzyskały niezwykle szerokie możliwości dofinansowania różnego rodzaju projektów rozwojowych ze środków funduszy strukturalnych. Wśród działań wspólnotowych szczególnie istotne miejsce zajmuje polityka regionalna, której podstawowym celem jest osiągnięcie większej spójności społeczno-gospodarczej całej Unii Europejskiej w wyniku niwelowania dysproporcji występujących między jej regionami. W ramach urzeczywistniania programów operacyjnych polityki regionalnej współfinansowanych jest wiele różnych przedsięwzięć obejmujących zarówno projekty infrastrukturalne, jak i działania o charakterze społecznym (tzw. projekty miękkie). Głównym zamierzeniem tej części pracy jest zobrazowanie struktury oraz kierunków wykorzystania funduszy europejskich w małych miastach Pomorza Zachodniego.

Dla celów niniejszego opracowania analizie poddano wszystkie projekty współfinansowane ze środków funduszy europejskich w ramach wspólnotowej polityki regionalnej (tj. polityki spójności), urzeczywistniane w latach 2004–2016 na obszarze wybranych miast województwa zachodniopomorskiego przez samorządy gmin i podległe im jednostki organizacyjne (np. placówki edukacyjne, instytucje kultury itp.). Ponadto uwzględnione zostały inwestycje wdrażane przez przedsiębiorstwa gospodarki komunalnej, w których samorządy są głównym udziałowcem. Tym samym w opracowaniu pominięto przedsięwzięcia realizowane przez organy administracji rządowej, samorząd województwa oraz samorządy poszczególnych powiatów, podmioty gospodarcze, a także organizacje pozarządowe (z wyłączeniem stowarzyszeń i fundacji powstałych z inicjatywy samorządów gmin, podejmujących działania w imieniu tych jednostek). W związku z powyższym przyjęta metodologia umożliwia ocenę aktywności miejscowych władz samorządowych w zakresie pozyskiwania funduszy europejskich oraz realizacji projektów rozwojowych. Opracowując wyniki badań w tym rozdziale, korzystano głównie z dwóch podstawowych źródeł danych zamieszczonych w KSI SIMIK 2007–2013¹² oraz na portalu informacyjnym Mapa Dotacji UE¹³ prowadzonych przez Ministerstwo Inwestycji i Rozwoju. Cennym źródłem

12 Krajowy System Informatyczny SIMIK – system służący do gromadzenia i agregacji danych na temat programów operacyjnych współfinansowanych ze środków Unii Europejskiej, wspierający proces zarządzania oraz monitorowania realizacji polityki spójności w Polsce w latach 2007–2013.

13 www.mapadotacji.gov.pl – serwis z wykazem projektów współfinansowanych z Funduszy Europejskich realizowanych w Polsce.

Tabela 4.4. Zestawienie podstawowych informacji na temat wykorzystania funduszy europejskich w badanych miastach w latach 2004–2014

Obszar	Liczba projektów	Wartość projektów [mln PLN]	Wkład UE [mln PLN]	Procentowy udział wkładu UE [%]	Liczba mieszkańców	Wartość projektów na 1 mieszkańca [PLN]
Barlinek	23	31,42	17,88	56,90%	14 180	2215,80
Chojna	28	18,50	13,62	73,62%	7382	2506,10
Czaplinek	9	8,39	4,89	58,28%	7201	1165,12
Darłowo	23	63,77	43,41	68,07%	14059	4535,88
Kamień Pomorski	13	21,54	13,68	63,51%	9020	2388,03
Maszewo	8	13,86	8,19	59,09%	3374	4107,88
Nowe Warpno	10	13,73	6,26	45,59%	1226	1199,02
Połczyn-Zdrój	19	30,74	17,79	57,87%	8418	3651,70
Pyrzyce	9	17,81	8,41	47,22%	12769	1394,78
Trzebiatów	20	57,04	30,63	53,70%	10153	5618,04

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych KSI SIMIK 2007–2013 oraz portalu Mapa Dotacji UE.

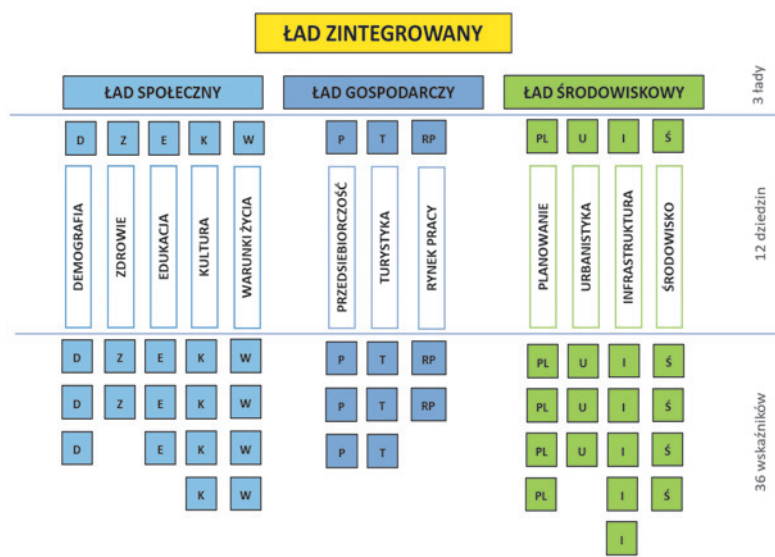
wiedzy na temat projektów współfinansowanych ze środków funduszy europejskich były też informacje pozyskane od poszczególnych samorządów oraz dane publikowane w serwisie Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Zachodniopomorskiego (www.projektyrpo.wzp.pl) dotyczące perspektywy finansowej 2007–2013 (tabela 4.4)

Do 2017 roku na obszarze województwa zachodniopomorskiego zrealizowano w sumie 10 701 projektów współfinansowanych ze środków zewnętrznych pochodzących z funduszy europejskich, których łączna wartość wyniosła 2 mld 307 mln zł. Na wdrożenie rozpatrywanych projektów, z budżetu Unii Europejskiej pozyskano kwotę 1 mld 490 mln zł, co stanowi ponad 64% wartości.

5. ANALIZA WSKAŹNIKOWA

5.1. Wprowadzenie

Dla każdego wskaźnika określono funkcję preferencji – rosnącą dla stymulatorów rozwoju oraz malejącą dla wskaźników tworzących bariery rozwojowe. Następnie wskaźniki szczegółowe poddano ocenie. Przyjęto podział obszaru zmienności wskaźnika na pięć równych przedziałów, wykorzystując maksymalną i minimalną wartość wskaźnika. Od takiej reguły podziału odstąpiono w przypadku, kiedy wskaźnik dla żadnego z badanych miast nie wykazywał tendencji pożądanych, oraz w przypadku, kiedy kilka wartości znacznie różniło się od pożądanych. W takiej sytuacji wykorzystywano inną reprezentatywną wartość. Przedziałom podporządkowano liczbową ocenę w skali pięciostopniowej. Przyjęto następujące oceny wskaźników: 5 (bardzo dobra), 4 (dobra), 3 (dostateczna), 2 (zła) i 1 (bardzo zła). Następnie przy wykorzystaniu formuły matematycznej ważonej średniej arytmetycznej dokonano agregacji wskaźników szczegółowych do syntetycznej wartości wskaźnika dla każdej ze wskazanych dziedzin. Wyniki dla dziedzin uśredniono, otrzymując wartość wskaźnika dla każdego ze wskazanych ładu.

Ryc. 5.1. Schemat wskaźnikowej analizy ładu zintegrowanego

Źródło: Opracowanie własne.

Syntetyczny wskaźnik ładu zintegrowanego (interpretowany jako wskaźnik rozwoju zrównoważonego miast) uzyskano, obliczając średnią arytmetyczną oceny każdego z ładu cząstkowych (ryc. 5.1).

5.2. Ład środowiskowy

5.2.1. Planowanie przestrzenne

Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego jest w Polsce podstawowym narzędziem porządkowania zagospodarowania przestrzennego. Wskaźniki związane z charakterem tych dokumentów są nie do przecenienia w ocenie stopnia ładu planistycznego w mieście. Ocenie poddano aspekty prawno-planistyczne¹. Badania zostały wykonane przy użyciu czterech wskaźników: dwóch podstawowych opisujących poziom zaplanowania z wykorzystaniem miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego i wydawanymi decyzjami o warunkach zabudowy (PL-1 – udział terenów objętych obowiązującym planem zagospodarowania przestrzennego, tabela 5.1; PL-2 – fragmentacja planowania zagospodarowania przestrzeni, tabela 5.2) oraz dwóch dodatkowych opisujących za pomocą

Tabela 5.1. Wskaźnik udziału terenów objętych obowiązującym planem zagospodarowania przestrzennego (PL-1)

Nazwa wskaźnika	PL-1 – udział terenów objętych obowiązującym planem zagospodarowania przestrzennego
Definicja	Udział powierzchni, która została objęta obowiązującymi miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego w powierzchni całkowitej
Znaczenie	Plan miejscowy jest podstawowym narzędziem planistycznym w systemie prawnym zagospodarowania przestrzennego w Polsce na poziomie gminnym. W wiążący sposób ustala przeznaczenie terenu, rozmieszczenie inwestycji celu publicznego oraz określa sposoby zagospodarowania i warunki zabudowy. Zadaniem planowania przestrzennego jest racjonalne gospodarowanie przestrzenią w procesie przekształcania jej struktury, uwzględniające uwarunkowania przyrodnicze, społeczne, gospodarcze i kulturowe oraz zasady ładu przestrzennego przy zachowaniu dbałości o środowisko przyrodnicze i ochronę wartości kulturowych
Ocena	Ocenie poddano lata 2009–2016. Dane dotyczące pokrycie MPZP agregowane są przez Główny Urząd Statystyczny od roku 2009. Pożądaný kierunek zmian: wzrost

Źródło: Opracowanie własne.

¹ Koncepcję wskaźników oceny zagospodarowania i ładu przestrzennego pod kątem sytuacji planistycznej opracował ostatnio P. Fogel, *Wskaźniki oceny polityki i gospodarki przestrzennej w gminach*, Warszawa: KPZK PAN, 2012.

Tabela 5.2. Wskaźnik fragmentacji planowania zagospodarowania przestrzeni (PL-2)

Nazwa wskaźnika	PL-2 – fragmentacja planowania zagospodarowania przestrzeni
Definicja	Liczba wydanych decyzji o warunkach zabudowy
Znaczenie	Wskaźnik informuje o bardzo ważnym aspekcie fragmentacji planowania przestrzeni, jakim może być duża liczba wydawanych decyzji o warunkach zabudowy dla jednej działki ewidencyjnej. Duża liczba wydawanych decyzji na zabudowę jednorodzinną może wiązać się z niekorzystnymi dla gminy konsekwencjami. Miasto zaczyna się rozlewać i rosną wydatki na infrastrukturę techniczną i drogową władarzy
Ocena	Ocenie poddano średni wskaźnik dla całego przedziału czasowego, w którym zostało wykonane badanie, czyli dla lat 2009–2016 dla każdej z wybranych miejscowości. Pożądany kierunek zmian: spadek

Źródło: Opracowanie własne.

Tabela 5.3. Wskaźnik wykorzystania systemów informacji przestrzennej (PL-3)

Nazwa wskaźnika	PL-3 – wykorzystanie systemów informacji przestrzennej
Definicja	Wskaźnik dostępności informacji w systemach informacji przestrzennej (SIP)
Znaczenie	Systemy informacji przestrzennej są głównym i ogólnodostępnym źródłem informacji dotyczących planowania przestrzennego
Ocena	Ocena dokonana została w skali trzystopniowej. W przypadku gdy dostępne dane są intuicyjne, pełne i czytelne – przyznana została ocena 5 (bardzo dobra), w przypadku braku informacji lubi informacji umieszczonych w innym systemie niekompatybilnym z SIP – ocena 3 (dostateczna), w przypadku braku informacji – ocena 1 (bardzo zła). Analizy dokonano na podstawie badań własnych poszczególnych SIP (dostęp listopad 2018). Pożądany kierunek zmian: wzrost

Źródło: Opracowanie własne.

Tabela 5.4. Wskaźnik wykorzystania narzędzi strategicznych wspierających planowanie (PL-4)

Nazwa wskaźnika	PL-4 – wykorzystanie narzędzi strategicznych wspierających planowanie
Definicja	Wskaźnik strategicznego planowania rozwoju lokalnego przy pomocy dostępnych narzędzi planistycznych
Znaczenie	Wskaźnik informuje o poziomie wykorzystania narzędzi lokalnego planowania planistycznego i strategicznego. Dokumenty planistyczne i strategiczne mają szczególne znaczenie dla zrównoważonego rozwoju miast. To właśnie na ich podstawie powinny odbywać się kolejne etapy rozwojowe dla wybranych jednostek osadniczych
Ocena	Ocenie poddano aktualność i poziom strategicznych dokumentów planistycznych i rozwojowych obowiązujących w poszczególnych miastach. Ocena dokonana została w skali trzystopniowej. W przypadku gdy dany dokument został uaktualniony i jest obowiązujący, przyznana została ocena 5 (bardzo dobra), w przypadku nieaktualnych danych w dokumencie – ocena 3 (dostateczna), w przypadku braku dokumentu – ocena 1 (bardzo zła). Analizy dokonano na podstawie badań własnych. Pożądany kierunek zmian: wzrost

Źródło: Opracowanie własne.

analizy jakościowej charakter obowiązujących dokumentów prawno-planistycznych (PL-3 – wykorzystanie systemów informacji przestrzennej, tabela 5.3; PL-4 – wykorzystanie narzędzi strategicznych wspierających planowanie, tabela 5.4).

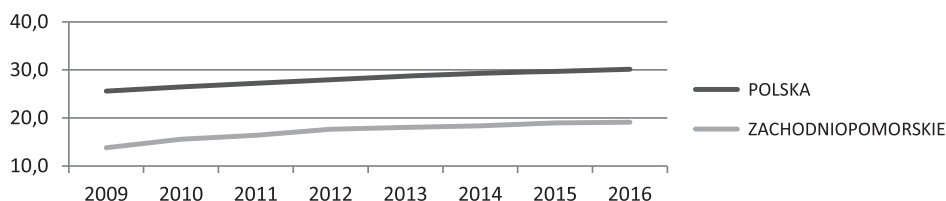
Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego jest aktem prawa miejscowego określającym przeznaczenie, warunki zagospodarowania i zabudowy terenu, a także rozmieszczenie inwestycji celu publicznego. Następstwem wykonania planu miejscowego jest obowiązek sporządzenia dokumentów takich jak **prognoza skutków finansowych uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego** oraz **ocena oddziaływania na środowisko**. Rozwiązania zaproponowane w planie mogą bowiem istotnie wpływać na przekształcenia środowiska przyrodniczego oraz na wartość nieruchomości. Zgodnie z ustawą treść planu dzieli się na obowiązkową i fakultatywną. Jego projekt podlega konsultacjom społecznym, wymaga szeregu opinii i uzgodnień, o których mówi ustawa².

Planowanie przestrzenne to działania zmierzające do zapewnienia prawidłowego rozwoju poszczególnych obszarów kraju. Ważnym aspektem planowania przestrzennego jest wykorzystanie i zabezpieczenie środowiska naturalnego i zabudowanego w taki sposób, by możliwe było **zaspokojenie potrzeb obecnych i przyszłych pokoleń**. Właściwe zarządzanie środowiskiem powinno opierać się na nowoczesnym systemie planowania przestrzennego i ocen oddziaływania na środowisko. Planowanie przestrzenne ma podstawowe znaczenie dla skutecznej realizacji ochrony środowiska w państwie. Brak sprawnego systemu planowania przestrzennego oraz ekspansja inwestycyjna mogą doprowadzić do degradacji cennych zasobów przyrodniczych i kulturowych. Realizowanie polityki przestrzennej odbywa się w Polsce na poziomie gminy zgodnie z ustawą z dnia 27 marca 2003 roku o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym. Ustawa ukierunkowuje przeznaczanie terenów na określone cele oraz ustala zasady ich zabudowy i zagospodarowania.

W końcu 2016 roku obowiązującymi miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego objętych było 30,1% powierzchni geodezyjnej kraju i 19,1% powierzchni województwa zachodniopomorskiego. Udział terenów objętych planami zagospodarowania przestrzennego w powierzchni ogółem był o 4,5 p. proc. większy niż w 2009 roku (ryc. 5.2). Oczekuje się, że w 2020 roku powierzchnia objęta obowiązującymi planami będzie stanowić 35% powierzchni Polski³.

2 P. Śleszyński, T. Komornicki, J. Solon, M. Więckowski, *Planowanie przestrzenne w gminach*, Warszawa: Wydawnictwo Akademickie Sedno, 2012.

3 *Strategia „Bezpieczeństwo energetyczne i środowiskowe”*, Warszawa: Ministerstwo Środowiska, Ministerstwo Gospodarki, 2014..

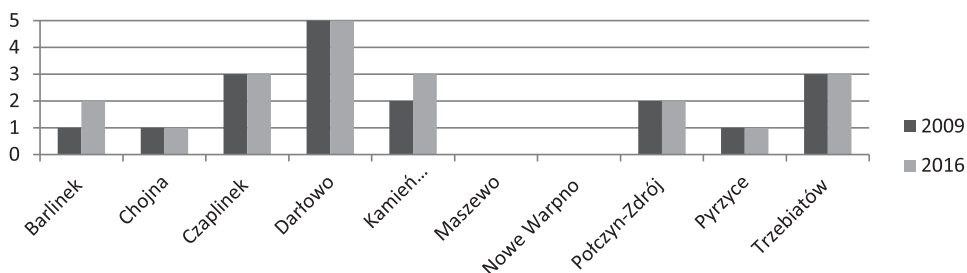
Ryc. 5.2. Pokrycie obszaru miejscowym planem zagospodarowania przestrzennego w latach 2009–2016

Źródło: Opracowania własne na podstawie danych BDL.

Wskaźnik pokrycia planistycznego jest najprostszym i zasadniczo najważniejszym spośród szeregu innych związanych z prawnym zabezpieczeniem obszarów podlegających planowaniu przestrzennemu. Można go interpretować jako **wskaźnik ładu przestrzennego w aspekcie prawnym**.

Zrównoważone gospodarowanie zasobami środowiska jest jednym ze stimulatorów rozwoju zrównoważonego miasta w aspekcie środowiskowo-przestrzennym. Pożądany jest wzrost badanego wskaźnika. Do oceny wskaźnika przyjęto reprezentatywne wielkości wyznaczone na podstawie oceny sytuacji w kraju i regionie. Na ryc. 5.3 przedstawiono poziom wskaźnika dla Polski i województwa zachodniopomorskiego w latach 2009 i 2016. Do oceny przyjęto następujący podział obszaru zmienności: dla wartości powyżej 25% – ocena bardzo dobra, od 17,5% do 24,99% – dobra, od 10% do 17,49% – dostateczna, od 2,5% do 9,99% – zła, poniżej 2,5% – bardzo zła.

Dokonano oceny wyników przeprowadzonych badań. Darłowo jest miastem, które w sposób szczególny wyróżnia się na tle badanych miast. Teren objęty obowiązującym miejscowym planem zagospodarowania przestrzennego zbliża się do całości (100%). Dwa spośród badanych miast nie mają żadnego obowiązującego planu: Nowe Warpno i Maszewo. W Czaplinku, Kamieniu Pomorskim

Ryc. 5.3. Ocena wskaźnika PL-1 w badanych miastach

Źródło: Opracowanie własne.

i Trzebiatowie możemy mówić o dostatecznym stanie zaplanowania przestrzeni. W pozostałych miastach poziom pokrycia planistycznego oscyluje w granicach 2% i należy go ocenić jako zły. W latach 2009–2013 sytuacja nieznacznie uległa polepszeniu w Barlinku i Kamieniu Pomorskim. W pozostałych miastach można mówić o stagnacji. Taki stan pokrycia planem miejscowym wybranych miast wskazuje na problemy, z jakimi zmagają się władze gminne i świadczy o wysokiej niedoskonałości tego narzędzia kontrolowania ładu przestrzennego. Decyzje o warunkach zabudowy powinny „wpisywać się” w proces przejrzystego, respektującego zasady zrównoważonego rozwoju planowania, stanowiąc integralny element kształtowanego na poziomie lokalnym systemu zagospodarowania przestrzennego gminy. W praktyce często mamy do czynienia jednak z przypadkami⁴, w których z uwagi na elastyczność przepisów planowania przestrzennego decyzje o warunkach zabudowy częściej niosą za sobą negatywne skutki dla ładu przestrzennego niż warunkują jego racjonalne kształtowanie. Dodatkowo w tym układzie z procesu decyzyjnego **wyłączony jest czynnik samorządowy (radni), społeczny oraz właściciele dalszych nieruchomości** położonych w granicach wyznaczonego obszaru analizowanego. Ponadto z istoty ustalonej przez prawo procedury wynika, że: „(...) organ orzekający jest związany wnioskiem i nie może go modyfikować ani interpretować w sposób niezgodny z intencjami wnioskodawcy. Inwestorzy mają świadomość, że realizacja inwestycji zgodnie z ich koncepcją jest możliwa tylko na podstawie zapisów decyzji o warunkach zabudowy. Zwraca na to uwagę Z. Ziobrowski⁵, stwierdzając, że wadą obowiązujących w Polsce rozwiązań prawnych są dwa fakty: dezintegrująca dla kształtowania ładu przestrzennego, niemająca odpowiednika w innych krajach rola decyzji o warunkach zabudowy, kształtowanie przestrzeni w miastach – w większości przypadków – na podstawie decyzji o warunkach zabudowy. Można zaobserwować ograniczone stosowanie planów miejscowych w polskich gminach, co – w wielu przypadkach – skutkuje chaosem urbanistycznym, **realizacją partykularnych interesów inwestorów kosztem m.in. interesu publicznego**, a także przyszłych klientów deweloperów (którzy na etapie zakupu mieszkań nie są informowani o lokalizacji – np. na drodze publicznej – i liczbie miejsc parkingowych, dostępu do zieleni, rekreacji itp.).

4 M.J. Nowak, *Decyzja o warunkach zabudowy i zagospodarowania terenu – wady, zalety i postulowane zmiany*, [w:] I. Zachariasz (red.), *Kierunki reformy prawa planowania i zagospodarowania przestrzennego*, Warszawa: LEX a Wolters Kluwer business, 2012, s. 132.

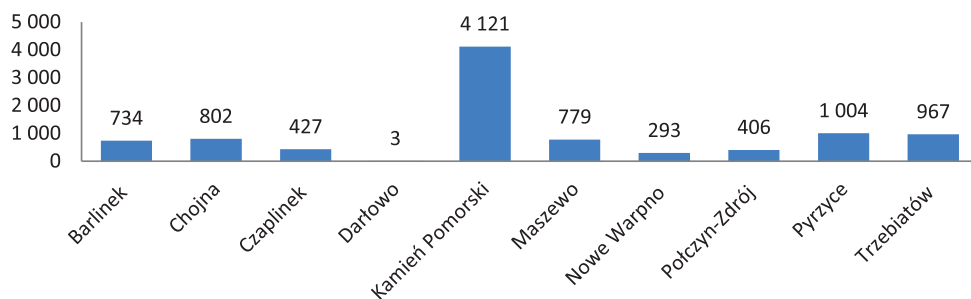
5 Z. Ziobrowski, *Polityka przestrzenna a decyzje o warunkach zabudowy*, Warszawa: KPZK PAN: 2010, s. 38.

Obowiązujące regulacje prawne – wykorzystywane we wnioskach o wydanie decyzji o warunkach zabudowy oraz stosowane w praktyce przez administrację gminną – powodują, że **wydawane decyzje pomijają** (bo tak dopuszcza prawo) **zapisy studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz tworzonego dla danego obszaru** – na zlecenie gminy i za jej pieniądze – miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego. Ma miejsce absurdalna sytuacja, w której: działającego na zlecenie gminy planistę wiążą zapisy studium, które w całości mogą być ignorowane przez administrację, a wydający decyzję o warunkach zabudowy urzędnik ustala warunki sprzeczne z zapisami studium oraz zapisane w wyłożonym do dyskusji społecznej projekcie planu miejscowego⁶.

Fragmentacja planowania przestrzennego jest zjawiskiem niepożądanym pod kątem utrzymania ładu przestrzennego. Diagramy przedstawione na ryc. 5.4–5.6, pokazujące zróżnicowanie ze względu na funkcje wydawanych decyzji o warunkach zabudowy, ukazują niepokojące zjawisko rozlewania się miast. Dominujące przeznaczenie terenów objętych decyzją o warunkach zabudowy stanowi zabudowa jednorodzinna – spełnienie marzenia „o domku z ogródkiem” pod miastem to duże wyzwanie na lata dla samorządu lokalnego. Rozlewające się miasta to potrzeba zbudowania infrastruktury technicznej i drogowej. Zadaniem tym według polskich przepisów obarczony jest samorząd gminny. Duża liczba wydawanych decyzji dla zabudowy jednorodzinnej skutkuje więc potrzebą przeznaczania w budżetach gminy dużych nakładów na infrastrukturę techniczną i drogową zamiast np. na rozwój edukacji, kultury czy sportu. Biorąc pod uwagę te dane, pożądanym kierunkiem wskaźnika jest jego spadek. Do oceny wskaźnika przyjęto reprezentatywne wielkości wyznaczone na podstawie oceny sytuacji w badanych miastach, pomijając wartość dla Darłowa, w którym wskaźnik przyjmuje wartości skrajnie małe ze względu na niemal stuprocentowe pokrycie planem miejscowym obszaru miasta. Ocenie poddano liczbę i zróżnicowanie wydawanych decyzji o warunkach zabudowy.

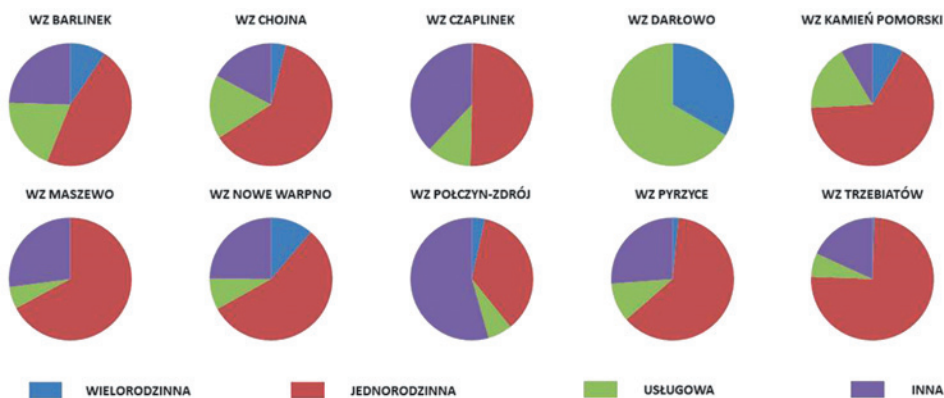
Do oceny zróżnicowania wydawanych decyzji o warunkach zabudowy przyjęto poziom wydawanych decyzji dla zabudowy jednorodzinnej. Obszar zmienności został ustalony w następujących przedziałach: dla wartości powyżej 35% – ocena bardzo dobra, od 35% do 44,99% – dobra, od 45% do 54,99% – dostateczna, od 55% do 64,99% – zła, poniżej 2,5% – bardzo zła. Następnie dokonano oceny liczby wydawanych decyzji o warunkach zabudowy na 1000 mieszkańców

6 J. Jeżak, M.W. Wierzchowski, *Wpływ decyzji o warunkach zabudowy na ład przestrzenny polskich miast*, „Świat Nieruchomości” 2014, 89, s. 25–29.

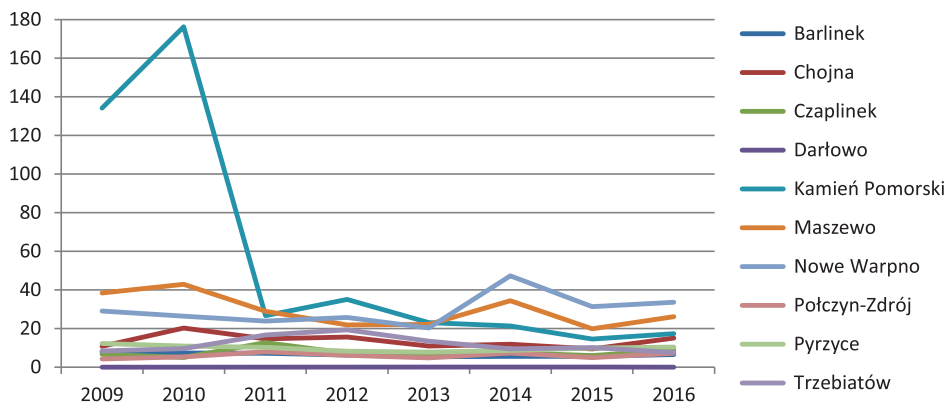
Ryc. 5.4. Liczba wydanych decyzji o warunkach zabudowy w latach 2009–2016

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Ryc. 5.5. Podział wydawanych decyzji o warunkach zabudowy ze względu na przeznaczenie

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS.

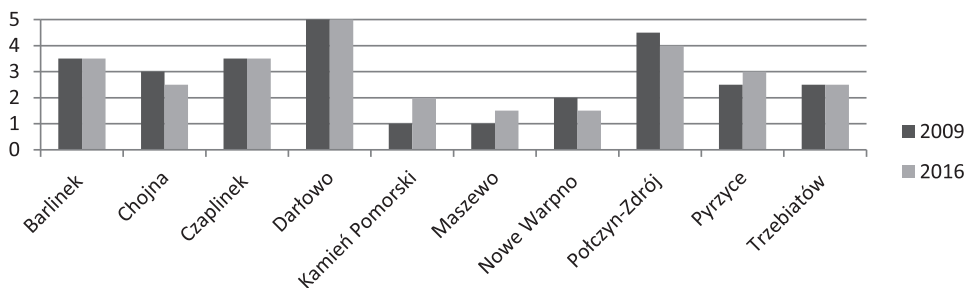

Ryc. 5.6. Liczba wydawanych decyzji o warunkach zabudowy na 1000 mieszkańców

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL.

w latach 2009 i 2016. Przyjęto następujący podział obszaru zmienności: dla wartości poniżej 6% – ocena bardzo dobra, od 6% do 11,99% – dobra, od 12% do 17,99% – dostateczna, od 18% do 23,99% – zła, powyżej 24% – bardzo zła.

Dokonana analiza decyzji o warunkach zabudowy wydawanych dla poszczególnych miast wskazuje na silny związek pomiędzy liczbą decyzji a pokryciem miejscowym planem zagospodarowania przestrzennego (badanie wskaźnika PL-1). Dokonana analiza przeznaczenia terenów objętych warunkami zabudowy oraz liczba wydanych decyzji wskazuje na duże zróżnicowanie w badanych miastach. W Darłowie sytuacja w badanym czasie nie uległa zmianie i można ocenić ją nadal na poziomie bardzo dobrym, w Połczynie-Zdroju widoczny jest spadek wskaźnika, jednak w badaniu nadal utrzymuje się w przedziale odpowiadającym ocenie dobrej. W Barlinku, Czaplinku i Pyrzycach możemy mówić o dostatecznym poziomie wykorzystania warunków zabudowy, pozostałe miasta w badaniu wskaźnikiem PL-2 wypadają źle i bardzo źle, co może prowadzić do chaotycznego rozlewania się tych miast spowodowanego dużą dowolnością powstawania nowej zabudowy, głównie zabudowy jednorodzinnej (ryc. 5.7).

Ryc. 5.7. Ocena wskaźnika PL-2

Źródło: Opracowanie własne.

W tabeli 5.5 zestawiono informacje, jakie znajdują się w SIP-ach badanych miast Pomorza Zachodniego. Zestawienie obrazuje minimalny, a właściwie ograniczający się do obligatoryjnego, poziom wykorzystania tak uniwersalnego narzędzia, jakim jest system informacji przestrzennej. W większości (brak informacji dla Maszewa, Nowego Warpna i Połczyna Zdroju) z badanych systemów odnajdziemy informację dotyczącą dokumentów planistycznych – widoczny jest zróżnicowany poziom informacji oraz łatwość dostępu, niektóre SIP-y działają w sposób intuicyjny, co pozwala na szybki i łatwy dostęp do szukanych szczegółowych informacji na temat konkretnej przestrzeni (szczegółowe zapisy MPZP po kliknięciu na dany obszar), inne to tylko rastrowe obrazy nałożone w sposób niedokładny

Tabela 5.5. Ocena zawartości systemów informacji przestrzennej w wybranych miastach

Miasto	MPZP	Studium	Punkty adresowe	Ewidencja zabytków	Oferta inwestycyjna	Ocena
Barlinek	3	5	5	5	1	3,8
Chojna	3	5	5	5	1	3,8
Czaplinek	1	3	5	5	1	3
Darłowo	5	5	5	5	5	5
Kamień Pomorski	3	5	5	5	5	4,6
Maszewo	1	1	5	5	1	2,6
Nowe Warpno	1	1	5	5	1	2,6
Połczyn-Zdrój	5	5	5	5	5	5
Pyrzyce	3	1	5	5	1	3
Trzebiatów	5	5	5	5	1	4,2

Źródło: Opracowanie własne.

na mapę. W sposób ujednolicony przedstawione zostały punkty adresowe oraz strefy ochrony dziedzictwa. W niewielu z tych systemów odnajdziemy informacje dotyczące stref ochrony środowiska – niejednokrotnie są to odrębnie działające systemy. Tylko w przypadku dwóch miast system umożliwia odnalezienie oferty inwestycyjnej (Darłowo i Kamień Pomorski).

Wykorzystanie SIP ma szczególne znaczenie dla monitorowania rozwoju. SIP nie są wykorzystywane w wystarczający sposób. Ocenie poddano dane obowiązkowe oraz dane, które mają szczególne znaczenie dla rozwoju gminy i planowania przestrzennego. Darłowo, Połczyn-Zdrój i Kamień Pomorski to miasta, w których wykorzystanie SIP stoi na bardzo wysokim poziomie. Widoczne jest to także w stopniu wykorzystania systemów informacji przestrzennych dla narzędzi planistycznych i oferty inwestycyjnej miasta. Maszewo i Nowe Warpno to miasta, w których SIP wykorzystywane są jedynie w obligatoryjnym stopniu. W Barlinku, Chojnie i Trzebiatowie możemy mówić o sytuacji dobrej. W Pyrzycach sytuacja oceniona została jako dostateczna.

Od 2009 roku w Polsce tworzony jest nowy system zarządzania rozwojem, w którym szczególne znaczenie przypada planowaniu strategicznemu oraz programowaniu rozwoju. Kształtowanie polityki rozwoju określają dokumenty strategiczne nowej generacji, do których należą: *Długookresowa strategia rozwoju kraju. Polska 2030. Trzecia fala nowoczesności* (DSRK), *Strategia rozwoju kraju 2020. Aktywne społeczeństwo, konkurencyjna gospodarka, sprawne państwo* (SRK 2020)

oraz dziewięć strategii rozwoju (tzw. strategie zintegrowane)⁷. W Polsce mamy do czynienia z hierarchizacją w zakresie planowania strategicznego, która wiąże się z hierarchicznością władzy. Jest to kwestia niezwykle istotna, gdyż spójność tego systemu ma zagwarantować rozwój zrównoważony. Decyzje podejmowane na każdym ze szczebli muszą wspierać decyzje szczebla nadrzędnego, które mają również pierwszeństwo realizacji. Schemat postępowania w tym przypadku określić można więc jako pionowy lub „od ogółu do szczegółu”. Nie mniej ważna jest jednak współpraca pozioma, a więc między jednostkami na jednakowym poziomie władzy i kompetencji planistycznych. Brak współpracy może ostatecznie mieć skutek odwrotny niż zakładany – a więc pozorny ład przestrzenny lub też chaos. Przepisy prawne nie pozwalają jednak na samowolę i podejmowanie decyzji planistycznych zawsze należy konsultować z odpowiednimi władzami sąsiednich gmin i województw. Wszystkie opracowania planistyczne, niezależnie od szczebla administracji, na którym są tworzone, powstają na bazie dokumentów strategicznych. Na poziomie kraju dokumentem takim jest strategia rozwoju kraju, która określa cele i priorytety rozwoju oraz warunki, które ten rozwój powinny zapewnić. Strategia rozwoju kraju nie jest dokumentem wymaganym przez Unię Europejską w przeciwieństwie do narodowego planu rozwoju. Ponadto tworzy się strategię długookresową (na okres około 20 lat) i średniookresową (około 10 lat).

Przeprowadzono analizę dokumentów strategicznych obowiązujących w roku 2004 i 2016 (tabela 5.6). Ocenie poddano trzy rodzaje dokumentów strategicznych uznanych za najbardziej powszechne: strategię rozwoju, plan rozwoju lokalnego oraz program rewitalizacji.

W tabeli przedstawiono ocenę wykorzystania narzędzi strategicznych wspierających planowanie rozwoju miasta. Sytuacja we wszystkich miastach w badanym okresie poprawiła się. W 2004 roku w większości miast sytuację ocenić można było jako bardzo złą, wyjątek stanowiły Darłowo, Połczyn-Zdrój, Piryce oraz Trzebiatów. W 2016 roku w większości badanych jednostek wskaźnik przyjmuje wartości dobre lub bardzo dobre. Najgorszy stan planowania strategicznego występuje w Nowym Warpnie, Maszewie i Kamieniu Pomorskim (ryc. 5.8).

Ocena i wnioski

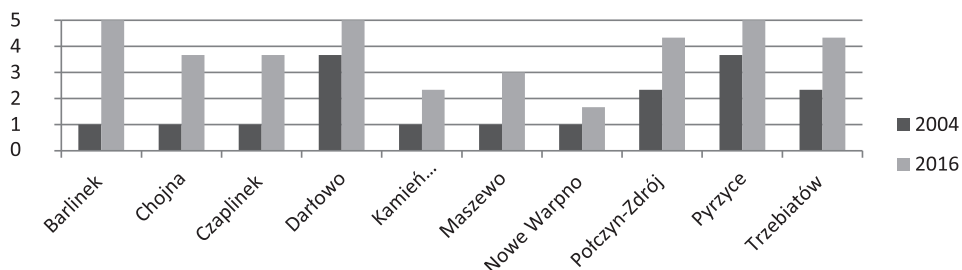
1. Poziom planowania w badanym okresie wzrósł, jednak nadal najistotniejszy wskaźnik kontrolujący ład przestrzenny w mieście w sposób kompleksowy oscyluje na niskim poziomie. Miastem pozytywnie wyróżniającym się

⁷ S. Pangsy-Kania, *System zarządzania rozwojem w Polsce i rola w nim dokumentów strategicznych*, „Studia z Polityki Publicznej” 2015, 3, s. 121–137.

Tabela 5.6. Ocena poszczególnych dokumentów strategicznych w roku 2004 i 2016

Miasto	Strategia rozwoju		Plan rozwoju lokalnego		Program rewitalizacji		Ocena	
	2004	2016	2004	2016	2004	2016	2004	2016
Barlinek	1	5	1	5	1	5	1	5
Chojna	1	3	1	3	1	5	1	4
Czaplinek	1	3	1	3	1	5	1	4
Darłowo	1	5	5	5	5	5	4	5
Kamień Pomorski	1	1	1	3	1	3	1	2
Maszewo	1	5	1	1	1	3	1	3
Nowe Warpno	1	3	1	1	1	1	1	2
Połczyn-Zdrój	1	5	1	3	5	5	2	4
Pyrzyce	1	5	5	5	5	5	4	5
Trzebiatów	1	5	1	3	5	5	2	4

Źródło: Opracowanie własne.

Ryc. 5.8. Ocena wskaźnika PL-4

Źródło: Opracowanie własne.

pod kątem planistycznym jest Darłowo, w którym poziom zaplanowania – pokrycia miejscowym planem zakomponowania przestrzennego zbliża się do 100%, a co za tym idzie liczba wydawanych decyzji o warunkach zabudowy zredukowana jest prawie do zera.

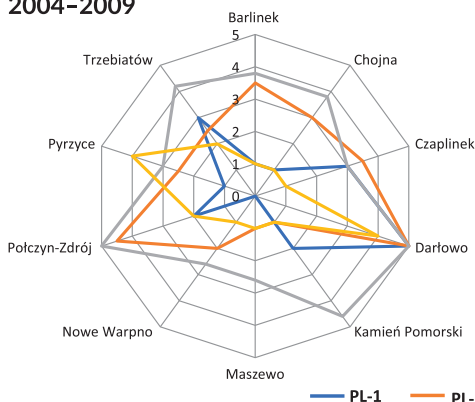
2. Dwa z badanych miast – Nowe Warpno i Maszewo mają zaniedbany system planowania przestrzennego, od 2003 roku nie powstał w nich ani jeden miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego, wykorzystanie SIP ogranicza się do obligatoryjnych danych wdrożonych przez dyrektywę INSPIRE, a dokumenty o charakterze strategicznym są nieaktualne (tabela 5.7, ryc. 5.9).

Tabela 5.7. Wskaźnik planowania przestrzennego

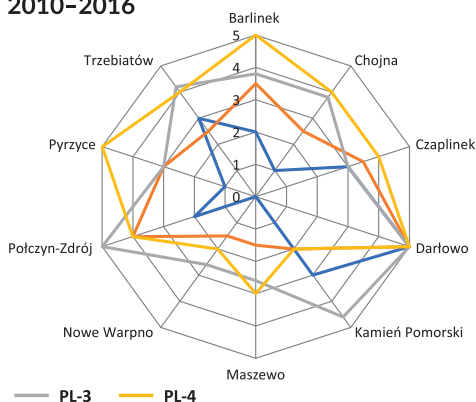
Nazwa wskaźnika	Źródło danych	Pożądany kierunek zmian
PL-1 – udział terenów objętych obowiązującym planem zagospodarowania przestrzennego	BDL	wzrost
PL-2 – fragmentacja planowania zagospodarowania przestrzeni	BDL	wzrost
PL-3 – wykorzystanie systemów informacji przestrzennej	SIP	wzrost
PL-4 – wykorzystanie narzędzi strategicznych wspierających planowanie	BIP	wzrost

Źródło: Opracowanie własne.

2004–2009

2010–2016

Ryc. 5.9. Podsumowanie wyników badań wskaźnikowych w dziedzinie planowania przestrzennego
Źródło: Opracowanie własne.

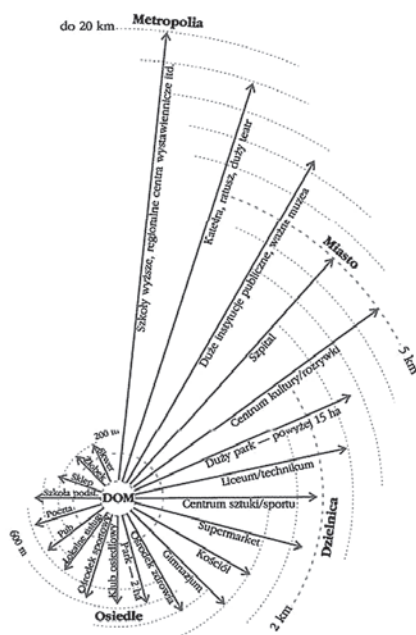
5.2.2. Ład urbanistyczny

Rozmieszczenie funkcji jest kluczowe dla podnoszenia jakości życia w mieście. Zrównoważone sąsiedztwo oferuje w pobliżu zabudowy mieszkaniowej funkcje potrzebne do codziennego życia, usługi ochrony zdrowia, edukację (szkoły, przedszkola i żłobki), miejsca rekreacji i odpoczynku, rozrywki i handlu. Miejsca te powinny być zlokalizowane w zasięgu pieszym, tj. w odległości około 5–10 minut spacerem. Dobrze zaplanowane i zaprojektowane miasto jest środowiskiem, w którym, poruszając się po stosunkowo niewielkim obszarze, możemy żyć pełnią życia, realizując nasze codzienne potrzeby i ambicje⁸. W układzie modelowym usługi ponadpodstawowe zlokalizowane są w dalszej odległości, w zależno-

8 T. Jeleński, *Urbanistyka i gospodarka przestrzenna*, [w:] T. Bergier, J. Kronenberg J. (red.), *Wyzwania zrównoważonego rozwoju w Polsce*, Kraków: Fundacja Sendzimira, 2010.

ści od zasięgu obsługi i potrzeb na daną liczbę mieszkańców, z tym że korzystne jest, gdy usługi te, zwłaszcza usługi edukacyjne czy zdrowotne, z których korzysta młodzież lub osoby starsze, dostępne są za pomocą transportu publicznego. W modelu, który zaproponowali Rogers i Power w raporcie *Towards an Urban Renaissance*⁹, odległości te przedstawiono na schemacie (ryc. 5.10). Przemieszczenie funkcji w życiu codziennym mieszkańców, a na poziomie zagregowanym w sposobie funkcjonowania miast, związane jest ze współczesnymi przemianami społecznymi i gospodarczymi, m.in. z możliwościami pracy zdalnej¹⁰.

Badania ładu urbanistycznego zostały wykonane przy użyciu trzech wskaźników: U-1 – dostępność piesza do obiektów (tabela 5.8) oraz U-2 – dostępność czasowa do ośrodków wyższego rzędu indywidualnym transportem samochodowym i U-3 – dostępność czasowa do ośrodków wyższego rzędu komunikacją publiczną (tabela 5.9).

Ryc. 5.10. Modelowa dostępność funkcji usługowych i infrastruktury społecznej – odległości od miejsca zamieszkania

Źródło: T. Jeleński, *Urbanistyka i gospodarka przestrzenna*, [w:] T. Bergier, J. Kronenberg (red.), *Wyzwania zrównoważonego rozwoju w Polsce*, Kraków: Fundacja Sendzimira, 2010; *Towards an Urban Renaissance*, London: Urban Task Force, 1999

9 *Towards an Urban Renaissance*, London: Urban Task Force, 1999.

10 M. Stangel, *Kształtowanie współczesnych obszarów miejskich w kontekście zrównoważonego rozwoju*, Gliwice: Wydawnictwo Politechniki Śląskiej, 2013.

Tabela 5.8. Wskaźnik dostępności pieszej do obiektów (U-1)

Nazwa wskaźnika	U-1 – dostępność pieszego do obiektów
Definicja	Dostępność czasowa do instytucji w celu skorzystania z oferty. Dotyczy to usług podstawowych związanych z ochroną zdrowia, edukacją, administracją samorządową
Znaczenie	Potrzeba wyznaczenia takiego wskaźnika jest większa, gdy zwróci się uwagę na szybkie starzenie się ludności na peryferyjnych obszarach wiejskich przy równoczesnej depopulacji, wymuszającej likwidację wielu placówek w mniejszych miejscowościach. Właśnie w tego typu regionach organizacja transportu publicznego staje się coraz poważniejszym wyzwaniem dla samorządów lokalnych
Ocena	Przeprowadzono analizę dostępu pieszego do: usług ochrony zdrowia, siedziby władz samorządowych, szkół podstawowych, przedszkoli i centrów handlowych. Ocena dokonana została w skali trzystopniowej. W przypadku gdy wszystkie obiekty mieszkalne objęte są izochroną idealną (dostęp do 10 minut pieszo), sytuacja oceniona została jako bardzo dobra, obszar objęty izochroną $t = 20$ minut – dobra, dla obszarów położonych w izochronie 30 minut – dostateczna, a poza nim – zła. Pożądaný kierunek zmian: wzrost

Źródło: Opracowanie własne.

Tabela 5.9. Wskaźnik dostępności czasowej (U-2 i U-3)

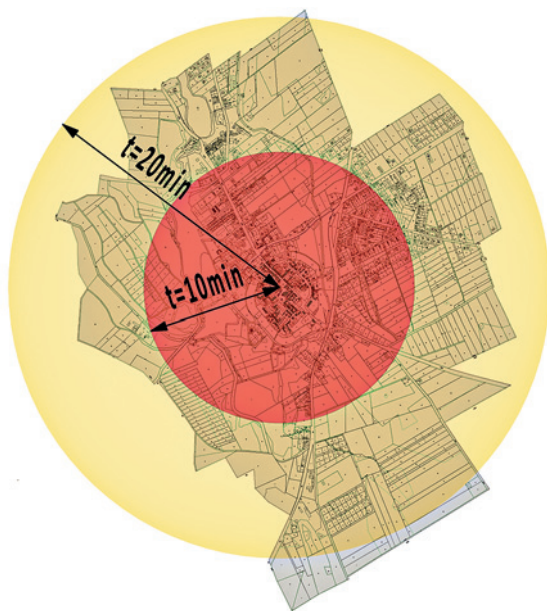
Nazwa wskaźnika	U-2 – dostępność czasowa do ośrodków wyższego rzędu indywidualnym transportem samochodowym U-3 – dostępność czasowa do ośrodków wyższego rzędu komunikacją publiczną
Definicja	Dostępność czasowa do ośrodków osadniczych wyższego szczebla hierarchicznego
Znaczenie	Dostępność czasowa jest jednym z podstawowych uwarunkowań, związanych z możliwościami skorzystania z określonych usług wyższego rzędu oraz publicznych (szkolnictwo wyższe, ochrona zdrowia, administracja itp.). Jest także istotna w kontekście wykonywania pracy ze względu na koncentrację miejsc pracy w ośrodkach wyższego rzędu
Ocena	Wskaźnik przybiera wartości teoretycznie od kilku do nieskończoności, ale w praktyce najdłuższy czas dojazdu z peryferyjnie położonych gmin miejsko-wiejskich w Polsce nie jest dłuższy niż 2,5 h. Przeprowadzono analizę dostępności czasowej ośrodków osadniczych wyższego szczebla hierarchicznego – miasta wojewódzkiego Szczecina. Ocenę dokonano dla 2004 i 2016 roku we wszystkich badanych miejscowościach. Przeanalizowano transport publiczny: autobusowy, kolejowy i prywatne korporacje (BUS) oraz dodatkowo indywidualny transport samochodowy. Pożądaný kierunek zmian: spadek

Źródło: Opracowanie własne.

Małe miasta mają pod tym względem swoją specyfikę. Ich stosunkowo niewielkie obszary często objęte są w całości izochroną idealną¹¹ (odległością do 10 minut spacerem), można je porównać do dzielnicy, a nawet dużych osiedli metropolii. Taki charakter jednostki osadniczej to niewątpliwie duży atut, a w dobie rozwoju stanowisk pracy o charakterze zdalnym szansa na tworzenie konkurencyjnego dla dużych aglomeracji miejsca zamieszkania dla młodych rodzin, osób starszych, a także wszystkich, którzy cenią sobie wygodę.

Zrównoważone sąsiedztwo jest jednym ze stymulatorów zrównoważonego rozwoju miasta w aspekcie jakości życia mieszkańców. Dokonano uproszczonej analizy izochrony dostępności: szpitala, siedziby samorządu, szkoły podstawowej, centrum handlowego oraz przedszkola.

Ocena została dokonana w skali trzystopniowej. W przypadku gdy wszystkie obiekty mieszkalne objęte są izochroną idealną¹² (dostęp do 10 minut pieszo), sytuacja oceniona została jako bardzo dobra, obszar objęty izochroną $t = 20$ minut – dobra, dla obszarów położonych poza izochroną jako zła. Na ryc. 5.11

Ryc. 5.11. Schemat izochrony dostępu pieszego do siedziby Urzędu Miejskiego w Maszewie

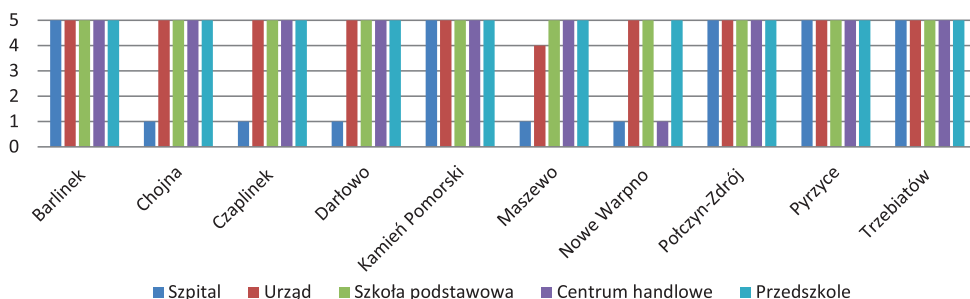
Źródło: Opracowanie własne. Mapy ewidencyjne udostępnione do celów naukowych przez starostę powiatu goleniowskiego.

11 Jest to obszar jednakowej dostępności czasowej.

12 Izochrona idealna – obszar jednakowej dostępności czasowej.

przedstawiono schemat przeprowadzonej analizy na przykładzie odległości Urzędu Miasta i Gminy w Maszewie do obszarów zabudowy mieszkaniowej.

Wartość wskaźnika wyznaczona na podstawie średniej oceny poszczególnych dostępności we wszystkich badanych jednostkach oprócz Nowego Warpna oceniona została jako dobra lub bardzo dobra (ryc. 5.12). W pięciu miastach można mówić o sytuacji „idealnej”, gdyż wszystkie badane usługi leżą w obrębie izochrony dostępności 5–10 minut spacerem. Większość funkcji jest ogólnodostępna we wszystkich badanych jednostkach. Wyjątek stanowi dostępność szpitala. Zbadano odległości do najbliższej izby przyjęć w tych miastach: Chojna – 16 km – szpital w Schwedt (DE), Czaplinek – 16 km – Szpital w Połczynie-Zdroju, Darłowo – 22 km – Szpital w Sławnie oraz Nowe Warpno – 35 km – Szpital w Policach. Mimo że odległości te nie są bardzo duże, stanowią pewną uciążliwość szczególnie dla osób starszych, których według badań demograficznych jest coraz więcej w naszym społeczeństwie.

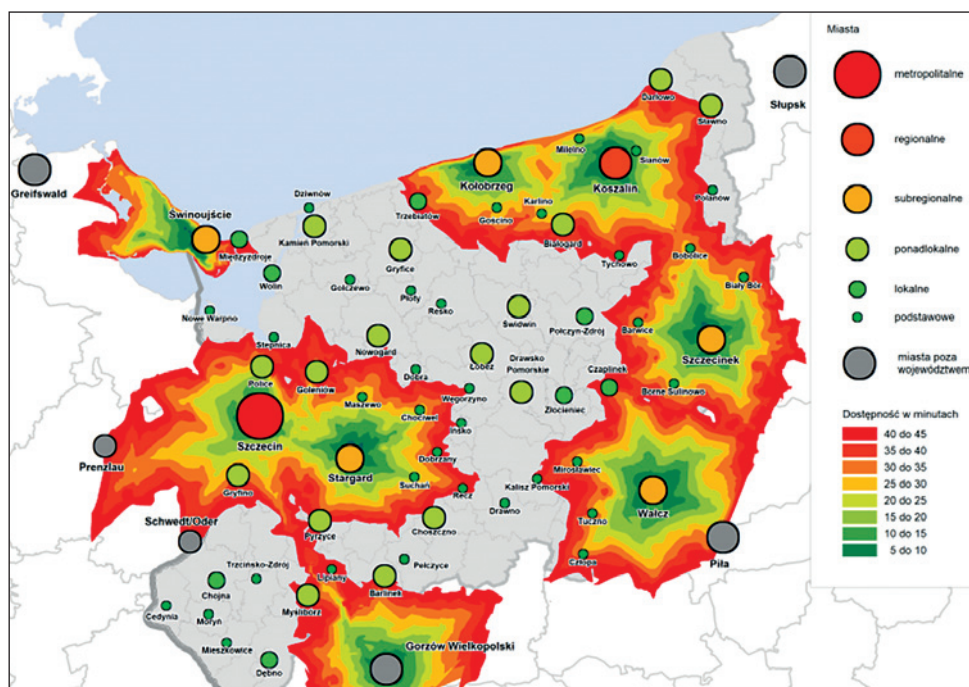

Ryc. 5.12. Ocena izochrony dostępu pieszego do poszczególnych usług w badanych miastach Pomorza Zachodniego

Źródło: Opracowanie własne.

Specyficzny układ przestrzenny województwa zachodniopomorskiego, charakteryzującego się położeniem stolicy województwa nie w geometrycznym centrum, ale na obrzeżach, sprawia, że mimo dość dobrze rozwiniętej sieci dróg odległości czasowe między gminami miejsko wiejskimi a Szczecinem są znaczne (ryc. 5.13).

Dostępność czasowa drogami kołowymi do ośrodków miejskich koncentrujących usługi wyższego rzędu (ośrodki subregionalne i wyższe) dla dużej grupy ludności jest mocno ograniczona. Blisko 50% obszaru województwa znajduje się w strefie dojazdu powyżej 45 minut. Struktura przestrzenna miejskiej sieci osadniczej (główne miasta zlokalizowane są na obrzeżach województwa) powo-

Ryc. 5.13. Hierarchia sieci osadniczej i dostępność głównych miast

Źródło: Opracowanie RBGPWZ, www.eregon.wzp.pl (dostęp: 27.04.2019).

duże, że obszary peryferyjne zlokalizowane są w centralnej części województwa. Ograniczona dostępność jako czynnik generujący możliwości rozwoju znajduje potwierdzenie w badaniach struktury społeczno-gospodarczej województwa, ponieważ obszary najbardziej dotknięte depresją gospodarczą i ludnościową znajdują się w przeważającej mierze w centrum województwa¹³. Do oceny powiązań konkretnych miast przeliczono wskaźniki powiązań komunikacją publiczną: autobusową, kolejową i przy udziale prywatnych przewoźników oraz indywidualny transport samochodowy. Wyniki przedstawiono w tabeli 5.10.

Dobra dostępność ośrodków wyższego rzędu stanowi stimulator rozwoju małych miast ze względu na możliwość dotarcia do miejsc pracy zlokalizowanych najczęściej w miejscach oddalonych w niewielkiej odległości od metropolii albo bardzo dobrze z nią połączonych. Do oceny poszczególnych wskaźników przyjęto wartości czasowe w minutach. Oceny dokonano na podstawie analizy dostępności komunikacją publiczną oraz indywidualnym transportem samochodowym. Przyjęto następujący podział obszaru zmienności: dostęp do 60 minut –

¹³ www.eregon.wzp.pl (dostęp: 17.11.2018).

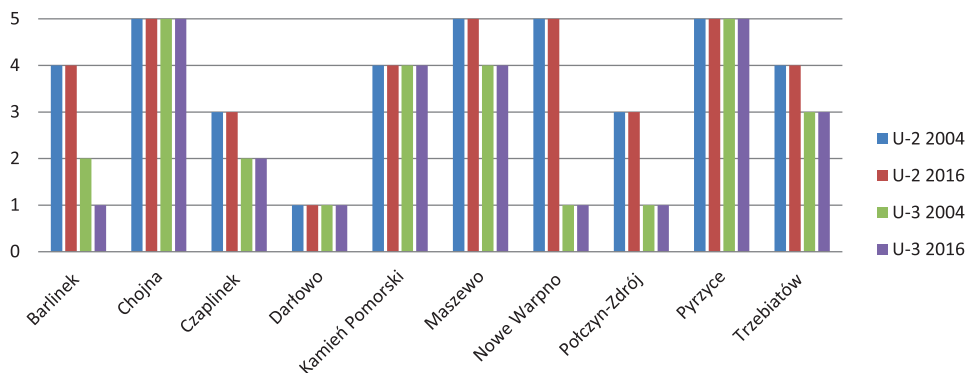
Tabela 5.10. Zestawienie czasu dojazdu do ośrodka wojewódzkiego – Szczecina

Miasto	Samochód		PKP		PKS		Bus	
	2004	2016	2004	2016	2004	2016	2004	2016
Barlinek	76	66	–	–	120	–	–	–
Chojna	60	60	44	44	–	–	–	–
Czaplinek	106	106	145	145	–	–	–	–
Darłowo	175	175	–	–	250	250	250	250
Kamień Pomorski	64	64	85	85	105	105	80	80
Maszewo	40	40	–	–	–	–	73	73
Nowe Warpno	40	40	–	–	–	–	–	–
Połczyn-Zdrój	52	46	175 (PKP + PKS)				–	–
Pyrzyce	37	37	–	–	–	–	50	50
Trzebiatów	88	88	120	120	131	131	–	–

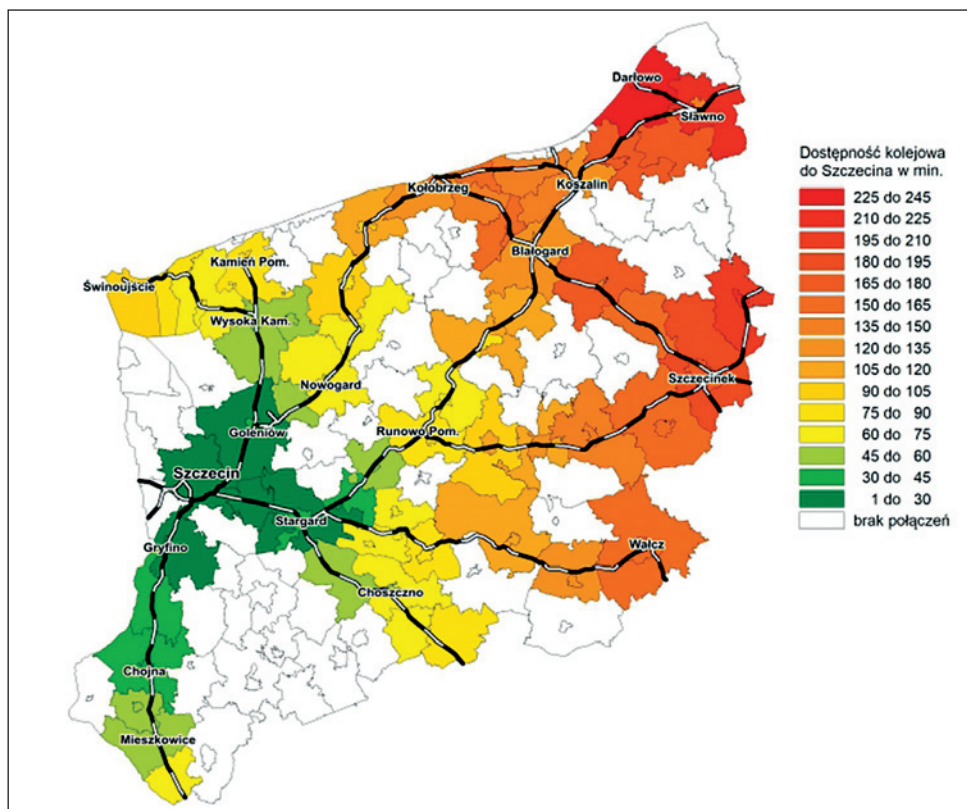
Źródło: Opracowanie własne na podstawie kwerendy rozkładów jazdy oraz obliczeń strony www.google.maps.com.

wskaźnik oceniono na bardzo dobry, od 60 do 90 minut – dobry, od 90 do 120 minut – dostateczny, od 120 do 150 minut – zły, powyżej 150 minut, brak dostępu – ocena bardzo zła.

Analiza wskaźników dostępności komunikacyjnej ośrodków wyższego rzędu wykazuje na duże zróżnicowanie miast pod tym kątem (ryc. 5.14). Najgorzej została oceniona sytuacja w Darłowie. Wpływ na taki stan rzeczy ma specyficzne położenie Darłowa (najdalej wysunięta na północny wschód gmina Pomorza Zachodniego) oraz fakt, że przed transformacją kraju znajdowało się w województwie koszalińskim (odległość do Koszalina 40 minut), podobnie jak Połczyn-Zdrój.

Ryc. 5.14. Ocena dostępności transportem publicznym i indywidualnym do ośrodka wyższego rzędu

Źródło: Opracowanie własne na podstawie rozkładów jazdy.

Ryc. 5.15. Dostępność kolejowa do Szczecina w roku 2018

Źródło: www.eregion.wzp.pl.

Badanie miast pod kątem dostępu komunikacją publiczną wskazuje jedną „nie-dostępną wyspę”, jaką jest Nowe Warpno, w którym brak komunikacji publicznej. Mimo że dostęp transportem indywidualnym do ośrodka wyższego rzędu jest bardzo dobry, może to stanowić dużą barierę rozwojową dla miasta. Ogólna sytuacja w transporcie indywidualnym oceniona została jako dobra albo bardzo dobra. W badanym okresie w sposób nieznaczny uległa poprawie dzięki budowie odcinka drogi S3 (większy wpływ na komunikację ponadregionalną) oraz remontom dróg wojewódzkich i powiatowych. Najlepiej pod kątem skomunikowania ze Szczecinem oceniono Pyrzyce i Chojnę. Duży wpływ ma położenie najbliższej jednostki centralnej województwa. W analizowanym obszarze sieć połączeń kolejowych jest skromna i obejmuje głównie ośrodki, które położone są w przebiegu połączeń kolejowych łączących ośrodki wyższego rzędu takie jak: Szczecin, Koszalin, Świnoujście, Kołobrzeg itd. (ryc. 5.15)

Ocena i wnioski

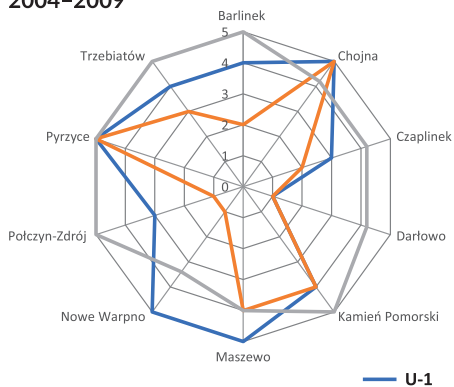
1. Poziom dostępności podstawowych usług w miastach nie zmienił się w badanym okresie. Nadal oceniany jest bardzo wysoko, gdyż przestrzeń małych miast jest kompaktowa i łatwo dostępna.
2. W inny sposób kształtują się wyniki analizy dostępności komunikacyjnej publicznej oraz z wykorzystaniem indywidualnego transportu samochodowego.
3. W latach 2004–2016 dwa spośród badanych miast zostały pozbawione dostępności komunikacją publiczną do ośrodka wojewódzkiego. Są to procesy uwarunkowane ekonomicznie, jednak stojące w sprzeczności z ideą zrównoważonego rozwoju (tabela 5.11, ryc. 5.16).

Tabela 5.11. Wskaźnik ładu urbanistycznego

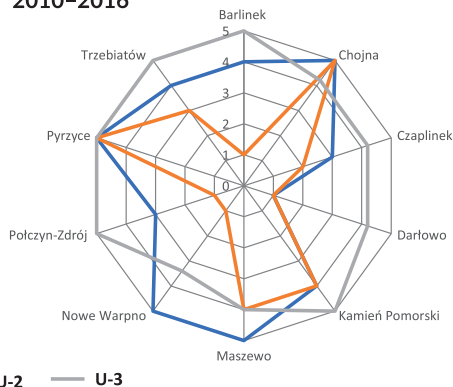
Nazwa wskaźnika	Źródło danych	Pożądany kierunek zmian
U-1 – dostępność piesza do obiektów	analiza urbanistyczna	wzrost
U-2 – dostępność czasowa do ośrodków wyższego rzędu indywidualnym transportem samochodowym	wizja lokalna	wzrost
U-3 – dostępność czasowa do ośrodków wyższego rzędu komunikacją publiczną	analiza urbanistyczna	wzrost

Źródło: Opracowanie własne.

2004–2009

2010–2016

Ryc. 5.16. Podsumowanie wyników badań wskaźnikowych w dziedzinie ładu urbanistycznego

Źródło: Opracowanie własne.

5.2.3. Stan środowiska naturalnego

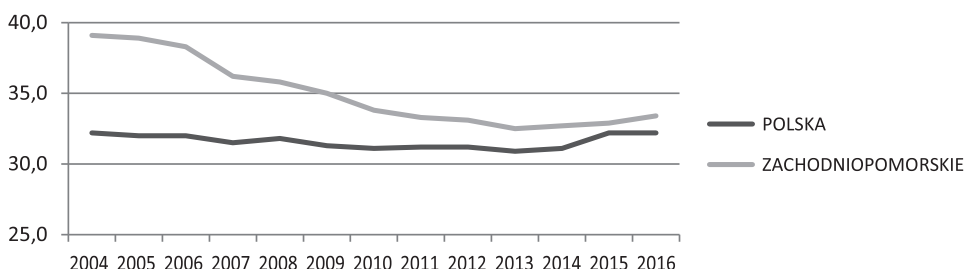
Badania stanu środowiska zostały wykonane przy użyciu czterech wskaźników: Ś-1 – pobór wody na jednego mieszkańca (tabela 5.12); Ś-2 – udział terenów prawnie chronionych w powierzchni ogółem (tabela 5.13); Ś-3 – udział zieleni urządzonej (tabela 5.14); Ś-4 – powierzchnia lasów (tabela 5.15).

Tabela 5.12. Wskaźnik poboru wody na jednego mieszkańca (Ś-1)

Nazwa wskaźnika	Ś-1 – pobór wody na jednego mieszkańca
Definicja	Pobór z wód powierzchniowych i podziemnych ogółem na jednego mieszkańca
Znaczenie	Woda jest zasobem deficytowym, który nie ma substytutu. Obecnie zasoby wodne są nadmiernie eksploatowane. Wpływa to niekorzystnie na jakość i ilość wody oraz na ekosystemy, które są od niej zależne. Należy dbać o racjonalne gospodarowanie wodą, gdyż jest ona podstawowym, niezbędnym do rozwoju zasobem dla wszystkich istot żywych oraz roślin
Ocena	Dokonano analizy rocznej dwóch przedziałów czasowych: lat 2004–2009 oraz 2010–2016. Do zestawienia benchmarkingowego wykorzystano średni wskaźnik dla badanych okresów. Pożądaný kierunek zmian: spadek

Źródło: Opracowanie własne.

Woda jest jednym z najważniejszych zasobów, niezbędnych do funkcjonowania wszystkich form życia. Nadmierne jej eksploatowanie nie tylko wpływa niekorzystnie na jej ilość i jakość, ale także w konsekwencji prowadzi do pogorszenia poziomu życia społeczeństwa. Działania prowadzące do oszczędzania zasobów wodnych zarówno przez przedsiębiorstwa, jak i konsumentów indywidualnych są zgodne z koncepcją rozwoju zrównoważonego. W latach 2004–2013 pobór wody ogółem w przeliczeniu na jednego mieszkańca zmniejszył się o 1,7% (ryc. 5.17).

Ryc. 5.17. Średni pobór wody na jednego mieszkańca

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL.

Tabela 5.13. Wskaźnik udziału terenów prawnie chronionych w powierzchni ogółem (Ś-2)

Nazwa wskaźnika	Ś-2 – udział terenów prawnie chronionych w powierzchni ogółem
Definicja	Wskaźnik obliczany jest jako udział powierzchni obszarów chronionych ogółem i według form ochrony przyrody: parki narodowe (bez otuliny), rezerваты przyrody (bez otuliny), parki krajobrazowe (bez otuliny, bez powierzchni rezerwatów i pozostałych form ochrony przyrody), obszary chronionego krajobrazu (bez powierzchni rezerwatów i pozostałych form ochrony przyrody), pozostałe formy ochrony przyrody położone na terenie parków krajobrazowych i obszarów chronionego krajobrazu (stanowiska dokumentacyjne, użytki ekologiczne, zespoły przyrodniczo-krajobrazowe) w powierzchni kraju ogółem. Wskaźnik nie uwzględnia obszarów sieci „Natura 2000” (obejmuje tylko tę część obszarów sieci „Natura 2000”, która mieści się w granicach innych obszarów prawnie chronionych)
Znaczenie	Jest to najważniejszy i chyba najbardziej popularny wskaźnik, obrazujący skalę działań podejmowanych w celu ochrony środowiska przyrodniczego. Z punktu widzenia zagospodarowania przestrzennego większy udział terenów chronionych przyrodniczo oznacza potrzebę dostosowania planowania do specyficznych potrzeb ochronnych, jak też mniej lub bardziej poważne ograniczenia inwestycyjne, w tym zwłaszcza dotyczące zabudowy. Ponadto wskaźnik pośrednio informuje o wartości środowiska przyrodniczego w danej gminie. Nie jest to jednak ścisła zależność, gdyż po pierwsze istnieje bardzo duża rozpiętość form tej ochrony (począwszy od rezerwatów ścisłych, kończąc na użytkach ekologicznych i obszarach chronionego krajobrazu), a po drugie nie wszystkie cenne kompleksy przyrodnicze podlegają ochronie prawnej. Utrzymanie walorów przyrodniczych kraju jest ważne ze względów ekologicznych, ale również ekonomicznych (przyczynia się do rozwoju regionów przez rozwój turystyki). Ochrona przyrody służy zachowaniu dziedzictwa przyrodniczego oraz zachowaniu bogatej różnorodności biologicznej polskiej przyrody. Wskaźnik pozwoli na monitorowanie zmian zachodzących w wielkości powierzchni obszarów chronionych na tle powierzchni kraju
Ocena	Ocenie poddano średni wskaźnik dla całego przedziału czasowego, w którym zostało wykonane badanie, czyli dla lat 2009–2016 dla każdej z wybranych miejscowości. Pożądany kierunek zmian: wzrost

Źródło: Opracowanie własne.

Tabela 5.14. Wskaźnik udziału zieleni urządzonej (Ś-3)

Nazwa wskaźnika	Ś-3 – udział zieleni urządzonej
Definicja	Udział parków i zieleńców w powierzchni miasta ogółem
Znaczenie	Możliwość zamieszkania i przebywania wśród terenów zieleni jest jednym z najważniejszych wyznaczników zadowalającej jakości życia. Wynika to z powodów zdrowotnych, w tym aerosanitarnych i estetycznych oraz ogólnie ekologicznych
Ocena	Dokonano analizy rocznej w okresie 2004–2016. Do zestawienia benchmarkingowego wykorzystano wskaźnik na początku i końcu badanego okresu. Pożądany kierunek zmian: wzrost

Źródło: Opracowanie własne.

Tabela 5.15. Wskaźnik powierzchni lasów (Ś-4)

Nazwa wskaźnika	Ś-4 – powierzchnia lasów
Definicja	Wskaźnik lesistości obliczany jest jako udział powierzchni lasów w ogólnej powierzchni geodezyjnej kraju
Znaczenie	Lasy są integralnym elementem środowiska przyrodniczego, mają korzystny wpływ na kształtowanie klimatu, bilansu wodnego, zachowanie potencjału biologicznego gatunków, przeciwdziałają procesom erozyjnym gleb. Pełnią ważne funkcje produkcyjne oraz społeczne. Istnieją duże potrzeby i możliwości zwiększania lesistości kraju przez zalesienia nieefektywnych produkcyjnie lub niezagospodarowanych gruntów rolnych
Ocena	Dokonano analizy rocznej w okresie 2004–2016. Do zestawienia benchmarkingowego wykorzystano wskaźnik na początku i końcu badanego okresu. Pożądaný kierunek zmian: wzrost

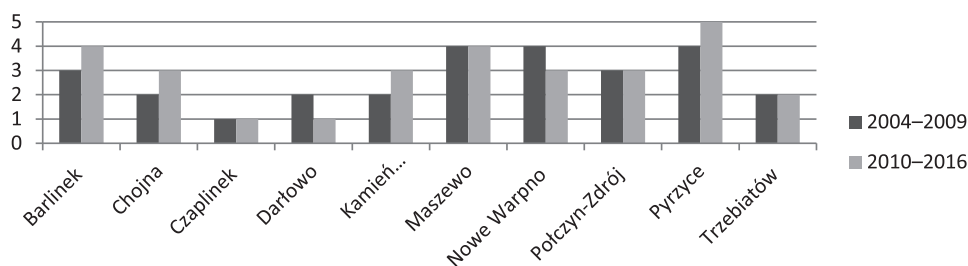
Źródło: Opracowanie własne.

W 2013 roku odnotowano najmniejszy w analizowanym okresie pobór wody na jednego mieszkańca, tj. 295,34 m³ i w porównaniu z rokiem poprzednim odnotowano jego spadek o 2,1%. W odniesieniu do 2012 roku zanotowano spadek poboru wody na jednego mieszkańca zarówno w przypadku wód powierzchniowych, jak i podziemnych odpowiednio o 2,3% i 1,4%. W 2013 roku w Polsce pobrano 11241 mln m³ wody na zaopatrzenie ludności i gospodarki narodowej, w tym 8635 mln m³ z wód powierzchniowych oraz 2608 mln m³ z wód podziemnych. W porównaniu z rokiem poprzednim pobór wody ogółem zmniejszył się o 2,1%, wód powierzchniowych – o 2,3% oraz wód podziemnych – o 1,4%. Na cele gospodarki komunalnej pobrano 1991 mln m³ wody, tj. o 1,9% mniej niż w 2012 roku. Dla potrzeb gospodarstw domowych pobrano 1559 mln m³ wody i było to mniej niż przed rokiem o 1,6%. Pobór wody na potrzeby przemysłu przetwórczego wyniósł 471 mln m³ i wzrósł o 1,4%.

Woda jest zasobem deficytowym, który nie ma substytutu. Obecnie zasoby wodne są nadmiernie eksploatowane. Wpływa to niekorzystnie na jakość i ilość wody oraz na ekosystemy, które są od niej zależne. Należy dbać o racjonalne gospodarowanie wodą, gdyż za duże zużycie wody stanowi barierę rozwojową. W takiej sytuacji wskaźnik przyjmuje funkcję malejącą. Do oceny wskaźnika przyjęto reprezentatywne wielkości średnie wybrane na podstawie sytuacji w kraju i regionie. Podczas oceny wzięto pod uwagę specyfikę małych miejscowości. Na ryc. 5.18 przedstawiono poziom wskaźnika dla kraju i regionu. Tendencje w latach 2004–2016 były rozbieżne, województwo zachodniopomorskie wypadło gorzej niż wskaźnik krajowy. Dla wartości poniżej 25 m³ – ocena bardzo dobra,

od 25,01 m³ do 30 m³ – dobra, od 30,01 m³ do 35 m³ – dostateczna, od 35,01 m³ do 40 m³ – zła, powyżej 40 m³ – bardzo zła.

Wzrost świadomości społecznej na temat deficytu wody nie spowodował spadkowych tendencji wskaźnika poboru wody na jednego mieszkańca. W okresie 2004–2009 w większości badanych miast wskaźnik ocenić można było jako zły albo bardzo zły (ryc. 5.18). W drugim badanym okresie sytuacja w czterech badanych miastach (Barlinek, Chojna, Kamień Pomorski i Pyrzyce) uległa poprawie. Można ją ocenić jako bardzo dobrą w Pyrzycach, dobrą w Barlinku i Maszewie. W pozostałych miastach wskaźnik przyjmuje wartości oceniane jako dostateczne (Chojna, Kamień, Nowe Warpno, Polczyn-Zdrój) oraz złe (Czaplinek, Darłowo i Trzebiatów).

Ryc. 5.18. Ocena wskaźnika Ś-1

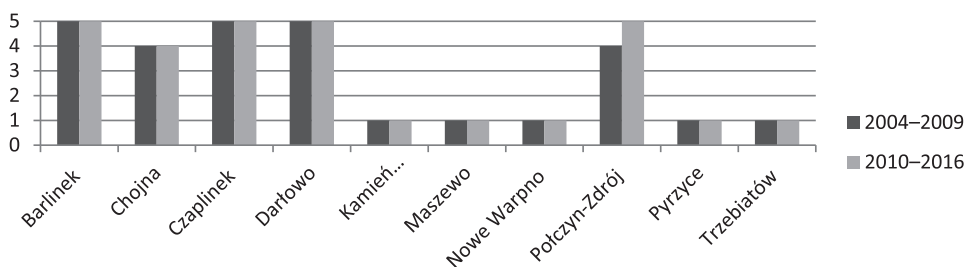
Źródło: Opracowanie własne.

Polska zaliczana jest do państw europejskich o najwyższym wskaźniku różnorodności biologicznej. Aby zachować posiadane wartości przyrodnicze, Polska od wielu lat rozwija różnorodne formy ochrony prawnej obszarów i obiektów, jak również poszczególnych gatunków roślin i zwierząt oraz ich siedlisk. Obszary chronione (bez obszarów sieci „Natura 2000”) zajmowały w 2014 roku powierzchnię 10 166 tys. ha, tj. o 2,4 tys. ha mniejszą niż w 2004 roku i o 1,2 tys. ha większą niż w 2013 roku. Udział poszczególnych form ochrony przyrody w powierzchni kraju nie ulegał większym zmianom w latach 2004–2014. W końcu 2014 roku krajowymi formami ochrony przyrody objęte było 32,51% powierzchni Polski. Jest to o 0,01 p. proc. mniej w porównaniu z 2004 rokiem i bez zmian w odniesieniu do 2013 roku. Najwyższą pozycję spośród prawnie chronionych form ochrony przyrody zajmują parki narodowe, których powierzchnia w końcu 2014 roku wyniosła 314,7 tys. ha, tj. o 2,7 tys. ha mniej niż w 2004 roku. Rezerваты przyrody z powierzchnią 165,7 tys. ha zajmowały, podobnie jak w latach poprzednich, 0,53% terytorium kraju. Kolejną formą ochrony przyrody to parki krajoobra-

zowe, których powierzchnia w 2014 roku była o 8,8 tys. ha większa niż w 2004 roku (2526,0 tys. ha). Obszary chronionego krajobrazu zajmują największą powierzchnię wśród form obszarów prawnie chronionych (7010,9 tys. ha w 2014 roku). W porównaniu z 2004 rokiem powierzchnia ta była jednak mniejsza o 31,7 tys. ha. Pozostałe formy ochrony przyrody, tj. użytki ekologiczne, stanowiska dokumentacyjne i zespoły przyrodniczo-krajobrazowe, miały powierzchnię o 19,9 tys. ha większą niż w 2004 roku (o 15,4%).

Obszary chronionej przyrody stanowią stimulator rozwoju zrównoważonego oraz jakości życia zamieszkania. Wskaźnik przyjmuje funkcję rosnącą. Do oceny wskaźnika przyjęto reprezentatywne wielkości średnie wybrane na podstawie sytuacji w kraju i regionie. Przyjęto następujący podział obszaru zmienności: powyżej 40% – ocena bardzo dobra, od 30% do 39,99% – dobra, od 20% do 29,99% – dostateczna, od 10% do 19,99% – zła, poniżej 10% – bardzo zła.

Ochrona środowiska przyrodniczego stanowi bardzo ważny aspekt rozwoju zrównoważonego miast. W badanych okresach stan ochrony środowiska w sposób nieznaczny uległ zmianie. Wybrane do badania małe miasta Pomorza Zachodniego można podzielić na dwie grupy (ryc. 5.19): miasta o silnych walorach krajobrazowo przyrodniczych, w których znaczny obszar przyrody stanowią strefy ochrony krajobrazu (Barlinek, Chojna, Czaplinek, Darłowo, Połczyn-Zdrój), oraz miasta, w których stan ochrony środowiska jest bardzo zły, co może prowadzić do degradacji przyrody w nich i ich bezpośrednim sąsiedztwie (Kamień Pomorski, Maszewo, Nowe Warpno, Pyrzyce i Trzebiatów).

Ryc. 5.19. Ocena wskaźnika S-2

Źródło: Opracowanie własne.

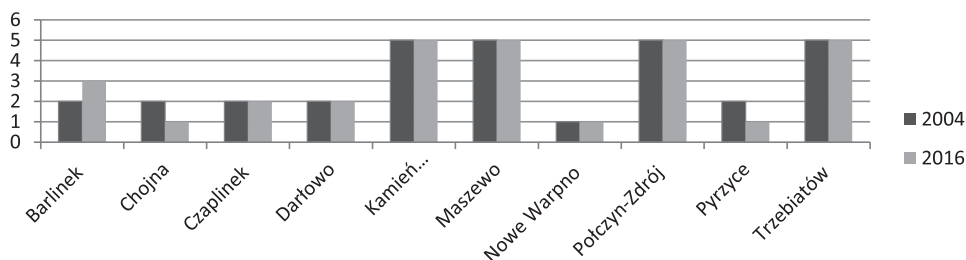
Tereny zieleni, zieleńców i parków to obszary, w których mieszkańcy spędzają wiele wolnego czasu. Lepsze warunki zamieszkania występują przeważnie proporcjonalnie do wzrostu wskaźnika terenów zieleni i zieleńców, jednak najistotniejszy jest fakt spełniania minimalnego poziomu, zapewniającego **dostateczne**

nasycenie zielenią. W Polsce standardy urbanistyczne w tym zakresie niestety nie obowiązują. Warto przypomnieć, że w trakcie prac legislacyjnych dotyczących projektu nowelizacji ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, który został zawieszony decyzją Zespołu ds. Programowania Prac Rządu, opracowane zostały krajowe przepisy urbanistyczne określające m.in. minimalny udział procentowy powierzchni biologicznie czynnej gruntu rodzimego w odniesieniu do powierzchni zabudowanej działki budowlanej. W dużych miastach w krajach zachodnich przyjmuje się wielkość terenu zieleni **10–30 m² na jednego mieszkańca**, w tym pewną część powinna stanowić zieleń urządzone. Za Światową Organizacją Zdrowia przyjmuje się dla aglomeracji wielkomiejskich poziom 50 m² na mieszkańca, bez określenia dostępności czasowo-przestrzennej mieszkańców. Zielona infrastruktura pełni wielorakie funkcje, np. biologiczne, klimatyczne i techniczne, będąc równocześnie przestrzenią, która jest użytkowana przez ludzi w różnorodny sposób. Aby mogła tworzyć przestrzeń społeczną, powinna zaspokajać potrzeby swoich użytkowników, w tym potrzebę bezpieczeństwa. Otwarte przestrzenie publiczne, np. w postaci zespołów zieleni miejskiej, oddziałują na użytkownika silniej od pojedynczych obiektów. Budują one istotę życia miejskiego oraz są miejscem sprzyjającym interakcji i integracji. Estetyczne i dobrze działające zielone przestrzenie publiczne decydują o odbiorze poszczególnych części oraz ogólnym wizerunku miasta lub regionu¹⁴.

Podobnie jak wskaźnik Ś-2 wielkość urządzonych założeń zielonych w mieście jest stymulatorem rozwoju zrównoważonego oraz jakości życia. Wskaźnik przyjmuje funkcję rosnącą. Do jego oceny przyjęto reprezentatywne wielkości średnie wybrane na podstawie sytuacji w kraju i regionie. Przyjęto następujący podział obszaru zmienności: powyżej 2% – ocena bardzo dobra, od 1,5% do 1,99% – dobra, od 1% do 1,49% – dostateczna, od 0,5% do 0,99% – zła, poniżej 0,5% – bardzo zła.

W badanych okresach obszar przestrzeni zielonych w miastach nieznacznie się zmienił (ryc. 5.20). Należy zauważyć, że poziom bardzo dobry utrzymuje się w miastach, które miały lub nadal mają charakter uzdrowiskowy, a wielkość obszaru założeń zielonych związana jest ze zdrojowym charakterem miejscowości (Kamień Pomorski, Trzebiatów, Połczyn-Zdrój). Przestrzeń publiczna małego miasta o dominującej funkcji uzdrowiska wymaga troskliwego zagospodarowania i zaprojektowania. Stan tej przestrzeni świadczy o standardzie i atrakcyjności

¹⁴ K. Puzdrakiewicz, *Zielona infrastruktura jako wielozadaniowe narzędzie zrównoważonego rozwoju*, „Studia Miejskie” 2017, 27, s. 155–174.

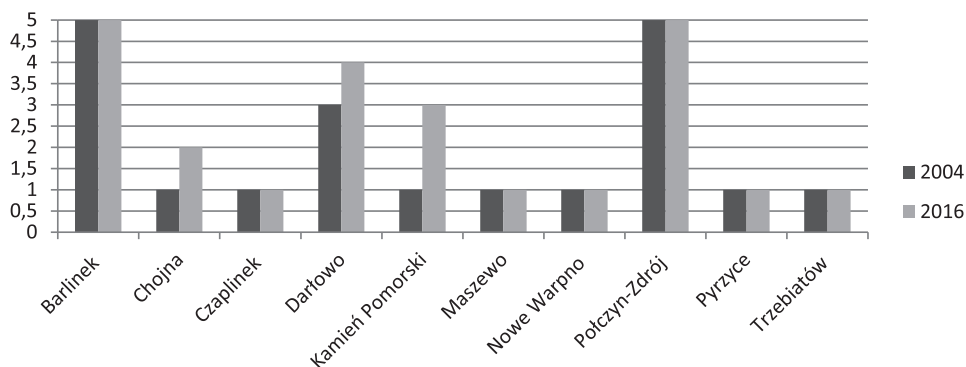

Ryc. 5.20. Ocena wskaźnika Ś-3

Źródło: Opracowanie własne.

wypoczynkowo-turystycznej miejscowości¹⁵. W pozostałych miastach wskaźnik został oceniony jako dość zły.

Lasy odgrywają szczególną rolę w ochronie zasobów różnorodności biologicznej. Działania z zakresu gospodarowania i ochrony lasów służą m.in. stałemu wzrostowi lesistości kraju. Zwiększanie lesistości kraju jest bardzo ważnym elementem polityki leśnej państwa. Wskaźnik lesistości pozwala monitorować realizację jednego z celów *Strategii „Bezpieczeństwo energetyczne i środowisko”*, który zakłada osiągnięcie w 2020 roku lesistości na poziomie 30,0%. W latach 2004–2014 powierzchnia lasów w Polsce zwiększyła się o 225 tys. ha; systematycznie wzrastała lesistość kraju. W 2014 roku lasy zajmowały powierzchnię 9198 tys. ha, co stanowiło 29,4% powierzchni geograficznej, tj. o 0,7 p. proc. więcej niż w 2004 roku. W porównaniu z 2013 rokiem powierzchnia lasów powiększyła się o 21 tys. ha, z czego ponad 13 tys. ha w lasach prywatnych i ponad 7 tys. ha w lasach publicznych (ryc. 5.21).

Ryc. 5.21. Ocena wskaźnika Ś-4

Źródło: Opracowanie własne.

15 H. Rutyna, *Miasto z widokiem na uzdrowisko*, „Przestrzeń i Forma” 2015, 23(1), s. 171–182.

Jakość środowiska przyrodniczego i przestrzeni zurbanizowanej jest czynnikiem wpływającym na poziom życia w miastach oraz ich konkurencyjność. Analizując walory środowiska przyrodniczego miast, skupiono się zatem na określeniu, w jakim stopniu podstawowe potrzeby ludności w zakresie rekreacji i odpoczynku mogą zostać zaspokojone na terenie miasta, bez konieczności wyjazdu poza jego granice. Badano więc lesistość i powierzchnię terenów zieleni urządzonej w miastach.

Tabela 5.16. Poziom lesistości badanych miast

Miasto	2004	2014
Barlinek	2,1	1,7
Chojna	0,4	0,5
Czaplinek	0,5	0,5
Darłowo	0,8	0,9
Kamień Pomorski	1,9	2,1
Maszewo	1,2	1,2
Nowe Warpno	0,1	0,2
Połczyn-Zdrój	5,8	5,9
Pyrzyce	0,3	0,4
Trzebiatów	2,0	1,4

Źródło: Opracowanie własne.

Do miast, w których potrzeby mieszkańców mogą być zaspokojone, należą te, których powierzchnia terenów zieleni urządzonej oraz lesistości jest stosunkowo wysoka (powyżej 2%). Z analizy wskaźnika naturalnych terenów rekreacji wynika, że spośród badanych miast wyróżnia się pod tym względem Połczyn-Zdrój. Najgorzej wypadają Nowe Warpno i Pyrzyce. Dominuje tendencja wzrastająca na przestrzeni lat. Wyjątkiem jest Barlinek oraz Połczyn-Zdrój (tabela 5.16).

Ocena i wnioski

1. Wyniki badań pozwalają stwierdzić, że stan środowiska małych miast jest dość przeciętny. Wyjątek stanowią miejscowości środowiskowe (takie jak Połczyn-Zdrój) lub o wyjątkowych walorach przyrodniczych (jak Barlinek), w których stan środowiska naturalnego można ocenić jako dobry, a nawet bardzo dobry.

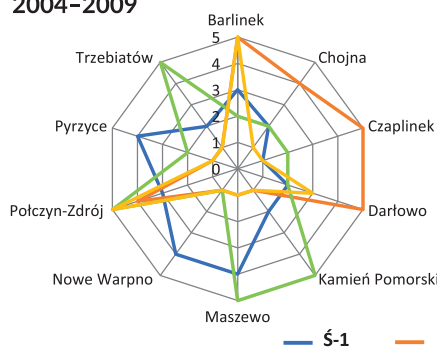
2. Miasta zarządzane świadomie wzmacniają rolę zieleni w swojej strukturze przestrzennej, sukcesywnie realizują zadania związane z rewitalizacją terenów zdegradowanych i przemysłowych, często nadając im nowe funkcje publiczne, wzbogacając o dużą ilość zieleni poprzez nasadzenia drzew i krzewów, rabaty i kwietniki (tabela 5.17, ryc. 5.22).

Tabela 5.17. Wskaźnik stanu środowiska

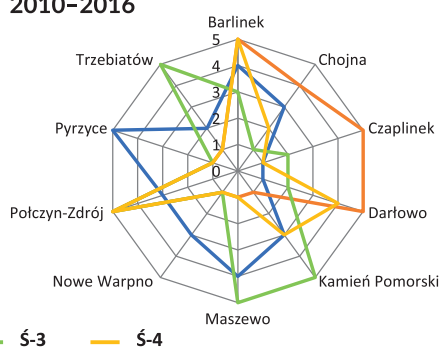
Nazwa wskaźnika	Źródło danych	Pożądaný kierunek zmian
Ś-1 – pobór wody na jednego mieszkańca	BDL	wzrost
Ś-2 – udział terenów prawnie chronionych w powierzchni ogółem	BDL	wzrost
Ś-3 – tereny zieleni urządzonej	BDL	wzrost
Ś-4 – powierzchnia lasów	BDL	wzrost

Źródło: Opracowanie własne.

2004–2009

2010–2016

Ryc. 5.22. Podsumowanie wyników badań wskaźnikowych w dziedzinie stanu środowiska

Źródło: Opracowanie własne.

5.2.4. Stan infrastruktury technicznej

Odpowiedni stopień nasycenia infrastrukturą odgrywa niezwykle ważną rolę w rozwoju zrównoważonym miast. Od jego poziomu zależą warunki życia ludności oraz konkurencyjność jednostek osadniczych, co jest szczególnie istotne w kontekście postępujących procesów internacjonalizacji oraz integracji Polski ze strukturami unijnymi. Polska wieś jest coraz lepiej wyposażona w infrastrukturę techniczną. Na wskaźnik zbiorczy dostępności infrastruktury wpływ ma ocena dostępności instalacji kanalizacyjnej, wodociągowej, wyposażenia mieszkań w łazienki, instalację centralnego ogrzewania i dostęp do gazu sieciowego. Badania stanu infrastruktury technicznej zostały wykonane przy użyciu pięciu

Tabela 5.18. Wskaźnik wyposażenia mieszkań w instalację kanalizacyjną (I-1)

Nazwa wskaźnika	I-1 – wyposażenie mieszkań w instalację kanalizacyjną
Definicja	Dostępność kanalizacji
Znaczenie	Spośród wielu wskaźników dotyczących infrastruktury sieciowej i wyposażenia w nią ludności dostępność kanalizacji jest zdecydowanie najważniejsza z punktu widzenia ochrony środowiska
Ocena	Wskaźnik przyjmuje wartość 0–100%. Ocenie poddano dwa przedziały czasowe: lata 2004–2009 oraz 2010–2016. Pożądaný kierunek zmian: wzrost

Źródło: Opracowanie własne.

Tabela 5.19. Wskaźniki wyposażenia mieszkań w infrastrukturę techniczną (I-2, I-3, I-4, I-5)

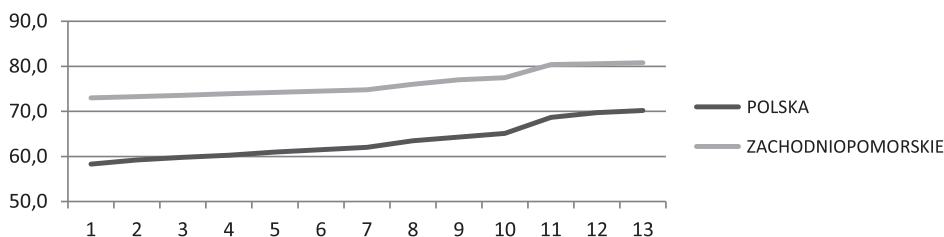
Nazwa wskaźnika	I-2 – wyposażenie mieszkań w instalację wodociągową
Definicja	Dostępność instalacji wodociągowej
Znaczenie	Dostęp zimnej i ciepłej wody jest podstawowym elementem normalnego funkcjonowania, a także podstawowym prawem każdego człowieka. W XXI wieku dostęp do instalacji wodociągowej jest nie tyle ułatwieniem, ile normą. Wskaźnik powinien zbliżać się do 100%
Nazwa wskaźnika	I-3 – wyposażenie mieszkań w łazienkę
Definicja	Dostępność podstawowych obiektów sanitarnych – łazienki z bieżącą wodą
Znaczenie	Łazienka powinna być podstawowym elementem wyposażenia mieszkania. Mimo to w raporcie WHO wskazano, że aż 2,3 mld ludzi nadal nie może korzystać z podstawowych obiektów sanitarnych. Jednym z celów zapisanych w Agendzie 2030 jest sprawienie, by w 2030 roku każdy człowiek na ziemi mógł korzystać z toalety z bieżącą wodą
Nazwa wskaźnika	I-4 – wyposażenie mieszkań w instalację centralnego ogrzewania
Definicja	Dostęp do centralnego ogrzewania
Znaczenie	Dostęp do instalacji centralnego ogrzewania stanowi element podnoszący standard życia, ale nie jest warunkiem koniecznym wysokiej jakości życia. Wysokość wskaźnika w dużej mierze uwarunkowane jest stanem oraz zasięgiem sieci miejskiej
Nazwa wskaźnika	I-5 – wskaźnik dostępu mieszkań do gazu sieciowego
Definicja	Dostępność podłączenia gazu sieciowego
Znaczenie	Gaz jest jednym z wielu paliw wykorzystywanych do ogrzewania, podgrzewania ciepłej wody czy gotowania. Stanowi element podnoszący standard życia, ale nie jest warunkiem koniecznym wysokiej jakości życia. Wysokość wskaźnika w dużej mierze uwarunkowane jest stanem oraz zasięgiem sieci miejskiej
Ocena	Wskaźniki przyjmuje wartość 0–100%. Ocenie poddano dwa przedziały czasowe: lata 2004–2009 oraz 2010–2016. Pożądaný kierunek zmian: wzrost

Źródło: Opracowanie własne.

wskaźników: I-1 – wyposażenie mieszkań w instalację kanalizacyjną (tabela 5.18) oraz I-2 – wyposażenie mieszkań w instalację wodociągową, I-3 – wyposażenie mieszkań w łazienkę, I-4 – wyposażenie mieszkań w instalację c.o. i I-5 – wyposażenie mieszkań w gaz sieciowy (tabela 5.19).

Spośród wielu wskaźników dotyczących infrastruktury technicznej dostęp do kanalizacji jest najważniejszy z punktu widzenia ochrony środowiska. Wskaźnik dla badanych małych miast jest dużo lepszy niż sytuacja w kraju i regionie. Jest to sytuacja spowodowana tym, że największy problem z dostępem do infrastruktury technicznej w Polsce występuje na obszarach wiejskich, co powoduje zaniżenie wskaźnika dla większych rejonów. Badanie przeprowadzono w dwóch przedziałach czasowych.

Wskaźnik jest stymulatorem rozwoju, dlatego funkcja jego preferencji jest rosnąca. Do jego oceny przyjęto podział obszaru zmienności uwarunkowany uwzględnieniem reprezentatywnych wielkości wybranych na podstawie oceny sytuacji w kraju i regionie. Na ryc. 5.23 przedstawiono poziom wskaźnika dla kraju i regionu. Tendencje i wartości w badanym okresie są zbieżne. Na podstawie analizy wskaźnika przyjęto następujący podział obszaru zmienności: dla wartości powyżej 90% – ocena bardzo dobra, od 80% do 89,99% – dobra, od 70% do 79,99% – dostateczna, od 60% do 69,99% – zła, poniżej wartości 60% – bardzo zła.

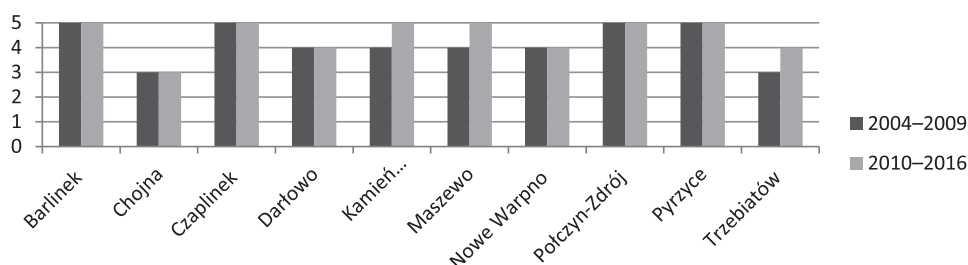

Ryc. 5.23. Wyposażenie mieszkań w instalację kanalizacyjną w latach 2004–2016

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL.

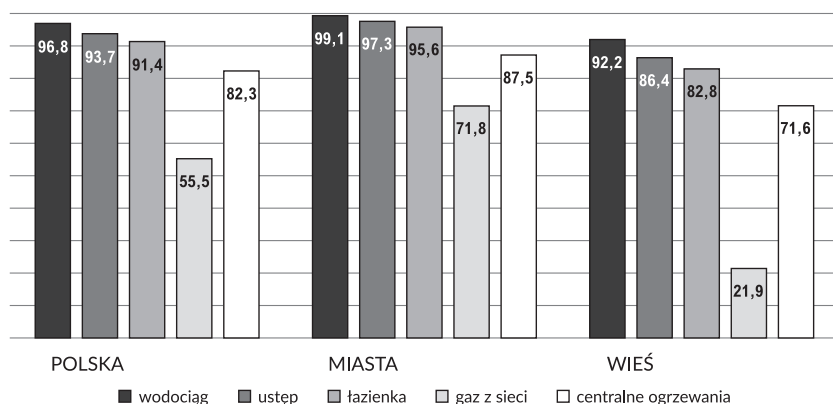
W większości badanych miast poziom wyposażenia w instalację kanalizacyjną przekracza 90% (ryc. 5.24). Można więc mówić o sytuacji bardzo dobrej w miastach: Barlinek, Czaplinek, Kamień Pomorski, Połczyn Zdrój i Pyrzyce. Wskaźnik oceniony został jako dobry w Darłowie, Nowym Warpnie i Trzebiatowie oraz dostateczny w Chojnie.

Wyposażenie mieszkań w instalację techniczno-sanitarną jest podstawą odpowiedniej jakości życia i wygody mieszkańców. Doprowadzenie infrastruktury

Ryc. 5.24. Ocena wskaźnika I-1

Źródło: Opracowanie własne.

Ryc. 5.25. Stan wyposażenia mieszkań w instalacje techniczno-sanitarne (w %)

Źródło: Warunki mieszkaniowe w Polsce w 2017 roku, GUS

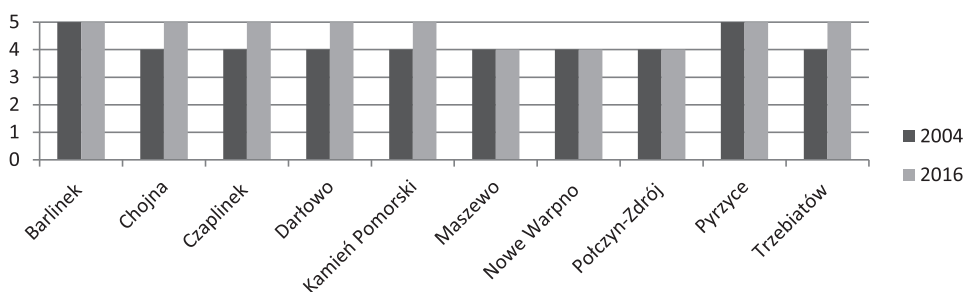
tury technicznej należy do zadań własnych gminy, które mogą być utrudnione przy zjawisku niekontrolowanego rozpyływania się miast na obrzeża. W 2017 roku w Polsce najczęściej mieszkań wyposażonych było w wodociąg. W mieście stanowiły one 99,1% ogólnej liczby mieszkań, natomiast na wsi 92,2%. Najmniej mieszkań wyposażonych było w gaz z sieci. Instalację tę miało 71,8% mieszkań położonych na terenie miasta i tylko 21,9% mieszkań z terenu wiejskiego. W porównaniu z 2016 rokiem największy wzrost nastąpił w wyposażeniu mieszkań w centralne ogrzewanie. Dla mieszkań położonych w mieście wyniósł on 1,4 p. proc., a dla mieszkań położonych na wsi wyniósł 1,5 p. proc.¹⁶ (ryc. 5.25).

Wskaźniki wyposażenia mieszkań w infrastrukturę techniczną są stymulatorami rozwoju, dlatego funkcja ich preferencji jest rosnąca. Do oceny wskaź-

16 Dane z raportu *Warunki mieszkaniowe w Polsce 2017 r.*, GUS.

ników przyjęto obszary zmienności wynikające z reprezentatywnych wielkości wybranych na podstawie oceny sytuacji w kraju i regionie. Na podstawie analizy wskaźników przyjęto następujący podział obszaru zmienności: dla wartości powyżej 90% – ocena bardzo dobra, od 80% do 89,99% – dobra, od 70% do 79,99% – dostateczna, od 60% do 69,99% – zła, poniżej wartości 60% – bardzo zła.

Wskaźnik I-2 – wyposażenie mieszkań w instalację wodociągową we wszystkich badanych jednostkach oceniony został jako bardzo dobry, powyżej 95%. Analiza wskaźnika I-3 odnoszącego się do wyposażenia mieszkań w badanych miastach w łazienkę wykazuje poprawę, a sytuacja w końcowym pomiarze oceniona została jako bardzo dobra (ponad 95% mieszkań). We wszystkich miastach oprócz Maszewa, Nowego Warpna i Połczyna-Zdroju sytuację należy ocenić jako dobrą (ryc. 5.26).

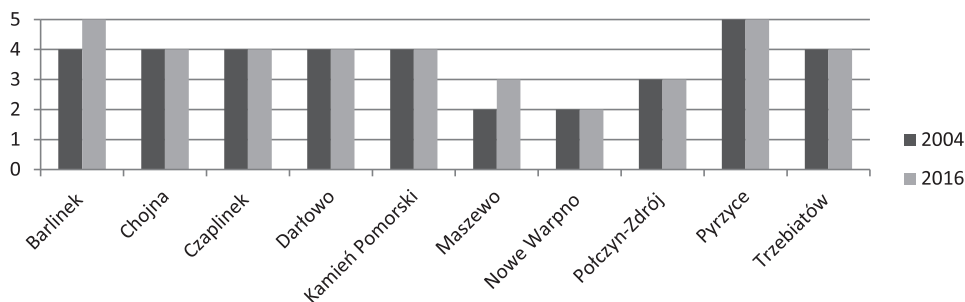

Ryc. 5.26. Ocena wskaźnika I-3

Źródło: Opracowanie własne.

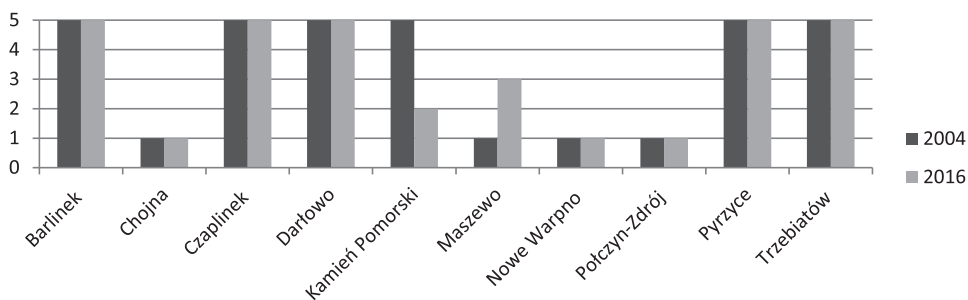
Analizowany wskaźnik I-4 – dostęp do centralnego ogrzewania wykazuje nieco większe zróżnicowanie w badanych jednostkach. Tylko w dwóch miastach poziom wyposażenia w instalacje c.o. można ocenić jako bardzo dobry (Barlinek, Pyrzyce) – są to miasta najbardziej zwarte spośród badanych jednostek. W połowie miast sytuacja została oceniona jako dobra (Chojna, Czaplinek, Darłowo, Kamień Pomorski, Trzebiatów). Najniższy poziom dostępności występuje w Nowym Warpnie, dostateczny w Maszewie i Połczynie-Zdroju (ryc. 5.27).

Ostatnim wskaźnikiem analizy wyposażenia mieszkań w infrastrukturę techniczno-sanitarną jest wskaźnik, który wykazuje największe zróżnicowanie, ale też jest najmniej dostępny w skali kraju. Mianowicie I-5 – dostęp do gazu sieciowego zdaje się tylko możliwością i nie jest niezbędny do stworzenia warunków wysokiej jakości życia mieszkańców. Na podstawie analizy tego wskaźnika przyjęto następujący podział obszaru zmienności: dla wartości powyżej 70% – ocena bardzo dobra, od 60% do 69,99% – dobra, od 50% do 59,99% – dostateczna, od 40% do 49,99% – zła, poniżej 40% – bardzo zła.

Ryc. 5.27. Ocena wskaźnika I-4

Źródło: Opracowanie własne.

Ryc. 5.28. Ocena wskaźnika I-5

Źródło: Opracowanie własne.

W badanym okresie poziom wskaźnika właściwie nie uległ zmianie (ryc. 5.28). Wyjątek stanowi Kamień Pomorski, w którym jego ocena spadła. Taka sytuacja wynika z dużej ilości nowej zabudowy jednorodzinnej i wielorodzinnej, w której budynki nie zostały podłączone do gazu sieciowego, co w konsekwencji spowodowało spadek wskaźnika. Wzrost z oceny bardzo zły na dostateczną wykazano w miejscowości Maszewo. Chojna (2,4%) i Nowe Warpno (0,4%) to miasta, w których liczba mieszkań wyposażonych w gaz sieciowy ma charakter śladowy.

Ocena i wnioski

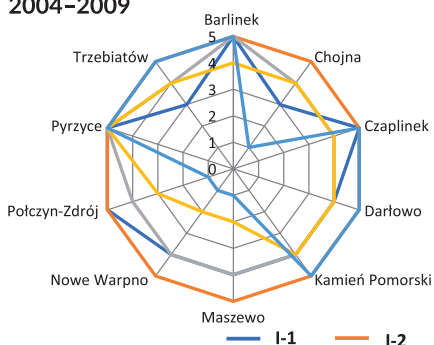
1. Badane miasta charakteryzują się wysokim stopniem nasycenia infrastrukturą techniczną.
2. Największe zróżnicowanie widoczne jest w dostępie do instalacji centralnego ogrzewania oraz gazu sieciowego. Ograniczenie dostępu do gazu sieciowego jest procesem ogólnokrajowym i dominującą tendencją w nowym budownictwie (tabela 5.20, ryc. 5.29).

Tabela 5.20. Wskaźnik stanu infrastruktury technicznej

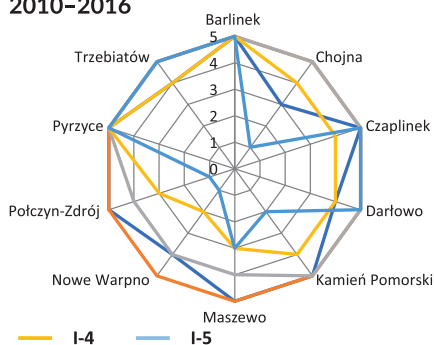
Nazwa wskaźnika	Źródło danych	Pożądany kierunek
I-1 – wyposażenie mieszkań w instalację kanalizacyjną	BDL, GUS	wzrost
I-2 – wyposażenie mieszkań w instalację wodociągową	BDL, GUS	wzrost
I-3 – wyposażenie mieszkań w łazienkę	BDL, GUS	wzrost
I-4 – wyposażenie mieszkań w instalację c.o.	BDL, GUS	wzrost
I-5 – wyposażenie mieszkań w gaz sieciowy	BDL, GUS	wzrost

Źródło: Opracowanie własne.

2004–2009

2010–2016

Ryc. 5.29. Podsumowanie wyników badań wskaźnikowych dostępu do infrastruktury technicznej

Źródło: Opracowanie własne.

5.2.5. Podsumowanie analizy ładu środowiskowego

1. Badane wskaźniki dotyczące rozwoju środowiskowego mają ogólną tendencję wzrostową. Poziom ładu środowiskowego można ocenić jako dobry. Badane miasta cechuje bardzo dobra gęstość sieci infrastruktury. W badanych okresie stwierdzono wzrost poziomu planowania strategicznego oraz utrzymanie średniego poziomu stanu środowiska naturalnego i wysokiej dostępności usług podstawowych, co w dużej mierze sprawia, że małe miasta stają się konkurencyjnymi przestrzeniami komfortowego zamieszkania.
2. Wskazana jest agregacja danych w gminach przynajmniej na poziomie rozgraniczenia danych dla obszaru miasta i obszaru wiejskiego.
3. Należy rozważyć kwestię obligatoryjności udostępniania w SIP części graficznej miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego wraz z odniesieniem do jego zapisów oraz podaniem powierzchni terenu objętego opracowaniem.

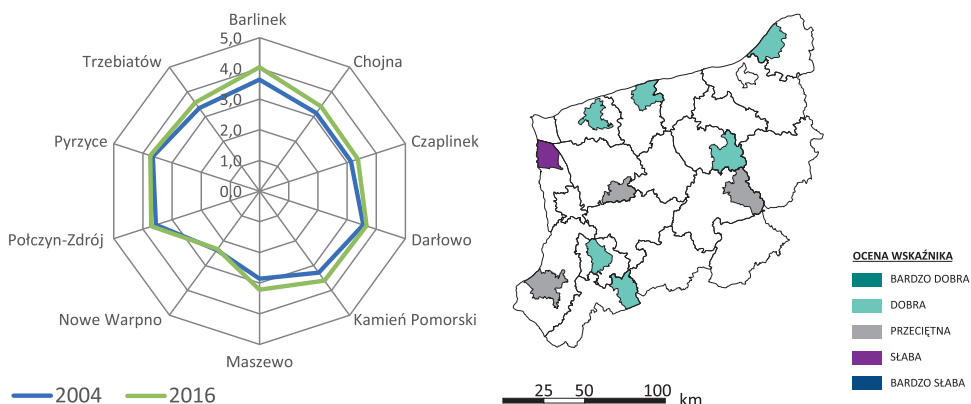
4. Opracowania strategicznych dokumentów planistycznych powinny podlegać obligatoryjnej ewaluacji i monitorowaniu zapisów i zmian funkcjonalno-przestrzennych zachodzących w mieście. Takie działanie dałoby możliwość modyfikacji zapisów w tych dokumentach oraz nakierowania działań miast na priorytetowe cele (tabela 5.21, ryc. 5.30).

Tabela 5.21. Zbiorcze zestawienie wskaźników syntetycznych – stan ładu środowiskowego

Miasto	Wskaźnik										Δ
	PL		I		Ś		U		ŁAD		
	2004	2016	2004	2016	2004	2016	2004	2016	2004	2016	
Barlinek	2,33	3,58	4,80	5,00	3,75	4,25	3,67	3,33	3,64	4,04	0,40
Chojna	2,20	2,83	3,40	3,60	2,25	2,50	4,73	4,73	3,15	3,41	0,27
Czaplinek	2,63	3,38	4,60	4,80	2,25	2,25	3,07	3,07	3,14	3,37	0,24
Darłowo	4,75	5,00	4,40	4,60	3,00	3,00	2,07	2,07	3,55	3,67	0,11
Kamień Pomorski	2,15	2,90	4,40	4,20	2,25	3,00	4,33	4,33	3,28	3,61	0,33
Maszewo	1,15	1,78	3,20	4,00	2,75	2,75	4,33	4,33	2,86	3,21	0,36
Nowe Warpno	1,40	1,53	3,20	3,20	1,75	1,50	3,13	3,13	2,37	2,34	−0,03
Połczyn-Zdrój	3,38	3,75	3,60	3,60	4,25	4,50	3,00	3,00	3,56	3,71	0,16
Pyrzyce	2,63	3,00	5,00	5,00	2,00	2,00	5,00	5,00	3,66	3,75	0,09
Trzebiatów	2,93	3,43	4,20	4,60	2,25	2,25	4,00	4,00	3,34	3,57	0,23

PL – planowanie przestrzenne, I – infrastruktura techniczna, Ś – stan środowiska, U – ład urbanistyczny, ŁAD – ład środowiskowy

Źródło: Opracowanie własne.

Ryc. 5.30. Podsumowanie wyników badań ładu środowiskowego

Źródło: Opracowanie własne.

5.3. Ład społeczny

5.3.1. Demografia

Badania demografii zostały wykonane przy użyciu trzech wskaźników: D-1 – przyrost naturalny na 100 mieszkańców (tabela 5.22); D-2 – liczba ludności w wieku poprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym (tabela 5.23); D-3 – saldo migracji na 1000 mieszkańców (tabela 5.24).

W latach 2004–2009 przyrost naturalny w regionie Pomorza Zachodniego był dodatni, wykazywał tendencje wzrostowe i był korzystniejszy niż średnia krajowa. Na drugi badany okres, czyli lata 2010–2016, przypada stały spadek współczynnika, większy w regionie niż w Polsce (ryc. 5.31).

Współczynnik przyrostu naturalnego w wybranych małych miastach wykazuje duże zróżnicowanie. Średni przyrost naturalny dla badanych okresów w większo-

Tabela 5.22. Wskaźnik przyrostu naturalnego na 100 mieszkańców (D-1)

Nazwa wskaźnika	D-1 – przyrost naturalny na 1000 mieszkańców
Definicja	Współczynnik przyrostu naturalnego stanowi stosunek przyrostu naturalnego ludności do liczby ludności w przeliczeniu na 1000 osób
Znaczenie	Narzędzie monitorowania procesów demograficznych wpływających na sytuację społeczno-ekonomiczną miast. Analiza wskaźnika pozwala na trafne wyznaczenie polityki rozwoju społecznego, gospodarczego i przestrzennego miasta
Ocena	Ocenie poddano średni wskaźnik dla dwóch przedziałów czasowych: lat 2004–2009 oraz 2010–2016 dla każdej z wybranych miejscowości. Pożądaný kierunek zmian: wzrost

Źródło: Opracowanie własne.

Tabela 5.23. Wskaźnik liczby ludności w wieku poprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym (D-2)

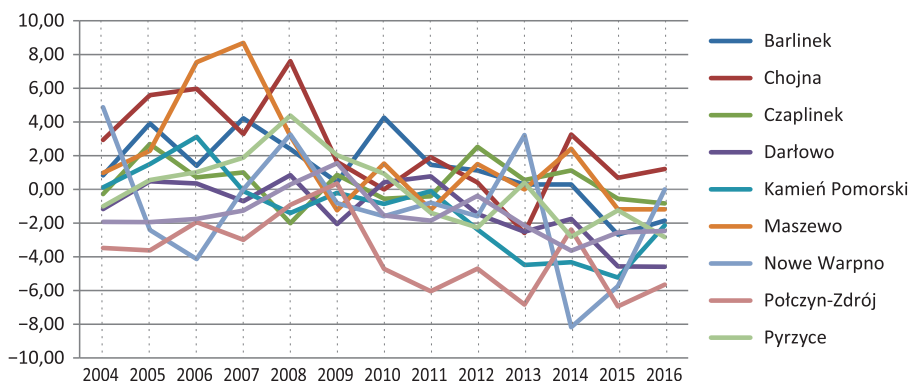
Nazwa wskaźnika	D-2 – liczba ludności w wieku poprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym
Definicja	Wskaźnik obciążenia demograficznego stanowi stosunek liczby ludności w wieku poprodukcyjnym do liczby ludności wieku produkcyjnym
Znaczenie	Narzędzie monitorowania procesów demograficznych wpływających na sytuację społeczno-ekonomiczną miast. Analiza wskaźnika pozwala na trafne wyznaczenie polityki rozwoju społecznego, gospodarczego i przestrzennego miasta. Jest to wskaźnik niezwykle istotny, biorąc pod uwagę aktualne tendencje demograficzne w Polsce
Ocena	Ocenie poddano średnie saldo migracji dla dwóch przedziałów czasowych: lat 2004–2009 oraz 2010–2016. Pożądaný kierunek zmian: spadek

Źródło: Opracowanie własne.

Tabela 5.24. Wskaźnik salda migracji na 1000 mieszkańców (D-3)

Nazwa wskaźnika	D-3 – saldo migracji na 1000 mieszkańców
Definicja	Saldo migracji jest to różnica (ujemna lub dodatnia) pomiędzy napływem (imigracją) a odpływem (emigracją) ludności
Znaczenie	Migracja jest ważnym elementem zmian demograficznych zachodzących na poziomie gminnym. Może częściowo zrównoważyć skutki starzenia się społeczeństwa, ma duży wpływ na liczbę osób w wieku produkcyjnym, ponieważ w największym stopniu dotyczy właśnie tej grupy
Ocena	Ocenie poddano średnie saldo migracji dla dwóch przedziałów czasowych: lat 2004–2009 oraz 2010–2016. Pożądaný kierunek zmian: spadek

Źródło: Opracowanie własne.

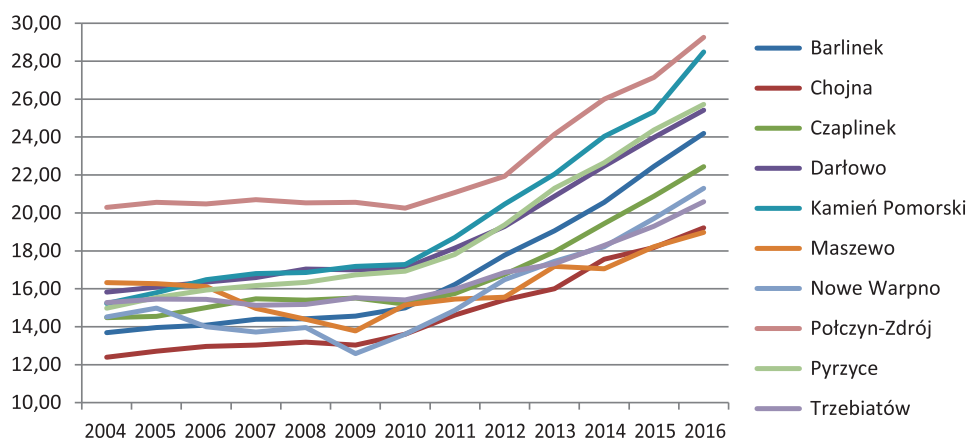
Ryc. 5.31. Analiza przyrostu naturalnego w latach 2004–2016

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL.

ści miast waha się w granicach –2 do 2. Pozytywny wyjątek w latach 2004–2009 stanowią miasta: Chojna (+4,5) oraz Maszewo (+3,57), natomiast negatywny Polczyn-Zdrój, którego współczynnik przyrostu naturalnego zarówno w pierwszym (–2,10), jak i w drugim okresie (–5,33) silnie odbiega od wartości średnich dla województwa zachodniopomorskiego i Polski. Od 2004 roku obserwowany jest systematyczny wzrost liczby urodzeń, a dodatni współczynnik przyrostu naturalnego utrzymuje się od 2006 roku i wykazuje tendencję rosnącą. Jest to niewątpliwie związane z faktem, że w dorosłe życie wkroczyło pokolenie wyżu demograficznego z początku lat osiemdziesiątych ubiegłego stulecia. Pomimo pozytywnych tendencji nadal dość niski współczynnik przyrostu naturalnego jest poważnym problemem w Polsce¹⁷.

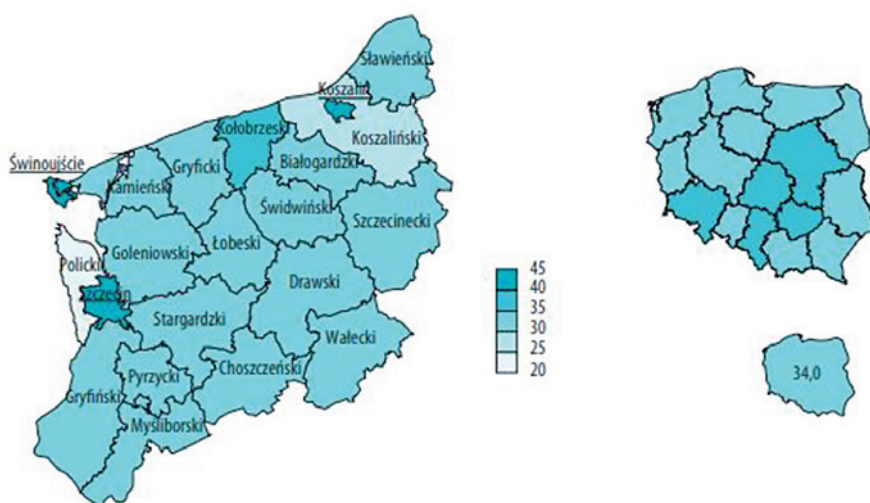
17 Wskaźniki zrównoważonego rozwoju Polski, Katowice: GUS, 2011.

Wyniki przeprowadzonych badań wskaźnika obciążenia demograficznego obrazują tendencję niekorzystną w rozwoju miasta. Proces obciążenia demograficznego się wzmacnia (ryc. 5.32). We wszystkich miastach od 2004 roku zanotowano wzrost liczby osób w wieku poprodukcyjnym w stosunku do mieszkańców wieku produkcyjnym o ponad 50%. Dla lat 2004–2009 średnia liczba osób

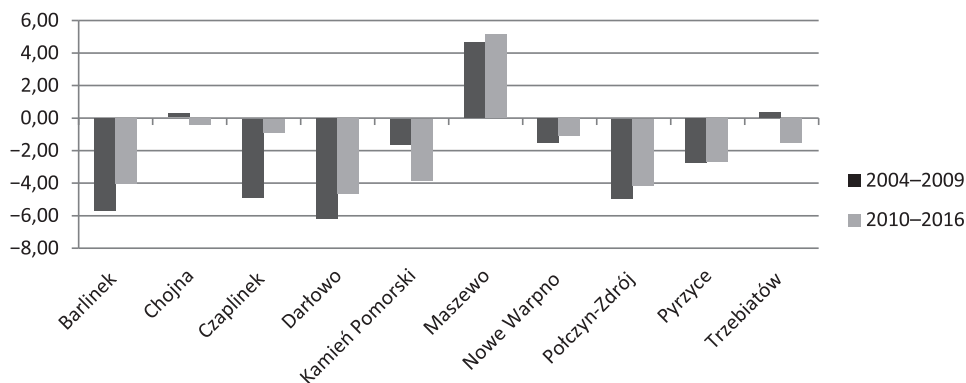
Ryc. 5.32. Analiza poziomu procentowego udziału ludności w wieku poprodukcyjnym w wybranych miastach

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL.

Ryc. 5.33. Ludność w wieku poprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym

Źródło: www.eregon.pl

Ryc. 5.34. Średnie saldo migracji w dwóch badanych okresach 2004–2009 oraz 2010–2016

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL.

w wieku poprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym w badanych miastach wynosiła 15,61, natomiast w latach 2010–2016 było to już 19,47¹⁸.

Miastami, w których obciążenie demograficzne jest najsilniejsze, są: Połczyn-Zdrój, Kamień Pomorski, Darłowo i Pyrzyce. Cechą wspólną tych jednostek jest zanikająca funkcja uzdrowiskowa, jaką pełniły we wcześniejszych latach. Powyższa sytuacja ma związek z rozwojem tej funkcji w pobliskich miejscowościach nadmorskich, które mają atut atrakcyjniejszego położenia geograficznego. Na rycinie 5.33 zobrazowany został poziom obciążenia demograficznego w kraju i województwie zachodniopomorskim.

Migracja ludności obok przyrostu naturalnego jest czynnikiem kształtującym stan ludności w miastach. W obu badanych okresach w większości miast obserwujemy większy odpływ ludności na pobyt stały niż napływ. Na ryc. 5.34 przedstawiono średnie saldo migracji w badanych miastach. Maszewo jest jednostką osadniczą, w której saldo jest dodatnie. Średnie saldo migracji dla Polski oscyluje blisko zera¹⁹. Można więc wnioskować, że migracje na pobyt stały w sposób szczególny dotyczą miast małych.

Ocena i wnioski

1. Badania wykazały widoczny spadek przyrostu naturalnego. Średni przyrost naturalny dla badanych jednostek w latach 2004–2009 wykazywał jeszcze tendencje wzrostowe i na 1000 mieszkańców wynosił 0,95 (0,31 dla Polski). Kolejny badany okres (2010–2016) to już widoczna stagnacja. Średni przyrost

¹⁸ Bank Danych Lokalnych.

¹⁹ Dane EUROSTAT.

dla małych miast Pomorza Zachodniego wynosił –1,40 (0,00 dla Polski). Wśród badanych miast tylko 4 ośrodki wykazują tendencje wzrostowe lub neutralne (Barlinek, Chojna, Czaplinek, Maszewo), jednak należy zauważyć, że tendencje wzrostowe są dużo gorsze niż w pierwszej części badanego okresu.

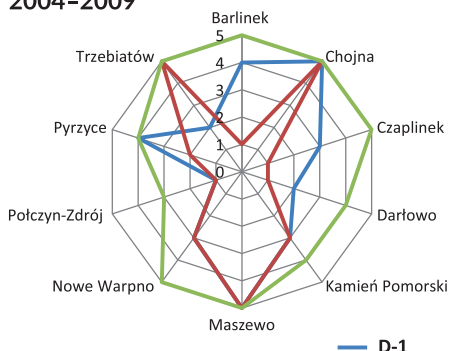
2. Badanie salda migracji wykazuje zwiększający się odpływ mieszkańców z obszaru małych miast, jednak istotna przy interpretacji wyników tego wskaźnika jest analiza migracji wewnątrzgminnych. Biorąc pod uwagę, że większość z badanych miast leży w gminach miejsko-wiejskich, dokonano analizy ruchu wewnątrzgminnego, która w większości przypadków potwierdza, że są to migracje wewnętrzne. Rodziny z dziećmi budują sobie „domy z ogrodem” na obszarach znajdujących się poza granicami miasta, ale w granicach gminy.
3. Wszystkie tendencje demograficzne wskazują, że istotę rozwoju miast w następnych latach będzie stanowić przygotowanie przestrzeni, infrastruktury oraz działań społecznych dla „starzejącego się społeczeństwa”. Liczba osób w wieku poprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym wzrosła w bada-

Tabela 5.25. Wskaźniki demografii

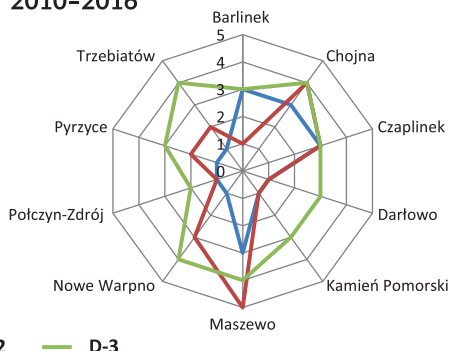
Nazwa wskaźnika	Źródło danych	Pożądany kierunek zmian
D-1 – przyrost naturalny na 1000 mieszkańców	GUS	wzrost
D-2 – liczba ludności w wieku poprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym	GUS	spadek
D-3 – saldo migracji na 1000 mieszkańców	GUS	wzrost

Źródło: Opracowanie własne.

2004–2009

2010–2016

Ryc. 5.35. Podsumowanie wyników badań wskaźnikowych demografii

Źródło: Opracowanie własne.

nym okresie z 15,3 do 23,56. Jest to proces, który nie tylko jest wyzwaniem, ale stanowi kluczowy problem na szczeblu krajowym (tabela 5.25, ryc. 5.35).

5.3.2. Analiza dostępu do usług ochrony zdrowia

Badania dostępu do usług zdrowia zostały wykonane przy użyciu dwóch wskaźników: Z-1 – dostęp do przychodni (tabela 5.26); Z-2 – dostęp do apteki i punktów aptecznych (tabela 5.27).

Tabela 5.26. Wskaźnik dostępu do przychodni (Z-1)

Nazwa wskaźnika	Z-1 – liczba przychodni na 1000 mieszkańców
Definicja	Wskaźnik dostępności podstawowej opieki zdrowotnej
Znaczenie	Podstawowa opieka zdrowotna oraz ambulatoryjna opieka specjalistyczna stanowią ważny szczebel w systemie ochrony zdrowia. Wskaźnik jest ważnym narzędziem monitorowania dostępu do usług zdrowia, wpływających na jakość życia w mieście. Jego poznanie pozwala na zaplanowanie działań mających na celu dostosowanie miejskiej polityki społecznej do ogólnych standardów krajowych i europejskich
Ocena	Dokonano analizy rocznej w okresie 2004–2016. Do zestawienia benchmarkingowego wykorzystano wskaźnik na początku i końcu badanego okresu. Pożądany kierunek zmian: wzrost

Źródło: Opracowanie własne.

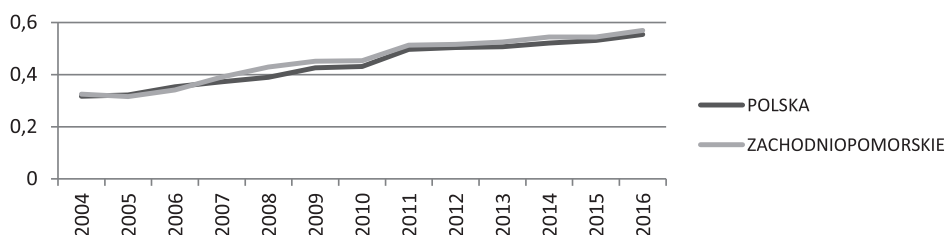
Tabela 5.27. Wskaźnik dostępu do apteki i punktów aptecznych (Z-2)

Nazwa wskaźnika	Z-2 – liczba aptek na 1000 mieszkańców
Definicja	Wskaźnik dostępności usług ochrony zdrowia
Znaczenie	Wskaźnik jest ważnym narzędziem monitorowania dostępu do usług zdrowia wpływających na jakość życia mieszkańców w mieście. Jego poznanie pozwala na zaplanowanie działań mających na celu dostosowanie miejskiej polityki społecznej do ogólnych standardów krajowych i europejskich
Ocena	Dokonano analizy rocznej w okresie 2004–2016. Do zestawienia benchmarkingowego wykorzystano wskaźnik na początku i końcu badanego okresu. Pożądany kierunek zmian: wzrost

Źródło: Opracowanie własne.

W końcu 2016 roku w ambulatoryjnej opiece zdrowotnej funkcjonowało ogółem ponad 21 tys. przychodni (o 817 więcej niż w roku poprzednim). Utrzymał się więc trwający od kilkunastu lat systematyczny wzrost liczby placówek ambulatoryjnej opieki medycznej²⁰.

²⁰ *Zdrowie i ochrona zdrowia w 2016 r. Informacje i opracowania statystyczne*, Warszawa: Zakład Wydawnictwa Statystycznego, 2017.

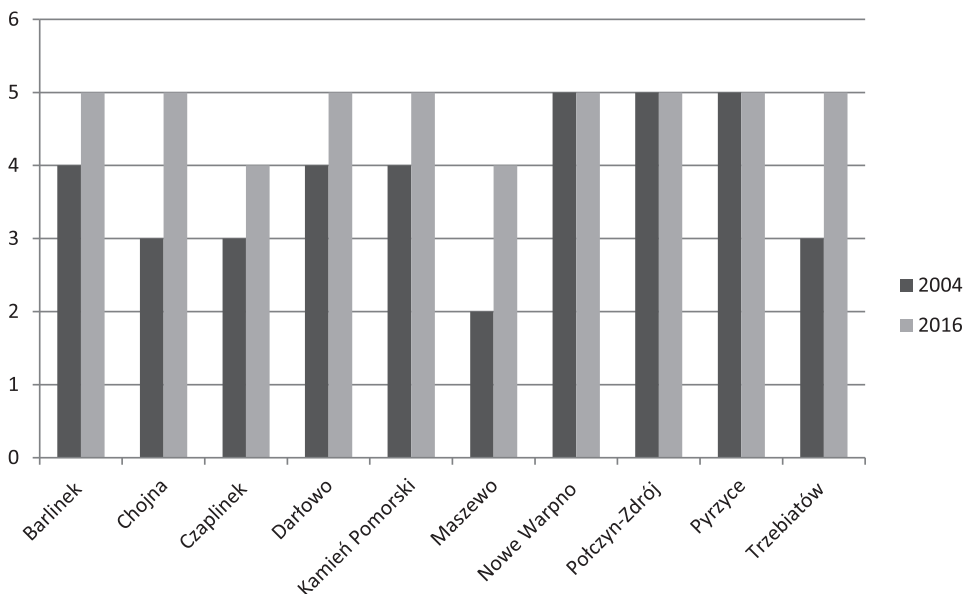

Ryc. 5.36. Wskaźnik podstawowej opieki zdrowotnej w latach 2004–2016 w kraju i regionie Pomorza Zachodniego

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL.

Wskaźnik jest stymulatorem rozwoju, dlatego funkcja jego preferencji jest rosnąca. Do jego oceny przyjęto reprezentatywne wielkości wybrane na podstawie oceny sytuacji w kraju i regionie (ryc. 5.36). Tendencje i wartości w badanym okresie są zbieżne. Na podstawie analizy wskaźnika przyjęto następujący podział obszaru zmienności: dla wartości powyżej 0,6 – ocena bardzo dobra, od 0,45 do 0,53 – dobra, od 0,38 do 0,44 – dostateczna, od 0,30 do 0,37 – zła, poniżej 0,3 – bardzo zła.

Wyniki przeprowadzonych badań wskazują tendencje wzrostowe w badanych małych miastach. Wyjątek stanowi Nowe Warpno, gdzie sytuacja nieznacz-

Ryc. 5.37. Ocena wskaźnika Z-1

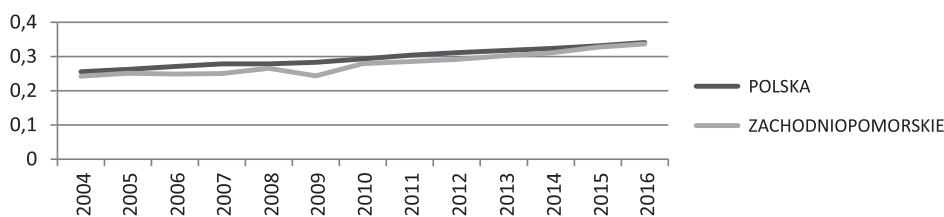
Źródło: Opracowanie własne.

nie uległa pogorszeniu w badanym okresie. Największy wzrost (niemal trzykrotny) dostępności usług podstawowej opieki zdrowotnej zanotował Kamień Pomorski, w którym sytuacja została oceniona jako bardzo dobra. Wśród badanych jednostek w czterech miastach zlokalizowane są szpitale: Barlinek, Kamień Pomorski, Połczyn-Zdrój, Pyrzyce.

W 2004 roku dostęp do usług podstawowej opieki zdrowotnej można było ocenić jako dość dobry (ryc. 5.37). W trzech miastach (Nowe Warpno, Połczyn-Zdrój i Pyrzyce) wskaźnik dwukrotnie przewyższał poziom krajowy i regionalny. Maszewo jest miastem, w którym sytuację w 2004 roku można było ocenić jako złą – na poziomie średniej krajowej (średniej dla obszarów miejskich i wiejskich, które zaniżają wskaźnik dla większych obszarów). W 2016 roku sytuacja w badanych miastach się wyrównała – dominuje stan bardzo dobry i dobry.

Apteki i punkty apteczne są ważnym elementem systemu ochrony zdrowia, zaopatrującym ludzi w leki i środki medyczne. Liczba aptek ogólnodostępnych z roku na rok wzrasta, co przy spadku ogólnej liczby ludności w konsekwencji przyczynia się do spadku wskaźnika liczby ludności przypadającej na jedną aptekę. Trend ten widoczny jest od wielu lat i ciągle jest aktualny, jednak spadki z roku na rok są coraz mniej znaczące. W 2016 roku na jedną aptekę ogólnodostępną przypadało przeciętnie 3 tys. osób. W poszczególnych województwach wskaźnik ten zawierał się w przedziale od 2,6 tys. (dla województwa lubelskiego) do 3,4 tys. (dla województwa warmińsko-mazurskiego)²¹.

Wskaźnik jest stymulatorem rozwoju, dlatego funkcja jego preferencji jest rosnąca. Do jego oceny przyjęto reprezentatywne wielkości wybrane na podstawie oceny sytuacji w kraju i regionie. Na ryc. 5.38 przedstawiono poziom wskaźnika dla kraju i regionu. Tendencje i wartości w badanym okresie są zbieżne. Na podstawie analizy wskaźnika przyjęto następujący podział obszaru zmienno-

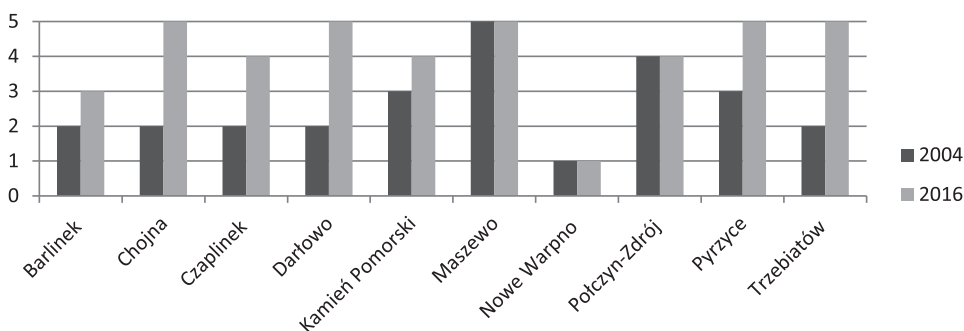
Ryc. 5.38. Poziom wskaźnika dostępności apteki w kraju i regionie

Źródło: Opracowanie własne.

21 *Zdrowie i ochrona zdrowia w 2016 r....*

ści: dla wartości powyżej 0,5 – ocena bardzo dobra, od 0,4 do 0,49 – dobra, od 0,3 do 0,39 – dostateczna, od 0,20 do 0,29 – zła, poniżej 0,2 – bardzo zła.

Wyniki wskazują, że małe miasta w zakresie dostępności aptek rozwijają się bardzo szybko (ryc. 5.39). Liczba aptek w badanych jednostkach wzrosła niemal dwukrotnie, w większości znacznie przewyższając wskaźnik dostępności dla Polski i województwa zachodniopomorskiego. Wyjątek stanowi miejscowość Nowe Warpno, w której nie było w 2004 roku apteki ani punktu aptecznego. W badanym okresie sytuacja nie uległa zmianie. Najwyższy wskaźnik został zanotowany w Chojnie. Wydaje się, że duże znaczenie w tym przypadku ma bliskość granicy z Niemcami i fakt, że punkty apteczne zlokalizowane w tym rejonie obsługują klientów z zagranicy, dla których ceny w polskich aptekach są korzystne.

Ryc. 5.39. Ocena wskaźnika Z-2

Źródło: Opracowanie własne.

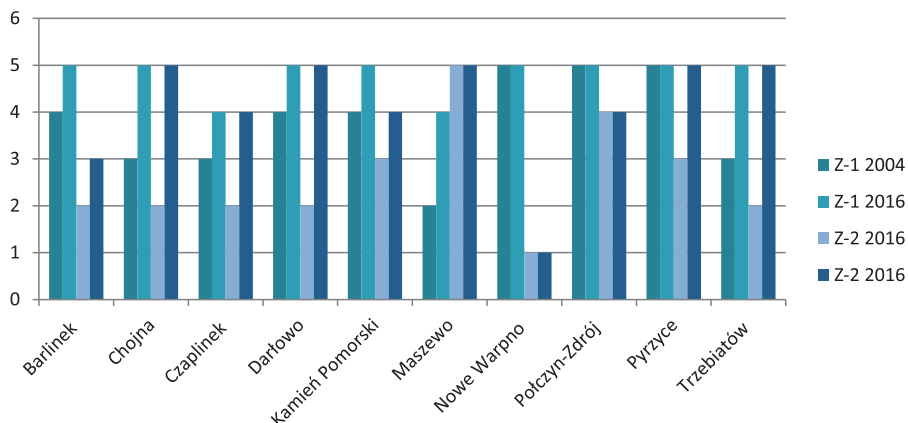
Ocena i wnioski

1. W badanym okresie dostępność usług związanych ze służbą zdrowia w ośmiu z badanych miast uległa poprawie, jednak tylko w dwóch przypadkach wskaźnik syntetyczny oceniono jako dobry i powyżej (Chojna i Kamień Pomorski).
2. Cztery z badanych miast na swoim obszarze mają zlokalizowane szpitale (Barlinek, Kamień Pomorski, Połczyn-Zdrój oraz Pyrzyce), co znacząco podnosi ocenę dostępu do usług związanych ze zdrowiem.
3. Dostęp do usług związanych ze zdrowiem w badanych miastach w 2004 roku ocenić można było jako zły. Sytuacja w badanym okresie uległa zmianie i w 2016 roku była trochę powyżej przeciętnej. Biorąc pod uwagę lokalizację szpitali lub filii pogotowia ratunkowego, w większości ośrodków stan rozwoju dostępności usług zdrowia można ocenić jako dobry (tabela 5.28, ryc. 5.40).

Tabela 5.28. Wskaźniki dostępności usług ochrony zdrowia

Nazwa wskaźnika	Źródło danych	Pożądany kierunek zmian
Z-1 – liczba przychodni na 1000 mieszkańców	GUS	wzrost
Z-2 – liczba aptek na 1000 mieszkańców	GUS	wzrost

Źródło: Opracowanie własne.

Ryc. 5.40. Podsumowanie wyników badań wskaźnikowych dostępu do usług ochrony zdrowia

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL.

5.3.3. Kultura

Badania dostępu do kultury zostały wykonane przy użyciu czterech wskaźników: K-1 – dostęp do kin (tabela 5.29); K-2 – dostęp do księgozbioru w bibliotekach publicznych (tabela 5.30); K-3 – dostęp do grup artystycznych (tabela 5.31); K-4 – poziom wydatków na kulturę z budżetów gminy (tabela 5.32).

W większości dużych i średnich miast polskich z roku na rok pojawiają się nowe multiplexy, które generują zyski ze sprzedaży biletów i zagrażają egzystencji małych, kameralnych kin. W małych miastach występują jednosalowe kina, które częściej promują kino artystyczne. Przy tak dużej konkurencji kin o charakterze głównie komercyjnym mają poważne problemy z utrzymaniem się na rynku. W latach 2010–2017 zaobserwowano spadek (o 1,7%) liczby małych kin (jedno- i dwusalowych) oraz zmniejszanie się liczby miejsc na widowni w tych kinach (o 14,3%). Sposobem na to, by kina te mogły konkurować z zaawansowanymi technicznie multiplexami, jest uczestnictwo w sieci Europa Cinemas²².

²² <http://www.nowoczesnekino.pl/finanse,18/fundusze-zagraniczne,97/europa-cinemas-siec-kin-europejskich,1622.html> (dostęp: 20.12.2018).

Tabela 5.29. Wskaźnik dostępu do kin (K-1)

Nazwa wskaźnika	K-1 – liczba osób na jedno miejsce w kinach
Definicja	Wskaźnik dostępności podstawowych usług kultury
Znaczenie	Dostęp do usług kultury jest istotnym elementem funkcjonowania społeczeństwa. Wskaźnik jest ważnym narzędziem monitorowania dostępu do usług kultury wpływających na jakość życia w mieście. Kina to jednostki, których funkcjonowanie nie wymaga takiego kapitału ludzkiego i finansowego jak teatr czy opera. Małe miasta są miejscem, gdzie funkcjonowanie kina przy możliwościach dzisiejszej technologii powinno być powszechne. Poznanie wskaźnika pozwala na zaplanowanie działań mających na celu dostosowanie miejskiej polityki społecznej do ogólnych standardów krajowych i europejskich
Ocena	Dokonano analizy rocznej w okresie 2004–2016. Do zestawienia benchmarkingowego wykorzystano wskaźnik na początku i końcu badanego okresu. Pożądaný kierunek zmian: spadek

Źródło: Opracowanie własne.

Tabela 5.30. Wskaźnik dostępności księgozbioru w bibliotekach publicznych (K-2)

Nazwa wskaźnika	K-2 – księgozbiór bibliotek na 1000 mieszkańców
Definicja	Wskaźnik dostępności i wielkości zasobów bibliotek
Znaczenie	Wskaźnik jest ważnym narzędziem monitorowania dostępu do usług wiedzy i kultury. Choć w dobie informatyzacji społeczeństwa liczba czytelników i wypożyczeń spada, to poziom zasobów i dostępu do książki czytanej jest ważny. Jego poznanie pozwala na zaplanowanie działań mających na celu dostosowanie miejskiej polityki społecznej i oświatowej do ogólnych standardów krajowych i europejskich
Ocena	Dokonano analizy rocznej w okresie 2004–2016. Do zestawienia benchmarkingowego wykorzystano wskaźnik na początku i końcu badanego okresu. Pożądaný kierunek zmian: wzrost

Źródło: Opracowanie własne.

Tabela 5.31. Wskaźnik dostępności grup artystycznych (K-3)

Nazwa wskaźnika	K-3 – liczba członków grup artystycznych na 1000 mieszkańców
Definicja	Wskaźnik dostępności i różnorodności zajęć pozwalających na rozwój artystyczny dla wszystkich grup wiekowych
Znaczenie	Wskaźnik pozwala ocenić działalność centrów kultury, ośrodków kultury, klubów i świetlic. Pozwala ocenić poziom dostępności zajęć pozalekcyjnych dla dzieci oraz możliwości rozwoju w różnych dziedzinach artystycznych, jak: taniec, teatr, muzyka. Jest to wskaźnik szczególnie istotny w miastach tej skali
Ocena	Dokonano analizy rocznej w okresie 2007–2016. Do zestawienia benchmarkingowego wykorzystano wskaźnik na początku i końcu badanego okresu. Pożądaný kierunek zmian: wzrost

Źródło: Opracowanie własne.

Tabela 5.32. Wskaźnik poziomu wydatków na kulturę z budżetów gminy (K-4)

Nazwa wskaźnika	K-4 – wydatki z budżetu gminy na kulturę na jednego mieszkańca
Definicja	Wydatki publiczne na kulturę ogółem wyrażone na jednego mieszkańca. Wydatki publiczne na kulturę to środki na cel zaspokojenia potrzeb publicznych w zakresie rozrywki oraz kształcenia artystycznego
Znaczenie	Dostęp do szeroko rozumianej kultury jest wyznacznikiem poziomu życia i ma duży wpływ na jakość życia. Kultura wpływa na życie społeczne, socjalizując, a więc ucząc człowieka umiejętności dostosowania się do niej. Kultura stara się ustanowić kryteria wartości, jakimi powinni kierować się ludzie. Tworzą się ideały, do których dąży człowiek. Uczy, jak reagować na określone sytuacje. Kultura jest warunkiem zmian w zachowaniu oraz zapewnienia kompetencji rozwoju zrównoważonego. Wydatki na kulturę są inwestycją w zasoby ludzkie, która może przyczynić się do poprawy wydajności pracy, wzrostu gospodarczego oraz zmniejszenia nierówności społecznych
Ocena	Ocenie poddano średnie saldo migracji dla dwóch przedziałów czasowych: lat 2004–2009 oraz 2010–2016. Pożądaný kierunek zmian: wzrost

Źródło: Opracowanie własne.

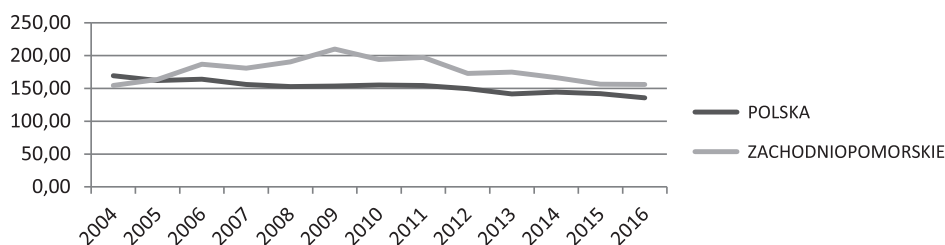
Przy wsparciu Polskiego Instytutu Sztuki Filmowej w ramach Programu Operacyjnego „Rozwój kin” od 2011 roku kina studyjne i lokalne mają możliwość ubiegania się o dotację na zakup projektorów cyfrowych²³. Cele programu to: tworzenie warunków powszechnego dostępu do polskiej, europejskiej i światowej sztuki filmowej, wspieranie działalności kin oraz warunków funkcjonowania instytucji filmowych, a także dostosowanie kin do cyfrowego standardu wyświetlania filmów. Priorytetami są natomiast modernizacja i cyfryzacja kin. Beneficjentami programu są m.in. kina uczestniczące w sieci Europa Cinemas lub Sieci Kin Studyjnych i Lokalnych²⁴ oraz kina do nich nienależące, pod warunkiem, że filmy europejskie w ich rocznym repertuarze stanowią (lub będą stanowiły) nie mniej niż 30%, w tym filmy polskie nie mniej niż 15%. W ramach tej akcji realizowany jest też program Sieć Polskich Kin Cyfrowych, którego celem jest pomoc kinom studyjnym w przejściu z projekcji analogowych na cyfrowe. Wszystkie kina należące do Sieci Polskich Kin Cyfrowych należą jednocześnie do Sieci Kin Studyjnych i Lokalnych²⁵. Żadne z badanych miast nie uczestniczy w opisanych projektach.

Brak dostępu do kultury stanowi barierę rozwojową, wskaźnik przyjmuje funkcję **malejącą**. Do oceny wskaźnika przyjęto reprezentatywne wielkości średnie

23 <http://www.pisf.pl/pl/kinematografia/rynek-filmowy/cyfryzacja-kin> (dostęp: 20.12.2018).

24 <http://www.kinastudyjne.pl/kina/pdf.html> (dostęp: 20.12.2018).

25 *Kultura w 2017*, <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/kultura-turystyka-sport/kultura/kultura-w-2017-roku,2,15.html> (dostęp: 20.12.2018).

Ryc. 5.41. Liczba osób na jedno miejsce w kinach

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL.

wybrane na podstawie sytuacji w kraju i regionie. Dokonując oceny, wzięto pod uwagę specyfikę małych miejscowości. Na ryc. 5.41 przedstawiono poziom wskaźnika dla kraju i regionu. Tendencje w latach 2005–2015 były rozbieżne, województwo zachodniopomorskie wypadło gorzej niż wskaźnik krajowy. Na podstawie analizy wskaźnika przyjęto następujący podział obszaru zmienności: dla wartości poniżej 150 wskaźnik oceniono jako bardzo dobry. Brak kina to sytuacja skrajnie niekorzystna, oceniona jako bardzo zła.

Małe miasta stanowią specyficzny rynek dla rozwoju kina jako samodzielnie funkcjonującej jednostki. Rozwiązaniem służącym rozpowszechnieniu kinematografii i wykorzystaniu istniejących obiektów (domów kultury) jest adaptacja sal widowiskowych na jednosalowe kina. Brak chociażby małego kina w badanych miastach można tłumaczyć jedynie bliskością multipleksów zlokalizowanych w małych i średnich miastach, które oprócz wizyty w kinie proponują inne atrakcje, takie jak zaplecze gastronomiczne czy możliwość zrobienia zakupów w sąsiedztwie. Tylko w czterech spośród badanych miast zlokalizowane są jednosalowe kina. Dwa z nich powstały w czasie trwania badania: w Barlinku w 2014 roku oraz w Pyrzycach w 2012 roku. Oba zostały utworzone poprzez przystosowanie sal widowiskowych w miejscowych domach kultury do wyświetlania filmów i cieszą się dużym powodzeniem. Tworzenie wielofunkcyjnych przestrzeni przeznaczonych dla kultury (lokalny teatr, kino, występy lokalnych zespołów itd.) to najprawdopodobniej najlepsza droga dla małych miast. Dwa kina w badanym przedziale czasowym zostały zamknięte – w Trzebiatowie w 2012 roku i w Kamieniu Pomorskim w 2005 roku. Sytuacja jest o tyle zaskakująca, że są to ośrodki o dużym znaczeniu turystycznym, a kino wydaje się dobrym sposobem spędzenia czasu wolnego podczas niepogody. Przyczyn należy upatrywać w organizacji kin plenerowych o ciekawych lokalizacjach takich jak np. plaża.

Liczba bibliotek publicznych spada z roku na rok. Jest to spadek niemal liniowy. Dotyczy zarówno wszystkich gmin w Polsce, jak i tych znajdujących się w obsza-

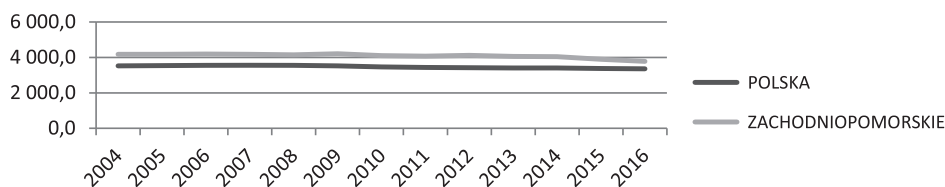
rze potencjalnego i faktycznego działania programu. W ciągu roku średnio znika 77,8 bibliotek, z czego 60,5 w gminach potencjalnego wpływu programu, a z tego 20 w gminach, gdzie działa pierwsza lub druga tura programu. Zakładając, że spadek ten utrzyma się do 2022 roku, w Polsce zniknie około 750 bibliotek (z 8182, które działają obecnie), z czego 578 w gminach należących do obszaru PRB (z 6396 działających) i 156 w gminach biorących udział w programie (z 3282 działających). Statystyki obrazują spadek wielkości księgozbioru dostępnego dla mieszkańców, spadek liczby czytelników i liczby wypożyczeń.

Przeciętnie w polskiej gminie znajdują się ponad trzy biblioteki. W około jednej czwartej gmin znajduje się tylko jedna placówka biblioteczna. Większość placówek bibliotecznych to samodzielne placówki, ale mniej więcej co piąta placówka łączona jest z innymi instytucjami, najczęściej domami lub ośrodkami kultury. Co roku odsetek takich łączonych bibliotek jest, jak dotąd, coraz mniejszy – zyskują one samodzielność lub są zamykane.

Wskaźnik jest stymulatorem rozwoju, dlatego funkcja jego preferencji jest rosnąca. Do jego oceny przyjęto reprezentatywne wielkości wybrane na podstawie oceny sytuacji w kraju i regionie. Na ryc. 5.42 przedstawiono poziom wskaźnika dla kraju i regionu. Tendencje i wartości w badanym okresie są zbieżne. Na podstawie analizy wskaźnika przyjęto następujący podział obszaru zmienności: dla wartości powyżej 5000 – ocena bardzo dobra, od 3500 do 4999 – dobra, od 2000 do 3499 – dostateczna, od 500 do 1999 – zła, poniżej 500 – bardzo zła.

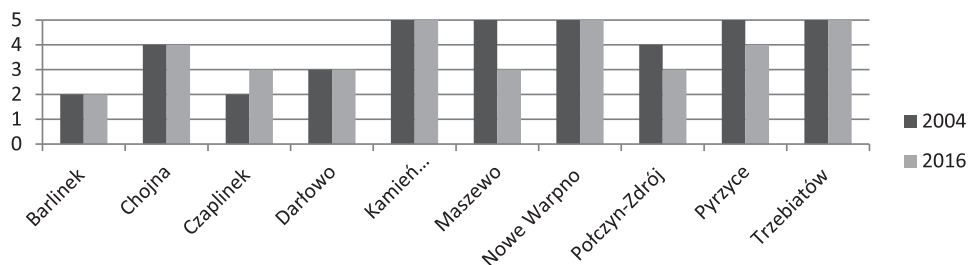
Badania wskazują duże zróżnicowanie w poziomie dostępności oraz bogactwa zasobów bibliotek (ryc. 5.43). Jak wynika z przeprowadzonych badań, w większości miast ilość księgozbioru przypadającego na 1000 mieszkańców jest większa niż przeciętna krajowa i regionalna. Tendencje są jednak zgodne z tymi, które występują na poziomie krajowym. Najgorzej, sporo niżej niż średni poziom województwa, sytuacja prezentuje się w Barlinku i Czaplinku. Miastem wyróżniającym się bardzo wysokim poziomem zasobów księgozbioru bibliotek jest Nowe Warpno.

Działalność grup artystycznych stwarza duże możliwości rozwoju zainteresowań oraz spędzenia wolnego czasu dla mieszkańców z każdej grupy wiekowej.

Ryc. 5.42. Księgozbiór bibliotek na 1000 mieszkańców

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL.

Ryc. 5.43. Ocena wskaźnika K-2

Źródło: Opracowanie własne.

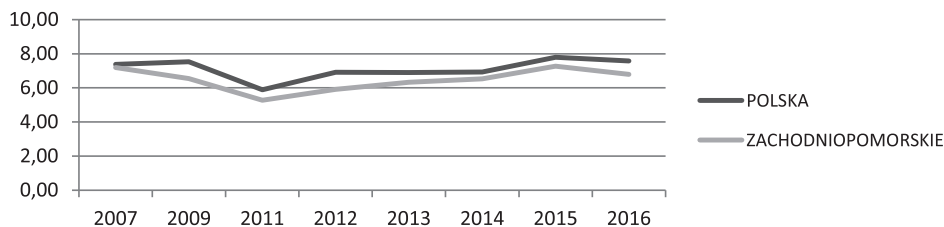
Wskaźnik liczby członków grup artystycznych na 1000 mieszkańców pozwoli ocenić działalność centrów kultury, klubów i świetlic. W 2017 roku w Polce działalność prowadziło 4320 centrów kultury, domów i ośrodków kultury. Łącznie instytucje zorganizowały 239,7 tys. imprez, które zgromadziły 36,3 mln uczestników.

Wskaźnik dla Polski i województwa zachodniopomorskiego w latach 2007–2016 oscyluje w granicach 6–8 osób na 1000 mieszkańców.

Wskaźnik jest stymulatorem rozwoju, dlatego funkcja jego preferencji jest rosnąca. Do jego oceny przyjęto reprezentatywne wielkości wybrane na podstawie oceny sytuacji w kraju i regionie. Na ryc. 5.44 przedstawiono poziom wskaźnika dla kraju i regionu. Tendencje i wartości w badanym okresie są zbieżne. Na podstawie analizy wskaźnika przyjęto następujący podział obszaru zmienności: dla wartości powyżej 12,5 – ocena bardzo dobra, od 10 do 12,49 – dobra, od 7,5 do 9,99 – dostateczna, od 5 do 7,49 – zła, poniżej 5 – bardzo zła.

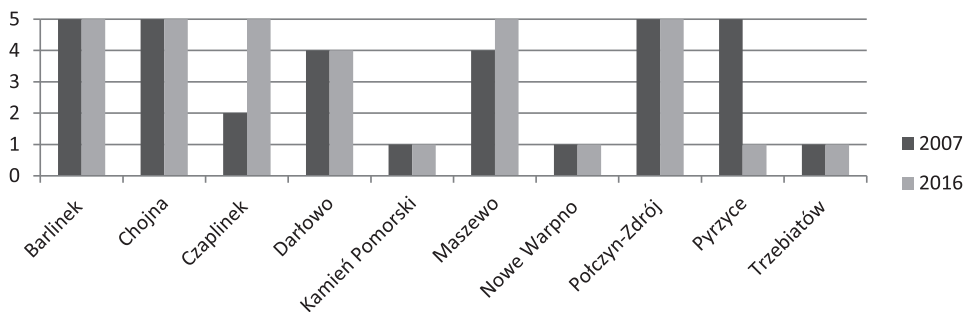
W małych miastach funkcjonowanie grup artystycznych ma szczególne znaczenie. Często jest to jedyna możliwość rozwijania zainteresowań tanecznych, aktorskich czy plastycznych. Wyniki przeprowadzonych badań pokazują, że grupy artystyczne – jeżeli istnieją – cieszą się bardzo dużym zainteresowaniem, a liczba ich członków przekracza wielokrotnie wartość wskaźnika dla kraju i regionu. Na ryc. 5.45 przedstawiono ocenę wskaźnika dla badanych miast. Najbardziej rozwinięte zasoby mają: Chojna, Maszewo i Barlinek. W Kamieniu Pomorskim i Nowym Warpnie nie zarejestrowano żadnej grupy artystycznej.

Z danych opublikowanych przez Główny Urząd Statystyczny wynika, że poziom finansowania kultury przez samorządy był w latach 2004–2016 dosyć stabilny i wyniósł odpowiednio 3,7% budżetu w 2007 i 2013 roku, 3,9% w 2010 i 2014 roku oraz 3,5% w 2015 roku. Mimo spadku procentowego samorządowe wydatki na kulturę w 2015 roku były wyższe od wydatków w 2007 roku o 2192,9 mln zł, co oznacza, że w tym okresie wzrosły one o 4,9% (ogólnie wydatki samorządów wzrosły w tym czasie o 5,4%) (ryc. 5.46).

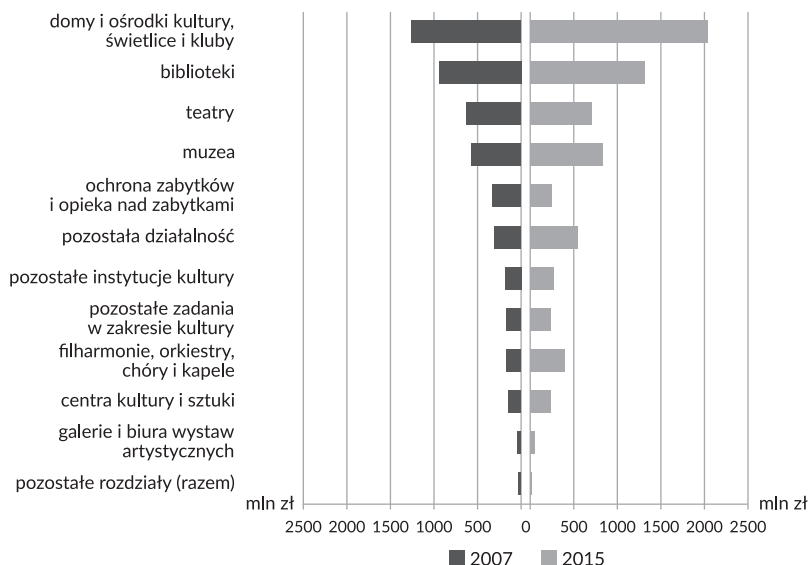
Ryc. 5.44. Poziom dostępności grup artystycznych w kraju i regionie

Źródło: Opracowanie własne.

Ryc. 5.45. Ocena wskaźnika K-3

Źródło: Opracowanie własne.

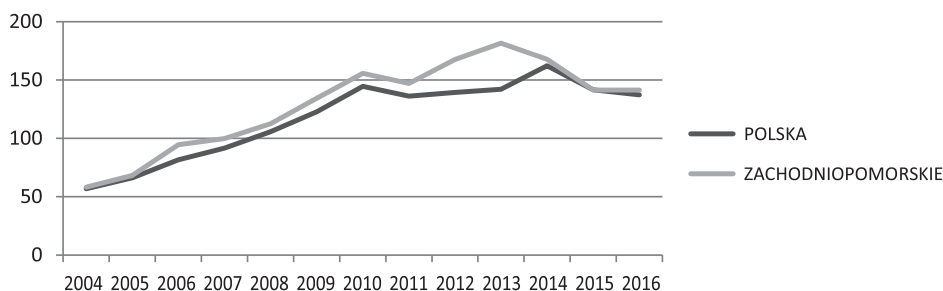
Ryc. 5.46. Wydatki samorządów na kulturę wg rozdziałów klasyfikacji budżetowej

Źródło: www.portal.samorzadowy.pl.

Według GUS najwięcej na kulturę wydały gminy oraz miasta na prawach powiatu – odpowiednio 3,6% i 3,9%. Najwyższy odsetek wydatków na kulturę w relacji do wszystkich wydatków samorządu zaobserwowano jednak w przypadku budżetów województw (8,4%). Dla porównania – w przypadku powiatów było to zaledwie 0,5%. Spośród gmin najwięcej w stosunku do całego swojego budżetu wydały na kulturę gminy wiejskie, a najmniej gminy miejsko-wiejskie. Średnie roczne wydatki gmin na kulturę wyniosły 2725,6 mln zł, miast na prawach powiatu – 2337,5 mln zł, województw – 1343,0 mln zł, a powiatów – 109,2 mln zł. Biorąc pod uwagę ogólną liczbę wszystkich gmin (ponad 2000) i województw w Polsce, okazuje się zatem, że średnio jedna gmina wydała na kulturę rocznie 1,1 mln zł, a województwo – 83,9 mln zł²⁶.

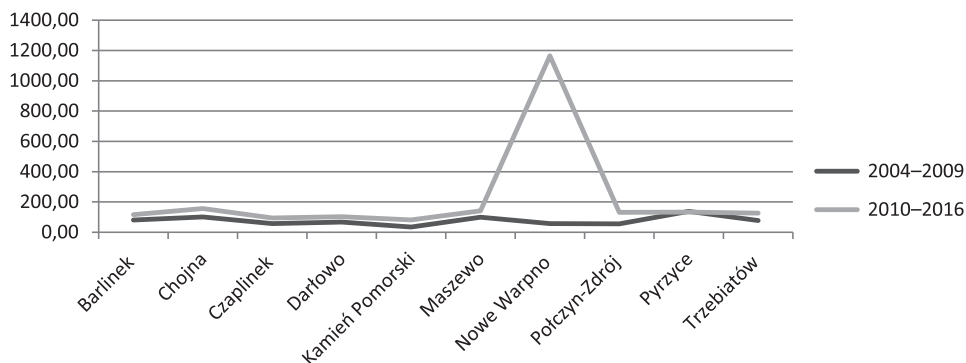
Wskaźnik wydatków z budżetu na kulturę w Polsce i województwie zachodniopomorskim w przeliczeniu na jednego mieszkańca ma raczej tendencję wzrostową. Jak widać na ryc. 5.47, wydatki województwa zachodniopomorskiego są nieco powyżej średniej krajowej. Tendencja wzrostowa została zachwiana w latach 2010 i 2015 w Polsce, a w 2014 roku w regionie.

Wskaźnik jest stymulatorem rozwoju, dlatego funkcja jego preferencji jest rosnąca. Do jego oceny przyjęto reprezentatywne wielkości wybrane na podstawie oceny sytuacji w kraju i regionie. Na ryc. 5.48 przedstawiono poziom wskaźnika dla kraju i regionu. Tendencje i wartości w badanym okresie są zbieżne. Na podstawie analizy wskaźnika przyjęto następujący podział obszaru zmienności w zakresie czasowym 2004–2009: dla wartości powyżej 115 zł – ocena bardzo dobra, od 95 do 114,99 – dobra, od 75 do 94,99 – dostateczna, od 55 do 74,99 – zła, poniżej 54,99 – bardzo zła. Dla okresu 2010–2016 przyjęto wskaźnik o 15 zł na jedną

Ryc. 5.47. Wydatki z budżetu na jednego mieszkańca

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Ryc. 5.48. Poziom wydatków na kulturę przeliczony na jednego mieszkańca

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS.

osobę wyższy, zważywszy na wzrost ogólnej kwoty budżetu i tendencje wzrostowe zarówno w kraju, jak i na Pomorzu Zachodnim.

Małe miasta to jednostki budżetowe, w których wydatki na kulturę są zróżnicowane. Dla dokonania oceny zmian zestawiono średnie wydatki w dwóch badanych okresach. W latach 2004–2009 w większości miast wydatki z budżetu na jedną osobę były niższe niż średnia krajowa (87,47 zł/osobę) i wojewódzka (94,69 zł/osobę). W Kamieniu Pomorskim poziom wydatków był prawie trzykrotnie mniejszy niż średnia regionalna. Chojna, Maszewo i Pyrzyce to miasta, w których budżecie środki przewidziane na kulturę były wyższe niż przeciętne w tym okresie.

W latach 2010–2016 miastem, które wyróżnia się na tle innych, było Nowe Warpno. Wydatki z budżetu gminy na kulturę przeliczone na jednego mieszkańca były w nim prawie dziesięciokrotnie wyższe niż średnia (ryc. 5.48). Poziom wydatków we wszystkich miastach wzrósł, jednak we wszystkich jednostkach oprócz wspomnianego Nowego Warpna przyjmuje wartość niższą niż średnia krajowa i regionalna.

Ocena i wnioski

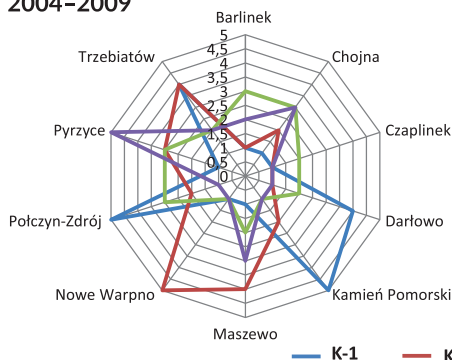
Rozwój usług kultury w małych miastach ma specyficzny charakter. Z jednej strony trudno jest utrzymać samodzielne funkcje takie jak: kino, teatr czy szkoła muzyczna, z drugiej strony aktywnie działające grupy artystyczne często cieszą się dużą popularnością, a ich działalność doceniana jest w skali kraju. Wynika to z ograniczonych możliwości wyboru zajęć pozalekcyjnych oraz większego zaangażowania mieszkańców małych miejscowości (tabela 5.33, ryc. 5.49).

Tabela 5.33. Wskaźniki dostępności usług kultury

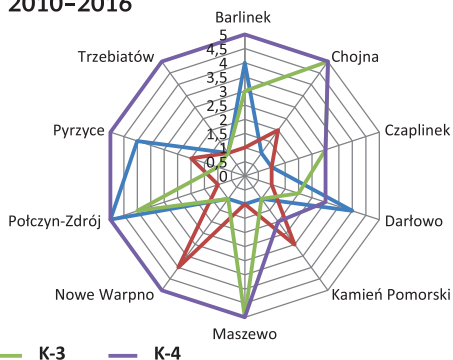
Nazwa wskaźnika	Źródło danych	Pożądany kierunek zmian
K-1 – liczba osób na jedno miejsce w kinach	GUS	wzrost
K-2 – księgozbiór bibliotek na 1000 mieszkańców	GUS	wzrost
K-3 – liczba członków grup artystycznych na 1000 mieszkańców	GUS	wzrost
K-4 – wydatki z budżetu gminy na kulturę na 1 mieszkańca	GUS/BIP	wzrost

Źródło: Opracowanie własne.

2004–2009

2010–2016

Ryc. 5.49. Podsumowanie wyników badań dostępu do kultury

5.3.4. Edukacja

Badania edukacji zostały wykonane przy użyciu trzech wskaźników: E-1 – poziom wydatków z budżetu gminy na oświatę (tabela 5.34); E-2 – dostępność przedszkoli (tabela 5.35); E-3 – zdawalność egzaminów maturalnych (tabela 5.36).

Edukacja jest istotna zarówno dla jednostki, jak i społeczeństwa. Dla jednostki jej rola wynika z przyszłego materialnego dobrobytu oraz utrzymania się na rynku pracy. Wydatki na edukację w relacji do PKB w latach 2004–2016 w Polsce ukształtowały się na zbliżonym poziomie do średniego poziomu krajów UE. Wydatki publiczne na oświatę i wychowanie oraz szkolnictwo wyższe w latach 2004–2016 wzrastały, podobnie wartość produktu krajowego brutto.

Wskaźnik wydatków z budżetu na kulturę w Polsce i województwie zachodniopomorskim w przeliczeniu na jednego mieszkańca ma stałą tendencję wzrostową. Wydatki województwa zachodniopomorskiego są nieco poniżej średniej krajowej (ryc. 5.50). Dla badanych dwóch przedziałów czasowych wskaźnik przyjmował odpowiednio dla Polski 873,63 zł/osobę (2004–2009) oraz 1254,45 zł/osobę (2010–2016), dla województwa zachodniopomorskiego 831,38 zł/osobę (2004–2009) oraz 1149,62 zł/osobę (2010–2016).

Tabela 5.34. Wskaźnik poziomu wydatków z budżetów gminy na oświatę (E-1)

Nazwa wskaźnika	E-1 – wydatki z budżetu gminy na oświatę na jednego mieszkańca
Definicja	Wydatki publiczne na edukację ogółem wyrażone na jednego mieszkańca. Wydatki publiczne na edukację to środki na cel zaspokojenia potrzeb publicznych w zakresie oświaty i wychowania, edukacyjnej opieki wychowawczej oraz szkolnictwa wyższego
Znaczenie	Wykształcenie jest wyznacznikiem poziomu życia i jest postrzegane jako warunek umożliwiający podniesienie jakości życia. Edukacja przyczynia się do większej spójności społecznej oraz dobrobytu społecznego. Edukacja jest warunkiem promowania zmian w zachowaniu oraz zapewnienia kompetencji niezbędnych do osiągnięcia rozwoju zrównoważonego, a efektywne finansowanie jest istotnym elementem zarządzania, zwłaszcza wobec ograniczonych funduszy. Wydatki na edukację są inwestycją w zasoby ludzkie, która może przyczynić się do poprawy wydajności pracy, wzrostu gospodarczego oraz zmniejszenia nierówności społecznych
Ocena	Ocenie poddano średnie saldo migracji dla dwóch przedziałów czasowych: lat 2004–2009 oraz 2010–2016. Pożądaný kierunek zmian: wzrost

Źródło: Opracowanie własne.

Tabela 5.35. Wskaźnik dostępności przedszkoli (E-2)

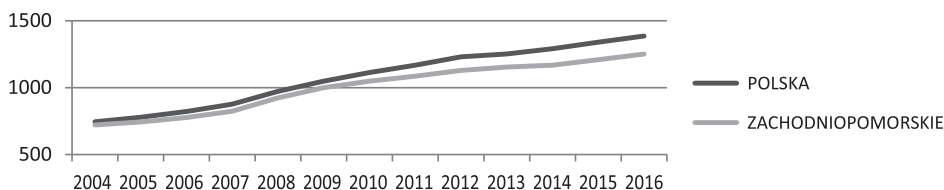
Nazwa wskaźnika	E-2 – liczba dzieci w wieku 3–5 lat na jedno miejsce w przedszkolu
Definicja	Wskaźnik obliczany jest jako udział dzieci w wieku 3–6 lat objętych wychowaniem przedszkolnym wśród dzieci w tej samej grupie wiekowej
Znaczenie	Wskaźnik jest najpowszechniejszą miarą poziomu rozwoju edukacji przedszkolnej. Edukacja przedszkolna stanowi dobrą podstawę dalszego kształcenia, a dobry start szkolny decyduje o dalszych losach edukacyjnych dziecka i sukcesie szkolnym. Jest pierwszym etapem kształcenia
Ocena	Ocenie poddano średnie saldo migracji dla dwóch przedziałów czasowych: lat 2004–2009 oraz 2010–2016. Pożądaný kierunek zmian: spadek

Źródło: Opracowanie własne.

Tabela 5.36. Wskaźnik zdawalności egzaminów maturalnych (E-3)

Nazwa wskaźnika	E-3 – zdawalność egzaminów maturalnych
Definicja	Wskaźnik zdawalności matury obliczany jest jako udział liczby osób, które uzyskały ocenę pozytywną, w liczbie osób przystępujących do egzaminu dojrzałości. Dane prezentowane są dla ludności ogółem oraz według płci
Znaczenie	Edukacja ma kluczowe znaczenie dla zmian społecznych i gospodarczych. Uczestnictwo w kształceniu ustawicznym pozwala osobom zaktualizować i uzupełnić wiedzę, kompetencje i umiejętności, a tym samym przyczynia się do wzmocnienia ich pozycji na rynku pracy. Uczestnictwo obywateli w procesie uczenia się przez całe życie wzmacnia w nich gotowość do podejmowania wyzwań, działań innowacyjnych oraz poczucie własnej wartości, wspiera ich rozwój osobisty i pozwala na swobodne poruszanie się po nowoczesnym rynku pracy. Matura jest etapem niezbędnym do osiągnięcia wyższego wykształcenia
Ocena	Ocenie poddano średnie saldo migracji dla dwóch okresów: 2007–2009 oraz 2010–2016. Pożądaný kierunek zmian: wzrost

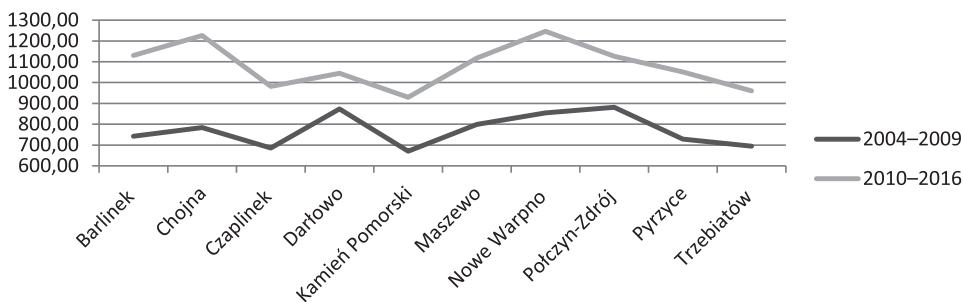
Źródło: Opracowanie własne.

Ryc. 5.50. Poziom wydatków z budżetu na oświatę i wychowanie w przeliczeniu na jednego mieszkańca

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Wskaźnik jest stymulatorem rozwoju, dlatego funkcja jego preferencji jest rosnąca. Do jego oceny przyjęto reprezentatywne wielkości wybrane na podstawie oceny sytuacji w kraju i regionie. Na ryc. 5.50 przedstawiono poziom wskaźnika dla kraju i regionu. Tendencje i wartości w badanym okresie są zbieżne. Na podstawie analizy wskaźnika przyjęto następujący podział obszaru zmienności w zakresie czasowym 2004–2009: dla wartości powyżej 1100 zł – ocena bardzo dobra, od 1000 do 1099 – dobra, od 900 do 999 – dostateczna, od 800 do 899 – zła, poniżej 799 – bardzo zła. Dla okresu 2010–2016 przyjęto wskaźnik o 100 zł na jedną osobę wyższy, zważywszy na wzrost ogólnej kwoty budżetu i tendencje wzrostowe zarówno w kraju, jak i w województwie zachodniopomorskim.

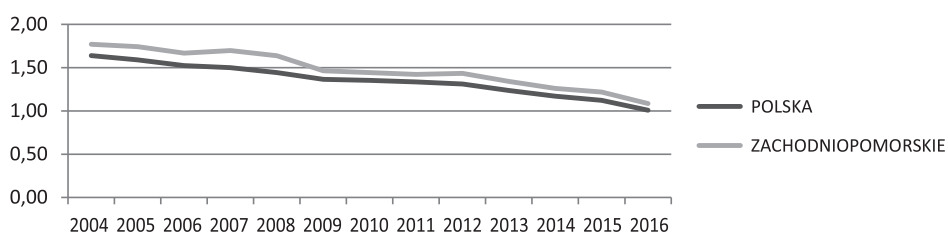
Ryc. 5.51. Średnie wydatki miast na edukację w latach 2004–2009 oraz 2010–2016

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS oraz BIP.

Poziom wydatków budżetów badanych miast przedstawiony został na ryc. 5.51. Jest zróżnicowany i zmienia się w badanych okresach niemalże liniowo. W okresie 2004–2009 w większości miast wydatki z budżetu na jedną osobę były niższe niż średnia krajowa i wojewódzka. Jedynie w Darłowie, Nowym Warpnie i Polczynie-Zdroju oscylowały pomiędzy średnią krajową a regionalną. W latach

2010–2016 możemy mówić o bardzo dobrym poziomie wydatków w Chojnie oraz Nowym Warpnie, o poziomie dobrym możemy mówić tylko w Barlinku, Maszewie i Połczynie-Zdroju, najgorzej w badaniach wypada Czaplinek. W ogólnej ocenie sytuacja poprawiła się we wszystkich badanych miastach.

Wychowanie przedszkolne jest pierwszym etapem kształcenia w systemie oświaty i obejmuje dzieci w wieku 3–6 lat. Pomimo wprowadzenia od 2004 roku obowiązku odbycia rocznego przygotowania przedszkolnego dla dzieci sześciolletnich, a od 2012 roku obowiązku szkolnego dla dzieci w tym wieku, rzeczywisty obraz powszechności edukacji przedszkolnej prezentują statystyki dla dzieci w wieku 3–5 lat.

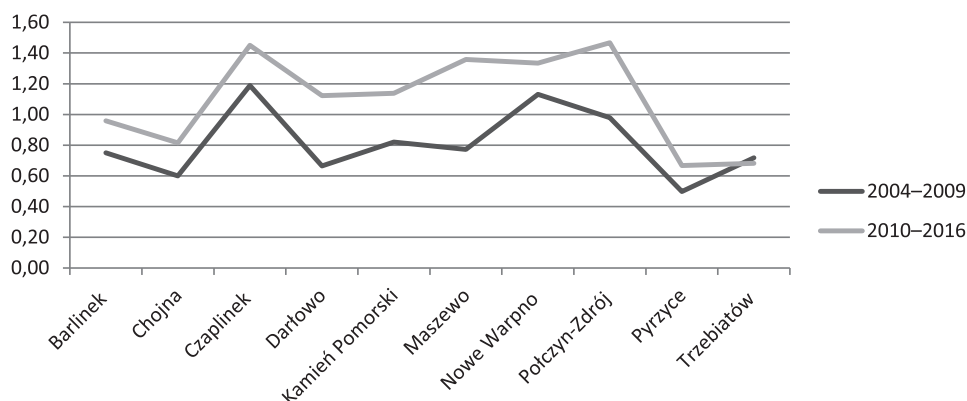

Ryc. 5.52. Liczba dzieci w wieku 3–5 lat na jedno miejsce w placówce przedszkolnej

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS.

W latach 2004–2016 liczba dzieci na jedno miejsce w placówkach przedszkolnych Polsce i w regionie Pomorza Zachodniego wykazuje tendencję spadkową (ryc. 5.52). Jest to pozytywny kierunek zmian dla badanego wskaźnika. Widoczna jest dysproporcja pomiędzy wsią a miastem. W zajęciach uczestniczyło ponad 43% dzieci w wieku 3–5 lat na wsi, natomiast w miastach ponad 80% dzieci. Te znaczne dysproporcje w upowszechnieniu edukacji przedszkolnej między miastem a wsią utrzymują się od lat, ale z roku na rok ulegają zmniejszeniu. Według raportu UNICEF opublikowanego w 2005 roku przygotowanie przedszkolne daje podstawę do nabywania umiejętności na wyższych szczeblach edukacji oraz w znaczący sposób zwiększa szanse edukacyjne dzieci. Dodatkowo wychowanie przedszkolne wywiera pozytywny wpływ na rozwój społeczny dziecka oraz umiejętność zawierania kontaktów w grupie rówieśniczej. Zakładana wartość wskaźnika dzieci w wieku 3–5 lat objętych wychowaniem przedszkolnym na wsi dla Polski została określona w trzech dokumentach strategicznych. W przypadku dwóch z nich, tj. *Strategii rozwoju kraju 2007–2015* i *Narodowych strategicznych ram odniesienia 2007–2013*, docelowo poziom wskaźnika miał wynosić odpowiednio 35,0% oraz 30,0%. Założenia obu dokumentów

zostały wcześniej zrealizowane. Trzecim dokumentem strategicznym jest *Polska 2030. Wyzwania rozwojowe*, w którym docelowo omawiany wskaźnik w 2030 roku powinien osiągnąć wartość 100,0%. Wychowanie przedszkolne jest realizowane w przedszkolach i oddziałach przedszkolnych w szkołach podstawowych, a od roku 2008/2009 również w zespołach wychowania przedszkolnego i punktach przedszkolnych²⁷.

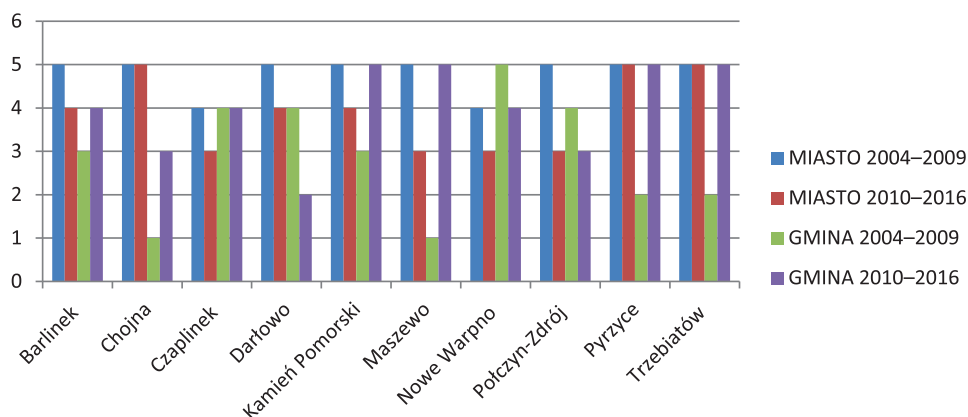

Ryc. 5.53. Poziom dostępności przedszkoli w badanych okresach 2004–2009 oraz 2010–2016

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Brak dostępu do edukacji przedszkolnej stanowi barierę rozwojową, wskaźnik przyjmuje funkcję malejącą. Do jego oceny przyjęto reprezentatywne wielkości średnie wybrane na podstawie sytuacji w kraju i regionie. Dokonując oceny, wzięto pod uwagę specyfikę małych miejscowości. Na ryc. 5.53 przedstawiono poziom wskaźnika dla kraju i regionu, tendencje w latach 2004–2016 są spadkowe. Województwo zachodniopomorskie wypada gorzej niż średnia krajowa. Sytuacja małych miast na tle wartości średnich jest bardzo dobra w okresie 2004–2009, a trochę gorsza w okresie 2010–2016, jednak badanie wskaźnika na poziomie miast w gminach miejsko-wiejskich, jakimi są badane jednostki, może przedstawiać przekłamany obraz rzeczywistości. Główną przyczyną takiej sytuacji jest fakt, że przedszkola w gminach tego typu lokalizowane są głównie w obszarze miasta, a przeznaczone są do obsługi mieszkańców nie tylko miasta, ale całej gminy, ponieważ na terenach wiejskich nie ma dodatkowych punktów przedszkolnych. Dla bardziej obiektywnego i realnego obrazu sytuacji do dalszych badań przyjęto wartości dla gminy. Oceny dokonano poprzez podział

27 Wskaźniki zrównoważonego rozwoju Polski, dz. cyt., s. 50.

Ryc. 5.54. Porównanie oceny wskaźnika dla miasta i gminy w latach 2004–2009 oraz 2010–2016
Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS.

obszaru zmienności w następujących zakresach: dla wartości poniżej 1 – ocena bardzo dobra, od 1,01 do 1,3 – dobra, od 1,31 do 1,6 – dostateczna, od 1,61 do 1,9 – zła, powyżej 1,91 – bardzo zła.

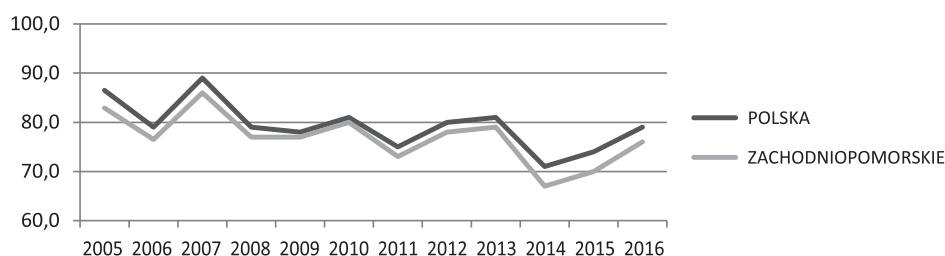
W gminach: Barlinek, Chojna, Kamień Pomorski, Maszewo i Trzebiatów w badanych okresach dostęp do przedszkoli dla dzieci w wieku 3–5 lat znacznie się poprawił i można ocenić go jako dobry lub bardzo dobry (ryc. 5.54). W Czaplinku w latach 2004–2016 utrzymuje się na poziomie dobrym, w Nowym Warpnie i Połczynie-Zdroju mamy do czynienia ze spadkiem odpowiednio do poziomu dobrego i dostatecznego. Najgorzej w badaniach dostępności przedszkoli wypada miasto Darłowo, w którym wskaźnik przyjmuje wartość 1,89, co znaczy, że prawie połowa z dzieci w wieku 3–5 lat nie może liczyć na miejsce w przedszkolu.

Średnia zdawalność matur w kraju w 2016 roku zmniejszyła się o 12 p. proc. w porównaniu z 2005 rokiem. Największy spadek wg GUS odnotowało województwo wielkopolskie. Jak wynika z danych GUS pochodzących z Banku Danych Lokalnych, średnia zdawalność egzaminu dojrzałości w kraju w 2015 roku wyniosła 74%. Wynik przekraczający tę liczbę uzyskało osiem regionów.

Najlepiej z maturą poradzili sobie absolwenci szkół średnich w województwie małopolskim, gdzie egzamin dojrzałości zdało za pierwszym podejściem 77% abiturientów. Małopolska uzyskała najwyższy w kraju wskaźnik zdawalności także w poprzednich latach. W 2010 roku wyniósł on 83%, a w 2005 roku aż 90%. Najniższy odsetek zdawalności matur (70%) dotyczył w 2015 roku województwa zachodniopomorskiego. Wynik poniżej średniej uzyskały także województwa:

warmińsko-mazurskie, pomorskie, kujawsko-pomorskie, dolnośląskie, wielkopolskie i lubelskie²⁸.

Wskaźnik jest stymulatorem rozwoju, dlatego funkcja jego preferencji jest rosnąca. Edukacja ma kluczowe znaczenie dla zmian społecznych i gospodarczych. Uczestnictwo w kształceniu ustawicznym pozwala osobom zaktualizować i uzupełnić wiedzę, kompetencje i umiejętności, a tym samym przyczynia się do wzmocnienia ich pozycji na rynku pracy. Do oceny wskaźnika przyjęto reprezentatywne wielkości wybrane na podstawie oceny sytuacji w Polsce, województwie zachodniopomorskim oraz przekroju wyników w badanych miastach. Na ryc. 5.55 przedstawiono poziom wskaźnika dla kraju i regionu, Wykres nie przyjmuje jednej tendencji, dlatego badanie przeprowadzono w dwóch przedziałach czasowych, w ocenie uwzględniając średnią wartość wskaźnika dla danego okresu. Przyjęto następujący podział obszaru zmienności: dla wartości powyżej 86% – ocena bardzo dobra, od 77% do 85,99% – dobra, od 68% do 67,99% – dostateczna, od 5% do 7,49% – zła, poniżej 5% – bardzo zła.

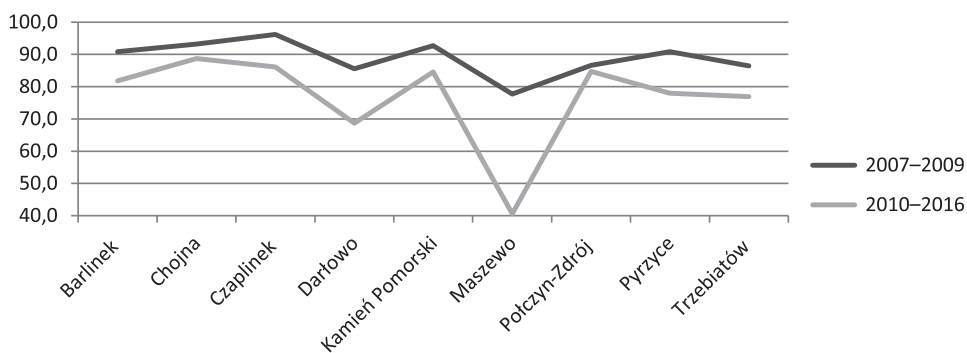

Ryc. 5.55. Poziom zdawalności matur w Polsce i województwie zachodniopomorskim

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS.

W małych miastach funkcjonowanie szkół ponadgimnazjalnych ma szczególne znaczenie. Jest to etap edukacji, który ma największy wpływ na późniejszy rozwój rynku pracy oraz obranie ścieżki dalszego kształcenia. Problem stanowi utrzymanie wielu jednostek w obrębie jednego małego miasta. Dlatego coraz częściej powstają zespoły szkół ponadgimnazjalnych. Połączenie szkoły zawodowej, liceum profilowanego i liceum ogólnokształcącego niestety w większości przypadków wiąże się z osłabieniem jakości kształcenia i spadkiem poziomu edukacji, a co za tym idzie – spadkiem badanego wskaźnika. Na ryc. 5.56 przedstawiono poziom wskaźnika w dwóch badanych okresach. Widoczna jest ogólna tendencja spadkowa, ale wyraźne obniżenie w Maszewie ma swoją przyczynę

28 Dane GUS.

Ryc. 5.56. Średni poziom zdawalności egzaminów maturalnych w latach 2007–2009 oraz 2010–2016

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS.

właśnie w decyzji o połączeniu LO ze szkołą zawodową. Decyzja ta spowodowała, że większość potencjalnych nowych uczniów szkoły wybrała licea w Goleniowie, Szczecinie i Stargardzie. Jedynym z badanych miast, w którym nie ma możliwości kształcenia ponadgimnazjalnego (ponadpodstawowego), jest Nowe Warpno.

W latach 2007–2010 we wszystkich miastach oprócz Maszewa zdawalność matur była wyższa niż przeciętna krajowa i wojewódzka. Podobna sytuacja ma miejsce w okresie 2010–2016, tylko Darłowo i Maszewo spośród badanych miast wypadają poniżej średniej województwa, która jest niższa od przeciętnego wyniku krajowego.

Ocena i wnioski

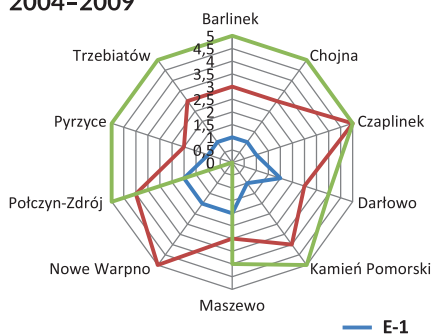
Przeprowadzone badania rozwoju edukacji wykazują jednoznaczną tendencję wzrostową. Poprawił się dostęp do przedszkoli, zwiększono wydatki z budżetu gminy na oświatę, co w dużej mierze uwarunkowane jest wykorzystaniem środków zewnętrznych z różnych programów Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Zachodniopomorskiego (tabela 5.37, ryc. 5.57).

Tabela 5.37. Wskaźnik poziomu edukacji

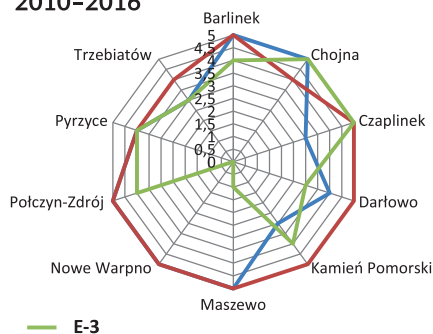
Nazwa wskaźnika	Źródło danych	Pożądany kierunek zmian
E-1 – wydatki z budżetu gminy na oświatę na jednego mieszkańca	GUS	wzrost
E-2 – liczba dzieci wieku 3–6 lat na jedno miejsce w przedszkolu	GUS	spadek
E-3 – zdawalność egzaminów maturalnych	GUS	wzrost

Źródło: Opracowanie własne.

2004–2009

2010–2016

Ryc. 5.57. Podsumowanie wyników badań poziomu edukacji

Źródło: Opracowanie własne.

5.3.5. Warunki życia

Badania warunków życia zostały wykonane przy użyciu trzech wskaźników: W-1 – liczba osób na jedno mieszkanie; W-2 – przeciętna powierzchnia użytkowa (tabela 5.38); W-3 – dostęp do opieki żłobkowej (tabela 5.39).

Tabela 5.38. Wskaźnik poziomu warunków mieszkaniowych (W-1 i W-2)

Nazwa wskaźnika	W-1 – liczba osób na jedno mieszkanie
Definicja	Wskaźnik warunków mieszkaniowych
Znaczenie	Standard mieszkaniowy, rozumiany jako poziom warunków mieszkaniowych, jest istotnym czynnikiem określającym poziom rozwoju społeczno-gospodarczego, a nawet cywilizacyjnego. Wskaźnik jest ważnym narzędziem monitorowania warunków mieszkaniowych. Jego poznanie ma na celu dostosowanie miejskiej polityki mieszkaniowej do potrzeb mieszkańców
Ocena	Ocenie poddano średnie saldo migracji dla dwóch okresów: 2007–2009 oraz 2010–2016. Pożądany kierunek zmian: spadek
Nazwa wskaźnika	W-2 – przeciętna powierzchnia użytkowa na jedną osobę
Definicja	Wskaźnik definiujący standardy mieszkaniowe
Znaczenie	Standard mieszkaniowy, rozumiany jako poziom warunków mieszkaniowych, jest istotnym czynnikiem określającym poziom rozwoju społeczno-gospodarczego, a nawet cywilizacyjnego. Wskaźnik jest ważnym narzędziem monitorowania warunków mieszkaniowych. Jego poznanie ma na celu dostosowanie miejskiej polityki mieszkaniowej do potrzeb mieszkańców
Ocena	Ocenie poddano średnie saldo migracji dla dwóch okresów: 2007–2009 oraz 2010–2016. Pożądany kierunek zmian: wzrost

Źródło: Opracowanie własne.

Tabela 5.39. Wskaźnik dostępności opieki żłobkowej (W-3)

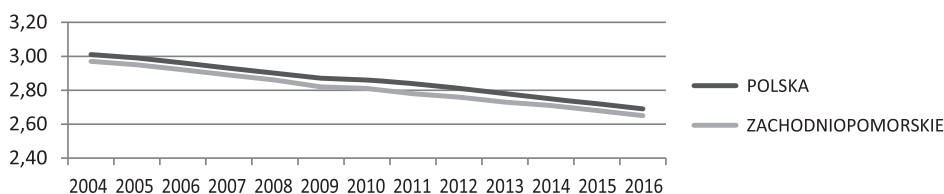
Nazwa wskaźnika	W-3 – procent dzieci do lat 3 objętych opieką w żłobkach
Definicja	Wskaźnik dostępności instytucjonalnej opieki zewnętrznej nad małymi dziećmi do lat 3
Znaczenie	Obecnie dofinansowanie żłobków przez gminy jest (w zdecydowanej większości przypadków) jednakowe dla wszystkich rodziców, niezależnie od ich sytuacji dochodowej. Naturalną konsekwencją jest silne zróżnicowanie „opłacalności” opieki żłobkowej dla rodziców o różnych poziomach dochodów z pracy. Niedofinansowana opieka żłobkowa stanowi istotną barierę finansową podejmowania/powrotu do pracy po urlopie macierzyńskim
Ocena	Ocenie poddano średnie saldo migracji dla dwóch okresów: 2007–2009 oraz 2010–2016. Pożądaný kierunek zmian: wzrost

Źródło: Opracowanie własne.

Z ogółu zasobów mieszkaniowych 67,5% zlokalizowanych było w mieście, a 32,5% na terenach wiejskich. Mieszkania na terenie miejskim obejmowały 628,9 mln m² powierzchni użytkowej oraz 34,7 mln izb, natomiast na terenie wiejskim 439,6 mln m² powierzchni użytkowej oraz 20,5 mln izb. W porównaniu z poprzednim rokiem wzrost liczby mieszkań odnotowano zarówno w miastach, jak i na terenach wiejskich. W miastach liczba mieszkań zwiększyła się o 113,4 tys. (1,2%), łączna powierzchnia o 8,2 mln m² (1,3%), a liczba izb o 364,2 tys. (1,1%). Na wsi liczba mieszkań zwiększyła się o 54,3 tys. (1,2%), powierzchnia o 7,1 mln m² (1,6%), a liczba izb o 283,1 tys. (1,4%). Najwięcej mieszkań przybyło w województwach mazowieckim, małopolskim i wielkopolskim, a najmniej w województwach opolskim, świętokrzyskim i lubuskim.

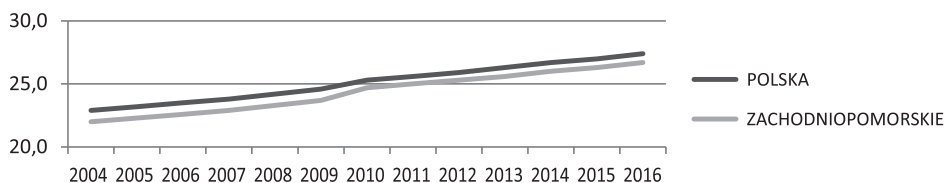
Przeciętna liczba osób w jednym mieszkaniu stale się zmniejsza (ryc. 5.58). Wskaźnik ten przyjmował największe wartości w województwach: podkarpackim (3,21), wielkopolskim (2,88) i małopolskim (2,87). Najmniejsze zaludnienie mieszkań odnotowano w województwach: mazowieckim (2,38), łódzkim (2,44) oraz dolnośląskim (2,48). Przeciętna liczba izb przypadająca na jednego mieszkańca w Polsce wyniosła 3,82. Najwięcej izb przypadających na jedno mieszkanie było w województwach: opolskim (4,19), podkarpackim (4,10) i wielkopolskim (4,05). Wskaźnik ten przyjął najniższe wartości w województwie łódzkim (3,60), mazowieckim (3,63) i śląskim (3,76)²⁹.

29 I. Adamczyk, E. Knyszewska, *Gospodarka mieszkaniowa w 2016 r.*, Warszawa: Zakład Wydawnictw Statystycznych, 2017.

Ryc. 5.58. Liczba osób na jedno mieszkanie (W-1)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Ryc. 5.59. Przeciętna powierzchnia użytkowa mieszkania na jednego mieszkańca (W-2)

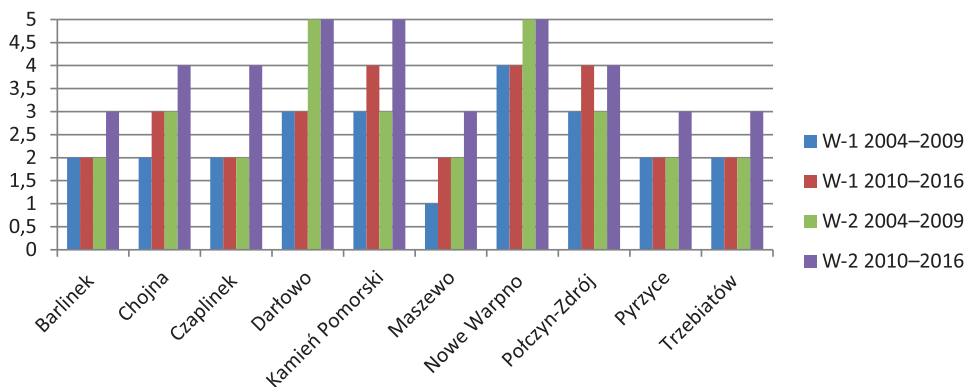
Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS.

W porównaniu z 2016 rokiem przeciętna powierzchnia użytkowa mieszkania w Polsce nieznacznie się zwiększyła (o $0,2 \text{ m}^2$) i według stanu na 31 grudnia 2017 roku wynosiła $74,0 \text{ m}^2$. Średnia wielkość mieszkania w miastach wynosiła $64,6 \text{ m}^2$ (wzrost o $0,1 \text{ m}^2$), a na wsi $93,5 \text{ m}^2$ (wzrost o $0,4 \text{ m}^2$). Mieszkania w mieście były średnio o $28,9 \text{ m}^2$ mniejsze niż na terenach wiejskich (ryc. 5.59).

Przeprowadzone badania wskaźników W-1 i W-2 pozwalają w sposób bardziej obiektywny ocenić standard zamieszkania w wybranych miastach. Aby można było mówić o wzroście standardu życia, wskaźniki powinny ulegać zmianie w jednym czasie. Pożądany kierunek zmian wskaźnika W-1 to spadek jego wartości, który świadczy o zmniejszającej się liczbie mieszkań „przeludnionych”, rodzin wielopokoleniowych mieszkających w jednym mieszkaniu. Do oceny wskaźnika przyjęto następujący podział obszaru zmienności: poniżej 2,5 – ocena bardzo dobra, od 2,51 do 2,7 – dobra, od 2,71 do 2,9 – dostateczna, od 2,91 do 3,1 – zła, powyżej 3,1 – bardzo zła.

Wzrost powierzchni (wskaźnik W-2) można utożsamić z poprawą standardu oraz jakości życia w mieście. Wskaźnik W-2 jest więc stymulatorem rozwoju i funkcja jego preferencji jest rosnąca. Do oceny przyjęty został podział obszaru zmienności uwzględniający reprezentatywne wielkości wybrane na podstawie oceny sytuacji w kraju i regionie. Ryc. 5.60 przedstawia tendencje panujące w badanym okresie w Polsce oraz w województwie zachodniopomorskim. Widoczne jest, że funkcje są niemalże idealnie równoległe, co świadczy o tym, że standard

zamieszkania w badanych obszarach wzrasta w takim samym tempie. Na podstawie analizy wskaźnika przyjęto następujący podział obszaru zmienności: dla wartości powyżej 25 – ocena bardzo dobra, od 23,5 do 24,99 – dobra, od 22 do 23,49 – dostateczna, od 20,5 do 21,99 – zła, poniżej 20,5 – bardzo zła.

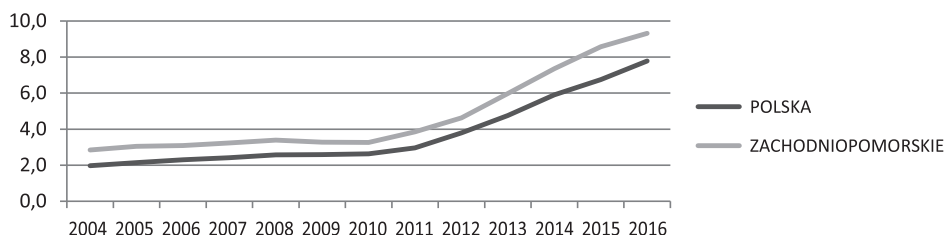
Ryc. 5.60. Zestawienie porównawcze oceny wskaźników W-1 i W-2 w dwóch badanych przedziałach czasowych

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Wyniki badań wykazały, że w małych miastach liczba osób przypadających na jedno mieszkanie jest większa niż w dużych miastach. Takie rezultaty mogą świadczyć o tym, że duże miasta zamieszkuje większa liczba singli, ludzi nastawionych na rozwój zawodowy, a małe miasta stanowią bezpieczną przystań dla rodzin z dziećmi. Wskaźnik W-1 w badanych miastach jest wyższy niż średnia krajowa i regionalna. Sytuacja obrazująca wyniki badania wskaźnika W-2 jest nieco bardziej zbliżona do średniej krajowej (ryc. 5.60). Najgorzej spośród badanych jednostek, jeżeli chodzi o powierzchnię przypadającą na jednego mieszkańca, wypadają miasta, które mocniej zostały poszkodowane w okresie wojennym i spora część zabudowy pochodzi z lat siedemdziesiątych i osiemdziesiątych (tzw. wielka płyta). Cechami charakterystycznymi dla tego systemu zabudowy były mieszkania o niewielkiej powierzchni w stosunku do liczby pokoi. Do miast tego typu należą: Barlinek, Pyrzyce i Trzebiatów.

Po 2004 roku można zauważyć wyraźną stagnację liczby dostępnych miejsc w żłobkach z nieznacznym trendem spadkowym do 2006 roku. Od 2007 do 2010 roku można było zaobserwować niewielki wzrost liczby miejsc w żłobkach, wynoszący średnio 1,4 tys. miejsc rocznie. W efekcie liczba dostępnych miejsc w żłobkach na koniec 2010 roku wynosiła 30 tys. (co odpowiadało mniej niż 3%

liczby dzieci w wieku 0–2 lata). Po wejściu w życie ustawy szczególnie w 2011 roku tempo tworzenia liczby miejsc w żłobkach i klubach dziecięcych wzrosło. Według danych MPiPS1 w 2012 roku w instytucjach tych powstało 7,9 tys. nowych miejsc (ryc. 5.61).

Ryc. 5.61. Procent dzieci do lat 3 objętych opieką żłobkową

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS.

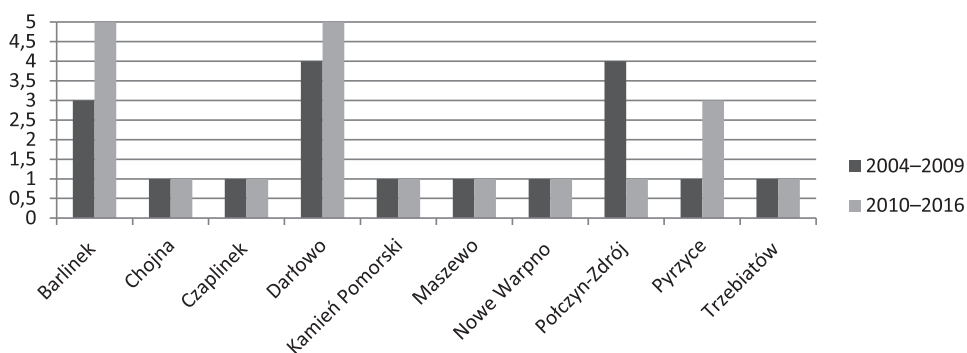
Oferta samorządów w zakresie dostępu do żłobków jest bardzo silnie zróżnicowana lokalnie oraz regionalnie. Żłobki funkcjonują przede wszystkim w dużych miastach i na terenach zurbanizowanych, rzadko na terenach wiejskich. W dwóch województwach (świętokrzyskim i małopolskim) w 2010 roku żłobki działały w mniej niż 5% gmin, a w trzech (dolnośląskim, opolskim i śląskim) instytucje te można było znaleźć w więcej niż 20% gmin.

Instytucjonalna opieka zewnętrzna nad małymi dziećmi (do lat 3) finansowana jest z dwóch źródeł: podatków (przede wszystkim w ramach budżetów samorządowych, przy względnie niewielkich nakładach budżetu centralnego) oraz bezpośrednich płatności rodziców. Trudno jednoznacznie oszacować strukturę i poziom tych wydatków, uwzględniając zaangażowanie (brak danych) na temat placówek niepublicznych, niedofinansowanych przez samorządy (finansowanych wyłącznie ze środków prywatnych rodziców). Z tego względu w dalszych analizach skoncentrowano się na dostępie do opieki współfinansowanej przez władze samorządowe. Z danych Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej zebranych w I poł. 2012 roku od 211 gmin wynika, że przeciętny koszt pobytu dziecka w żłobku wynosił 1033 zł, a w klubiku – 656 zł. Zdecydowana większość kosztów pobytu w żłobkach – przeciętnie około 69% – ponoszona była przez gminy, rodzice dofinansowywali natomiast 31%, tj. przeciętnie 318 zł (łącznie opłata za pobyt i wyżywienie). W przypadku klubików proporcje te były bardziej wyrównane³⁰.

30 A. Chłóń-Domińczak, I. Magda, *Opieka nad dziećmi do lat 3 w Polsce – diagnoza oraz rekomendacje dotyczące zmian. Ekspertyza opracowana na potrzeby Zespołu ekspertów ds. wypracowania rekomendacji w zakresie polityki rodzinnej przy Kancelarii Prezydenta RP*, Warszawa 2013.

Na podstawie analizy wskaźnika przyjęto następujący podział obszaru zmienności: dla wartości powyżej 25 – ocena bardzo dobra, od 23,5 do 24,99 – dobra, od 22 do 23,49 – dostateczna, od 20,5 do 21,99 – zła, poniżej 20,5 – bardzo zła.

Badane małe miasta mają bardzo zły dostęp do opieki zewnętrznej nad małymi dziećmi (ryc. 5.62). W większości badanych jednostek nie zlokalizowano żłobków i klubików przeznaczonych do opieki zewnętrznej nad małymi dziećmi. W latach 2004–2009 na miejsca w żłobku mogli liczyć mieszkańcy Barlinka, Darłowa i Połczyna-Zdroju. W kolejnym okresie sytuacja poprawiła się w Darłowie i Barlinku. W Połczynie-Zdroju zlikwidowano żłobek, a w Pyrzycach w 2016 roku powstała nowa placówka.

Ryc. 5.62. Ocena wskaźnika W-3

Źródło: Opracowanie własne.

Ocena i wnioski

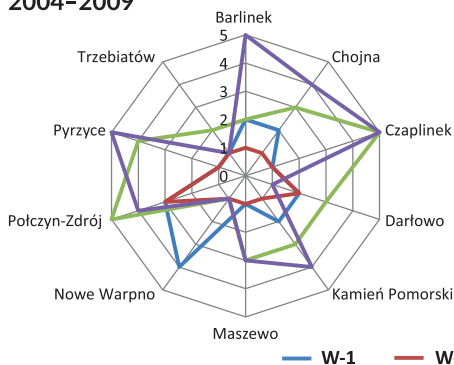
1. Wyniki wykazały, że w małych miastach liczba osób przypadających na jedno mieszkanie jest większa niż w dużych miastach. Takie rezultaty mogą świadczyć o tym, że w dużych miastach zamieszkuje większa liczba singli, ludzi nastawionych na rozwój zawodowy, a małe miasta stanowią bezpieczną przystań dla rodzin z dziećmi. Warunki mieszkaniowe ulegają stałej poprawie.
2. Ogromnym problemem małych miast jest brak opieki zewnętrznej nad małymi dziećmi. Jest to powód wykluczania kobiet w wieku produkcyjnym z rynku pracy i często prowadzi do trwałej rezygnacji z rozwoju zawodowego i poświęcenia się wychowaniu dzieci (tabela 5.40, ryc. 5.63).

Tabela 5.40. Wskaźnik warunków życia

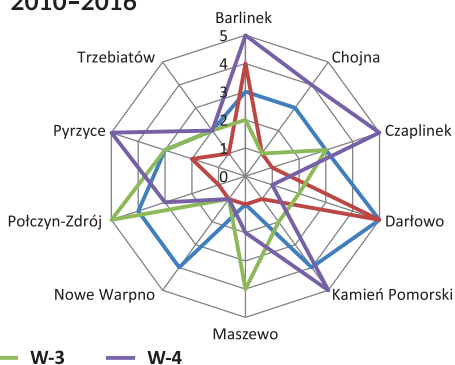
Nazwa wskaźnika	Źródło danych	Pożądany kierunek zmian
W-1 – liczba osób na jedno mieszkanie	GUS	wzrost
W-2 – przeciętna wielkość mieszkania	GUS	wzrost
W-3 – procent dzieci do lat trzech objętych opieką w żłobkach	GUS	wzrost
W-4 – liczba członków klubów sportowych na 1000 mieszkańców	GUS	wzrost

Źródło: Opracowanie własne.

2004–2009

2010–2016

Ryc. 5.63. Podsumowanie wyników badań warunków życia

Źródło: Opracowanie własne.

5.3.6. Podsumowanie analizy ładu społecznego

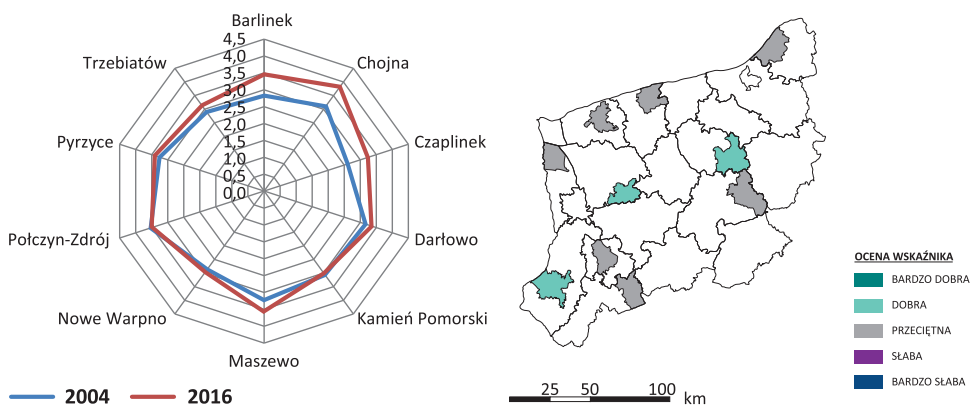
1. Istotę rozwoju małych miast w przyszłości stanowić będzie przystosowanie przestrzeni, infrastruktury oraz działań społecznych do gentryfikacji społeczeństwa.
2. Wzrost konkurencyjności małych miast pod kątem jakości życia względem ośrodków metropolitalnych jest niezbędny, aby zatrzymać emigrację mieszkańców w wieku produkcyjnym.
3. Jednym z definiowanych problemów strefy społecznej badanych miast jest niska dostępność opieki żłobkowej. Szansę w tym wymiarze stanowi program Maluch+ Ministerstwa Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej wspierający rozwój instytucji opieki nad dziećmi w wieku do 3 lat w sposób ciągły od 2001 roku. Żadne badane miasto nie skorzystało z możliwości pozyskania bezzwrotnych funduszy na stworzenie miejsc i nowych placówek dla najmłodszych (tabela 5.41, ryc. 5.64).

Tabela 5.41. Zbiorcze zestawienie wskaźników syntetycznych – stan ładu społecznego

Miasto	Wskaźnik												Δ
	D		Z		E		W		K		ŁAD		
	2004	2016	2004	2016	2004	2016	2004	2016	2004	2016	2004	2016	
Barlinek	3,33	2,33	3,00	4,00	3,00	4,00	2,25	3,00	2,50	3,75	2,82	3,42	0,60
Chojna	5,00	3,67	2,50	5,00	2,33	4,33	2,25	2,25	3,50	3,75	3,12	3,80	0,68
Czaplinek	3,00	3,00	2,50	4,00	3,33	3,67	2,5	2,50	1,75	3,00	2,62	3,23	0,62
Darłowo	2,33	1,67	3,00	5,00	3,33	2,67	3,75	3,75	3,5	3,75	3,18	3,37	0,18
Kamień Pomorski	3,33	1,67	3,50	4,50	3,00	3,67	2,5	3,00	3,00	2,25	3,07	3,02	−0,05
Maszewo	5,00	4,00	3,50	4,50	2,33	3,33	1,75	2,50	3,5	3,50	3,22	3,57	0,35
Nowe Warpno	3,67	2,67	3,00	3,00	2,67	3,33	2,75	2,75	2,25	3,00	2,87	2,95	0,08
Połczyn-Zdrój	1,67	1,33	4,50	4,50	3,67	3,67	3,75	3,50	4,00	4,50	3,52	3,50	−0,02
Pyrzyce	3,33	2,00	4,00	5,00	2,67	4,00	2,25	2,75	4,00	3,25	3,25	3,40	0,15
Trzebiatów	4,00	2,33	2,50	5,00	2,67	3,67	1,75	2,00	3,5	2,50	2,88	3,10	0,22

D – demografia, Z – zdrowie, E – edukacja, W – warunki życia, K – kultura, ŁAD – ład społeczny

Źródło: Opracowanie własne.

Ryc. 5.64. Podsumowanie wyników badań ładu społecznego

Źródło: Opracowanie własne.

5.4. Ład gospodarczy

5.4.1. Przedsiębiorczość

Jednym z najważniejszych problemów związanych z badaniem przedsiębiorczości na poziomie lokalnym jest dostępność oraz jakość danych gromadzonych przez statystykę publiczną.

W badaniach naukowych w Polsce najczęściej wykorzystywanym źródłem informacji na ten temat jest Krajowy Rejestr Urzędowy Podmiotów Gospodarki Narodowej (REGON) prowadzony przez GUS. Analizę rejestru REGON poważnie utrudnia jego reprezentatywność oraz nieaktualność zawartych w nim informacji. Brak szczegółowych informacji o skali tego zjawiska powoduje problemy w interpretacji uzyskanych wyników. Stawia również pod znakiem zapytania ich prawdziwość³¹. Sektorowi małych i średnich przedsiębiorstw (MSP) przypadła w udziale rola „ciągnięcia” polskiej gospodarki³². W licznych raportach i statystykach czytamy, iż małe i średnie przedsiębiorstwa stanowią siłę napędową, że są kwintesencją przedsiębiorczości, która rozumiana jest jako sposób myślenia i proces mający na celu stworzenie nowych form działalności gospodarczej oraz rozwój tych już istniejących z włączeniem umiejętności podejmowania ryzyka. Przedsiębiorczość indywidualna jest jednym z ważniejszych czynników rozwoju społeczno-gospodarczego miast w różnej skali oraz sposobem uelastyczniania rynku pracy. Studia specjalistycznej literatury jednoznacznie wskazują na istnienie wielu determinant wpływających na skłonność jednostki do samozatrudnienia. Są to zarówno kwestie ekonomiczne (np. poziom rozwoju gospodarczego, sytuacja na rynku pracy, polityka fiskalna), jak i pozaekonomiczne (np. płeć, wiek, wykształcenie, stan cywilny, posiadanie dzieci, wcześniejsze doświadczenie na rynku pracy).

Rozwój przedsiębiorczości jest istotnym elementem we wzroście lokalnej gospodarki. Innowacyjność i elastyczność drobnych przedsiębiorców, a także fakt, iż małe i średnie przedsiębiorstwa wpływają niezwykle korzystnie na dynamikę rozwoju gospodarczego, pozwalają zmniejszać bezrobocie, uzupełniają rynek w zakresie produkcji towarów i świadczenia usług, ożywiają gospodarkę lokalną. Dla pełnego obrazu rozwoju przedsiębiorczości w wybranych miastach dokonano analizy trzech wskaźników, które są stymulatorami gospodarki lokalnej: P-1 – nowo zarejestrowane podmioty gospodarcze w REGON na 1000 mieszkańców, P-2 – podmioty gospodarcze na 1000 osób w wieku produkcyjnym, P-3 – osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą na 100 osób w wieku produkcyjnym (tabela 5.42). Do oceny wskaźników przyjęte zostały reprezentatywne wielkości średnie wybrane na podstawie danych statystycznych dla kraju oraz regionu.

31 A. Raczyk, *Metody badania przedsiębiorczości oparte na rejestrze podmiotów gospodarki narodowej*, „Przedsiębiorczość i Edukacja” 2009, 5, s. 133–146.

32 A.M. Wiśniewska, *Małe i średnie przedsiębiorstwa w rozwoju gospodarczym województwa mazowieckiego*, „Zeszyty Naukowe Uczelni Vistula” 2013, 32, s. 104–117.

Tabela 5.42. Wskaźniki poziomu przedsiębiorczości (P-1, P-2, P-3)

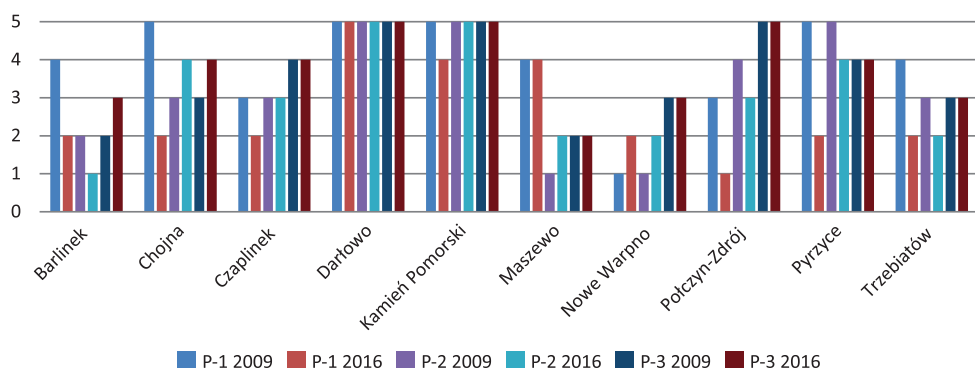
Nazwa wskaźnika	P-1 – nowo zarejestrowane podmioty gospodarcze w REGON na 1000 mieszkańców
Definicja	Liczba nowo powstałych podmiotów gospodarczych świadcząca o rozwoju i zwiększeniu elastyczności rynku pracy
Znaczenie	Potencjalnym źródłem informacji o liczbie podmiotów gospodarczych jest rejestr REGON. Ustawowy wymóg wpisu do rejestru REGON obejmuje trzy typy jednostek prawnych: osoby prawne, osoby fizyczne oraz osoby nieposiadające osobowości prawnej. Szczególnie istotne z punktu widzenia badań rozwojowych jest uwzględnienie w rejestrze
Ocena	Dokonano analizy rocznej w okresie 2009–2016. Do zestawienia benchmarkingowego wykorzystano wskaźnik na początku i końcu badanego okresu. Pożądany kierunek zmian: wzrost
Nazwa wskaźnika	P-2 – podmioty gospodarcze na 1000 osób w wieku produkcyjnym
Definicja	Poziom przedsiębiorczości indywidualnej w badanej jednostce
Znaczenie	Wzrost przedsiębiorczości w sektorze małych i średnich firm ma duże znaczenie dla rozwoju regionu i miasta oraz świadczy o wzroście elastyczności miejsc pracy mieszkańców
Ocena	Dokonano analizy rocznej w okresie 2009–2016. Do zestawienia benchmarkingowego wykorzystano wskaźnik na początku i końcu badanego okresu. Pożądany kierunek zmian: wzrost
Nazwa wskaźnika	P-3 – osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą na 100 osób w wieku produkcyjnym
Definicja	Pokazuje liczbę osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą zarejestrowanych w rejestrze REGON w przeliczeniu na 100 osób w wieku produkcyjnym (stan w dniu 31 XII)
Znaczenie	Osoby fizyczne prowadzące samodzielnie działalność gospodarczą przyczyniają się do rozbudowy oraz wzrostu elastyczności rynku pracy
Ocena	Dokonano analizy rocznej w okresie 2009–2016. Do zestawienia benchmarkingowego wykorzystano wskaźnik na początku i końcu badanego okresu. Pożądany kierunek zmian: wzrost

Do oceny wskaźnika P-1 przyjęto następujący podział obszaru zmienności: dla wartości 125 i powyżej – ocena bardzo dobra, od 110 do 124,99 – dobra, od 95 do 109,99 – dostateczna, od 80 do 94,99 – zła, poniżej 80 – bardzo zła.

Do oceny wskaźnika P-2 przyjęto następujący podział obszaru zmienności: dla wartości 16,5 i powyżej – ocena bardzo dobra, od 15 do 16,49 – dobra, od 13,5 do 14,99 – dostateczna, od 12 do 13,49 – zła, poniżej 12 – bardzo zła.

Do oceny wskaźnika P-3 przyjęto następujący podział obszaru zmienności: dla wartości 215 i powyżej – ocena bardzo dobra, od 185 do 214,99 – dobra, od 155 do 184,99 – dostateczna, od 125 do 154,99 – zła, poniżej 125 – bardzo zła.

Miasta to jednostki o wyjątkowym wpływie na rozwój regionalny. To w nich koncentrują się potencjały i aktywności decydujące o przebiegu procesu rozwoju. O tempie i charakterze rozwoju małych miast decyduje w równym stopniu zdolność do tworzenia przestrzeni dla rozwoju małej przedsiębiorczości, niekonwencjonalne wykorzystanie potencjałów wewnętrznych, jak również umiejętności sieciowania i współpracy (tworzenie stref ekonomicznych). Proces rozwoju gospodarczego miasta to wynik postaw mieszkańców, jakości życia, związanej z nią jakości kapitału ludzkiego, polityki realizowanej przez władze lokalne, wizerunku inwestycyjnego miasta, funkcjonowania podmiotów naukowych i edukacyjnych, a także poziomu udogodnień dostarczanych przez miasto podmiotom gospodarczym.

Ryc. 5.65. Ocena wskaźników P-1, P-2 i P-3

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Przeprowadzone badanie wskaźników rozwoju przedsiębiorczości wykazuje duże zróżnicowanie ocen i tendencji badanych aspektów. Wysokie wskaźniki małej przedsiębiorczości widoczne są w miastach zlokalizowanych w rejonie Morza Bałtyckiego (Kamień Pomorski, Darłowo) (ryc. 5.65). Spośród badanych miast wskaźnikami o najwyższej wartości scharakteryzować można Darłowo. Spadek wskaźnika P-1 w badanym okresie wynika z zakończenia w 2014 okresu wsparcia osób otwierających nową działalność w ramach Funduszu Spójności. We wszystkich badanych jednostkach odnotowano obniżenie tego wskaźnika. Pozostałe wskaźniki utrzymują poziom z 2009 roku, a w przypadku Barlinka i Chojny widzimy nieznaczny wzrost liczby osób fizycznych prowadzących własną działalność. Złe wyniki wskaźników przedsiębiorczości Barlinka spowodowane są istnieniem w mieście trzech dużych przedsiębiorstw, które zrzeszają spory kapi-

tał ludzki. Przyczyny przeciętnej sytuacji Maszewa związane są z tym, że wielu mieszkańców świadczy prace w Goleniowskiej Strefie Przemysłowej.

Ocena i wnioski

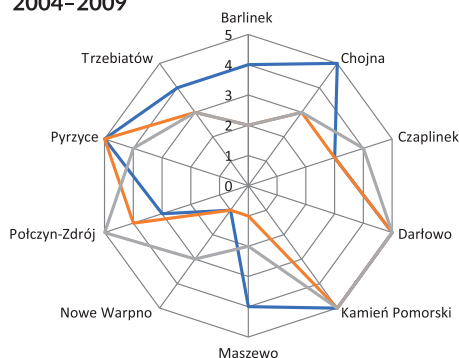
1. Przeprowadzone badanie wskaźników rozwoju przedsiębiorczości wykazuje duże zróżnicowanie ocen i tendencji badanych aspektów.
2. Wysokie wskaźniki małej przedsiębiorczości widoczne są w miastach zlokalizowanych w rejonie Morza Bałtyckiego (Kamień Pomorski, Darłowo).
3. Spośród badanych miast wskaźnikami o najwyższej wartości odznacza się Darłowo. Spadek wskaźnika P-1 w badanym okresie wynika z zakończenia w 2014 roku okresu wsparcia osób otwierających nową działalność w ramach Funduszu Spójności. We wszystkich badanych jednostkach odnotowano obniżenie tego wskaźnika. Pozostałe wskaźniki utrzymują poziom z 2009 roku (tabela 5.43, ryc. 5.66).

Tabela 5.43. Wskaźniki poziomu przedsiębiorczości

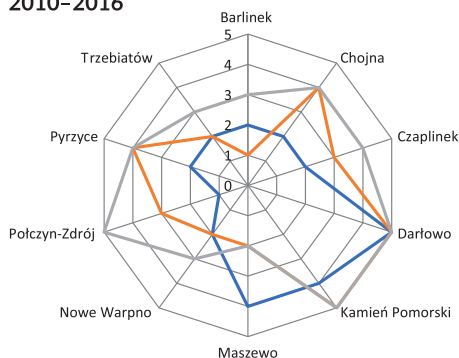
Nazwa wskaźnika	Źródło danych	Pożądany kierunek zmian
P-1 – nowo zarejestrowane podmioty gospodarcze w REGON na 1000 mieszkańców	GUS	wzrost
P-2 – podmioty gospodarcze na 1000 osób w wieku produkcyjnym	GUS	wzrost
P-3 – osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą na 100 osób w wieku produkcyjnym	GUS	wzrost

Źródło: Opracowanie własne.

2004–2009

2010–2016

Ryc. 5.66. Podsumowanie wyników badań przedsiębiorczości

Źródło: Opracowanie własne.

5.4.2. Rynek pracy

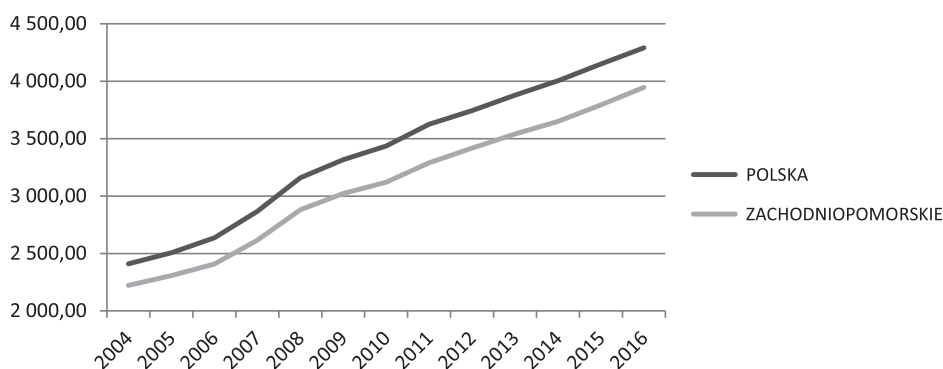
Rynek pracy jest obszarem dynamicznym zależnym od wielu zmiennych w czasie czynników: społecznych, demograficznych, gospodarczych, dlatego też długofalowe prognozowanie zmian na nim zachodzących jest niezwykle trudne. Potwierdzeniem tej tezy może być chociażby analiza zmian na rynku pracy podczas ostatnich kilkunastu lat. Po przystąpieniu Polski do Unii Europejskiej w momencie wysokiego poziomu bezrobocia notowano systematyczną i dynamiczną poprawę na rynku pracy do 2008 roku na każdym z poziomów podziału administracyjnego kraju. Niepokojące zmiany w sferze zatrudnienia notowano pod koniec 2008 roku i stanowiły one następstwo globalnego kryzysu gospodarczego. Od tego momentu kolejne lata cechował wzrost bezrobocia, szczególnie widoczny w 2009 roku, oraz względna stabilizacja i nieznaczne wahania w latach 2010–2013.

W ostatnich latach sytuacja na rynku pracy poprawiała się, notowano wzrost liczby zgłaszanych przez pracodawców ofert pracy, a liczba bezrobotnych w rejestrach urzędów pracy i stopa bezrobocia stale się zmniejszały. Dane z bezrobocia rejestrowanego wskazują, że liczba bezrobotnych i stopa bezrobocia są obecnie na rekordowo niskim poziomie, tym samym sytuacja na rynku pracy województwa zachodniopomorskiego jest najkorzystniejsza od momentu jego powstania w 1999 roku³³.

Polityka zatrudnienia jest ukierunkowana na promocję pełnego zatrudnienia oraz zwiększenie wskaźnika zatrudnienia wśród grup najbardziej zagrożonych bezrobociem. Celem polityki zatrudnienia jest poprawa adaptacyjności pracowników i pracodawców, skuteczność polityk rynku pracy oraz procesów pośrednictwa pracy i doradztwa zawodowego. Rozwiązania instytucjonalne w ramach systemu podatkowego i systemu zabezpieczeń społecznych mają na celu zapewnienie ochrony przed ubóstwem, jak również oddziaływanie na mechanizmy zachęcające do podejmowania aktywności zawodowej. Niezbędnym elementem, który pozwoli na utrzymanie kapitału ludzkiego w mieście, regionie i kraju, jest stały wzrost płacy, który warunkuje zatrzymanie migracji zagranicznych (ryc. 5.67).

Rynek pracy to miejsce konfrontacji podaży i popytu na pracę. Rekordowo niski poziom bezrobocia w Polsce powoduje, że na rynku pracy pojawiają się nowe wyzwania, a dochody nie są jedynym atutem w rękach pracodawcy. Do badania stanu rynku pracy w wybranych małych miastach Pomorza Zachodniego wykorzystano dwa wskaźniki: RP-1 – poziom bezrobocia rejestrowanego, którego spadek jest tendencją pożądaną, oraz RP-2 – przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto, którego wzrost jest stymulatorem rozwoju i zatrzymania kapi-

33 www.eregion.wzp.pl (dostęp: 20.12.2018).

Ryc. 5.67. Poziom średniej płacy brutto w Polsce i województwie zachodniopomorskim

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Tabela 5.44. Wskaźniki kondycji rynku pracy

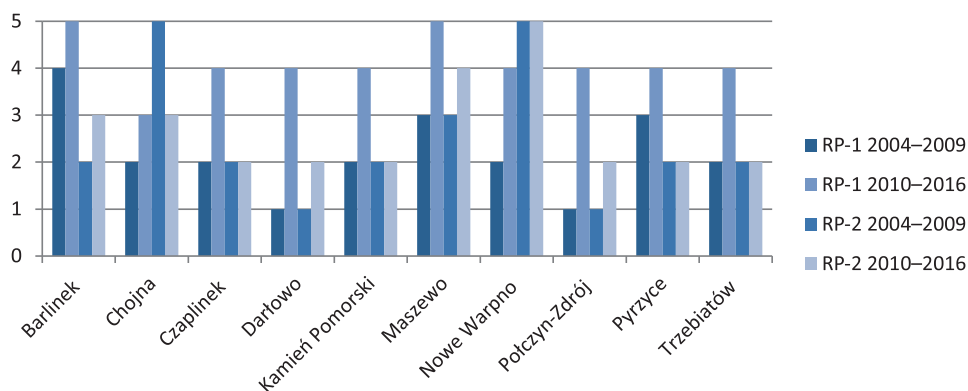
Nazwa wskaźnika	RP-1 – bezrobocie rejestrowane
Definicja	Pokazuje liczbę osób w wieku produkcyjnym pozostających bez pracy. Stopa bezrobocia obliczana jest jako udział liczby osób bezrobotnych danej kategorii w liczbie ludności aktywnej zawodowo danej kategorii (wyróżnionej ze względu na wiek)
Znaczenie	Niska stopa bezrobocia jest jednym z warunków dynamicznego rozwoju gospodarczego w dłuższej perspektywie. Bezrobocie wpływa na poziom życia mieszkańców, zwiększa ryzyko ubóstwa oraz jest jednym z powodów wykluczenia społecznego
Ocena	Dokonano analizy rocznej w okresie 2004–2016. Do zestawienia benchmarkingowego wykorzystano wskaźnik na początku i końcu badanego okresu. Pożądaný kierunek zmian: spadek
Nazwa wskaźnika	RP-2 – przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto, agregacja na poziomie powiatów
Definicja	Wskaźnik przeciętnego wynagrodzenia w danym powiecie w stosunku do przeciętnego wynagrodzenia w kraju. Wskaźnik przyjmuje wartość procentową
Znaczenie	Poziom dochodów gospodarstw domowych stanowi jeden z elementów obrazujących sytuację materialną społeczeństwa oraz warunki życia. Zmniejszenie dysproporcji w dochodach jest istotnym czynnikiem prowadzącym do zredukowania marginalizacji najbardziej potrzebujących grup społecznych, a tym samym przyczynia się do walki z ubóstwem i wykluczeniem społecznym
Ocena	Dokonano analizy rocznej w okresie 2004–2016. Do zestawienia benchmarkingowego wykorzystano wskaźnik na początku i końcu badanego okresu. Pożądaný kierunek zmian: wzrost

Źródło: Opracowanie własne.

tału ludzkiego o wysokich kwalifikacjach w mieście, co z kolei warunkuje rozwój (tabela 5.44). Do oceny wskaźników przyjęte zostały reprezentatywne wielkości średnie wybrane na podstawie danych statystycznych dla kraju oraz regionu.

Do oceny wskaźnika RP-1 przyjęto następujący podział obszaru zmienności: dla wartości 6% i poniżej – ocena bardzo dobra, od 5,99% do 7,5% – dobra, od 7,51% do 9% – dostateczna, od 9,01% do 10,5% – zła, powyżej 10,5% – bardzo zła.

Do oceny wskaźnika RP-2 przyjęto następujący podział obszaru zmienności: dla wartości 95% i powyżej – ocena bardzo dobra, od 88% do 94,99% – ocena dobra, od 81% do 87,99% – dostateczna, od 74% do 80,99% – zła, poniżej 74% – bardzo zła.

Ryc. 5.68. Ocena wskaźników RP-1 i RP-2

Źródło: Opracowanie własne.

Analiza sytuacji na rynku pracy wykazuje generalnie tendencje wzrostowe (ryc. 5.68). We wszystkich badanych jednostkach spadło bezrobocie rejestrowane – jest to skutek zwiększenia liczby miejsc pracy, ale także powrotów mieszkańców z migracji zagranicznej do pracy w kraju m.in. dzięki wzrastającym płacom. Poziom dochodów utrzymuje się na podobnym poziomie i wypada dość przeciętnie w skali kraju, wyjątek stanowią Nowe Warpno i Maszewo. Uwarunkowane jest to lokalizacją w powiecie polickim przedsiębiorstwa Grupa Azoty Zakłady Chemiczne Police SA oraz w powiecie goleniowskim Goleniowskiej Strefy Przemysłowej. Najlepsze wskaźniki bezrobocia rejestrowanego w latach 2010–2016 odnotowano w Maszewie i Barlinku, oscylowały one w granicach 5%. Wyniki przeprowadzonych badań wskazują na najtrudniejszą sytuację na rynkach pracy Darłowa i Połczyna-Zdroju. W Darłowie jest to stan wynikający z sezonowego charakteru miejscowości turystycznej. Natomiast Połczyn-Zdrój zdaje się powoli wzmacniać swoją pozycję i budować nowe możliwości rozwoju. W miastach: Chojna, Czaplinek, Pyrzyce i Trzebiatów sytuacja nieznacznie uległa poprawie, jednak nadal należy ocenić ją jako dostateczną, a nawet złą.

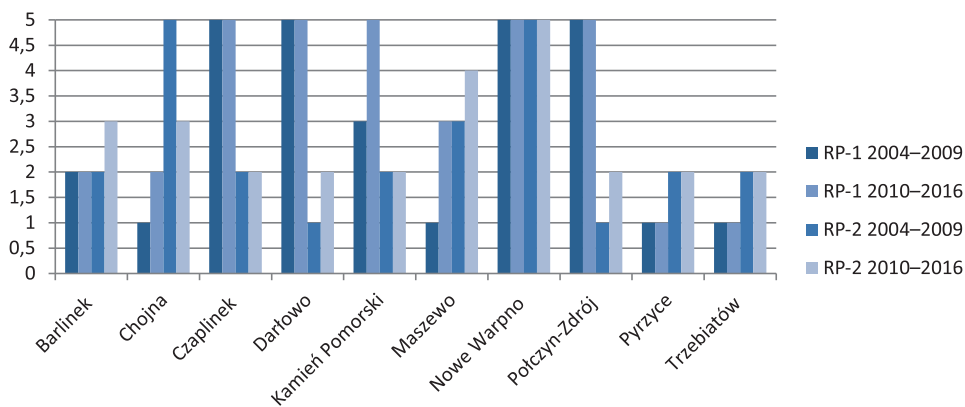
Ocena i wnioski

1. Analiza sytuacji na rynku pracy wykazuje generalnie tendencje wzrostowe. We wszystkich badanych jednostkach spadło bezrobocie rejestrowane – jest to skutek zwiększenia liczby miejsc pracy, a także powrotów mieszkańców z migracji zagranicznej do pracy w kraju, m.in. dzięki wzrastającym płacom.
2. Dochody utrzymują się na podobnym poziomie i wypadają dość przeciętnie w skali kraju. Wyjątek stanowi Nowe Warpno i Maszewo.
3. Najlepsze wskaźniki bezrobocia rejestrowanego w latach 2010–2016 odnotowano w Maszewie i Barlinku. Oscylowały one w granicach 5%. Wyniki przeprowadzonych badań wskazują na najtrudniejszą sytuację na rynkach pracy Darłowa i Połczyna-Zdroju (tabel 5.45, ryc. 5.69).

Tabela 5.45. Wskaźniki rozwoju rynku pracy

Nazwa wskaźnika	Źródło danych	Pożądany kierunek zmian
RP-1 – bezrobocie rejestrowane	BDL	spadek
RP-2 – przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto, agregacja na poziomie powiatów	BDL	wzrost

Źródło: Opracowanie własne.

Ryc. 5.69. Podsumowanie badań rynku pracy

Źródło: Opracowanie własne.

5.4.3. Turystyka

Województwo zachodniopomorskie jest jednym z najbardziej atrakcyjnych turystycznie regionów kraju. Wynika to z walorów środowiska naturalnego, tradycji rozwoju ruchu turystycznego oraz rozmaitych form turystyki i rekreacji, wysiłków na rzecz zwiększenia potencjału infrastruktury turystycznej, tworzenia produk-

tów turystycznych, a także aktywnych działań promocyjnych i informacyjnych. W efekcie region kumuluje znaczną część sektora turystyki w skali kraju. Badania zlecone przez województwo, przeprowadzone na wielkich bazach danych, tzw. big data, pozwalają oszacować, że w lipcu i sierpniu w naszym regionie odpoczywało ponad 4 mln turystów. To więcej w porównaniu z ubiegłym rokiem o prawie 10%. W 2017 roku było to 3,7 mln przyjezdnych.

Pomorze Zachodnie wciąż jest przodującym regionem, jeśli chodzi o liczbę udzielonych noclegów w obiektach hotelarskich. Wśród powiatów liderem w naszym województwie jest powiat kołobrzeski, który z liczbą ponad 2 mln udzielonych noclegów plasuje się na trzecim miejscu wśród powiatów i miast na prawach powiatu w Polsce, ustępując jedynie Warszawie i Krakowowi. W pierwszej dziesiątce jest jeszcze Świnoujście (8. miejsce i prawie 1 mln udzielonych noclegów), a w dwudziestce powiat kamieński (**Kamień Pomorski**), sławieński (**Darłowo**), koszaliński i gryficki. Tuż za nimi Szczecin³⁴.

W latach 2004–2016 w województwie zachodniopomorskim liczba obiektów zakwaterowania zbiorowego wzrosła z 914 do 1344, co daje średni wzrost roczny o około 35 obiektów. Przyczyn takiego stanu należy upatrywać nie tylko w rozwoju turystyki, ale również w zwiększonych emigracjach zarobkowych do Polski (np. z Ukrainy).

Infrastruktura turystyczna i jej ocena to istotny element w badaniu rozwoju turystyki (jako jednej z gałęzi gospodarki). W kontekście rozwoju turystyki w wybranych miastach dokonano oceny bazy turystycznej. Wykonano analizę trzech wskaźników, które są stymulatorami rozwoju: T-1 – liczba obiektów noclegowych na 1000 mieszkańców, T-2 – liczba miejsc noclegowych na 100 mieszkańców oraz T-3 – liczba udzielonych noclegów turystom zagranicznym na 100 mieszkańców (tabela 5.46). Do oceny wskaźników przyjęte zostały reprezentatywne wielkości średnie wybrane na podstawie danych statystycznych dla kraju oraz regionu.

Do oceny wskaźnika T-1 przyjęto następujący podział obszaru zmienności: dla wartości 1 i powyżej – ocena bardzo dobra, od 0,75 do 0,99 – dobra, od 0,5 do 0,74 – dostateczna, od 0,25 do 0,49 – zła, poniżej 0,25 – bardzo zła.

Do oceny wskaźnika T-2 przyjęto następujący podział obszaru zmienności: dla wartości 5,5 i powyżej – ocena bardzo dobra, od 4 do 5,49 – dobra, od 2,5 do 3,99 – dostateczna, od 1 do 2,49 – zła, poniżej 1 – bardzo zła.

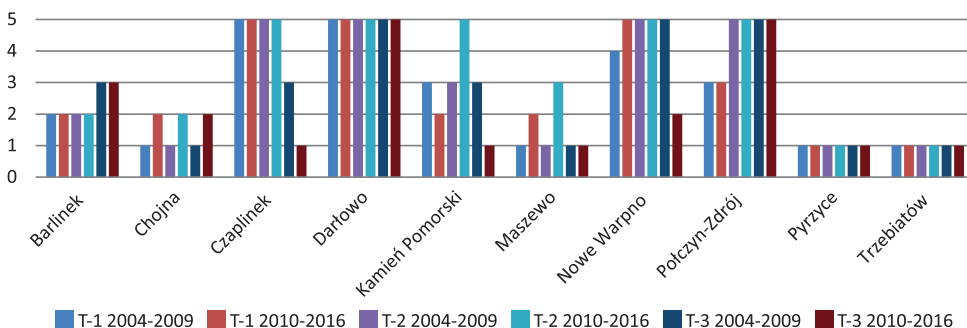
34 M. Kępka, M. Kępka, B. Kępka, *Audyt turystyczny województwa zachodniopomorskiego na zlecenie Urzędu Marszałkowskiego Województwa Zachodniopomorskiego*, http://eregion.wzp.pl/sites/default/files/audyt_turystyczny_województwa_zachodniopomorskiego2.pdf (dostęp: 20.12.2018).

Do oceny wskaźnika T-3 przyjęto następujący podział obszaru zmienności: dla wartości 70 i powyżej – ocena bardzo dobra, od 50 do 69,99 – dobra, od 30 do 49,99 – dostateczna, od 10 do 29,99 – zła, poniżej 10 – bardzo zła.

Tabela 5.46. Wskaźniki rozwoju turystyki

Nazwa wskaźnika	T-1 – liczba obiektów na 1000 mieszkańców
Definicja	Dostęp do obiektów zakwaterowania zbiorowego
Znaczenie	Baza noclegowa stanowi niezbędny element zagospodarowania turystycznego i ma kluczowe znaczenie dla rozwoju turystyki na danym obszarze (mieście)
Ocena	Dokonano analizy rocznej w okresie 2004–2016. Do zestawienia benchmarkingowego wykorzystano wskaźnik na początku i końcu badanego okresu. Pożądaný kierunek zmian: wzrost
Nazwa wskaźnika	T-2 – liczba miejsc noclegowych na 100 mieszkańców
Definicja	Poziom wykorzystania miejsc noclegowych w obiektach zamieszkania zbiorowego
Znaczenie	Baza noclegowa stanowi niezbędny element zagospodarowania turystycznego i ma kluczowe znaczenie dla rozwoju turystyki na danym obszarze (mieście)
Ocena	Dokonano analizy rocznej w okresie 2004–2016. Do zestawienia benchmarkingowego wykorzystano wskaźnik na początku i końcu badanego okresu. Pożądaný kierunek zmian: wzrost
Nazwa wskaźnika	T-3 – udzielone noclegi turystom zagranicznym na 100 mieszkańców
Definicja	Wykorzystanie miejsc noclegowych w obiektach zamieszkania zbiorowego
Znaczenie	Liczba osób korzystających z noclegów w turystycznych obiektach zbiorowego zakwaterowania. Popularność turystycznych obiektów zbiorowego zakwaterowania wyraża się stopniem wykorzystania miejsc noclegowych i pokoi w obiektach hotelowych
Ocena	Dokonano analizy rocznej w okresie 2004–2016. Do zestawienia benchmarkingowego wykorzystano wskaźnik na początku i końcu badanego okresu. Pożądaný kierunek zmian: wzrost

Źródło: Opracowanie własne.

Ryc. 5.70. Ocena wskaźników rozwoju turystyki

Źródło: Opracowanie własne.

Ryc. 5.71. Uzdrowisko Połczyn-Zdrój

Źródło: www.propertynews.pl.

Ryc. 5.72. Domki letniskowe w Czaplinku (z lewej), ośrodek wypoczynkowy w Barlinku (z prawej)

Źródło: e-turysta.pl, www.janowo.com.pl.

Badany okres charakteryzuje się dla regionu dużym wzrostem ilości i standardu infrastruktury turystycznej, przede wszystkim noclegowej i rekreacyjnej. Wyniki przeprowadzonych badań jednoznacznie wskazują, że chodzi tu jednak o infrastrukturę budowaną w bezpośrednim sąsiedztwie Morza Bałtyckiego. Spośród badanych miast wskaźnikami o najwyższej wartości scharakteryzować można Darłowo. O bardzo dobrej sytuacji świadczą badane wskaźniki dla Połczyna-Zdroju, Nowego Warpna i Czaplinka (ryc. 5.70). W przypadku Połczyna-Zdroju należy to wiązać z rewitalizacją obszarów uzdrowiskowych i stopnio-

wym przywracaniem miastu funkcji zdrojowej (łącznie 485 miejsc noclegowych w uzdrowisku, na które składa się siedem obiektów, są to obiekty, w których kuracjusze często przebywają przez dłuższy czas) (ryc. 5.71). W Nowym Warpnie mamy do czynienia z dużymi inwestycjami w infrastrukturę turystyczną, jednak spadek liczby udzielonych noclegów świadczy o problemach z utrzymaniem zainteresowania wybudowaną infrastrukturą. Z badań wynika natomiast, że funkcję turystyczną na rzecz małych miejscowości zlokalizowanych bliżej linii brzegowej Morza Bałtyckiego (np. Międzyzdroje, Dziwnów, Dziwnówek itp.) traci Kamień Pomorski. Przyrost miejsc noclegowych wynika z procesu rewitalizacji funkcji uzdrowiskowej miasta. Bardzo dobrą bazę noclegową zlokalizowaną przy jeziorze Czaplin ma miejscowość Czaplinek. Są to głównie ośrodki wypoczynkowe funkcjonujące w sezonie letnim (ryc. 5.72).

Rozwój infrastruktury noclegowej jest dużą szansą dla malowniczo położonego Barlinka. Wskaźniki wskazują, że miejsc noclegowych jest wciąż niewiele. Wyniki przeprowadzonych badań wykazały, że turystyka jest bardzo słabym punktem Pyrzyc i Trzebiatowa.

Ocena i wnioski

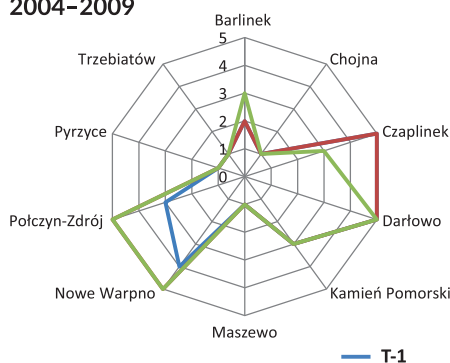
1. Badany okres charakteryzuje się dla regionu dużym wzrostem ilości i standardu infrastruktury turystycznej, przede wszystkim noclegowej i rekreacyjnej. Wyniki przeprowadzonych badań jednoznacznie wskazują, że chodzi tu jednak o infrastrukturę budowaną w bezpośrednim sąsiedztwie Morza Bałtyckiego.
2. Spośród badanych miast wskaźnikami o najwyższej wartości scharakteryzować można Darłowo. O bardzo dobrej sytuacji świadczą badane wskaźniki dla Połczyna-Zdroju, Nowego Warpna i Czaplinka. W przypadku Połczyna-Zdroju należy wiązać to z rewitalizacją obszarów uzdrowiskowych i stopniowym przywracaniem miastu funkcji zdrojowej (łącznie 485 miejsc noclegowych w uzdrowisku, na które składa się siedem obiektów, są to obiekty, w których kuracjusze często przebywają przez dłuższy czas) (tabela 5.47, ryc. 5.73).

Tabela 5.47. Wskaźniki rozwoju turystyki

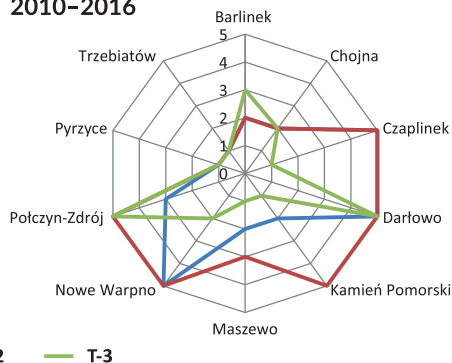
Nazwa wskaźnika	Źródło danych	Pożądany kierunek zmian
T-1 – liczba obiektów na 1000 mieszkańców	MIIR	wzrost
T-2 – liczba miejsc noclegowych na 100 mieszkańców	MIIR	wzrost
T-3 – noclegi udzielone turysta zagranicznym na 100 mieszkańców	BIP	wzrost

Źródło: Opracowanie własne.

2004–2009

2010–2016

Ryc. 5.73. Podsumowanie badań rozwoju turystyki

Źródło: Opracowanie własne.

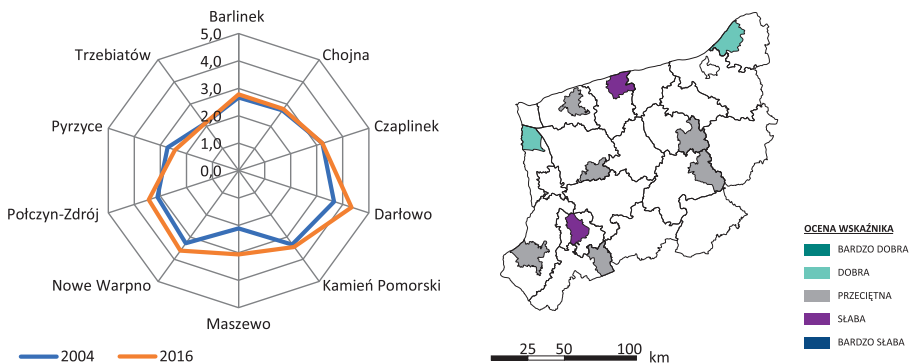
5.4.4. Podsumowanie analizy ładu gospodarczego

1. Do prawidłowej diagnozy gospodarczej miasta niezbędna jest zmiana systemu agregowania kluczowych danych na temat przedsiębiorczości i rynku pracy.
2. Największym ograniczeniem badawczym była dostępność danych.
3. Podstawą rozwoju gospodarczego jest kreowanie przestrzeni przyjaznej przedsiębiorcom przez poprawę infrastruktury.
4. Rozwój gospodarczy małych miast w dużej mierze uzależniony jest od rangi sąsiednich ośrodków wyższego rzędu i ich rozwoju.

Tabela 5.48. Zbiorcze zestawienie wskaźników syntetycznych – stan ładu gospodarczego

Miasto	Wskaźnik								Δ
	P		RP		T		ŁAD		
	2004	2016	2004	2016	2004	2016	2004	2016	
Barlinek	2,67	2,00	3,00	4,00	2,33	2,33	2,67	2,78	0,11
Chojna	3,67	3,33	3,50	3,00	1,00	2,00	2,72	2,78	0,06
Czaplinek	3,33	3,00	2,00	3,00	4,33	3,67	3,22	3,22	0,00
Darłowo	5,00	5,00	1,00	3,00	5,00	5,00	3,67	4,33	0,67
Kamień Pomorski	5,00	4,67	2,00	3,00	3,00	2,67	3,33	3,44	0,11
Maszewo	2,33	2,67	3,00	4,50	1,00	2,00	2,11	3,06	0,94
Nowe Warpno	1,67	2,33	3,50	4,50	4,67	4,00	3,28	3,61	0,33
Połczyn-Zdrój	4,00	3,00	1,00	3,00	4,33	4,33	3,11	3,44	0,33
Pyrzyce	4,67	3,33	2,50	3,00	1,00	1,00	2,72	2,44	−0,28
Trzebiatów	3,33	2,33	2,00	3,00	1,00	1,00	2,11	2,11	0,00

P – przedsiębiorczość, RP – rynek pracy, T – turystyka, ŁAD – ład gospodarczy

Ryc. 5.74. Podsumowanie wyników badań ładu gospodarczego

Źródło: Opracowanie własne.

5. Spośród wszystkich miast Polski niemal połowa ma obecnie strefę inwestycyjną (394 ośrodki). Miasta wypadają w tej klasyfikacji bardzo źle, jest to przestrzeń dla rozwoju gospodarek badanych miast (tabela 5.48, ryc. 5.74).

5.5. Ład zintegrowany

1. Przeprowadzone badania wykazały wzrost wskaźnika ładu zintegrowanego we wszystkich badanych miastach oprócz Pyrzyce.
2. Najwyższy poziom implementacji idei zrównoważonego rozwoju widzimy w Maszewie, które na początku okresu badawczego miało najgorszą ocenę.

Tabela 5.49. Zestawienie wskaźników zbiorczych

Miasto	Ład gospodarczy		Ład społeczny		Ład przestrzenny		Ład zintegrowany		Δ
	2004	2016	2004	2016	2004	2016	2004	2016	
Barlinek	2,67	2,78	2,82	3,42	3,64	4,04	3,04	3,41	0,37
Chojna	2,72	2,78	3,12	3,80	3,15	3,41	2,99	3,33	0,34
Czaplinek	3,22	3,22	2,62	3,23	3,14	3,37	2,99	3,28	0,28
Darłowo	3,67	4,33	3,18	3,37	3,55	3,67	3,47	3,79	0,32
Kamień Pomorski	3,33	3,44	3,07	3,02	3,28	3,61	3,23	3,36	0,13
Maszewo	2,11	3,06	3,22	3,57	2,86	3,21	2,73	3,28	0,55
Nowe Warpno	3,28	3,61	2,87	2,95	2,37	2,34	2,84	2,97	0,13
Połczyn-Zdrój	3,11	3,44	3,52	3,50	3,56	3,71	3,39	3,55	0,16
Pyrzyce	2,72	2,44	3,25	3,40	3,66	3,75	3,21	3,20	-0,01
Trzebiatów	2,11	2,11	2,88	3,10	3,34	3,57	2,78	2,93	0,15

Źródło: Opracowanie własne.

3. Poziom ładu zintegrowanego można ocenić jako dostateczny, miastami aspirującymi do oceny dobrej są Darłowo i Połczyn-Zdrój.
4. Opracowanie syntetycznych wskaźników wykazało, że każda z badanych jednostek ma główny kierunek rozwoju. Może to być podstawą do nakierowania działań na strefy, które w badaniu wypadły najgorzej (tabela 5.49).

6. PODSUMOWANIE I WNIOSKI

Znajdujemy się na historycznym rozdrożu, gdzie obrane przez nas kierunki przesądzą, czy uda nam się osiągnąć sukces czy zaprzepaścimy nasze obietnice.

The Road to Dignity by 2030, ONZ

6.1. Podsumowanie badań i weryfikacja tezy

Rozwój współczesnych miast jest procesem wielowymiarowym, w który zaangażowane są liczne podmioty zlokalizowane zarówno w samym mieście, jak i w jego otoczeniu. Miasto jest przestrzenią działania wielu „aktorów”. Celem podjętych badań była ocena zmian funkcjonalno-przestrzennych zachodzących w wybranych miastach Pomorza Zachodniego w zakresie zgodności ich realizacji z ideą rozwoju zrównoważonego oraz oceny ładu zintegrowanego tych miast. Przedstawione w niniejszej rozprawie badania rozwoju małych miast umożliwiły ich szeroką, wieloaspektową obserwację. Zastosowanie autorskiego modelu monitorowania rozwoju miast (MMRM), dostosowanego do możliwości pozyskania danych na poziomie gminy, pozwoliło na dokonanie oceny stanu ładu zintegrowanego w badanych jednostkach osadniczych. Bogaty materiał badawczy i dokumentacyjny zebrany dla 10 wyselekcjonowanych do badań małych miast województwa zachodniopomorskiego pozwolił na sformułowanie wielu wniosków natury zarówno ogólnej, jak i szczegółowej, które można dodatkowo scharakteryzować jako poznawcze i praktyczne. Zebrany materiał badawczy umożliwił spełnienie pośredniego celu pracy: stworzenia narzędzi badawczych pozwalających na bieżącą ocenę jakości efektów rozwoju, w szczególności wobec alokacji środków zewnętrznych.

Do przeprowadzenia badań naukowych określonych tematyką niniejszej rozprawy wykorzystano trzy metody badawcze. Pierwsza metoda polegała na analizie danych zastanych oraz analizie i interpretacji dokumentów polityki przestrzennej na poziomie europejskim, krajowym i lokalnym. Druga metoda (I etap MMRM) polegała na analizie dokumentacji dotyczącej całego regionu, co pozwoliło na ocenę czynników zewnętrznych mających wpływ na rozwój zrównoważony miast. Trzecią metodę symulacyjną (II etap MMRM) stanowiło badanie z wykorzystaniem 36 wskaźników rozwoju zrównoważonego miast, wykonane na podstawie danych zebranych z analizy urbanistycznej, analizy danych statystycznych, dokumentacji fotograficznej oraz bezpośredniej obserwacji przestrzeni badanych miast podczas wizji lokalnych. Uzupełnieniem badań były rozmowy z przedstawicielami poszczególnych samorządów, ogólnodostępne publikacje oraz informacje pozyskane z literatury przedmiotu.

Rozwój zrównoważony uznawany jest obecnie za panujący paradygmat rozwoju cywilizacyjnego. Jego istotą jest racjonalne wykorzystanie zasobów i maksymalizacja korzyści społecznych, ekonomicznych i środowiskowych z działalności ludzkiej. Większość działalności ekonomicznej odbywa się w miastach i uwarunkowana jest przez sposób ich organizacji, stąd w szerokim ujęciu rozwój zrównoważony dotyczy miast¹. Problematyka rozwoju zrównoważonego miast jest wieloaspektowa i interdyscyplinarna. Dlatego dla szczegółowego wyjaśnienia wszystkich aspektów mających wpływ na kształtowanie ładu zintegrowanego, który jest efektem wdrażania idei rozwoju zrównoważonego miast, niezbędne jest kompleksowe podejście i analiza czynników kształtujących miasta, takich jak: ład społeczny, ład gospodarczy oraz ład środowiskowy. Realizacja obranego celu wymagała przekrojowej analizy teoretycznej dwóch procesów: implementacji idei rozwoju zrównoważonego miast i planowania zintegrowanego. Dokonano systematyki wiedzy zebranej na podstawie kwerendy badań naukowych, strategicznych dokumentów o randze globalnej, europejskiej, krajowej i lokalnej, polityki przestrzennej oraz doświadczeń własnych autorki nabytych podczas pracy w samorządzie. Konkluzją przeprowadzonych badań i analiz było opracowanie MMRM w postaci modelowego schematu badania ładu zintegrowanego.

Badania tendencji rozwojowych, testujące autorski model MMRM, przeprowadzone zostały dla wybranych 10 małych miast województwa zachodniopomorskiego. W celu właściwej interpretacji wyników badanie przeprowadzono w dwóch etapach. Pierwszy etap dotyczył czynników o zasięgu makro – składały się na niego analizy uwarunkowań regionalnych województwa zachodniopomorskiego, drugi etap dotyczył wewnętrznych procesów mikro – polegał na wskaźnikowej, ilościowej i jakościowej analizie funkcjonalno-przestrzennej wybranych miast Pomorza Zachodniego w latach 2004–2016. Oba etapy różnił charakter badania i zasięg terytorialny. Dogłębne rozpoznanie problemu badawczego wymagało interdyscyplinarnego podejścia badawczego. Rozwój miast rozpatrywany był na trzech podstawowych płaszczyznach rozwoju: gospodarczej, społecznej i środowiskowej. Skorzystano z badań wielu dyscyplin naukowych, m.in.: architektury, urbanistyki, gospodarki przestrzennej, ekonomii, socjologii i ekologii. Wyniki badań opracowano przy wykorzystaniu wskaźnikowej statystycznej analizy matematycznej, co pozwoliło na relacyjną ocenę stanu poszczególnych ładów składowych ładu zintegrowanego, którego poprawa wskazuje na rozwój

1 M. Stangel, *Kształtowanie współczesnych obszarów miejskich w kontekście zrównoważonego rozwoju*, Gliwice: Wydawnictwo Politechniki Śląskiej, 2013, s. 238.

zrównoważony. W ramach każdego z trzech obszarów wyodrębniono dziedziny. Łącznie w ramach badania łądów: środowiskowego, społecznego i gospodarczego wyodrębniono 13 dziedzin i zdefiniowano 36 wskaźników szczegółowych. Źródłem danych dla zdecydowanej większości wskaźników były dane statystyczne Banku Danych Lokalnych Głównego Urzędu Statystycznego, ponadto analiza urbanistyczna, biuletyny informacji publicznej i systemy informacji przestrzennej poszczególnych miast oraz strony internetowe gmin i analiza rozkładów jazdy komunikacji publicznej. Wykorzystano dane z lat 2004–2016.

Dla każdego wskaźnika określono funkcję preferencji – rosnącą dla stymulatorów rozwoju i malejącą dla barier rozwojowych. Przyjęto podział obszaru zmienności wskaźnika, wykorzystując wartości na poziomie krajowym, regionalnym oraz maksymalną i minimalną wartość w badanych miastach. Przedziałom tym przyporządkowano oceny od 1 do 5. Następnie przy wykorzystaniu formuły matematycznej średniej arytmetycznej dokonano agregacji wskaźników szczegółowych do syntetycznej wartości wskaźnika dla każdej dziedziny. Wynik dla dziedzin uśredniono, otrzymując wskaźnik poszczególnych łądów: środowiskowego, społecznego i gospodarczego.

Syntetyczny wskaźnik ładu zintegrowanego (rozwoju zrównoważonego) dla miasta otrzymano, obliczając średnią arytmetyczną wskaźników poszczególnych łądów składowych. Badanie wskaźnikowe wsparte było analizą czynników makrootoczenia. Wykorzystane metody wzajemnie się uzupełniały. Informacje pozyskiwane za pomocą analizy wskaźnikowej porównywane były z analizą urbanistyczną oraz analizą makrootoczenia. Czynniki zewnętrzne, choć dotyczą generalnej oceny barier i stymulatorów rozwoju regionu, mają ogromne znaczenie dla oceny możliwości rozwojowych w konkretnym mieście, stanowiąc ogólne tło dla oceny działań prorozwojowych. Przykładem takich procesów jest poprawa sytuacji na rynku pracy w miejscowości Maszewo, która nie ma związku z działaniami wewnątrz miasta, ale z rozwojem oddalonego o 23 km Goleniowskiego Parku Przemysłowego, w którym duża część mieszkańców znajduje zatrudnienie z lepszymi warunkami placowymi.

Przeprowadzone badania charakteryzują się kompleksowością, różnym poziomem szczegółowości oraz różnorodnością źródeł pozyskiwania informacji o mieście. Dzięki holistycznemu podejściu do rozwoju miast można było uzyskać wyniki, na podstawie których możliwe było sformułowanie wniosków o charakterze ogólnym dla regionu (w zakresie monitorowania rozwoju małych miast oraz wykorzystania systemów informacji przestrzennej), a także wniosków o charakterze szczegółowym – dla każdego z badanych miast.

Wyniki badań dotyczących tendencji rozwojowych wybranych małych miast, zestawione z dogłębną analizą projektów współfinansowanych ze środków Unii Europejskiej, potwierdzają postawioną na wstępie tezę, że finansowanie ze środków zewnętrznych projektów na terenie małych miast sprzyja realizacji idei rozwoju zrównoważonego pod warunkiem ukierunkowania nakładów na działania stymulujące rozwój. Tendencje przemian funkcjonalno-przestrzennych wybranych miast Pomorza Zachodniego wskazują zarówno na pewne działania zgodne z ideą rozwoju zrównoważonego miast, jak i na takie, które są sprzeczne z jej założeniami. Podział i grupowanie w ramach poszczególnych ładów składowych projektów realizowanych przez poszczególnych beneficjentów wskazują zarówno na trafne alokacje środków zewnętrznych, sprzyjające rozwojowi danej dziedziny i poprawie odpowiedniego ładu, jak i na wiele działań, które nie przyniosły oczekiwanych rezultatów mających wpływ na ogólny rozwój. Poznanie przyczyn rozbieżności pozwala stwierdzić, że błędy nieodpowiedniego doboru projektów popełniane były już na etapie planowania i aplikowania o zewnętrzne środki. Brak odpowiedniej diagnozy – monitorowania stanu obecnego miasta i wskazania faktycznych potrzeb, których zaspokojenie sprzyjałoby poprawie jakości życia w mieście oraz służyłoby przyszłym pokoleniom, był główną przyczyną wyboru nieodpowiednich działań do priorytetowego finansowania. Aplikacje tworzone były pod projekty osi priorytetowych regionalnego programu operacyjnego, w których była możliwość pozyskania funduszy, a nie zgodnie z rozpoznaniem najważniejszych potrzeb i problemów występujących w danym mieście. Przeprowadzona analiza wskazuje, że główną przyczyną nieuzyskania satysfakcjonujących rezultatów projektu jest brak odpowiedniego monitoringu oraz odpowiedniego systemu ewaluacji realizowanych projektów, który dawałby możliwość modyfikacji założeń zgodnie ze zmieniającymi się potrzebami. Wnioski płynące z przeglądu działań i realizacji projektu potwierdzają drugą tezę badawczą: bieżący monitoring czynników stymulujących i hamujących rozwój zrównoważony oraz dostosowanie systemu planowania do zmieniających się uwarunkowań zwiększa efektywność wykorzystania środków na cele inwestycyjne i społeczne.

6.2. Wnioski z oceny uwarunkowań zewnętrznych

Analiza uwarunkowań zewnętrznych dotyczyła: położenia, warunków naturalnych, demografii, badania migracji, rynku pracy, gospodarki, turystyki oraz alokacji środków zewnętrznych z UE na rzecz rozwoju regionu.

Lokalizacja ośrodków wyższego rzędu w regionie określa trzy obszary rozwojowe: dwa o wysokiej zdolności rozwojowej – Szczeciński Obszar Metropolitalny (SOM) i Koszalińsko-KołobrzESCO-Białogardzki Obszar Funkcjonalny (KKBOF) oraz jeden o niższej zdolności rozwojowej – Specjalną Strefę Włączenia. Specyfika województwa zachodniopomorskiego polega na jego położeniu przy granicy dwóch państw, pomiędzy morzem a lądem, wzdłuż biegu granicznej Odry. Tradycyjnie najintensywniejsze są zewnętrzne relacje regionu z granicznymi landami niemieckimi: Meklemburgią-Pomorzem Przednim i Brandenburgią. Powiązania komunikacyjne z Niemcami, w tym stan dróg i linii kolejowej, ulegają systematycznej poprawie. W niedostatecznym stopniu odpowiada temu infrastruktura logistyczna związana z obsługą transportu w układzie transgranicznym, która na terenie województwa zachodniopomorskiego nie rozwinęła się dotychczas tak, jak miało to miejsce na obszarach o podobnej specyfice, np. na pograniczu niemiecko-holenderskim i terenach przygranicznych we wschodniej Polsce. Rozwój portów w Schwedt i Policach sprawił, że dominacja zespołu portowego Szczecin-Świnoujście nie jest już tak wyraźna jak kiedyś. W przyszłości przewidywane są intensywniejsze powiązania w sektorze energetycznym w związku z rozbudową na pograniczu instalacji i sieci przesyłowych. Położenie regionu ma znaczenie dla relacji w zakresie ochrony środowiska naturalnego z powodu możliwości wpływu w ramach ustawodawstwa unijnego na powstawanie i oddziaływanie na środowisko zakładów przemysłowych zlokalizowanych po obu stronach granicy.

Pomorze Zachodnie jest obszarem o bardzo bogatym zasobie przyrodniczym. Na obszarze województwa utworzono Woliński Park Narodowy, Drawieński Park Narodowy (wspólnie z województwem lubuskim), 7 parków krajobrazowych, 83 rezerваты przyrody i 20 obszarów chronionego krajobrazu. Łącznie 21,3% całkowitej powierzchni województwa zostało objętych tymi formami ochrony.

Struktura wiekowa ludności regionu Pomorza Zachodniego jest zróżnicowana. We wszystkich analizowanych miastach widoczna jest tendencja „dojrzewania” struktury wiekowej. Zauważalny jest duży udział osób starszych oraz wysoki poziom wskaźnika „podwójnego starzenia się” w miastach, które pełniły lub pełnią funkcje uzdrowiskową, jak: Połczyn-Zdrój, Kamień Pomorski, Darłowo. Charakter tych miast i dostępność usług geriatrycznych mogą mieć wpływ na zwiększoną w stosunku do innych miejscowości liczbę mieszkańców w starszym wieku.

Sytuacja społeczno-gospodarcza województwa zachodniopomorskiego ma charakter wielowymiarowy i dynamiczny. W rozwoju regionu istnieją zagadnienia o charakterze horyzontalnym, są to: wymiar transgraniczny, współpraca

zagraniczna, wymiar metropolitalny. Szczególne znaczenie dla rozwoju gospodarczego mają gospodarcze strefy specjalne, w których zatrudnienie znajduje pełen przekrój pracowników – od pracowników fizycznych po wysokiej klasy specjalistów w danej dziedzinie. Zwiększająca się mobilność pracowników oraz stale poprawiana infrastruktura drogowa województwa (budowa trasy S3 oraz S6) stwarzają dużą szansę na rozwój małych miejscowości. Mogą one stanowić komfortowe miejsce zamieszkania, z którego w krótkim czasie można będzie dotrzeć do miejsca pracy w ośrodkach wyższego rzędu oraz tworzonych strefach specjalnych.

Warunki naturalne Pomorza Zachodniego zapewniają szczególne możliwości rozwoju funkcji turystycznej. Turystyka ma bardzo duże znaczenie dla gospodarki województwa zachodniopomorskiego. Wynika to z atrakcyjności turystycznej województwa, na którą składa się bogactwo zasobów naturalnych połączone z największą w kraju zróżnicowaną bazą noclegową oraz dobrą dostępnością dla turystów z kraju, a przede wszystkim z zagranicy. Na poprawę atrakcyjności turystycznej regionu zdecydowany wpływ wywarło podjęcie działań w zakresie rozwoju infrastruktury turystycznej oraz budowy regionalnego systemu informacji turystycznej i rozwoju produktów turystycznych, co miało swoje odzwierciedlenie w zapisach RPO WZ na lata 2007–2013.

Na podstawie przeprowadzonej analizy można stwierdzić, że województwo zachodniopomorskie jest regionem o dużych możliwościach rozwojowych ze względu na charakter transgraniczny i nadmorski. Położenie i klimat województwa zapewniają dobre warunki do rozwoju turystyki opartej na niewykorzystanych zasobach przestrzeni, także małych miast. Duża aktywność gospodarcza mieszkańców i mniejszych ośrodków sprzyja tworzeniu nowych stref aktywnego inwestowania dla lokalizacji nowych przedsiębiorstw, co umożliwia tworzenie nowych miejsc pracy oraz powoduje stały spadek bezrobocia w regionie.

6.3. Wnioski ogólne z analizy wskaźnikowej

6.3.1. Ład środowiskowy

Dbłość o środowisko naturalne jest kluczem do rozwoju zrównoważonego miast. Zielone przestrzenie publiczne, czyste powietrze, powszechny dostęp do infrastruktury technicznej i niskoemisyjnego transportu publicznego oraz łatwy dostęp do podstawowych usług decydują o jakości środowiska zamieszkania.

W badanym okresie największą część pozyskiwanych przez małe miasta środków zewnętrznych stanowiły fundusze inwestycyjne na tzw. projekty twarde, których realizacji nie towarzyszyły komplementarne działania miękkie, wspierające trwałość projektów (tabela 6.1).

Tabela 6.1. Zestawienie zbiorcze wyników badań dotyczących ładu społecznego

Miasto	Wartość projektów [zł]	Δ wskaźnika ładu	Wskaźnik ładu 2016
Barlinek	37 151 054,30	0,40	4,04
Chojna	4 609 693,47	0,27	3,41
Czaplinek	8 948 496,04	0,24	3,37
Darłowo	68 109 105,96	0,11	3,67
Kamień Pomorski	14 377 795,38	0,33	3,61
Maszewo	11 975 640,12	0,36	3,21
Nowe Warpno	7 668 665,82	−0,03	2,34
Połczyn-Zdrój	28 772 558,34	0,16	3,71
Pyrzyce	6 140 866,65	0,09	3,75
Trzebiatów	47 315 475,94	0,23	3,57

Źródło: Opracowanie własne.

Wyniki przeprowadzonych badań wskaźnikowych dotyczących rozwoju środowiskowego mają ogólną tendencję wzrostową. Poziom ładu środowiskowego można ocenić jako dobry. Badane miasta cechuje bardzo dobra gęstość sieci infrastruktury. W badanym okresie nastąpił wzrost poziomu planowania strategicznego oraz utrzymany został średni poziom stanu środowiska naturalnego i wysoka dostępność usług podstawowych, co w dużej mierze sprawia, że małe miasta stają się konkurencyjnymi przestrzeniami komfortowego zamieszkania. Widoczne w wynikach badań spadki w poszczególnych dziedzinach mają charakter punktowy, wywołany działaniami, które w żaden sposób nie sprzyjają wdrażaniu idei rozwoju zrównoważonego. Do przykładów takich niekorzystnych decyzji należy zaliczyć pozbawienie Barlinka bezpośredniego dostępu komunikacją publiczną do miasta wojewódzkiego, co ma wpływ na spadek wskaźnika ładu urbanistycznego, czy budowę w Kamieniu Pomorskim nowych mieszkań bez dostępu do gazu sieciowego, powodującą spadek wskaźnika infrastruktury technicznej.

Przeprowadzona analiza realizowanych projektów inwestycyjnych mających wpływ na poprawę przestrzeni miast potwierdza postawioną tezę badawczą. Wyniki badania pozwalają stwierdzić, że rozwój w sferze środowiskowowo-przestrzennej miast nie jest zależny jedynie od skuteczności w pozyskiwaniu funduszy

Tabela 6.2. Zestawienie projektów ukierunkowanych na działania stymulujące poprawę ładu środowiskowego

Miasto	Działania stymulujące rozwój (nr projektu)
Barlinek	– stworzenie bazy lokalowej na potrzeby działalności klubów sportowych oraz wydarzeń sportowo-rekreacyjnych dla mieszkańców (4, 12) – działania mające na celu rozwój zrównoważonej mobilności (2, 9) – poprawa stanu środowiska miejskiego dzięki uzupełnieniu infrastruktury technicznej oraz termomodernizacji budynków (11, 13, 16, 37) – ochrona różnorodności biologicznej jako czynnik ochrony środowiska naturalnego (5, 29) – rozwój zasobów przyrodniczych jako czynnik wspierający rozwój turystyki oraz poprawę stanu środowiska naturalnego (6, 38) – budowa infrastruktury społecznej sprzyjającej rozwojowi rynku pracy i integracji społecznej (8) – zachowanie dziedzictwa kulturowego jako podnoszenie atrakcyjności miasta (11, 23) – rewitalizacja zielonych obszarów zdegradowanych (19, 39)
Chojna	– poprawa stanu środowiska miejskiego dzięki uzupełnieniu infrastruktury technicznej (3, 17) – zachowanie dziedzictwa kulturowego jako podnoszenie atrakcyjności miasta (4, 11, 12) – działania mające na celu rozwój zrównoważonej mobilności (11, 13)
Czaplinek	– poprawa stanu środowiska miejskiego dzięki uzupełnieniu infrastruktury technicznej (2, 11) – stworzenie bazy lokalowej na potrzeby działalności klubów sportowych oraz wydarzeń sportowo-rekreacyjnych dla mieszkańców (4) – zachowanie dziedzictwa kulturowego jako podnoszenie atrakcyjności miasta (8)
Darłowo	– poprawa jakości środowiska miejskiego dzięki tworzeniu nowych oraz odnowie zdegradowanych terenów zieleni (3, 5) – zachowanie dziedzictwa kulturowego jako podnoszenie atrakcyjności turystycznej miasta (8, 9, 13) – budowa infrastruktury turystycznej (7, 11, 17)
Kamień Pom.	– ochrona różnorodności biologicznej jako czynnik ochrony środowiska naturalnego (2) – zachowanie dziedzictwa kulturowego jako podnoszenie atrakcyjności miasta (3) – budowa infrastruktury społecznej sprzyjającej rozwojowi rynku pracy oraz integracji społecznej (14, 19)
Maszewo	– poprawa stanu środowiska miejskiego dzięki uzupełnieniu infrastruktury technicznej (1) – zachowanie dziedzictwa kulturowego jako podnoszenie atrakcyjności miasta (2)
Nowe Warpno	– budowa infrastruktury turystycznej (2, 5, 6) – zachowanie dziedzictwa kulturowego jako podnoszenie atrakcyjności miasta (3) – poprawa stanu środowiska miejskiego dzięki uzupełnieniu infrastruktury technicznej (10)
Połczyn-Zdrój	– budowa infrastruktury turystycznej (1) – rewitalizacja obszarów zdegradowanych, przywrócenie utraconej funkcji uzdrowiskowej (2, 5, 15, 19) – rewitalizacja terenów zdegradowanych (4, 19) – zachowanie dziedzictwa kulturowego jako podnoszenie atrakcyjności miasta (14)
Pyrzyce	– zachowanie dziedzictwa kulturowego jako podnoszenie atrakcyjności miasta (1, 3, 4) – działania mające na celu rozwój zrównoważonej mobilności dzięki budowie infrastruktury rowerowej (2, 6)
Trzebiatów	– poprawa stanu środowiska miejskiego dzięki uzupełnieniu infrastruktury technicznej (1, 2, 7, 16) – rozwój infrastruktury kultury (4)

Źródło: Opracowanie własne.

zewnątrznych. Przykładem nieodpowiedniego ukierunkowania funduszy na rozwój służący poprawie jakości przestrzeni życia mieszkańców może być miasto Darłowo, które realizuje projekty o wartości wielokrotnie przewyższającej działania innych miast, a mimo to działania te nie znalazły odzwierciedlenia we wzroście stanu ładu środowiskowo-przestrzennego. W tabeli 6.2 zdefiniowano projekty ukierunkowane na poszczególne działania stymulujące rozwój społeczny, których beneficjentem były niektóre z badanych miast.

W ramach oceny ładu środowiskowego miasta zostały poddane ocenie w czterech dziedzinach: planowania przestrzennego, ładu urbanistycznego, stanu środowiska naturalnego oraz infrastruktury technicznej.

Planowanie przestrzenne

Wskaźniki określające ład planistyczny odnoszą się do stopnia wykorzystania istniejących narzędzi planistycznych, których odpowiednie zastosowanie może przyczynić się do kontrolowania stanu ładu przestrzennego. Poziom zaplanowania miast w badanym okresie 2004–2016 wzrósł. Poprawiła się powierzchnia pokrycia MPZP w wybranych miastach, dzięki czemu wydawana jest mniejsza liczba decyzji o warunkach zabudowy, które z uwagi na elastyczność przepisów planowania przestrzennego częściej niosą negatywne skutki dla ładu przestrzennego, niż warunkują jego racjonalne kształtowanie. Powszechny dostęp do informacji planistycznych oraz zamierzeń rozwojowych miast jest podstawą rozwoju opartego na informacji. Wykorzystanie SIP ma szczególne znaczenie dla monitorowania rozwoju. Przeprowadzone badanie wykazały, że nadal nie są wykorzystywane wszystkie możliwości tego narzędzia. Poziom wykorzystania SIP w badanych miastach jest zróżnicowany i nie uległ zmianie w badanym czasie. Większość badanych jednostek wykorzystuje narzędzie jedynie w stopniu obligatoryjnym, zgodnie z dyrektywą INSPIRE. Badany okres przyniósł wzrost znaczenia dokumentów strategicznych. Od 2009 roku w Polsce tworzony jest hierarchiczny system zarządzania rozwojem, który ma być spójnym systemem na każdym szczeblu planowania, co w efekcie ma zagwarantować zrównoważony rozwój kraju. Przeprowadzona analiza obowiązujących dokumentów prawno-planistycznych ze względu na ich aktualność i spójność z wdrażaniem idei rozwoju zrównoważonego miast wykazała, że stan planowania strategicznego uległ znacznej poprawie. Szczególnie w odniesieniu do terenów zdegradowanych, dla których opracowano aktualizacje programów rewitalizacji oraz stworzono wieloletnie strategie rozwoju miast. Ogromny wpływ na ogólną poprawę stanu dokumentów strategicznych miast miało wsparcie ze środków zewnętrznych w ramach konkursu

dotacji na działania wspierające gminy województwa zachodniopomorskiego w zakresie opracowania lub aktualizacji programów rewitalizacji, z którego skorzystało 95% miast Pomorza Zachodniego.

Ład urbanistyczny

Wskaźniki określające poziom ładu urbanistycznego zostały sporządzone z wykorzystaniem przeprowadzonej inwentaryzacji urbanistycznej miast oraz analizy dostępności ośrodka wyższego rzędu (Szczecina). Poziom dostępności podstawowych usług w badanych miastach nie zmienił się w badanym okresie. Dobry poziom usług podstawowych wynika ze zwartości struktur urbanistycznych badanych miast. Nadal oceniany jest bardzo wysoko, gdyż przestrzeń małych miast jest kompaktowa i łatwo dostępna. Wszystkie badane miasta pochodzą z okresu średniowiecza. Niektóre w dużym stopniu zostały zniszczone podczas wojny, inne niemal w całości zachowały swoją strukturę. Przeprowadzona analiza urbanistyczna wykazała, że we wszystkich badanych miastach zachował się średniowieczny układ ulic, będący obecnie elementem ochrony konserwatorskiej. Nawet jeżeli mieliśmy do czynienia z likwidacją jakiejś usługi, nie wpłynęło to na dostęp czasowy do tego rodzaju usługi w mieście. W inny sposób kształtują się wyniki analizy dostępności komunikacją publiczną oraz z wykorzystaniem indywidualnego transportu samochodowego. We wszystkich miastach problemem staje się rosnąca liczba pojazdów, przekraczająca przepustowość układu drogowego. Odpowiedzią na to są działania podejmowane w zakresie zrównoważonego transportu publicznego, budowa centrów przesiadkowych oraz popularyzacja komunikacji rowerowej. Rezultaty tych działań nie znajdują jednak odzwierciedlenia w wynikach przeprowadzonych badań. W latach 2004–2016 dwa spośród badanych miast zostały pozbawione dostępności komunikacją publiczną do ośrodka wojewódzkiego. Są to procesy uwarunkowane ekonomicznie, jednak stojące w sprzeczności z ideą rozwoju zrównoważonego. Przeprowadzone badania podkreślają niekorzystne położenie stolicy województwa zachodniopomorskiego (poza geometrycznym centrum regionu). Stanowi to uciążliwość widoczną szczególnie w jednostkach położonych w byłych województwach koszalińskim i słupskim. Istotne wyzwanie dla utrzymania dobrego dostępu do usług przy braku wewnętrznego transportu publicznego stanowią procesy suburbanizacji.

Stan środowiska

Istotną rolę w kształtowaniu wizerunku i atrakcyjności miasta odgrywają tereny zielone, w tym tereny zieleni urządzonej, lasy oraz obszary chronione. Zieleń

ma wpływ na podniesienie jakości życia oraz stanowi niewątpliwie walor krajo-
brazowy przestrzeni. Wzrost społecznej świadomości ekologicznej skutkuje pozy-
tywnymi tendencjami, m.in. zmniejszeniem poboru wody (Ś-1), ograniczeniem
inwestycji na terenach zielonych, wzrostem liczby obszarów prawnie chronionych
oraz zwiększeniem powierzchni i poprawą estetyki parków i zieleńców jako ele-
mentów podnoszących jakość życia mieszkańców. Miasta zarządzane świadomie
wzmacniają rolę zieleni w swojej strukturze przestrzennej, sukcesywnie realizują
zadania związane z rewitalizacją terenów zdegradowanych i przemysłowych,
często nadając im nowe funkcje publiczne i wzbogacając je dużą ilością zieleni
poprzez nasadzenia drzew i krzewów, rabaty i kwietniki. Wyniki badań pozwalają
stwierdzić, że stan środowiska małych miast jest dość przeciętny, wyjątek stano-
wią miejscowości uzdrowskie takie jak Połczyn-Zdrój lub o wyjątkowych walo-
rach przyrodniczych jak Barlinek, w których stan środowiska naturalnego można
ocenić jako dobry, a nawet bardzo dobry.

Infrastruktura techniczna

Wskaźniki nasycenia infrastrukturą techniczną, np. dostęp do wody, kanaliza-
cji itd., odgrywają niezwykle istotną rolę. To jedno z ważniejszych paradygma-
tów idei rozwoju zrównoważonego, mające wpływ na podnoszenie jakości życia.
Na wskaźnik zbiorczy dostępności infrastruktury wpływ ma ocena dostępności
instalacji kanalizacyjnej i wodociągowej, wyposażenie mieszkań w łazienki i insta-
lację centralnego ogrzewania oraz dostęp do gazu sieciowego. Wyniki przepro-
wadzonych badań wskazały na bardzo wysoki stopień nasycenia infrastrukturą
obszarów małych miast. Największe zróżnicowanie widoczne jest w dostępie
do instalacji centralnego ogrzewania oraz gazu sieciowego. O ile ograniczenie
dostępu do gazu sieciowego jest procesem ogólnokrajowym i dominującą ten-
dencją w nowym budownictwie, o tyle niski dostęp do instalacji centralnego
ogrzewania może być przyczyną problemów środowiskowych na skutek wyso-
kiej emisji zanieczyszczeń do atmosfery.

Wnioski i rekomendacje

1. Wskazana jest agregacja danych wewnątrzgminnych przynajmniej na pozio-
mie rozgraniczenia ich dla obszaru miasta i obszaru wiejskiego.
2. Należy rozważyć kwestię obligatoryjności udostępniania w SIP części graficz-
nej miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego wraz z odnie-
sieniem do jego zapisów oraz podaniem powierzchni terenu objętego opra-
cowaniem.

3. Opracowania strategicznych dokumentów planistycznych powinny podlegać obligatoryjnej ewaluacji i monitorowaniu zapisów i zmian funkcjonalno-przestrzennych zachodzących w mieście. Umożliwiłoby to modyfikację zapisów w dokumentach oraz nakierowanie działań miast na główne cele.

Ład środowiskowy jest przestrzenią alokacji największej części środków zewnętrznych. Nie zawsze wysokość przeznaczonych środków widoczna jest w podniesieniu poziomu wskaźnika ładu. Powodów takiej sytuacji może być wiele. Jednym z nich jest brak odpowiedniego zaplanowania i kompleksowości procesów inwestycyjnych, a także punktowe działania inwestycyjne, bez zaplanowanych działań komplementarnych ukierunkowanych na wykorzystanie w innych celach rozwojowych wybudowanej lub zrewitalizowanej infrastruktury.

6.3.2. Ład społeczny

Dobry dostęp do podstawowych funkcji opieki zdrowotnej, edukacji i kultury stanowi podstawę komfortowej i bezpiecznej przestrzeni zamieszkania. Wyniki przeprowadzonych badań wskaźników dotyczących rozwoju społecznego miast wykazują ogólną poprawę we wszystkich badanych dziedzinach oprócz struktury demograficznej. Ujemny przyrost naturalny, spadek liczby osób w wieku produkcyjnym oraz zwiększający się odpływ mieszkańców to tylko niektóre z problemów, z jakimi w najbliższej przyszłości będą musiały zmierzyć się władze samorządowe małych miast. Zbadane tendencje demograficzne wskazują, że istotę rozwoju ładu społecznego w następnych latach stanowić będzie przystosowanie miast do starzejącego się społeczeństwa oraz wzrost jakości życia w mieście, co powinno przyczynić się do wyhamowania migracji osób w wieku produkcyjnym do ośrodków wyższego rzędu. W większości badanych miast widoczne są pozytywne tendencje w zakresie dostępu do usług ochrony zdrowia, a sytuacja w tym zakresie została oceniona na bardzo dobrą lub dobrą. Jedynym miastem, w którym dostęp do usług ochrony zdrowia jest ograniczony, jest Nowe Warpno. To miejscowość o najmniejszej liczbie mieszkańców, dominują wśród nich osoby starsze, co sprawia, że brak dostępu chociażby do apteki staje się wyjątkowo uciążliwy. Wyniki przeprowadzonych analiz wykazują ogólne tendencje sprzyjające rozwojowi społecznemu. Spadek wartości wskaźników w poszczególnych dziedzinach występuje punktowo, najczęściej w miastach, w których sytuacja na początku badanego okresu oceniana była wysoko (tabela 6.3).

Analiza relacji pomiędzy rodzajem i wartością projektów a zmianami w stanie ładu społecznego w danym mieście potwierdza postawioną tezę: finansowanie ze środków zewnętrznych projektów na terenie małych miast sprzyja realizacji idei

Tabela 6.3. Zestawienie zbiorcze wyników badań dotyczących ładu społecznego

Miasto	Wartość projektów [zł]	Δ wskaźnika ładu	Wskaźnik ładu 2016
Barlinek	6 364 288,75	0,60	2,82
Chojna	9 989 859,69	0,68	3,18
Czaplinek	1 675 378,42	0,62	2,62
Darłowo	2 209 710,05	0,18	3,12
Kamień Pomorski	4 237 932,00	-0,05	3,07
Maszewo	1 194 998,35	0,35	3,22
Nowe Warpno	3 485 755,19	0,08	2,87
Połczyn-Zdrój	14 500 180,36	-0,02	3,52
Pyrzyce	347 158,10	0,15	3,25
Trzebiatów	202 625,10	0,22	2,88

Źródło: Opracowanie własne.

zrównoważonego rozwoju pod warunkiem ukierunkowania nakładów na działania stymulujące rozwój. W efekcie zostały zdefiniowane projekty ukierunkowane na poszczególne działania stymulujące rozwój społeczny, których beneficjentem były niektóre z badanych miast (tabela 6.4).

W ramach oceny ładu społecznego miasta ocenione zostały w czterech dziedzinach (demografia, dostęp do usług ochrony zdrowia, edukacja, kultura) oraz pod względem szeroko rozumianych warunków życia.

Badane wskaźniki dostępności usług ochrony zdrowia uległy znacznej poprawie w latach 2004–2016. Szpital w małym mieście jest rzadkością, w większości z badanych ośrodków zlokalizowane są filie pogotowia ratunkowego. Wyniki badań wskazują, że dostęp do usług ochrony zdrowia i aptek jest właściwie powszechny, a jedynym wyjątkiem jest Nowe Warpno, które nie ma dostępu do punktu aptecznego. Jak wynika z przeprowadzonej oceny, podstawowa opieka zdrowotna w małych miastach stoi na dobrym, a nawet bardzo dobrym poziomie, należy jednak mieć na uwadze, że nie jest to równoznaczne z dostępem do usług specjalistycznych. Analiza pokazuje, że w większości miast zlokalizowane są specjalistyczne gabinety w zakresie niewielu specjalizacji (m.in. ortopedii, chirurgii, stomatologii), ale nadal dostęp do większości specjalizacji jest ograniczony albo wymaga wizyty w ośrodkach wojewódzkich.

Przeprowadzone badania rozwoju edukacji wykazują jednoznaczną tendencję wzrostową. Poprawił się dostęp do przedszkoli, zwiększono wydatki z budżetu gminy na oświatę, co w dużej mierze uwarunkowane jest wykorzystaniem środków zewnętrznych z różnych programów RPO WZ.

Tabela 6.4. Zestawienie projektów ukierunkowanych na działania stymulujące rozwój funkcji społecznych

Miasto	Działania stymulujące rozwój (nr projektu)
Barlinek	– stworzenie bazy lokalowej na potrzeby działalności klubów sportowych oraz wydarzeń sportowo-rekreacyjnych dla mieszkańców (4) – wyrównywanie szans edukacyjnych uczniów z grup o utrudnionym dostępie do edukacji oraz zmniejszanie różnic w jakości usług edukacyjnych (17, 18, 20, 25, 28) – upowszechnienie edukacji przedszkolnej, zwiększenie liczby dostępnych miejsc w przedszkolach (22, 24) – rozwój lokalnej infrastruktury ochrony zdrowia (21)
Chojna	– upowszechnienie edukacji przedszkolnej, zwiększenie liczby dostępnych miejsc w przedszkolach (2) – wyrównywanie szans edukacyjnych uczniów z grup o utrudnionym dostępie do edukacji oraz zmniejszanie różnic w jakości usług edukacyjnych (5, 6, 9, 14)
Czaplinek	– upowszechnienie edukacji przedszkolnej, zwiększenie liczby dostępnych miejsc w przedszkolach (7) – wyrównywanie szans edukacyjnych uczniów z grup o utrudnionym dostępie do edukacji oraz zmniejszanie różnic w jakości usług edukacyjnych (9, 10)
Darłowo	– wyrównywanie szans edukacyjnych uczniów z grup o utrudnionym dostępie do edukacji oraz zmniejszanie różnic w jakości usług edukacyjnych (14, 19)
Kamień Pomorski	– upowszechnienie edukacji przedszkolnej, zwiększenie liczby dostępnych miejsc w przedszkolach (17) – wyrównywanie szans edukacyjnych uczniów z grup o utrudnionym dostępie do edukacji oraz zmniejszanie różnic w jakości usług edukacyjnych (5, 16) – rozwój lokalnej infrastruktury ochrony zdrowia (21, 22)
Maszewo	– upowszechnienie edukacji przedszkolnej, zwiększenie liczby dostępnych miejsc w przedszkolach (8)
Połczyn-Zdrój	– wyrównywanie szans edukacyjnych uczniów z grup o utrudnionym dostępie do edukacji oraz zmniejszanie różnic w jakości usług edukacyjnych (8, 9, 11, 21)
Pyrzyce	– upowszechnienie edukacji przedszkolnej, zwiększenie liczby dostępnych miejsc w przedszkolach (7) – wyrównywanie szans edukacyjnych uczniów z grup o utrudnionym dostępie do edukacji oraz zmniejszanie różnic w jakości usług edukacyjnych (5)
Trzebiatów	– upowszechnienie edukacji przedszkolnej, zwiększenie liczby dostępnych miejsc w przedszkolach (11, 12) – wyrównywanie szans edukacyjnych uczniów z grup o utrudnionym dostępie do edukacji oraz zmniejszanie różnic w jakości usług edukacyjnych (7, 13, 16)

Źródło: Opracowanie własne.

Rozwój usług kultury w małych miastach ma specyficzny charakter. Z jednej strony trudno jest utrzymać samodzielne funkcje takie jak: kino, teatr czy szkoła muzyczna, z drugiej strony aktywnie działające grupy artystyczne często cieszą się dużą popularnością, a ich działalność doceniana jest w skali kraju. Wynika

to z ograniczonych możliwości wyboru zajęć pozalekcyjnych oraz większego zaangażowania mieszkańców małych miejscowości.

Warunki mieszkaniowe ulegają stałej poprawie. Ogromnym problemem małych miast jest brak opieki zewnętrznej nad małymi dziećmi. Jest to powód wykluczania kobiet w wieku produkcyjnym z rynku pracy, który często prowadzi do trwałej rezygnacji z rozwoju zawodowego i poświęcenia się wychowaniu dzieci.

Wnioski i rekomendacje

1. Istotę rozwoju małych miast w przyszłości stanowić będzie przystosowanie przestrzeni, infrastruktury oraz działań społecznych do gentryfikacji społeczeństwa.
2. Wzrost konkurencyjności małych miast pod kątem jakości życia względem ośrodków metropolitalnych jest niezbędny, aby zatrzymać emigrację mieszkańców w wieku produkcyjnym.
3. Jednym z definiowanych problemów strefy społecznej badanych miast jest niska dostępność opieki żłobkowej. Szansą na poprawę jest program Maluch+ Ministerstwa Rodziny, Pracy i Polityki społecznej, wspierający rozwój instytucji opieki na dziećmi w wieku do 3 lat w sposób ciągły od 2011 roku. Żadne badane miasto nie skorzystało z możliwości pozyskania bezzwrotnych funduszy na stworzenie miejsc i nowych placówek dla najmłodszych.

6.3.3. Ład gospodarczy

Obszar gospodarki odzwierciedla zamożność miasta oraz jego atrakcyjność dla rozwoju biznesu. Badając rozwój tego obszaru, wykorzystano wskaźniki trzech dziedzin: poziom przedsiębiorczości, sytuację na rynku pracy oraz turystykę jako ważną gałąź gospodarki województwa zachodniopomorskiego. Wyniki przeprowadzonych badań dotyczących tendencji rozwojowych małych miast wykazują największe zróżnicowanie spośród wszystkich badanych ładów. Badanie ładu gospodarczego miast było najtrudniejszym zadaniem ze względu na brak agregacji potrzebnych danych na poziomie miasta, a nawet gminy. Rozwój rynku pracy i przedsiębiorczości w strukturze kraju należy do zadań własnych powiatów i wspierany jest przez powiatowe urzędy pracy, dlatego należy interpretację wyników tego ładu oprzeć na przeprowadzonych badaniach makrootoczenia. Miasta są jednostkami o wyjątkowym wpływie na rozwój regionalny. To w nich koncentrują się potencjały i aktywności decydujące o przebiegu procesu rozwoju. O tempie i charakterze rozwoju małych miast decyduje w równym stopniu

zdolność do tworzenia przestrzeni dla rozwoju małej przedsiębiorczości, niekonwencjonalne wykorzystanie potencjałów wewnętrznych, jak również umiejętności sieciowania i współpracy (tworzenie stref ekonomicznych). Proces rozwoju gospodarczego miasta to wynik postaw mieszkańców, jakości życia, związanej z nią jakości kapitału ludzkiego, polityki realizowanej przez władze lokalne, wizerunku inwestycyjnego miasta, funkcjonowania podmiotów naukowych i edukacyjnych, a także poziomu udogodnień dostarczanych przez miasto podmiotom gospodarczym. Poprawa wizerunku inwestycyjnego miasta jest uwarunkowana tworzeniem nowych terenów inwestycyjnych stymulujących rozwój istniejących i nowych podmiotów gospodarczych. Dopiero trzeci okres programowania członkostwa Polski w Unii Europejskiej (2014–2020) jest ukierunkowany na stymulowanie rozwoju gospodarczego oraz wspieranie tworzenia terenów inwestycyjnych. Efekty projektów korzystających ze środków na tego typu działania

Tabela 6.5. Zestawienie zbiorcze wyników badań dotyczących ładu gospodarczego

Miasto	Wartość projektów [zł]	Δ wskaźnika ładu	Wskaźnik ładu 2016
Barlinek	9 132 768,54	0,11	2,78
Chojna	–	0,06	2,78
Czaplinek	2 460 000,00	0,00	3,22
Darłowo	–	0,67	4,33
Kamień Pomorski	1 609 529,91	0,11	3,44
Maszewo	–	0,94	3,06
Nowe Warpno	–	0,33	3,61
Połczyn-Zdrój	–	0,33	3,44
Pyrzyce	–	–0,28	2,44
Trzebiatów	–	0,00	2,11

Źródło: Opracowanie własne.

Tabela 6.6. Zestawienie projektów ukierunkowanych na działania stymulujące rozwój funkcji gospodarczych

Miasto	Działania stymulujące rozwój (nr projektu)
Barlinek	– tworzenie i rozbudowa infrastruktury na rzecz rozwoju gospodarczego – przygotowanie nowych przestrzeni inwestycyjnych (7, 10)
	– wsparcie inwestycji na rzecz rozwoju B+R, wsparcie rozwoju przedsiębiorców (27)
Czaplinek	– tworzenie i rozbudowa infrastruktury na rzecz rozwoju gospodarczego – przygotowanie nowych przestrzeni inwestycyjnych (3)

Źródło: Opracowanie własne.

widoczne będą dopiero w przyszłości. Tylko dwa z badanych miast w wyniku diagnozy własnej sytuacji gospodarczej sięgnęły po środki na rozwój gospodarczy (tabela 6.5 i 6.6).

Wnioski i rekomendacje

1. Do prawidłowej diagnozy gospodarczej miasta niezbędna jest zmiana systemu agregowania kluczowych danych na temat przedsiębiorczości i rynku pracy.
2. Największym ograniczeniem badawczym była dostępność danych z przestrzeni miast.
3. Podstawą rozwoju gospodarczego jest kreowanie przestrzeni przyjaznej przedsiębiorcom dzięki poprawie infrastruktury.
4. Rozwój gospodarczy małych miast w dużej mierze uzależniony jest od rangi sąsiednich ośrodków wyższego rzędu i ich rozwoju.
5. Nie ulega wątpliwości, że polityka na szczeblu lokalnym, również prowadzona w odniesieniu do rozwoju gospodarczego, powinna bazować na bardzo konkretnych przesłankach merytorycznych – podejmowania określonych działań bądź ich zaniechania.
6. Spośród wszystkich miast Polski niemal połowa ma obecnie strefę inwestycyjną (394 ośrodki). Miasta województwa zachodniopomorskiego wypadają w tej klasyfikacji bardzo słabo – jest to przestrzeń dla rozwoju gospodarek badanych miast.

6.4. Monitorowanie rozwoju miast

6.4.1. Cechy systemu monitorowania rozwoju miast

Monitorowanie rozwoju miast polega na odpowiednim doborze wskaźników, dla których dane źródłowe dostępne są na poziomie wewnątrzgminnym. Istotne jest znalezienie odpowiednich narzędzi dla sprostania bieżącym wyzwaniom rozwojowym i umożliwiającym stałe monitorowanie zmian takich jak: rosnące niedopasowanie miejsc pracy i zamieszkania przy powiększającej się luce podażowej, coraz bardziej rozproszone i nieefektywne osadnictwo, polaryzacja, brak równowagi przestrzennej, wzrost roli przepływów i mobilności. Sprawne monitorowanie umożliwia racjonalne i efektywne programowanie rozwoju miast. Głównym celem planowania w perspektywie społecznej jest optymalizacja, czyli wskazanie najlepszych możliwości racjonalnego i efektywnego gospodarowania prze-

Tabela 6.7. Zestawienie najważniejszych cech systemu monitorowania rozwoju miasta oraz możliwości działań wspomagających

Cecha	Działania wdrożeniowe
Aktualność	– stała aktualizacja danych – system powinien mieć dostęp do najnowszych danych odpowiadających bieżącym potrzebom – sprecyzowanie sposobu oraz dat aktualizacji – stosownie do potrzeb danego wskaźnika może to być okres miesięczny, roczny etc. – sprecyzowanie źródeł pozyskiwania informacji, podmiotów odpowiedzialnych za udostępnianie oraz sposobów archiwizacji danych
Użyteczność	– przedstawienie danych w sposób czytelny oraz możliwie przystępny dla wszystkich odbiorców – jednoczesny dostęp do danych statystycznych oraz analiz kartograficznych – jednolity słownik zagadnień na poziomie krajowym umożliwiający porównywanie jednostek
Dostępność	– powszechna i łatwa dostępność zasobów – portale internetowe – intuicyjna nawigacja systemem
Wiarygodność	– potwierdzenie źródeł oraz szczegółowy opis metadanych
Hierarchiczność	– stworzenie uporządkowanej struktury tematycznej, nawiązującej do głównych ładów: społecznego, gospodarczego oraz środowiskowo-przestrzennego – przedstawienie zagadnień w sposób zgeneralizowany i wygodny w odbiorze dla administracji na wszystkich szczeblach, inwestorów oraz przeciętnego mieszkańca
Ciągłość	– zapewnienie finansowania w perspektywie długofalowej – zapewnienie nieprzerwanego działania systemu
Porównywalność	– zapewnienie możliwości śledzenia zmian w czasie zjawisk i procesów – możliwość porównywania danych dla zbliżonych jednostek osadniczych – benchmarking danych pomiędzy miastami, gminami i regionami

Źródło: Opracowanie własne.

strzeżeniu z punktu widzenia zaspokojenia potrzeb oraz podniesienie jakości życia mieszkańców. Podstawą programowania rozwoju w dokumentach strategicznych powinny być rzeczywiste fakty i zdarzenia. Na podstawie przeprowadzonych badań podjęto próbę wskazania najważniejszych cech systemu monitorowania oraz działań wspomagających implementację systemu na potrzeby małych miast (tabela 6.7).

6.4.2. Agregacja danych dla małych miast i wykorzystanie SIP

Przeprowadzona analiza wskaźnikowa rozwoju zrównoważonego wybranych małych miast Pomorza Zachodniego charakteryzuje się dużą pracochłonnością, powodowaną m.in. problemem z zapewnieniem dostępu do informacji źródłowych dotyczących obszaru miasta. Dotyczy to pozyskiwania konkretnych wartości liczbowych związanych z charakterem poszczególnych wskaźników, jak również

wyznaczenia pól odniesienia, szczególnie na poziomie mniejszym niż gmina (np. obszar miasta w gminie miejsko-wiejskiej). Wykonane badania potwierdzają możliwość sporządzenia map wskaźników rozwoju zrównoważonego odnoszących się do obszarów wewnątrz gminy: miast, sołectw, dzielnic i osiedli. Na podstawie przeprowadzonego testowania wskaźników sformułowano następujące zalecenia dla powstania systemu monitorowania rozwoju zrównoważonego obszarów miast:

- stworzenie wektorowych map referencyjnych miast dostępnych w systemach informacji przestrzennych przydatnych do analiz na poziomie krajowym, regionalnym, lokalnym i wewnątrzgminnym (za początkowy etap można uznać prace nad projektem TERYT2 rozpoczęte w 2012 roku)²,
- stworzenie szczegółowych map pokrycia terenu na podstawie materiałów satelitarnych oraz doboru odpowiedniego okresu aktualizacji,
- agregacja danych na poziomie wewnątrzgminnym,
- zwiększenie ilości danych ogólnodostępnych w BDL i ich zintegrowanie z SIP, np. obligatoryjne wprowadzenie danych dotyczących decyzji o warunkach zabudowy, wydanych pozwoleń na budowę,
- rozwój statystyki miejskiej – statystyka eksperymentalna (m.in. wykorzystanie narzędzi GIS, nowych źródeł danych, badania zróżnicowań wewnątrzmijskich),
- projekty badawcze związane z analizą źródeł i opracowaniem narzędzi wykorzystujących wielkie wolumeny danych (big data).

Istotne znaczenie dla odpowiedniego monitoringu rozwoju zrównoważonego miast ma powszechna dostępność danych. Szczególnie mapa miejscowości powinna przyczynić się do znacznej poprawy wykonywania różnego rodzaju badań i analiz na poziomie wewnątrzgminnym. Obecnie tylko Bank Danych Lokalnych GUS udostępnia cechy na poziomie miejscowości statystycznej. Część z nich może być wprost wykorzystana do analiz, ale na przeszkodzie stoi brak odpowiednich podkładów kartograficznych, umożliwiających powiązanie danych z ich reprezentacją przestrzenną. Po uzyskaniu mapy referencyjnej wektorowych granic miejscowości można powiązać dane lokalizacyjne z danymi statystycznymi odnoszącymi się do wskazanej lokalizacji.

2 Działając na rzecz poprawy integracji publicznych zasobów informacyjnych, a także zwiększenia i unowocześnienia dostępności tych zasobów, Główny Urząd Geodezji i Kartografii realizował projekt TERYT 2 – Państwowy rejestr granic i powierzchni jednostek podziałów terytorialnych kraju. Dzięki projektowi obywatele, przedsiębiorcy oraz jednostki administracji publicznej zyskali dostęp nie tylko do informacji z urzędowych baz danych, ale przede wszystkim do zintegrowanej informacji pochodzącej z wielu rejestrów publicznych.

6.5. Wnioski końcowe

Małe miasta Pomorza Zachodniego nie są zrównoważone, a ich stopień rozwoju w poszczególnych obszarach jest silnie zróżnicowany. Przeprowadzone badania ładu zintegrowanego wskazują niejednorodny poziom rozwoju – w dziewięciu spośród dziesięciu badanych miast wskaźnik ładu zintegrowanego wzrósł. Badany okres członkostwa Polski w Unii Europejskiej to czas szans rozwojowych, jak również próby mierzenia się z problemami demograficznymi, społecznymi i przestrzennymi. W latach 2004–2016 minęły dwa okresy programowania rozwoju w Unii Europejskiej (2004–2006, 2007–2013) i rozpoczął się trzeci (2014–2020). Był to czas nauki „mądryego” ukierunkowanego na cel korzystania ze środków zewnętrznych na projekty infrastrukturalne i społeczne. Przeprowadzone analizy wpływu funduszy zewnętrznych na rozwój małych miast Pomorza Zachodniego potwierdzają postawioną tezę: finansowanie ze środków zewnętrznych projektów na terenie małych miast sprzyja realizacji idei rozwoju zrównoważonego pod warunkiem ukierunkowania nakładów na działania stymulujące rozwój. Wskazano wiele działań wykonanych w miastach przy udziale zewnętrznych środków Unii Europejskiej stymulujących rozwój zrównoważony. Widoczna jest dysproporcja w skuteczności pozyskiwania funduszy. Więcej projektów realizowanych było w miastach, w których poziom ładu zintegrowanego na początku badanego okresu był wyższy. Przyczyn dysproporcji może być wiele, jednak istotę problemu stanowiło uwarunkowanie realizacji projektu bardzo wysokim – jak na możliwości małych miast – wkładem własnym. Niejednokrotnie gminy zadłużały się na poczet pozyskania dofinansowania inwestycji. Kluczowym zagadnieniem dla rozwoju zrównoważonego jest to, czy potrzeby naszego pokolenia mogą być zaspokojone bez uszczerbku dla możliwości zaspokojenia potrzeb przez przyszłe pokolenia. Patrząc na wyżej wskazane działania, należy mieć co do tego wątpliwości. Standard życia przyszłych pokoleń jest zagrożony przez zbyt niskie poszanowanie zasobów środowiska, niewystarczający dostęp mieszkańców do usług publicznych czy brak spójnej wizji rozwoju.

Zastosowanie autorskiego modelu MMRM dowiodło słuszności drugiej z postawionych w pracy tez. W pracy wskazane zostały możliwości potencjalnego zastosowania MMRM w planowaniu strategicznym jako podstawy wyznaczania głównych kierunków rozwojowych. Z pewnością praca nie wyczerpuje postawionego problemu badawczego. Przedstawiony model wskaźnikowy opracowany został w wersji testowej, pozwalającej na zweryfikowanie prawdziwości złożonych tez. Jego upowszechnienie wymaga opracowania i przetworzenia w uniwersalnym

środowisku programowym, np. z wykorzystaniem SIP. Odrębnym zagadnieniem jest wykorzystanie metody w rzeczywistym procesie planistycznym. Wymaga to przygotowywania do odpowiednich procesów wdrożeniowych, co prowadzone powinno być również na gruncie naukowym.

Istotną barierą w prowadzeniu dalszych badań w podjętej dziedzinie jest brak odpowiedniej agregacji danych pozwalającej na stałe udoskonalanie opracowanej metody. Mając na uwadze rozwój technologii i cyfryzację danych umożliwiającą automatyzację przygotowania danych i analiz, należy spodziewać się radykalnej poprawy sytuacji. Przypuszczalnie w niedługiej perspektywie czasowej agregacja danych niezbędnych do rozszerzenia modelu stanie się standardem. Są to elementy warunkujące powszechne zastosowanie praktyczne zaproponowanego modelu.

7. ANEKS. ANALIZA ALOKACJI FUNDUSZY ZEWNĘTRZNYCH Z UNII EUROPEJSKIEJ

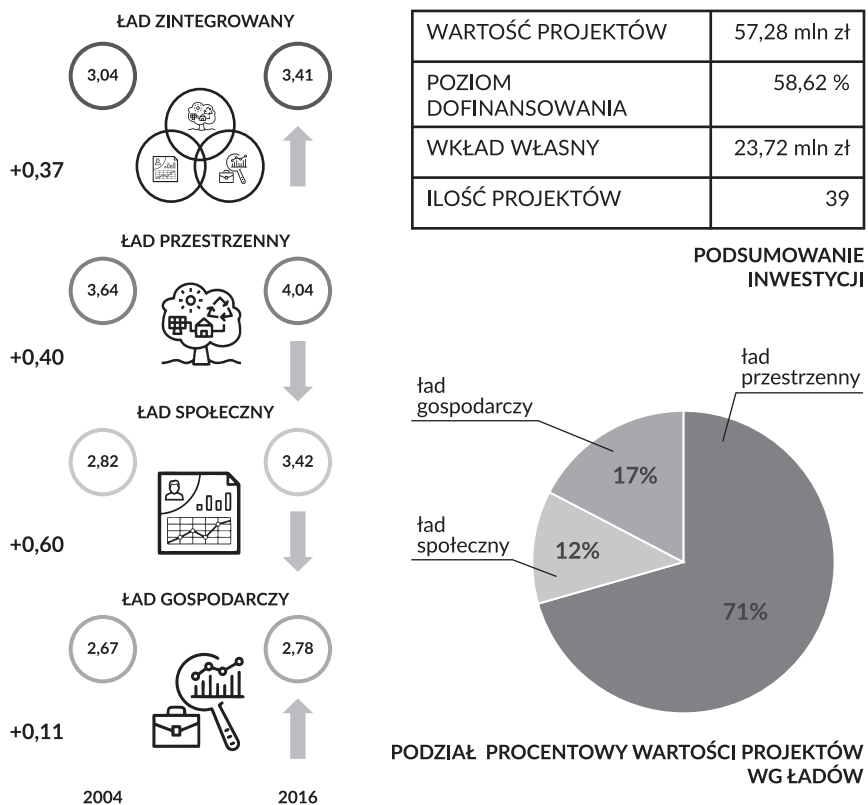
7.1. Barlinek – analiza realizowanych projektów

Tabela 7.1. Barlinek – zestawienie projektów współfinansowanych ze środków UE

Lp.	Tytuł projektu	Ład przestrzenny	Ład społeczny	Ład gospodarczy	Wartość projektu [zł]	Dofinansowanie z EU [zł]
1	Budowa kanalizacji deszczowej w Barlinku	+			3 348 938,11	2 845 747,37
2	Budowa centrum przesiadkowego oraz drogi dla rowerów z Barlinka do Pełczyc – odcinek Barlinek – granica gminy	+			3 065 384,85	2 549 906,29
3	Opracowanie innowacyjnego procesu suszenia cienkich elementów drzewnych pozyskiwanych metodą cięcia na mokro			+	4 326 517,05	2 335 741,80
4	Stworzenie bazy lokalowej na potrzeby działalności organizacji sportowych oraz wydarzeń sportowo-rekreacyjnych dla mieszkańców poprzez przebudowę zaplecza stadionu miejskiego w Barlinku	+	+		4 208 086,35	2 314 447,47
5	Czynna ochrona siedlisk przyrodniczych w Nadleśnictwie Barlinek oraz kształtowanie warunków służących ochronie różnorodności biologicznej Puszczy Barłuckiej	+			2 630 907,00	2 235 682,42
6	Szlak Przygody nad Jeziorem Barłuckim	+			4 189 328,51	1 749 275,32
7	Zwiększenie atrakcyjności strefy inwestycyjnej w Barlinku			+	2 270 717,29	1 699 835,20
8	Adaptacja budynku byłej szkoły tzw. Ekonomia położonego w Barlinku przy ul. Jeziornej 8 na cele Centrum Wsparcia Rodziny, Urzędu Stanu Cywilnego	+	+		3 756 942,36	1 591 479,96
9	Budowa ścieżki rowerowej z Barlinka do Krzynki	+			2 054 136,38	1 456 706,04
10	Wzmocnienie terenów inwestycyjnych „Starego Tartaku” w Barlinku pod rozwój działalności turystycznej	+		+	1 644 706,70	1 274 999,98
11	Odtworzenie walorów historycznych murów obronnych w Barlinku	+			1 455 000,41	1 235 900,33
12	Przebudowa boiska piłkarskiego wraz z zapleczem techniczno-socjalnym przy ul. Sportowej w Barlinku	+			3 887 472,59	1 164 274,52
13	Ograniczenie emisji gazów i pyłów do powietrza z ciepłowni miejskiej w Barlinku	+			4 817 069,96	1 157 400,00
14	Aktywność społeczna i zawodowa – lepsze jutro		+		1 249 457,57	1 062 038,93
15	Modernizacja strażnicy Ochotniczej Straży Pożarnej w Barlinku na potrzeby Gminnego Centrum Ratownictwa	+			2 236 189,08	1 023 606,82
16	Termomodernizacja i remont 7 budynków komunalnych w Barlinku	+			1 570 000,00	863 500,00
17	Chcieć więcej		+		985 603,00	837 762,55

Lp.	Tytuł projektu	Ład przestrzenny	Ład społeczny	Ład gospodarczy	Wartość projektu [zł]	Dofinansowanie z EU [zł]
18	Wiem, umiem, potrafię		+		973 481,83	827 459,56
19	Zagospodarowanie parku w delcie Młynówki	+			1 233 161,95	558 771,30
20	Fabryka doskonałości		+		1 017 182,37	518 763,01
21	Zwiększenie możliwości diagnostycznych i poprawa jakości zabiegów w efekcie zakupu sprzętu medycznego na potrzeby Szpitala Powiatowego w Barlinku		+		903 090,91	495 218,03
22	Kraina Montessori – przedszkole dla 18 dzieci z terenu gminy Barlinek		+		549 956,25	467 137,25
23	Remont nawierzchni ulic, chodników, parkingów i ciągów pieszych na terenie starego miasta w Barlinku	+			775 398,74	385 812,87
24	Nowoczesna szkoła drogą do sukcesu – Szkoła Podstawowa nr 4 im. Henryka Sienkiewicza w Barlinku		+		448 080,99	380 868,84
25	Wiem więcej, mogę więcej		+		438 065,00	372 355,25
26	Odmieniamy swoją przyszłość		+		318 197,19	270 197,19
27	CentralLAB – Centralne Laboratorium Badawczo-Rozwojowe Grupy Barlinek			+	890 827,50	253 487,50
28	Moja szkoła – moją szansą		+		267 529,20	227 399,82
29	Promocja bioróżnorodności w gminie Barlinek	+			291 414,85	205 803,63
30	Razem odkrywamy		+		215 840,98	183 464,83
31	Chcemy lepiej, chcemy więcej		+		215 005,00	182 754,25
32	Chcę być lepszy – droga do dojrzałości		+		213 205,50	181 224,67
33	I my możemy i potrafimy		+		210 235,00	178 699,75
34	Stworzenie i wyposażenie Centrum Współpracy Polsko-Niemieckiej w Barlinku		+		191 172,79	143 379,59
35	Strategia dla Pojezierza – zintegrowanie obszarów wiejskich dziewięciu gmin z południa województwa zachodniopomorskiego	+	+	+	132 763,78	106 211,02
36	Nordic walking – pasja bez granic		+		127 270,00	95 443,62
37	Plan gospodarki niskoemisyjnej dla gminy Barlinek	+			75 000,00	63 750,00
38	Wyrównywanie warunków uprawiania turystyki krajoznawczej i sentymentalnej dla polskich oraz niemieckich mieszkańców regionu przygranicznego poprzez modernizację i budowę oświetlenia ulicznego na odcinku ul. Ogrodowej i ul. Fabrycznej w Barlinku	+			79 547,27	59 660,44
39	Lokalny program rewitalizacji gminy Barlinek	+	+	+	21 697,70	21 697,70
SUMA					57 284 582,01	33 577 865,12

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych www.mapadotacji.pl oraz BIP.

Ryc. 7.1. Barlinek – podsumowanie inwestycji współfinansowanych ze środków UE
Źródło: fot. K. Krasowska.

7.2. Chojna – analiza realizowanych projektów

Tabela 7.2. Chojna – zestawienie projektów współfinansowanych ze środków UE

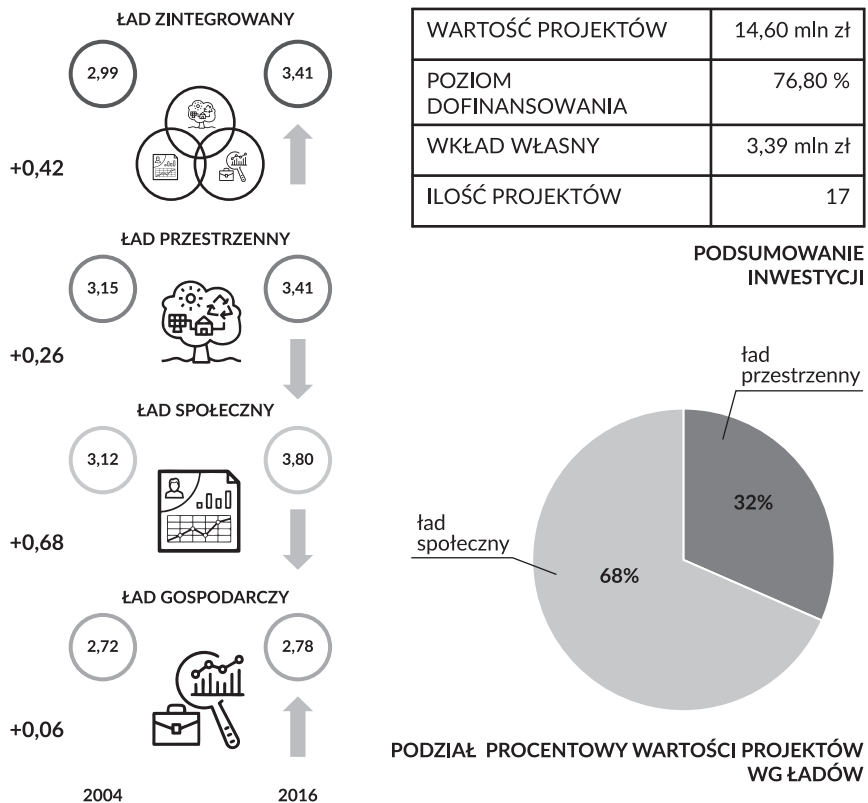
Lp.	Tytuł projektu	Ład przestrzenny	Ład społeczny	Ład gospodarczy	Wartość projektu [zł]	Dofinansowanie z EU [zł]
1	Przeciwdziałanie wykluczeniu cyfrowemu w mieście Chojna		+		3 564 240,70	3 014 052,78
2	Zwiększenie liczby miejsc wychowania przedszkolnego w gminie Chojna		+		1 963 276,80	1 668 785,28
3	Budowa kanalizacji sanitarnej wraz z przykanalikami w mieście Chojna	+			1 824 934,60	1 250 451,89
4	Modernizacja ul. Klasztornej, ul. Malarskiej i ul. Piekarskiej w Chojnie	+			2 434 569,81	1 230 612,12
5	Wiedza moim kapitałem		+		1 325 571,42	1 126 735,71
6	Pomóż mi, a będę miał równy start		+		1 100 109,41	935 093,00
7	Praca socjalna kluczem do walki z bezradnością rodzin		+		1 018 965,86	866 120,98
8	Zwiększamy dostępność usług społecznych w gminie Chojna		+		445 422,50	378 609,12
9	Pewnym krokiem przekraczam próg mojej szkoły		+		240 070,00	204 059,50
10	Aktywne społeczeństwo krokiem do lepszej przyszłości!		+		195 600,00	166 260,00
11	Ścieżka rowerowa – szlakiem budowl kamieniowych i cmentarzy zapomnianych gminy Chojna	+			129 229,21	86 925,00
12	Wymiana pokrycia dachu na budynku Ratusza w Chojnie	+			112 568,13	84 426,10
13	Trasa rowerowa – Szlakiem Chojeńskich Jezior	+			79 280,72	59 460,54
14	Języki obce dla uczniów Szkoły Podstawowej nr 2 w Chojnie		+		48 700,00	41 395,00
15	Rozwój dzieci przyszłością regionu		+		45 555,00	38 721,75
16	Rozwój poprzez wiedzę		+		42 348,00	35 995,80
17	Opracowanie planu gospodarki niskoemisyjnej dla gminy Chojna	+	+	+	29 111,00	24 744,35
SUMA					14 599 553,16	11 212 448,92

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych www.mapadotacji.pl oraz BIP.

Ryc. 7.2. Ratusz w Chojnie – projekt nr 12

Źródło: www.pomorzachodnietravel.pl.

Ryc. 7.3. Chojna – podsumowanie inwestycji współfinansowanych ze środków UE
Źródło: www.chojna24.pl.

7.3. Czaplinek – analiza realizowanych projektów

Tabela 7.3. Czaplinek – zestawienie projektów współfinansowanych ze środków UE

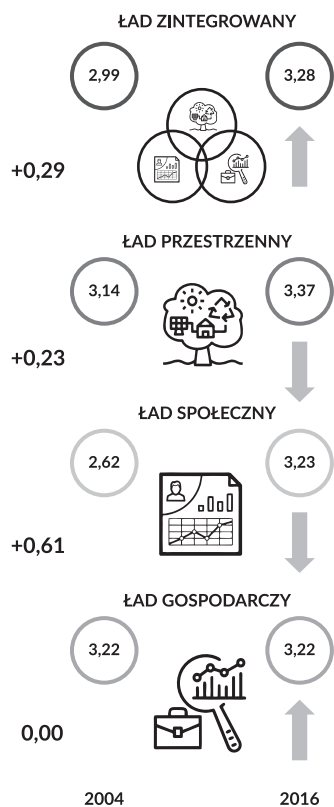
Lp.	Tytuł projektu	Ład przestrzenny	Ład społeczny	Ład gospodarczy	Wartość projektu [zł]	Dofinansowanie z EU [zł]
1	Utworzenie Centrum Ratownictwa Gminnego poprzez rozbudowę obiektów jednostki OSP Czaplinek i doposażenie w specjalistyczny sprzęt ratowniczo-gaśniczy	+			3 038 062,93	2 123 959,72
2	Ograniczenie emisji gazów cieplarnianych poprzez wykorzystanie odnawialnych źródeł energii do produkcji ciepła i energii elektrycznej dla obiektów użyteczności publicznej przy ul. Wałęckiej 49 w Czaplinku	+			2 232 558,27	1 648 159,16
3	Uzbrojenie terenów inwestycyjnych przy ul. Pławieńskiej w Czaplinku znajdujących się pod patronatem Słupskiej Specjalnej Strefy Ekonomicznej			+	2 460 000,00	1 570 575,04
4	Budowa boisk sportowych Orlik 2012 w Czaplinku przy ul. Wałęckiej 49 wraz z zagospodarowaniem terenu i przebudową wewnętrznej drogi dojazdowej	+			2 021 898,31	529 863,08
5	Poprawa dostępności komunikacyjnej miasta Czaplinka poprzez budowę nawierzchni dróg gminnych w ul. Wiejskiej i ul. Akacjowej	+		+	1 095 554,81	521 294,57
6	W sieci Cz@plinka		+		712 494,20	511 348,65
7	Radosne przedszkole – podążając za rozwojem dziecka w gminie Czaplinek		+		509 233,82	432 848,74
8	Poprawa stanu technicznego i dostępności zabytkowego budynku Ratusza w Czaplinku	+			479 241,72	319 069,54
9	Przez edukację po lepszą przyszłość		+		278 599,40	236 809,49
10	Indywidualizacja nauczania i wychowania w szkołach podstawowych w gminie Czaplinek		+		175 051,00	148 793,35
11	Plan gospodarki niskoemisyjnej dla gminy Czaplinek	+			81 180,00	69 003,00
SUMA					13 083 874,46	8 111 724,34

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych www.mapadotacji.pl oraz BIP

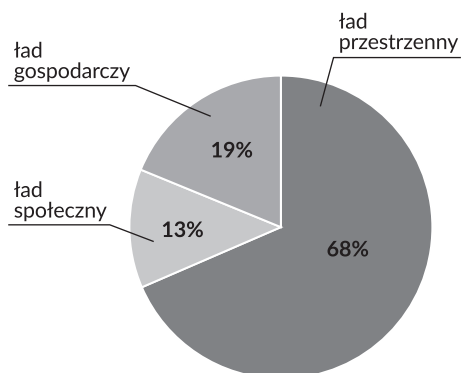
Ryc. 7.4. Centrum ratownictwa gminnego w Czaplinku – projekt nr 2

Źródło: www.gcr.czaplinek.pl.

WARTOŚĆ PROJEKTÓW	13,08 mln zł
POZIOM DOFINANSOWANIA	62,00 %
WKŁAD WŁASNY	4,97 mln zł
IŁOŚĆ PROJEKTÓW	11

PODSUMOWANIE INWESTYCJI

PODZIAŁ PROCENTOWY WARTOŚCI PROJEKTÓW WG ŁĄDÓW

BUDOWA BOISK SPORTOWYCH ORLIK W CZAPLINKU - PROJEKT NR 4

Fot. www.czaplinek.pl

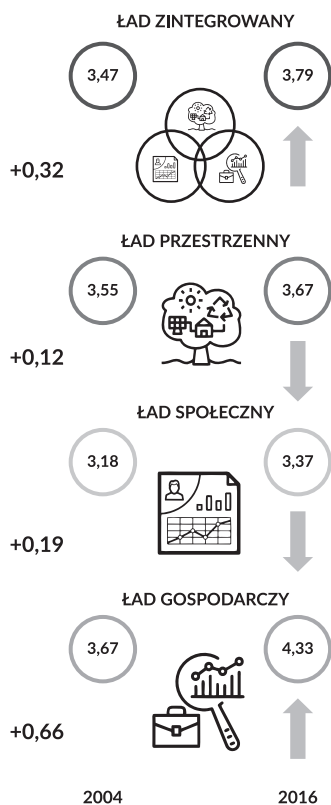
Ryc. 7.5. Czaplinek – podsumowanie inwestycji współfinansowanych ze środków UE
Źródło: www.czaplinek.pl.

7.4. Darłowo – analiza realizowanych projektów

Tabela 7.4. Darłowo – zestawienie projektów współfinansowanych ze środków UE

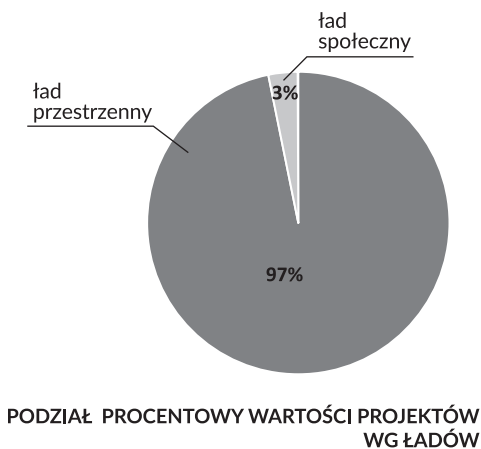
Lp.	Tytuł projektu	Ład przestrzenny	Ład społeczny	Ład gospodarczy	Wartość projektu [zł]	Dofinansowanie z EU [zł]
1	Poprawa dostępności do Portu Morskiego w Darłowie z sieci dróg krajowych i wojewódzkich poprzez budowę dróg dojazdowych	+			26 265 886,43	20 002 753,69
2	Przebudowa dróg wewnętrznych rybackiego portu Darłowo (etap II) wraz z zagospodarowaniem terenu Centrum Pierwszej Sprzedaży Ryb w Darłowie	+			8 206 767,93	6 155 075,95
3	Zielone Darłowo – tworzenie nowych oraz odnowa zdegradowanych terenów zielonych na obszarze miasta Darłowa w celu poprawy jakości środowiska dla mieszkańców i turystów	+			7 766 742,41	4 442 601,87
4	Budowa ciągu komunikacyjnego od ul. Tynieckiego w Darłowie do ul. Słowiańskiej w Darłównku	+			5 551 589,93	4 163 692,45
5	Wzrost atrakcyjności turystycznej parku miejskiego Wyspa Łososiowa w Darłowie	+			3 895 435,69	2 142 489,63
6	Przebudowa dróg wewnętrznych w granicach dolnej części rybackiego portu Darłowo	+			2 671 844,00	2 003 883,00
7	Budowa kładki przyrodniczej na wydmie zachodniej w Darłowie	+			3 281 054,02	1 804 579,71
8	Przebudowa staromiejskiego rynku w Królewskim Mieście Darłowo	+			3 303 021,40	1 542 932,69
9	Termomodernizacja budynku Urzędu Miejskiego w Darłowie	+			1 441 728,00	1 225 468,80
10	Budowa boiska sportowego w Darłowie	+			2 324 156,84	1 105 827,29
11	Rowerem nad morze – budowa ciągu pieszo-rowerowego w Darłowie	+			1 250 925,64	938 194,23
12	Darłowo w czasach króla Eryka Pomorskiego		+		1 400 000,00	786 626,96
13	Przebudowa zabytkowego ciągu komunikacyjnego w Darłowie ul. Powstańców Warszawskich (II etap)	+			641 235,28	480 926,46
14	Kompetencje miarą sukcesu – Darłowo stawia na edukację		+		531 000,00	451 350,00
15	Budowa infrastruktury turystycznej parku na Wyspie Łososiowej w Darłowie	+			951 392,69	441 845,99
16	Modernizacja piekarni w Darłowie				703 423,14	280 414,83
17	Stworzenie miejsca rekreacji dla żeglarzy przy przystani jachtowej w Porcie Darłowo	+			395 240,70	164 832,66
18	Inwentaryzacja przyrodnicza gminy – miasto Darłowo	+			162 085,00	137 772,25
19	Indywidualizacja procesu nauczania i wychowania uczniów klas I–III Szkoły Podstawowej nr 3 im. Żołnierza Wojsk Ochrony Pogranicza w Darłowie		+		132 360,05	112 506,04
20	Współpraca się opłaca – budowanie partnerskiego dialogu społecznego		+		50 000,00	42 500,00
21	Cool School English Club		+		48 260,00	41 021,00
22	Aktywność zawodowa w praktyce, czyli jak odnaleźć się w nowej rzeczywistości		+	+	48 090,00	40 876,50
SUMA					71 022 239,15	48 508 172,00

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych www.mapadotacji.pl oraz BIP.

WARTOŚĆ PROJEKTÓW	71,02 mln zł
POZIOM DOFINANSOWANIA	68,30 %
WKŁAD WŁASNY	22,51 mln zł
ILOŚĆ PROJEKTÓW	22

PODSUMOWANIE INWESTYCJI

Ryc. 7.6. Darłowo – podsumowanie inwestycji współfinansowanych ze środków UE

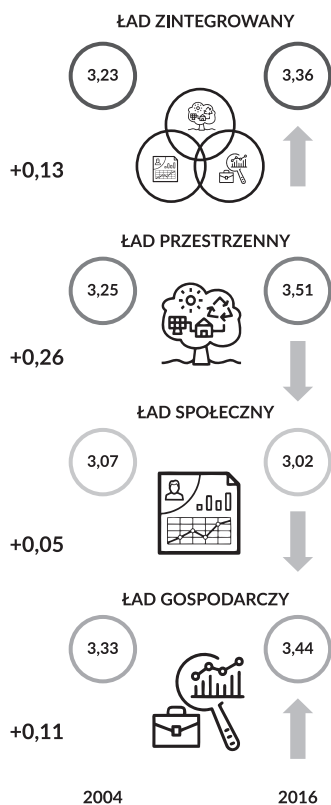
Źródło: szczecin.fotopolska.eu.

7.5. Kamień Pomorski – analiza realizowanych projektów

Tabela 7.5. Kamień Pomorski – zestawienie projektów współfinansowanych ze środków UE

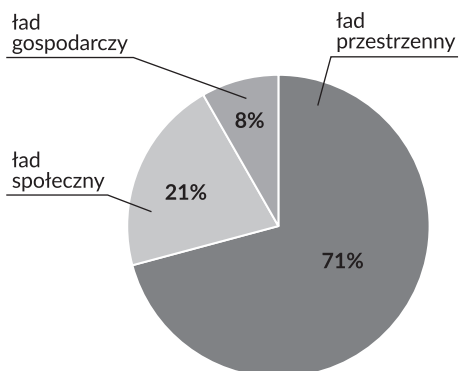
Lp.	Tytuł projektu	Ład przestrzenny	Ład społeczny	Ład gospodarczy	Wartość projektu [zł]	Dofinansowanie z EU [zł]
1	Rekonstrukcja wnętrza parteru Kurii Dziekana – Dworku von Kleista w Kamieniu Pomorskim wraz z utworzeniem wystawy stałej poświęconej wynalazcy kondensatora – Ewalda von Kleista w celu realizacji odtwórstwa historycznego oraz prowadzenia działalności wystawienniczej	+			2 458 809,65	2 089 988,20
2	Ochrona i zwiększenie bioróżnorodności w gminie Kamień Pomorski	+			2 468 945,81	1 846 281,17
3	Renowacja XV-wiecznego Ratusza Miejskiego w Kamieniu Pomorskim wraz z otoczeniem	+			2 750 924,58	1 775 994,57
4	Klub Integracji Społecznej w Kamieniu Pomorskim – lokalny animator aktywności i integracji		+		824 267,99	700 627,79
5	Projekt edukacyjny dla uczniów szkół podstawowych w gminie Kamień Pomorski		+		808 829,28	687 504,89
6	Budowa hydroforni i stacji uzdatniania wody oraz rurociągu wodnego Boży-sław–Rekowo wraz z przyłączami	+			797 072,88	530 423,96
7	Belferek – projekt dla uczniów szkół podstawowych i gimnazjum w Kamie-niu Pomorskim		+		514 602,04	437 411,73
8	Partnerstwo lokalne na rzecz rozwoju społecznego i aktywnej integracji		+		459 676,83	390 725,31
9	Wsparcie Klubu Integracji Społecznej w Kamieniu Pomorskim		+		285 706,00	242 850,10
10	Rozwój usług publicznych on-line w mieście i gminie Kamień Pomorski		+		321 922,80	241 442,10
11	Plan gospodarki niskoemisyjnej dla gminy Kamień Pomorski	+			65 190,00	55 411,50
12	Międzynarodowy Festiwal Muzyki Organowej i Kameralnej w Kamieniu Pomorskim – tradycja i korzenie polsko-niemieckiej muzyki	+	+	+	47 717,73	33 871,65
13	Modernizacja mariny Kamień Pomorski – etap II	+			313 657,47	97 864,78
14	Rozbudowa działalności Zakładu Aktywności Zawodowej w Kamieniu Pomorskim poprzez wprowadzenie dodatkowych funkcji produkcyjno-handlowo-usługowej oraz powiązanej działalności rehabilitacji zawodo-wej i społecznej osób niepełnosprawnych	+			4 700 295,71	2 815 796,25
15	My też pracujemy II		+		1 035 842,35	880 465,99
16	Lepszy start		+		957 020,59	813 020,59
17	Równy start – przedszkole integracyjne w Kamieniu Pomorskim		+		1 961 106,50	1 416 899,45
18	My też pracujemy		+	+	890 600,64	757 010,54
19	Zakład Aktywności Zawodowej w Kamieniu Pomorskim	+			822 899,28	699 464,39
20	Praca bez barier		+	+	718 929,27	611 089,88
21	Zaawansowany program rehabilitacji pacjentów po urazie rdzenia kręgo-wego z wykorzystaniem robotów rehabilitacyjnych		+		5 425 135,00	3 587 175,32
22	Utworzenie Instytutu Badawczego Innowacyjnych Metod Rehabilitacji Pacjentów po Urazach Rdzenia Kręgowego		+		4 237 932,00	1 907 069,40
SUMA					32 867 084,40	22 618 389,56

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych www.mapadotacji.pl oraz BIP.

WARTOŚĆ PROJEKTÓW	32,87 mln zł
POZIOM DOFINANSOWANIA	68,82 %
WKŁAD WŁASNY	10,25 mln zł
ILOŚĆ PROJEKTÓW	22

PODSUMOWANIE INWESTYCJI

MARINA W KAMIENIU POMORSKIM – PROJEKT NR 13

Ryc. 7.7. Kamień Pomorski podsumowanie inwestycji współfinansowanych ze środków UE

Źródło: fot. K. Gołębiwski.

7.6. Maszewo – analiza realizowanych projektów

Tabela 7.6. Maszewo – zestawienie projektów współfinansowanych ze środków UE

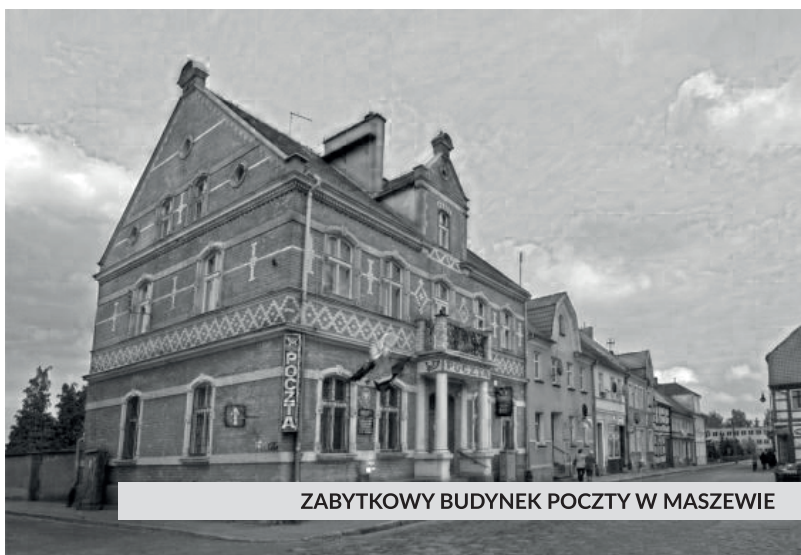
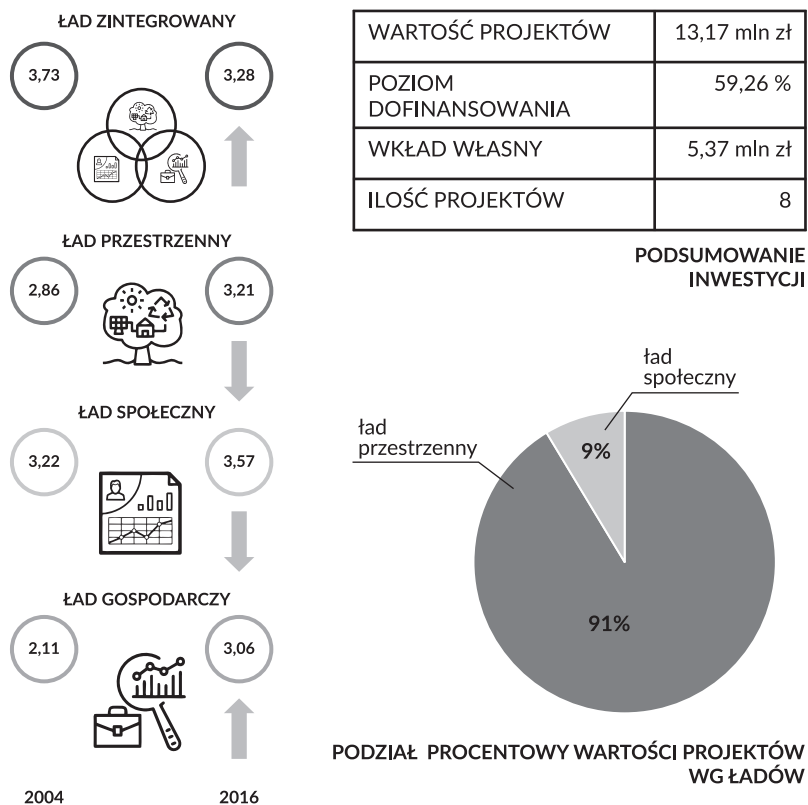
Lp.	Tytuł projektu	Ład przestrzenny	Ład społeczny	Ład gospodarczy	Wartość projektu [zł]	Dofinansowanie z EU [zł]
1	Budowa kanalizacji sanitarnej grawitacyjno-tłocznej Darż–Maszewo, Dębice–Maszewo	+			7 891 661,13	4 317 929,96
2	Ochrona oraz poprawa stanu zabytkowego Ratusza Miejskiego w Maszewie poprzez remont obiektu	+			3 260 754,28	2 262 530,83
3	Zakup samochodu ratowniczo-gaśniczego dla OSP Maszewo niezbędnego do prowadzenia akcji ratowniczych oraz usuwania skutków zagrożeń		+		636 650,00	412 500,00
4	Aktywni, kreatywni – (pełno)sprawni w gminie Maszewo		+		398 693,75	338 693,75
5	Przebudowa drogi gminnej przez m. Darż od drogi wojewódzkiej nr 141	+			488 335,34	226 760,04
6	Dajmy z siebie więcej dzieciom w gminie Maszewo		+		133 434,60	113 419,41
7	Dostosowanie placówek oświatowych na terenie gminy Maszewo do potrzeb uczniów niepełnosprawnych	+			334 889,37	112 709,99
8	Zwiększenie szans edukacyjnych dzieci z niepełnosprawnościami poprzez realizację dodatkowej oferty edukacyjnej i specjalistycznej w Przedszkolu Miejskim w Maszewie		+		26 220,00	20 808,00
SUMA					13 170 638,47	7 805 351,98

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych www.mapadotacji.pl oraz BIP.

Ryc. 7.8. Ratusz Miejski w Maszewie przed remontem i po remoncie

Źródło: bip.maszewo.pl.

Ryc. 7.9. Maszewo – podsumowanie inwestycji współfinansowanych ze środków UE

Źródło: szczecin.fotopolska.eu.

7.7. Nowe Warpno – analiza realizowanych projektów

Tabela 7.7. Nowe Warpno – zestawienie projektów współfinansowanych ze środków UE

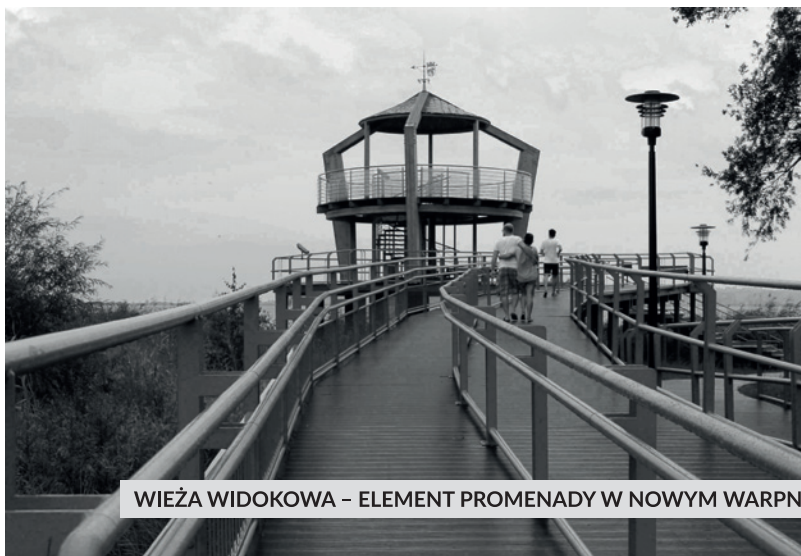
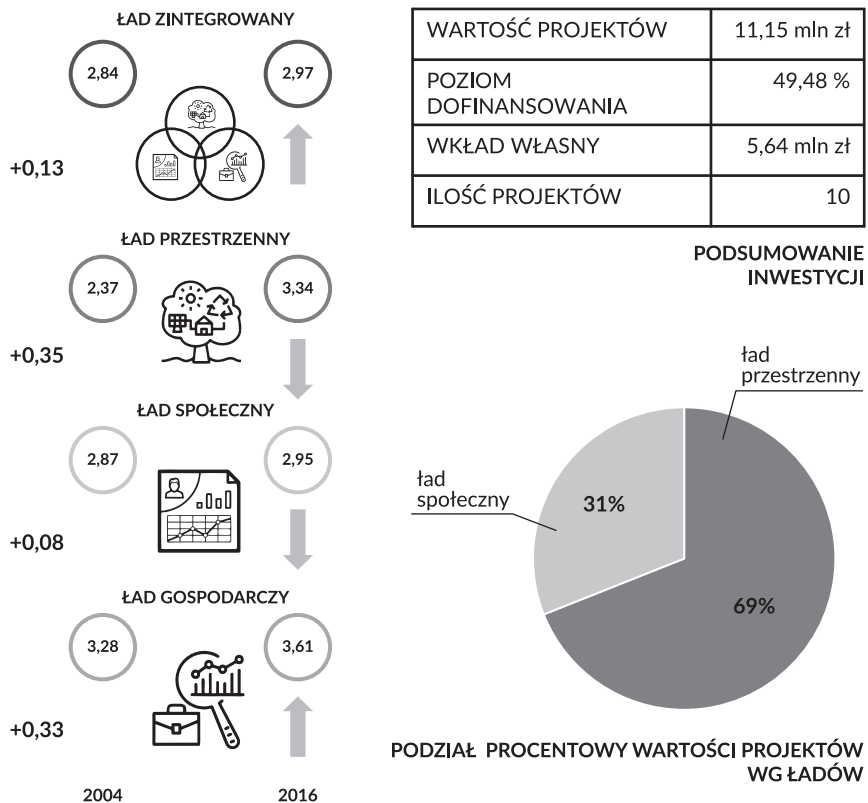
Lp.	Tytuł projektu	Ład przestrzenny	Ład społeczny	Ład gospodarczy	Wartość projektu [zł]	Dofinansowanie z EU [zł]
1	MEW@ – Morze Cyfrowych Kompetencji		+		1 552 254	1 307 639
2	Modernizacja przystani w Nowym Warpnie poprzez stworzenie zaplecza infrastrukturalnego – budowę promenady i wioski żeglarskiej	+			3 674 902	968 409
3	Zachowanie dziedzictwa kulturowego poprzez renowację zabytkowego Ratusza w Nowym Warpnie	+			1 490 760	804 861
4	Doposażenie oraz modernizacja remizy strażackiej wraz z pomieszczeniami socjalnymi oraz sali OSP Nowe Warpno		+		1 008 879	752 622
5	Budowa ścieżki edukacji ekologicznej na odcinku pomiędzy drogą powiatową Nowe Warpno–Dobieszczyń a granicą polsko-niemiecką	+			1 138 223	536 797
6	Podniesienie atrakcyjności turystycznej gminy Nowe Warpno poprzez budowę trasy rowerowej biegnącej wzdłuż starego nasypu kolejowego	+			981 285	393 773
7	Budowa infrastruktury społeczeństwa informacyjnego w gminie Nowe Warpno		+		536 625	242 468
8	Utworzenie punktu informacji turystycznej w pomieszczeniach wieży ratuszowej oraz zakup wyposażenia		+		387 998	212 525
9	Modernizacja dróg lokalnych w rejonie przygranicznym w mieście Nowe Warpno	+			249 795	186 422
10	Przebudowa instalacji c.o. polegająca na wymianie źródła ciepła na kocioł na biomasę-pellet w Szkole Podstawowej w Nowym Warpnie	+			133 691	113 638
SUMA					11 154 411	5 519 154

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych www.mapadotacji.pl oraz BIP.

Ryc. 7.10. Ratusz Miejski w Nowym Warpnie

Źródło: fot. K. Krasowska.

WIEŻA WIDOKOWA – ELEMENT PROMENADY W NOWYM WARPNIE

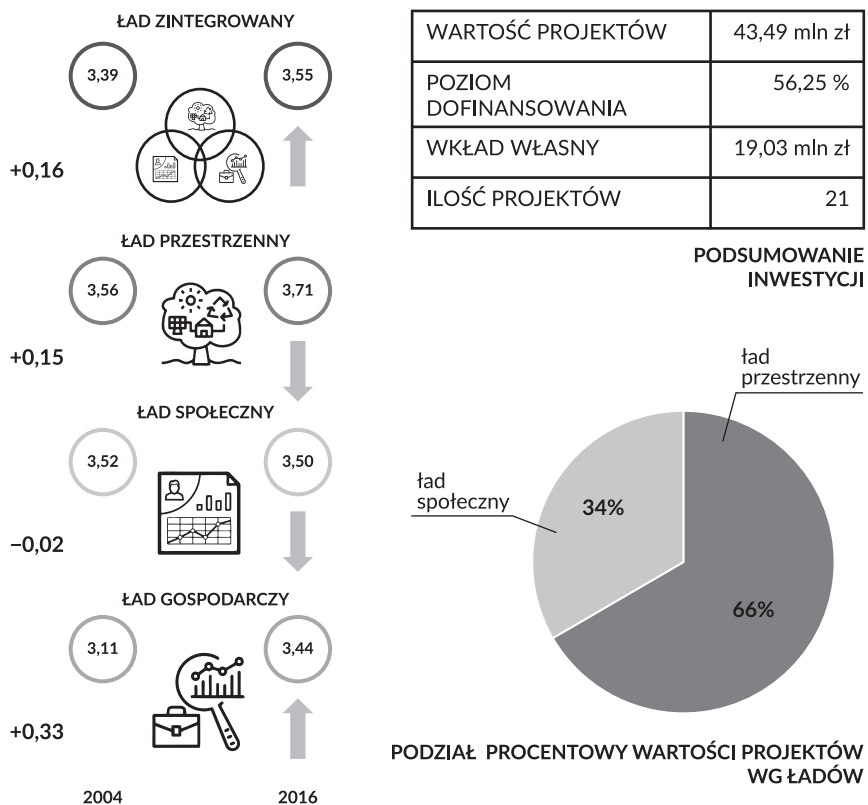
Ryc. 7.11. Nowe Warpno – podsumowanie inwestycji współfinansowanych ze środków UE
Źródło: fot. K. Krasowska.

7.8. Połczyn-Zdrój – analiza realizowanych projektów

Tabela 7.8. Połczyn-Zdrój – zestawienie projektów współfinansowanych ze środków UE

Lp.	Tytuł projektu	Ład przestrzenny	Ład społeczny	Ład gospodarczy	Wartość projektu [zł]	Dofinansowanie z EU [zł]
1	Budowa hali widowiskowo-sportowej w Połczynie-Zdroju w celu rozwoju nowych form turystyki aktywnej w mieście uzdrowiskowym	+			9 419 309,45	4 611 040,25
2	Samodzielność zobowiązuje		+		2 970 690,79	2 525 087,17
3	Prace konserwatorskie i restauratorskie obiektu uzdrowiskowego „Irena” i „Podhale” wraz z zakupem i instalacją urządzeń poprawiających bezpieczeństwo w tych obiektach i w otoczeniu	+			7 521 163,08	2 338 188,13
4	Rewitalizacja Połczyna-Zdroju – etap I	+			2 742 086,79	2 026 176,42
5	Rozbudowa ogólnodostępnej infrastruktury uzdrowiskowej bazującej na zasobach endogenicznych Połczyna-Zdroju	+			3 009 869,40	1 798 523,64
6	Wdrożenie nowoczesnych technologii produkcyjnych okien i drzwi z PCV w firmie Redan w Połczynie-Zdroju w celu usprawnienia działalności, wzrostu wydajności produkcji i rentowności działalności		+		3 583 124,02	1 410 000,00
7	Rozwój i upowszechnianie aktywnej integracji wśród mieszkańców gminy Połczyn-Zdrój		+		1 329 639,63	1 130 193,69
8	Mądrość musisz sam z siebie własną dobyć pracę – programy rozwojowe szkół z terenu gminy Połczyn-Zdrój		+		1 286 211,44	1 093 279,72
9	Przez naukę do wiedzy – programy rozwojowe szkół z gminy Połczyn-Zdrój		+		1 125 198,40	956 418,64
10	Zachowanie, ochrona i poprawa stanu obiektu zabytkowego w Połczynie-Zdroju poprzez przebudowę, remont i wzmocnienie konstrukcji budynku zamku przy ul. Zamkowej	+			1 421 653,37	809 610,63
11	Podnoszenie kompetencji kluczowych i poziomu nauczania podstawowego i gimnazjalnego w gminie Połczyn-Zdrój		+		862 399,99	733 039,99
12	Otwarty umysł drogą do sukcesu – rozwijanie kompetencji kluczowych wśród uczniów z terenu gminy Połczyn-Zdrój		+		822 990,00	699 541,50
13	Zdobywam zawód i zaczynam pracę – program szkoleń i subsydiowanie zatrudnienia długotrwale bezrobotnych mieszkańców gminy Połczyn-Zdrój		+	+	796 810,00	677 288,50
14	Głęboka modernizacja energetyczna budynku Centrum Kultury przy ul. Wojska Polskiego 54 w Połczynie-Zdroju	+			1 030 150,00	643 916,76
15	Kurort z duszą – III etap rewitalizacji starówki Połczyna-Zdroju, polsko-niemieckiego dziedzictwa kulturowego	+			948 891,30	551 190,74
16	Filary bezpiecznej rodziny		+		591 726,19	501 726,19
17	Małe znaczy więcej – wsparcie szans edukacyjnych dzieci wiejskich z terenu gminy Połczyn-Zdrój		+		588 249,10	500 011,74
18	Przebudowa ulic 5 Marca, Targowej i Kościuszki w zabytkowym centrum Połczyna-Zdroju w celu zwiększenia atrakcyjności inwestycyjnej i turystycznej gminy uzdrowiskowej	+			2 012 597,64	488 506,01
19	Daj sobie szansę, wszystko zależy od ciebie – projekt aktywizacji zawodowej bezrobotnych mieszkańców gminy Połczyn-Zdrój		+	+	543 140,80	461 669,68
20	Rewitalizacja zabytkowego parku zdrojowego w Połczynie-Zdroju	+			666 837,31	322 121,15
21	Indywidualizacja procesu nauczania w kl. I–III szkół podstawowych w gminie Połczyn-Zdrój		+		220 014,90	187 012,67
SUMA					43 492 753,60	24 464 543,22

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych www.mapadotacji.pl oraz PIB.

Ryc. 7.12. Połczyn-Zdrój – podsumowanie inwestycji współfinansowanych ze środków UE
Źródło: pomorzezachodnie.travel.

7.9. Pyrzyce – analiza realizowanych projektów

Tabela 7.9. Pyrzyce – zestawienie projektów współfinansowanych ze środków UE

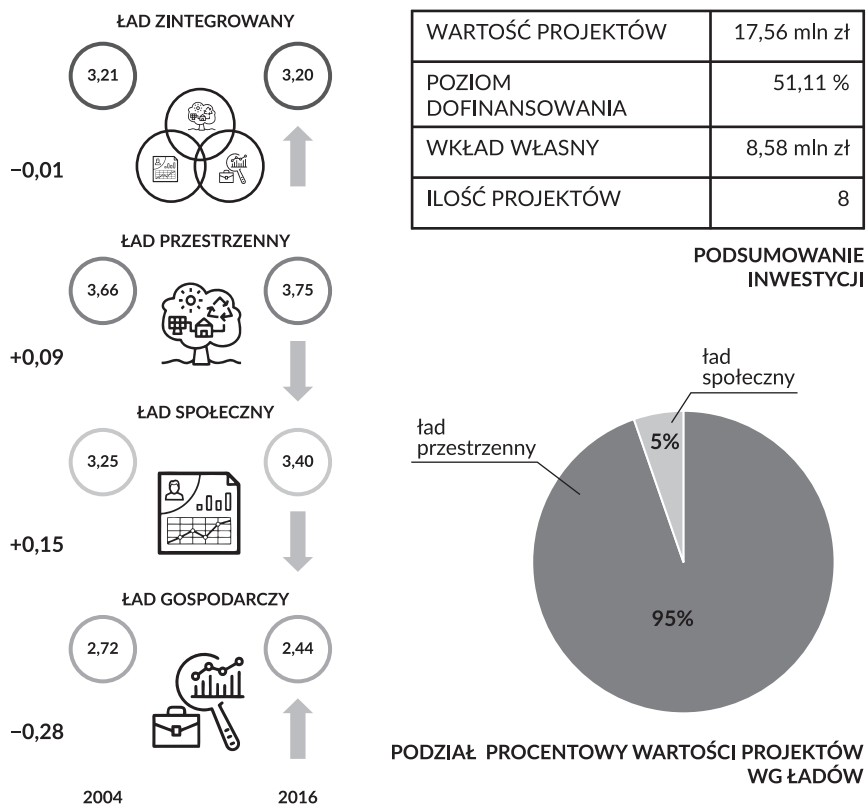
Lp.	Tytuł projektu	Ład przestrzenny	Ład społeczny	Ład gospodarczy	Wartość projektu [zł]	Dofinansowanie z EU [zł]
1	Remont i modernizacja Pyrzyckiego Domu Kultury	+			11 019 006,30	4 010 483,57
2	Budowa ścieżki rowerowej na odcinku Pyrzyce ul. Ciepłownicza do granic gminy Pyrzyce w miejscowości Brzesko	+			3 485 137,71	2 506 027,43
3	Zabezpieczenie murów obronnych i czatowni między Basztami Sowią i Lodową w Pyrzycach Etap II	+			1 863 570,28	1 584 034,68
4	Modernizacja Domu Kultury w Pyrzycach elementem efektywniejszej i aktywniejszej współpracy w zakresie rozwoju dorobku kulturalnego między polsko-niemieckim partnerem	+			458 281,08	343 710,81
5	Indywidualizacja nauczania i wychowania w gminie Pyrzyce		+		297 158,10	252 584,39
6	Budowa ścieżki rowerowej na odcinku od ul. Stargardzkiej do ul. Ciepłowniczej w Pyrzycach	+			333 877,58	192 160,50
7	Zdolny przedszkolak		+		50 000,00	42 500,00
8	Razem łatwiej				49 915,80	42 428,43
SUMA					17 556 946,85	8 973 929,81

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych www.mapadotacji.pl oraz BIP.

Ryc. 7.13. Baszta Lodowa w Pyrzycach. Fragment odrestaurowanych murów miejskich – projekt nr 3

Źródło: www.sieja.zp.pl.

Ryc. 7.14. Pyrzyce – podsumowanie inwestycji współfinansowanych ze środków UE

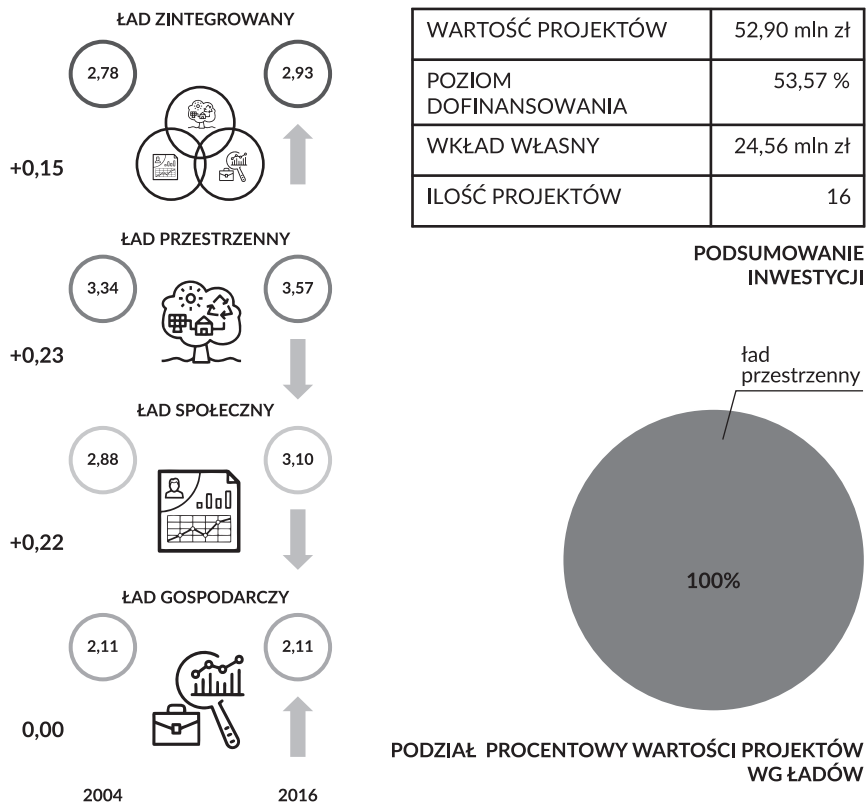
Źródło: wikipedia.org.

7.10. Trzebiatów – analiza realizowanych projektów

Tabela 7.10. Trzebiatów – zestawienie projektów współfinansowanych ze środków UE

Lp.	Tytuł projektu	Ład przestrzenny	Ład społeczny	Ład gospodarczy	Wartość projektu [zł]	Dofinansowanie z EU [zł]
1	Rozbudowa i modernizacja komunalnej oczyszczalni ścieków w Trzebiatowie	+			21 968 202,05	11 347 608,01
2	Kompleksowe uporządkowanie gospodarki ściekowej na terenie miasta Trzebiatów	+			15 540 334,96	6 930 762,11
3	Przebudowa nawierzchni jezdni w ulicy Jana Kasprowicza, Mariana Buczka, Królowej Jadwigi, 3 Maja, Małej Kolejki, Środkowej, Stefana Żeromskiego i Osiedlowej w Trzebiatowie	+			3 843 267,21	1 884 618,78
4	Rozwój infrastruktury kultury poprzez remont i adaptację poddasza pałacu wraz z zagospodarowaniem terenu w Trzebiatowie	+			2 941 587,08	1 402 099,42
5	Remont kaplicy pw. św. Gertrudy w Trzebiatowie	+			1 426 836,69	1 212 811,14
6	Nauka kluczem do przyszłości		+		1 426 070,16	1 212 159,64
7	Etap II sieci kanalizacyjnej oraz sieci wodociągowej w m. Trzebiatów	+			1 378 927,95	922 230,75
8	Zakup samochodu ratowniczo-gaśniczego oraz rozbudowa budynku remizy strażackiej dla potrzeb OSP w Gołębicy Pomorskiej		+		956 844,00	717 632,98
9	Aktywnie sprostać zmianom		+		759 942,00	645 778,40
10	Wesołe przedszkolaki w gminie Trzebiatów		+		602 426,53	512 062,55
11	Wesołe przedszkolaki w gminie Trzebiatów – oddział II		+		586 762,57	497 938,57
12	Jestem dobry – będę lepszy		+		381 173,00	275 397,49
13	Spełniamy dziecięce marzenia – wykonanie 6 remontów świetlic oraz zamontowanie 15 placów zabaw w 16 sołectwach gminy Trzebiatów		+		386 614,43	251 567,80
14	Lepsza jakość poprzez nowe umiejętności		+		283 487,20	204 819,50
15	Indywidualizacja nauczania w klasach I–III w gminie Trzebiatów		+		202 625,10	172 231,34
16	Przygotowanie dokumentacji na rozbudowę i modernizację oczyszczalni ścieków w Trzebiatowie	+			216 320,00	149 855,00
SUMA					52 901 420,93	28 339 573,48

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych www.mapadotacji.pl oraz BIP.

Ryc. 7.15. Trzebiatów – podsumowanie inwestycji współfinansowanych ze środków UE

Źródło: www.sozosfera.pl.

BIBLIOGRAFIA

Pozycje zwarte i artykuły w czasopismach

- Adamczewska H., *Cechy narodowe polskiego miasteczka*, „Architektura” 1950, 3-4, s. 29–30.
- Adamczewska-Wejchert H., Wejchert K., *Małe miasta: problemy urbanistyczne stale aktualne*, Warszawa: Arkady, 1986.
- Alam A., Choudhury B., *Spatio-functional determinants of small towns: a case study of selected indian small towns*, „Review of Urban & Regional Development Studies” 2016, 28(2), s. 75–88.
- Alexander C., *Język wzorców*, Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, 2008.
- Allen I., *Making and marking an urban framework to integrate a precinct*, „The Architects Journal” 1997, 4.
- Allwinkle, S., Cruickshank P., *Creating smarter cities: An overview*, „Journal of Urban Technology” 2011, 18, s. 1–16.
- Angelidou M., *Smart city policies: A spatial approach*, „Cities” 2014, 41, s. 3–11.
- Anthopoulos L.G., Vakali A., *Urban planning and smart cities: Interrelations and reciprocities*, [w:] F. Alvarez i in., *The Future Internet Assembly*, Berlin: Springer, 2012, s. 178–189.
- Ashton I. (red.), *Heathly cities*, Milton Keynes: Open University Press, 1992.
- Audirac I. (red.), *Rural Sustainable Development in America*, New York: Wiley, 1997.
- Barca F., *An Agenda for a Reformed Cohesion Policy: A place-based approach to meeting European Union challenges and expectations*, http://ec.europa.eu/regional_policy/archive/policy/future/pdf/report_barca_v0306.pdf (dostęp: 1.04.2019).
- Bagiński E. (red.), *Techniki i metody badawcze w planowaniu przestrzennym*, Wrocław: Oficyna Wydawnicza Politechniki Wrocławski, 1997.
- Bartosiewicz B., Marszał T. (red.), *Kierunki i uwarunkowania rozwoju małych miast z perspektywy 20 lat transformacji*, Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, 2011.
- Bartosiewicz B., Marszał T. (red.), *Przemiany przestrzeni i potencjału małych miast w wybranych regionach Polski z perspektywy 20 lat transformacji*, Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, 2011.
- Beatley T., *Green urbanism: learning from European cities*, Washington: Island Press, 2000.
- Bell D., Jayne M., *Small cities? Towards a research agenda*, „International Journal of Urban and Regional Research” 2009, 33(3), s. 683–699.
- Ben-Josef E., *Smarter standards and regulations: Diversifying the spatial paradigm of subdivisions*, [w:] T. Szold, A. Carbonell (red.), *Smart growth: Form and consequences*, Cambridge: Lincoln Institute of Land Policy, s. 110–127.
- Beugelsdijk S., van Schaik T., *Social capital and growth in European regions: an empirical test*, „European Journal of Political Economy” 2005, 21, s. 301–324.
- Bielik M., Schneider S., König R., *Parametric urban patterns. Exploring and integrating graph-based spatial properties in parametric urban modeling*, Weimar: Bauhaus-University, 2012.

- Billert A., *Współczesne problemy rozwoju i rewitalizacji. Lokalny Program Rewitalizacji – nowy instrument dla zintegrowanego planowania i wdrażania rozwoju i rewitalizacji miast*, <https://www.poznan.pl/mim/public/rewitalizacja/attachments.att?co=show&instance=1017&parent=81680&lang=pl&id=238467> (dostęp: 1.04.2019).
- Böhm A., *Piękno przestrzeni rozległej*, „Czasopismo Techniczne. Architektura” 2007, 104(6-A), s. 19–23.
- Borys T., *Raport z realizacji pracy „Zaprojektowanie i przetestowanie ram metodologicznych oraz procedury samooceny gmin na podstawie wskaźników zrównoważonego rozwoju w systemie analiz samorządowych (SAS)”*, https://www.systemanaliz.pl/media/grupy-porownawcze/WZR_raport_z_realizacji_pracy.pdf (dostęp: 1.04.2019).
- Borys T., *Wskaźniki ekorozwoju*, Białystok: Wydawnictwo Ekonomia i Środowisko, 1999.
- Borys T., *Wskaźniki zrównoważonego rozwoju*, Warszawa: Wydawnictwo Ekonomia i Środowisko, 2005.
- Borys T., *Zrównoważony rozwój – jak rozpoznać ład zintegrowany*, „Problemy Ekorozwoju – Problems of Sustainable Development” 2011, 6(2), s. 75–81.
- Bradecki T., Stangel M., *The image of Density – challenges of delivering compact urban structure in contemporary urban design in Poland*, „Architecture Civil Engineering Environment” 2011, 4(3), s. 5–14.
- Brol R., *Ekonomia i zarządzanie miastem*, Wrocław: Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej im. Oskara Langego we Wrocławiu, 2004.
- Brol R., Maj M., Strahl D., *Metody typologii miast*, Wrocław: Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej im. Oskara Langego, 1990.
- Bronk B. (red.), *Czaplinek 1945–2009, cz. I: Historia powrotu do macierzy, cz. II: Trud wrastania, cz. III: Ku społeczeństwu obywatelskiemu*, Czaplinek: Stowarzyszenie Przyjaciół Czaplinka, 2009.
- Brzeziński C., *Wybrane problemy planowania przestrzennego w Polsce*, „Acta Universitatis Lodzensis. Folia Oeconomica” 2013, 289, s. 105–114.
- Brzozowy A., *Smart City w Krajowej Polityce Miejskiej 2023*, „Inteligentne Miasta i Regiony” 2016, 1(1), s. 20–21.
- Buczek G., Gzell S., *Samorząd gminny a ład przestrzenny*, https://www.euroreg.uw.edu.pl/dane/web_euroreg_seminary_files/71/samorzd_gminny_a_ad_przestrzenny_sem_euroreg.pdf (dostęp: 1.04.2019).
- Buko J. (red.), *Rola funduszy unijnych w rozwoju społeczno-gospodarczym regionu*, „Zeszyt Naukowy Uniwersytetu Szczecińskiego” 2013, nr 753.
- Burgess R., *The compact city debate: A global perspective*, [w:] M. Jenks, R. Burgess (red.), *Compact cities: Sustainable urban forms for developing countries*, London: Routledge, s. 9–24.
- Carlowitz H.C., *Sylvicultural oeconomica, oder Hasusswirthliche Nachricht und Naturmäßige Anweisung zur Wilden Baum-Zucht*, Leipzig, 1713.
- Caulfield I., Schultz J., *Planning for change: strategic planning in Local Government*, Harlow: Longman, 1994.
- Courtney P., Errington A., *The role of small towns in the local economy and some implications for development policy*, „Local Economy” 2000, 15(4), s. 280–301.
- Černe A., Kušar S., *The system of indicators for regional development, strukture and potentials*, Ljubljana: University of Ljubljana, 2010.

- Charter of European cities & towns towards sustainability*, https://sustainablecities.eu/fileadmin/repository/Aalborg_Charter/Aalborg_Charter_English.pdf (dostęp: 1.04.2021).
- Chevin D., *New urban living for London – the making of East Village*, London: Smith Institute, 2012.
- Chlebowska A. (red.), *Maszewo i okolice na przestrzeni wieków*, Szczecin: Hogben, 2008.
- Chłóń-Domińczak A., Magda I., *Opieka nad dziećmi do lat 3 w Polsce – diagnoza oraz rekomendacje dotyczące zmian. Ekspertyza opracowana na potrzeby Zespołu ekspertów ds. wypracowania rekomendacji w zakresie polityki rodzinnej przy Kancelarii Prezydenta RP*, https://www.prezydent.pl/download/gfx/prezydent/pl/defaultopisy/3691/1/1/opieka_nad_dziecmi_do_lat_3.pdf (dostęp: 1.04.2019).
- Chmielewski J.M., *Funkcjonalno-przestrzenne problemy ośrodków centralnych małych miast i średnich w Polsce*, Warszawa: Wydawnictwo Politechniki Warszawskiej, 2001.
- Chmielewski J.M., *Rola miejskich przestrzeni publicznych*, „Urbanistyka” 2004, nr 4, s. 23–41.
- Chmielewski J.M., *Teoria i praktyka planowania przestrzennego*, Warszawa: Oficyna Wydawnicza Politechniki Warszawskiej, 2016.
- Chmielewski J.M., *Teoria urbanistyki w projektowaniu i planowaniu miast*, Warszawa: Oficyna Wydawnicza Politechniki Warszawskiej, 2010.
- Chojnicki Z., *Koncepcja terytorialnego systemu społecznego*, „Przegląd Geograficzny” 1989, 60(3), s. 491–510.
- Ciesiołka P., *Finansowanie rozwoju miast z funduszy europejskich na rzecz rewitalizacji*, <https://urbanistyka.info/2009/09/09/finansowanie-rozwoju-miast-z-funduszy-europejskich-na-rzecz-rewitalizacji/> (dostęp: 1.04.2019).
- Cieślak M. (red.), *Demografia. Metody analizy i prognozowania*, Warszawa: PWN, 1984.
- Czarski E. (red.), *Wskaźniki zrównoważonego rozwoju Polski*, Katowice: Urząd Statystyczny w Katowicach, 2011.
- Czernik L., *Integracja regionalna transgranicznego układu Pomorza Zachodniego*, „Przestrzeń i Forma” 2005, 1, s. 45–68.
- Czernik L., *Układ strukturalny pasa brzegowego Pomorza Zachodniego*, w: K. Furmańczyk (red.), *Zintegrowane zarządzanie obszarami przybrzeżnymi w Polsce – stan obecny i perspektywy*, cz. 2: *Brzeg Morski – Zrównoważony*, Szczecin: Print Group Daniel Krzanowski, Szczecin 2006, s. 107–121.
- Czernik L., Ziemińska A., *Kształtowanie przestrzeni wsi podmiejskiej – raport z badań obszaru oddziaływania miasta Szczecina*, Szczecin: Hogben, 2007.
- Dantzig G.B., Saaty T.L., *Compact City: Plan for a liveable urban environment*, San Francisco: W.H. Freeman, 1973.
- Dembowska Z., *Systemy planowania przestrzennego wybranych krajów Unii Europejskiej*, Warszawa: Instytut Gospodarki Przestrzennej i Komunalnej, 1999.
- Deth J.W. van, *Measuring social capital: orthodoxies and continuing controversies*, „International Journal of Social Research Methodology” 2002, 6(1), s. 79–92.
- Domański R., *Geografia ekonomiczna. Ujęcie dynamiczne*, Wydawnictwo Naukowe PWN, 2006.
- Elsasser H., *Ist eine Kleinstadt mehr als eine kleine Stadt?*, [w:] E.M. Munduch, A. Spiegler (red.), *Kleinstädte. Motoren im ländlichen Raum*, Wien: Österreichisches Kuratorium für Landtechnik und Landentwicklung, 1998, s. 10–18.
- Filar P., Kubicki P. (red.), *Miasto w działaniu. Zrównoważony rozwój z perspektywy oddolnej*, Warszawa: Instytut Obywatelski, 2012.

- Fogel P., *Wskaźniki oceny polityki i gospodarki przestrzennej w gminach*, Warszawa: KPZK PAN, 2012.
- Freino H., *Kształtowanie indywidualnego charakteru miast w równoważeniu globalnych i lokalnych aspektów krajobrazu miejskiego*, [w:] A. Drapella-Hermansdorfer, K. Cebrat, *Oblicza równowagi. Architektura, urbanistyka, planowanie u progu międzynarodowej dekady edukacji na rzecz zrównoważonego rozwoju*, Wrocław, 23–25.06.2005, Wrocław: Wydawnictwo Politechniki Wrocławskiej, 2005 s. 457–464.
- Giddens A., *Socjologia*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2006.
- Gordon G.L., *Strategic planning for local government*, Washington: International City-Country Management Association, 1995.
- Gorzela G., Smętkowski M., *Metropolia i jej region w gospodarce informacyjnej*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar, 2005.
- Grabow B., *Städte für ein nachhaltiges Deutschland*, Berlin: Erarbeitet vom Deutschen Institut für Urbanistik, 2011.
- Guzik R., Kołoś A., Fiedeń Ł., Kocaj A., Wiedermann K., *Analiza relacji funkcjonalno-przestrzennych między ośrodkami miejskimi i ich otoczeniem. Raport końcowy*, Kraków: Urząd Marszałkowski Województwa Małopolskiego, 2015.
- Gwiazda M., Zawadzka M., *Finansowanie zwrotne rozwoju miast ze środków UE – Inicjatywa JESSICA*, Warszawa: Wydawnictwo C.H. Beck 2012.
- Gyurkovich M., *Hybrydowe przestrzenie kultury we współczesnym mieście europejskim*, Kraków: Wydawnictwo Politechniki Krakowskiej, 2013.
- Gyurkovich J., *Małe miasta – alternatywa dla współczesnych procesów urbanizacji*, w: N. Juzwa, A. Szulimowska-Ociepka (red.), *Przyszłość miast średniej wielkości*, Gliwice: Wydział Architektury Politechniki Śląskiej, 2013, s. 39–42.
- Gzell S., *Fenomen małomiejskości*, Warszawa: PWN, 1987.
- Gzell S., *Miasto jako przedmiot badań urbanistyki*, [w:] B. Jałowiecki (red.), *Miasto jako przedmiot badań naukowych w początkach XXI wieku*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar, 2008, s. 19–27.
- Gzell S., *Miastotwórcza rola transportu w teorii urbanistyki*, „Czasopismo Techniczne. Architektura” 2010, 107(1-A), s. 6–19.
- Gzell S., *Na co nam architektura? Po co nam urbanistyka?*, „Teka Komisji Urbanistyki i Architektury Oddział PAN w Krakowie” 2014, 42, s. 143–149.
- Gzell S., *Rekreacja jako jeden z czynników rozwoju – na przykładzie Mszyny* [praca doktorska], 1978.
- Haas T., *Sustainable urbanism and beyond. Rethinking cities for the future*, New York: Rizzoli, 2012.
- Hague C., *Small towns in a small country. Findings from the small towns initiative of the Built Environment Forum. Scotland*, <https://www.befs.org.uk/wp-content/uploads/2017/01/13.09.03-Small-Towns-Report.pdf> (dostęp: 1.04.2019).
- Hall T., *Planning and urban growth in the Nordic Countries*, London: Chapman & Hall, 1991.
- Hanzl M., *Monitoring procesów zagospodarowania przestrzennego na poziomie gminnym z zastosowaniem technologii SIP*, „Roczniki Geomatyki” 2007, 5(4), s. 17–23.
- Harańczyk A., *Miasta Polski w procesie globalizacji gospodarki*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 1998.
- Harańczyk A., *Uwarunkowania i konsekwencje procesu kurczenia się miast w Polsce*, Warszawa: Wydawnictwo CeDeWu, 2016.

- Healey P., *Urban complexity and spatial strategies. Towards a relational planning for our times*, London: Routledge Taylor & Francis Group, 2007.
- Heffner K., *Funkcjonowanie miast małych w systemie osadniczym polski w perspektywie 2033 r., Przestrzeń publiczna małych miast*, Warszawa: Komitet Przestrzennego Zagospodarowania Kraju PAN, 2012.
- Heffner K., Marszał T. (red.), *Problemy rozwoju małych miast w wymiarze lokalnym i regionalnym*, Warszawa: Komitet Przestrzennego Zagospodarowania Kraju PAN, 2005.
- Heffner K., Marszał T. (red.), *Przestrzeń publiczna małych miast*, Warszawa: Komitet Przestrzennego Zagospodarowania Kraju PAN, 2012.
- Heffner K., Marszał T. (red.), *Rewitalizacja, gentryfikacja i problemy rozwoju małych miast*, Warszawa: Komitet Przestrzennego Zagospodarowania Kraju PAN, 2011.
- Heijden K. van der, *Planowanie scenariuszowe w zarządzaniu strategicznym*, Kraków: Dom Wydawniczy ABC, 2000.
- Homsy G., Warner M., *Defying the odds: Sustainability in small and rural places*, https://www.nado.org/wp-content/uploads/2015/07/defying_the_odds_briefing_paper-1.pdf (dostęp: 1.04.2019).
- Jałowiecki B., *Człowiek w przestrzeni miasta*, Katowice: Śląski Instytut Naukowy, 1980.
- Jałowiecki B. (red.), *Miasto jako przedmiot badań naukowych w początku XXI wieku*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar, 2008.
- Jałowiecki B., *Spółeczne wytwarzanie przestrzeni*, Warszawa: Książka i Wiedza, 1988.
- Janowski P., *Salezjanki w Połczynie Zdroju w latach 1946–2006*, Połczyn-Zdrój: UMiG, 2007.
- Jeleński T., *Urbanistyka i gospodarka przestrzenna*, [w:] T. Bergier, J. Kronenberg (red.), *Wyzwania zrównoważonego rozwoju w Polsce*, Kraków: Fundacja Sendzimira, 2010.
- Jeżak J., Wierzchowski M.W., *Wpływ decyzji o warunkach zabudowy na ład przestrzenny polskich miast*, „Świat Nieruchomości” 2014, 89, s. 25–29.
- Jędrzejczyk D., *Podstawy geografii ludności*, Warszawa: Wydawnictwo Akademickie Dialog, 2001.
- Kachniarz T., *Zagospodarowanie przestrzenne małych miast*, Warszawa: Agencja Wydawnicza Instytutu Gospodarki Przestrzennej i Komunalnej, 1993.
- Kardaś A., Turek A., *Efekty realizacji programów rewitalizacji na przykładzie wybranych małych miast*, „Przestrzeń i Forma” 2015, 23(2), s. 88–100.
- Kaufman D., Meili R., *Leaves in the wind? Local policies of small and medium-sized towns in metropolitan regions*, „European Planning Studies” 2019, 27, s. 21–41.
- Kępka M., Kępka M., Kępka B., *Audyt Turystyczny Województwa Zachodniopomorskiego na zlecenie Urzędu Marszałkowskiego Województwa Zachodniopomorskiego*, http://eregion.wzp.pl/sites/default/files/audyt_turystyczny_wojewodztwa_zachodniopomorskiego2.pdf (dostęp: 1.04.2019).
- Klaassen L., Molle W.T., Paelinck J.H., *Dynamics of urban development*, Gower: Netherland Economic Institute, 1981.
- Knox P., Mayer H., *Kleinstädte und Nachhaltigkeit. Konzepte für Wirtschaft, Umwelt und sozial Leben*, Berlin, Boston: Birkhäuser, 2012.
- Kobylarczyk J., *Jakość środowiska mieszkaniowego w strefie centralnej Jarosławca*, Kraków: Politechnika Krakowska, 2009.
- Kobylarczyk J., *Jakość środowiska mieszkaniowego w strefie centralnej Łańcuta*, Kraków: Politechnika Krakowska, 2010.

- Kobylarczyk J., *Jakość środowiska mieszkaniowego w strefie centralnej wybranych miast województwa podkarpackiego*, Kraków: Politechnika Krakowska, 2007.
- Kobylarczyk J., *Ocena jakości środowiska zamieszkania w wybranych miastach województwa podkarpackiego po okresie „transformacji” w pierwszej dekadzie XXI wieku*, Kraków: Politechnika Krakowska, 2013.
- Kobylarczyk J., *Przestrzeń a bezpieczeństwo – wybrane przykłady*, [w:] A. Wyżykowski, S. Wehle-Strzelecka (red.), *Przestrzeń bezpieczna. Urbanistyczne i architektoniczne uwarunkowania kształtowania przestrzeni miejskiej dla zwiększenia bezpieczeństwa mieszkańców*, Kraków: Politechnika Krakowska, 2005.
- Korzeniak G., *Zintegrowane planowanie rozwoju miast – propozycja modelu*, Kraków: Instytut Rozwoju Miast, 2011.
- Kosiński W., *Aktywizacja turystyczna małych miast – aspekty architektoniczno-krajobrazowe*, Kraków: Politechnika Krakowska, 2000.
- Kosiński W., *Krajobraz małych miast turystyka – silne i słabe strony*, „Folia Turistica” 2002, 12, s. 31–41.
- Kosiński W., *Małe miasta – zabytkowy krajobraz i turystyka*, „Krajobrazy Dziedzictwa Narodowego” 2001, 1(5), s. 11–21.
- Kosiński W., *Małe miasta w Polsce – potencjał rozwojowy – diagnoza i prognoza*, [w:] J. Bogdanowski (red.), *Kongres Kultury Polskiej 2000. Wiedza o kulturze polskiej u progu XXI wieku. Architektura i dobra kultury. Tożsamość i kontynuacja tradycji*, Kraków: Wydawnictwo Strzecha, 2000, s. 87–100.
- Kosiński W., *Miasto i piękno miasta*, Kraków: Politechnika Krakowska, 2011.
- Kosiński W., *Perspektywy małych miast historycznych*, [w:] A. Kadłuczka (red.), *Międzynarodowa Konferencja Konserwatorska Kraków 2000 – Dziedzictwo kulturowe fundamentem rozwoju cywilizacji, Kraków 23–26 października 2000 – Materiały konferencyjne*, Kraków: Instytut Historii Architektury i Konserwacji Zabytków WAPK, 2002, s. 400–407.
- Kosiński W., *Problemy aktywizacji turystycznej małych miast w warunkach transformacji*, [w:] T. Zarębska (red.), *Strategie rewaloryzacji miast w Polsce i innych krajach. Materiały z konferencji zorganizowanej przez Sekcję Historii Architektury i Urbanistyki oraz Konserwacji Zabytków Komitetu Architektury i Urbanistyki PAN*, Warszawa: Ośrodek Ochrony Zabytkowego Krajobrazu, 2000, s. 79–112.
- Kowalczyk M., *Rozwój małych miast – stymulatory i bariery*, „Człowiek i Środowisko” 2008, 32(3-4), s. 73–85.
- Kowalewski A., *Koszty patologii przestrzennych*, <https://www.kongresbudownictwa.pl/pliki/koszty%20patologii%20przestrzennych%202012.doc> (dostęp: 1.04.2019).
- Kowalewski A., *Kryzys planowania miast w Polsce. Źródła i kierunki zmian*, „Przegląd Urbanistyczny” 2009, 1, s. 8–13.
- Kozłowski J., *Rola planowania w kontekście zrównoważonego rozwoju: cele, zadania, obowiązki i proces. Przyczynek do ewolucji podejścia interdyscyplinarnego*, „Problemy Rozwoju Miast” 2009, 1/2, s. 9–38.
- Kozłowski J., *Zintegrowane planowanie zrównoważonego rozwoju – zarys metodyki*, Kraków: IRM, 2012.
- Krasowska K., *Ewolucja potencjału rozwojowego małego miasta z uwagi na uwarunkowania regionalne – przykład Barlinka*, w: *Przyszłość miast średniej wielkości*, Gliwice: Wydział Architektury Politechniki Śląskiej, 2013, s. 125–132.

- Kuryłowicz E., *Miasto jako przedmiot badań architektury*, [w:] B. Jałowiecki (red.), *Miasto jako przedmiot badań naukowych w początkach XXI wieku*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar, 2008, s. 28–49.
- Latour S., *Krajobraz kulturowy miast na Pomorzu Zachodnim*, w: *Kierunki transformacji polskich miast u progu wstąpienia do Unii Europejskiej. Konferencja naukowa*, Szczecin: Politechnika Szczecińska, 2001.
- Latour S., *Rewaloryzacja małych miast na Pomorzu Zachodnim*, Warszawa: PWN, 1981.
- Latour S., *Rewaloryzacja małych miast województwa szczecińskiego*, „Kwartalnik Architektury i Urbanistyki” 1978, 23(4), s. 327–359.
- Lisowski A., *Forma współczesnego miasta – nowy stary problem*, [w:] I. Jażdżewska (red.), *Współczesne formy osadnictwa miejskiego i ich przemiany*, Łódź: Uniwersytet Łódzki, 2002, s. 35–44.
- Liszewski S., *Krajobraz miasta a warunki życia*, [w:] *Znaczenie badań krajobrazowych dla zrównoważonego rozwoju. Profesorowi Andrzejowi Richlingowi w 70. Rocznice urodzin i 45-lecie pracy naukowej*, Warszawa: Wydział Geografii i Studiów Regionalnych Uniwersytetu Warszawskiego, 2007, s. 99–110.
- Lisowski A., *Miejski kontekst rozwoju zrównoważonego i krajobrazu*, [w:] *Znaczenie badań krajobrazowych dla zrównoważonego rozwoju. Profesorowi Andrzejowi Richlingowi w 70. Rocznice urodzin i 45-lecie pracy naukowej*, Warszawa: Wydział Geografii i Studiów Regionalnych Uniwersytetu Warszawskiego, 2007, s. 111–120.
- Lorens P., Martyniuk-Pęczek J. (red.), *Zarządzanie rozwojem przestrzennym miast*, Gdańsk: Urbanista, 2010.
- Lynch K., *Obraz miasta*, Kraków: Wydawnictwo Archivolta, 2011.
- Łopuch W., *Nowe Warpno i okolice/Neuwarp und Umgebung*, Szczecin: Wydawnictwo Stowarzyszenie Czas Przestrzeń Tożsamość, 2014.
- Mania W., *Miasto planisty, miasto artysty*, [w:] *Genius Loci*, dodatek do „Urbanista” 2007, 3.
- Markowski T., *Planowanie przestrzenne i instrumenty jego realizacji w świetle teorii ulomnych rynków*, [w:] P. Lorens, J. Martyniuk-Pęczek (red.), *Zarządzanie rozwojem przestrzennym miast*, Gdańsk: Urbanista, 2010.
- Markowski T. (red.), *Polityka miejska państwa, cele, priorytety, instrumenty*, http://www.politykamiejska.silesia.org.pl/img_materiały/t.markowski2.pdf (dostęp: 1.04.2019).
- Markowski T., *Zarządzanie rozwojem miast*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 1999.
- Marshall S., *Science, pseudo-science and urban design*, „Urban Design International” 2012, 17, s. 257–271.
- Marszał T., *Struktura funkcjonalna małych miast*, Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, 2011.
- Maslow A.H., *Motivation and personality*, New York: Longman, 1970.
- Mazur-Belzyt K., *Współczesne podstawy rozwoju małych miast na przykładzie sieci miast Cittaslow*, „Problemy Rozwojowe Miast” 2014, 3, s. 39–45.
- Mierzejewska L., *Przyrodnicze aspekty rozwoju zrównoważonego*, Poznań: Bogucki Wydawnictwo Naukowe, 2003.
- Mierzejewska L., *Zrównoważony rozwój miasta: Aspekty planistyczne*, [w:] J.J. Parysek, A. Tölle (red.), *Wybrane problemy rozwoju i rewitalizacji miast: aspekty poznawcze i praktyczne*, Poznań: Bogucki Wydawnictwo Naukowe, 2008.
- Müller G., *Städte für ein nachhaltiges Deutschland*, „BMZ – Informationsbroschüre” 2014, 3.

- Mostafavi M., Doherty G. (red.), *Ecological urbanism*, Baden: Lars Müller Publishers 2010.
- Nowak M.J., *Decyzja o warunkach zabudowy i zagospodarowania terenu – wady, zalety i postulowane zmiany*, [w:] I. Zachariasz (red.), *Kierunki reformy prawa planowania i zagospodarowania przestrzennego*, Warszawa: LEX a Wolters Kluwer business, 2012.
- Noworól A., *Instrumenty zarządzania rozwojem miasta*, Kraków: IGPIK, 1998.
- Noworól A., *Planowanie rozwoju terytorialnego w skali regionalnej i lokalnej*, Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2007.
- Ostrowski W., *Urbanistyka współczesna*, Warszawa: Arkady, 1975.
- Owusu G., *The role of small towns in regional development and poverty reduction in Ghana*, „Population, Space and Place” 2008, 14(6), s. 453–472.
- Pangsy-Kania S., *System zarządzania rozwojem w Polsce i rola w nim dokumentów strategicznych*, „Studia z Polityki Publicznej” 2015, 3, s. 121–137.
- Paszkowski Z., *Architektura i urbanistyka jako dyscyplina naukowa*, [w:] S. Gzell (red.), *Architektura, urbanistyka, nauka*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2018, s. 109–117.
- Paszkowski Z., *Ideal future city in relation to urban tendencies in Poland*, „Czasopismo Techniczne. Architektura” 2014, 111(1), s. 159–177.
- Paszkowski Z., *Małe miasta w Polsce i ich szanse rozwoju wobec wdrażania polityki spójności i rewitalizacji zintegrowanej*, „Przestrzeń i Forma” 2015, 23(1), s. 37–58.
- Paszkowski Z., *Miasto idealne w perspektywie europejskiej i jego związki z urbanistyką współczesną*, Kraków: Universitas, 2011.
- Paszkowski Z., *Panel urbanistyczno-architektoniczny nt. Architektoniczne klucze badania przestrzeni miasta*, [w:] M. Madurowicz (red.), *Kształtowanie współczesnej przestrzeni miejskiej*, Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, 2014, s. 465–472.
- Paszkowski Z., *Problemy utrzymania miejskich zasobów budowlanych*, [w:] A. Halicka (red.), *Budownictwo na obszarach zurbanizowanych: nauka, praktyka, perspektywy*, Lublin: Politechnika Lubelska, 2014, s. 153–164.
- Paszkowski Z., *Rewitalizacja i rozwój miast w Polsce – uwarunkowania i scenariusze w świetle doświadczeń europejskich*, [w:] P. Lorens (red.), *Rewitalizacja miast w Polsce. Pierwsze doświadczenia*, Warszawa: Urbanista, 2007.
- Paszkowski Z., *Rewitalizacja średniowiecznych małych miast Pomorza Zachodniego*, Szczecin: Hogben, 2014.
- Paszkowski Z., *Wartość autentyzmu w procesie rewitalizacji*, [w:] B. Szmygin (red.), *Wartościowanie zabytków architektury*, Lublin: Polski Komitet Narodowy Międzynarodowej Rady Ochrony Zabytków, s. 181–186.
- Paszkowski Z., Czarnecki L., *Problems of technical maintenance of housing resources in Poland*, „Materiały Budowlane” 2016, 5, s. 113–114.
- Paszkowski Z., Czarnecki L., *Revitalization of urban area: theory and practice*, „Materiały Budowlane” 2016, 5, s. 138–140.
- Paszkowski Z., Kozłowska I., Gołębiewski J., *Problematyka ochrony i konserwacji zabytków architektury w nauczaniu wyższym na Wydziale Budownictwa i Architektury Zachodniopomorskiego Uniwersytetu Technologicznego w Szczecinie*, [w:] B. Szmygin (red.), *Nauczanie i popularyzacja ochrony dziedzictwa: praca zbiorowa*, Warszawa: Polski Komitet Narodowy Międzynarodowej Rady Ochrony Zabytków, 2014, s. 171–180.
- Paszkowski Z., Schneider-Skalska G., Węclawowicz-Bilska E., *Tendencje w rozwoju polskiej urbanizacji*, [w:] *Przestrzeń życia Polaków*, SARP: Warszawa, 2014, s. 15–35.

- Patrișor A.I., L.E. Patrișor, *The Shifting Relationship between Urban and Spatial Planning and the Protection of the Environment: Romania as a Case Study*, „Present Environment and Sustainable Development” 2013, 7(1), s. 268–276.
- Pawlak R., *Ochrona struktury przestrzennej małych miast polskich na tle przemian społeczno-gospodarczych kraju*, Kraków: Politechnika Krakowska, 2000.
- Pawłowska K., *Idea swojskości miasta*, Kraków: Politechnika Krakowska, 2001.
- Petelenz M., *Kształtowanie pozytywnych cech przestrzennych w strefie obrzeżnej*, „Czasopismo Techniczne. Architektura” 2004, 101(2-A), s. 159–168.
- Petelenz M., *Poczucie tożsamości lokalnej*, „Aura” 1993, 11, s. 14.
- Petelenz M., *Wpływ panoramy na tożsamość i atrakcyjność miasta*, „Czasopismo Techniczne. Architektura” 2013, 110(2-A), s. 81–99.
- Pęski W., *Zarządzanie zrównoważonym rozwojem miast*, Warszawa: Arkady, 1999.
- Piskorski J., *Pomorze Zachodnie: ziemia, ludzie, historia (zamiast wstępu)*, [w:] J. Piskorski (red.), *Pomorze Zachodnie poprzez wieki*, Szczecin: Zamek Książąt Pomorskich, 1999, s. 5.
- Potoczek A., *Polityka regionalna i gospodarka przestrzenna*, Toruń: Agencja Tonik i Centrum Kształcenia i Doskonalenia Kujawscy, 2003.
- Puzdrakiewicz K., *Zielona infrastruktura jako wielozadaniowe narzędzie zrównoważonego rozwoju*, „Studia Miejskie” 2017, 27, s. 155–174.
- Raczyk A., *Metody Badania przedsiębiorczości oparte na rejestrze podmiotów gospodarki narodowej*, „Przedsiębiorczość i Edukacja” 2009, 5, s. 133–146.
- Regulski J., *Planowanie miast*, Warszawa: PWN, 1986.
- Regulski J., *Rozwój miast w Polsce*, Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Ekonomiczne, 1980.
- Rembarz G., *Rola przestrzeni publicznej w odnowie i kształtowaniu miejskiego środowiska mieszkaniowego*, [w:] P. Lorens, J. Martyniuk-Pęczek (red.), *Zarządzanie rozwojem przestrzennym miast*, Gdańsk: Urbanista, 2010.
- Rembarz G., *Stadtumbau Ost – program ratowania miast wschodnich landów*, „System zarządzania Przestrzenią Miasta” 2002, s. 67–79.
- Ruoppila S., *The changing urban landscape of Tallinn*, „The Finish Journal of Urban Studies” 1998, 35(3), s. 36–43.
- Rutyna H., *Miasto z widokiem na uzdrowisko*, „Przestrzeń i Forma” 2015, 23(1), s. 171–182.
- Rykwert J., *Pokusa miejsca. Przeszłość i przyszłość miast*, Kraków: Międzynarodowe Centrum Kultury, 2013.
- Rymar E., *Pyrzyce i okolice przez wieki*, Pyrzyce: Pyrzycka Biblioteka Publiczna, 2009.
- Safin K. (red.), *Foresight jako metoda kształtowania przyszłości. Identyfikacja potencjału i zasobów Dolnego Śląska w obszarze nauka i technologie na rzecz poprawy jakości życia*, http://qualityoflife.ue.wroc.pl/projekt/p/_/65/foresight_jako...krzysztof_safin_m.pdf (dostęp: 1.04.2019).
- Sagan I., *Miasto jako przedmiot badań geografii*, [w:] B. Jałowiecki (red.), *Miasto jako przedmiot badań naukowych w początkach XXI wieku*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar, 2008, s. 105–119.
- Schneider-Skalska G., *The form of urban structures- constancy or changeability, rigour or freedom?*, „Czasopismo Techniczne Architektura” 2014, z. 1-A, s. 191–208.
- Schulz C.N., *Genius Loci. Towards a phenomenology of architecture*, Rizzoli: New York, 1980.
- Senetra A., Szarek-Iwaniuk P., *Socio-economic development of small towns in the Polish Citaslow Network – A case study*, „Cities” 2020, 103.

- Servillo L., Atkinos R., Hamdouch A., *Small and medium-sized towns in Europe: conceptual, methodological and policy*, „Journal of Economic and Human Geography” 2017, 108(4), s. 365–379.
- Sevtsuk A., Mekonnen M., *Urban network analysis: a new toolbox for measuring city form in ArcGIS. Proceedings of the 2012 Symposium on Simulation for Architecture and Urban Design*, Society for Computer Simulation International 2012.
- Siemiński W., *Małe miasta – diagnozy i przewidywania*, [w:] B. Jałowiecki, E. Kaltenberg-Kwiatkowska (red.), *Procesy urbanizacji i przekształcania miast w Polsce*, Wrocław: Ossolineum, 1988.
- Sridharan N., *Globalisation, productive spaces and small town transformation: The case of Machlipatnam and Pedana in coastal Andra Pradesh*, [w:] E. Denis, M.H. Zerah (red.), *Subaltern urbanisation in India*, New Delhi: Springer, s. 527–551.
- Stangel M., *Elementy proekologicznego kształtowania formy urbanistycznej nowych dzielnic miejskich*, [w:] Z. Bać (red.), *Habitaty proekologiczne*, Oficyna Wydawnicza Politechniki Wrocławskiej: Wrocław, 2010.
- Stangel M., *Kształtowanie współczesnych obszarów miejskich w kontekście zrównoważonego rozwoju*, Gliwice: Wydawnictwo Politechniki Śląskiej, 2013.
- Stangel M., *Odnova miast w społeczeństwie informacyjnym. Technologie Informacyjne i komunikacyjne w procesach rewitalizacji*, Gliwice: Wydawnictwo Politechniki Śląskiej, 2009.
- Stangel M., *Zrównoważona struktura urbanistyczna a jakość życia i marka dzielnicy*, „Energia i Budynek” 2015, 2, s. 6–10.
- Sumień T., *Forma miasta. Kontekst i anatomia*, Warszawa: Instytut Geografii Przestrzennej i Komunalnej, 1992.
- Szewczyk W., *Sprawiedliwość dystrybuowana jako charakterystyka funkcji podziału dóbr*, [w:] W. Kaute, T. Słupik, A. Turoń (red.), *Sprawiedliwość w kulturze europejskiej*, Katowice: Uniwersytet Śląski w Katowicach, 2011, s. 37–46.
- Szymańska D., Matczak A., *Urban system and urban population dynamics in Poland*, „European Urban and Regional Studies” 2002, 9(1), 39–46.
- Śleszyński P., Komornicki T., Solon J., Więckowski M., *Planowanie przestrzenne w gminach*, Warszawa: Wydawnictwo Akademickie Sedno, 2012.
- Świć H., *Rozwój miejskiej sieci osadniczej w makroregionie środkowowschodnim*, „Czasopismo Geograficzne” 1994, t. LXV, s. 291–306.
- Tambernacka M., *Urbanizacja a obszar działań administracji publicznej*, [w:] J. Supernat (red.), *Między tradycją a przyszłością w nauce prawa administracyjnego. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Janowi Bociowi*, Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, 2009.
- Towards an Urban Renaissance*, London: Urban Task Force, 1999.
- Tuszyński M., *Śródmiejskie osiedla mieszkaniowe z drugiej połowy XX w. w strukturze historycznego centrum wybranych miast Pomorza Zachodniego*, Szczecin: ZUT, 2005.
- Twardzik M., *Wyzwania rozwojowe dla małych miast w Polsce – przegląd wybranych koncepcji*, „Studia Ekonomiczne” 2017, 327, s. 65–77.
- Vaishar A., Štastná M., Stonawská K., *Small towns – engines of rural development in the South-Moravian Region (Czechia): An analysis of the demographic development*, „Acta Universitatis Agriculturae Et Silviculturae Mendelianae Brunensis” 2015, 63(4), s. 1398–1405.

- Visvaldis V., Ainhoab G., Ralfsc P., *Selecting indicators for sustainable development of small towns: The case of Valmiera municipality*, „Procedia Computer Science” 2013, 26, s. 21–32.
- Waddell P., *Modeling urban development for land use, transportation, and environmental planning*, „Journal of the American Planning Association” 2002, 68(3), s. 297–314.
- Wallis A., *Informacja i gwar – o miejskim centrum*, Warszawa: PIW, 1979.
- Wallis A., *Miasto i przestrzeń*, Warszawa: PWN, 1977.
- Wang X., Shenghe L., Olivier S., Wang Ch., *Characteristic development model: A transformation for the sustainable development of small towns in China*, „Sustainability” 2019, 11(13), 3753.
- Weeber H., Weeber R., *Baukultur. Planning and building in Germany*, Berlin: Federal Ministry of Transport, Building and Urban Affairs, 2007.
- Weidner S., *Stadtenwicklung unter Schrumpfbungsbedingungen. Leitfaden zur Erfassung dieses veränderten Entwicklungsmodus von Stadt und zum Umgang damit in der Stadtentwicklungsplanung*, Institut für Baubetriebwesen, Leipzig: Bauwirtschaft und Stadtentwicklung, 2005.
- Wejman G., *Kamień Pomorski – miasto zabytków*, Wrocław: Wydawnictwo Zet, 2004.
- Wolff M., Haase A., Leibert T., *Contextualizing small towns – Trends of demographic spatial development in Germany 1961–2018*, „Null” 2021, s. 1–22.
- Węclawowicz G., *Geografia społeczna miast*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2007.
- Wiśniewska A.M., *Małe i średnie przedsiębiorstwa w rozwoju gospodarczym województwa mazowieckiego*, „Zeszyty Naukowe Uczelni Vistula” 2013, 32, s. 104–111.
- Zadęcka E., *Zrównoważony rozwój małych miast w świetle warunków i wymogów stowarzyszenia Cittaslow*, „Zeszyty Naukowe Politechniki Częstochowskiej” 2017, 25(2), s. 35–48.
- Zimnicka A., *Metody zapisu graficznego informacji w strategiach rozwoju w kontekście jakości zagospodarowania przestrzennego*, Szczecin: Wydawnictwo Uczelniane Zachodniopomorskiego Uniwersytetu Technologicznego, 2013.
- Zimnicka A., *Mierniki promocji gospodarczej gmin*, [w:] J. Rutkowski, D. Stawasz (red.), *Zarządzanie rozwojem lokalnym*, Fundacja Współczesne Zarządzanie: Białystok, 2005, s. 57–65.
- Zimnicka A., *Planowanie zintegrowane*, <http://strategie.zut.edu.pl> (dostęp: 1.04.2019).
- Zborowski A., Chaberk T., Grad N., Gałka J., Kretowicki P., *Struktury i trendy demograficzne oraz kapitał ludzki i aktywność społeczna*, [w:] *Badania funkcji, potencjału oraz trendów rozwojowych miast w województwie małopolskim*, Kraków: Uniwersytet Jagielloński w Krakowie, 2010.
- Ziobrowski Z., *Gospodarowanie przestrzeni w świetle spójności z Unią Europejską: uwarunkowania, kierunki zmian*, „Problemy Rozwoju Miast” 2007, 4(1-2), s. 5–26.
- Ziobrowski Z., *Mierniki jakości przestrzeni miejskiej*, Warszawa: IGPIK, 1996.
- Ziobrowski Z., *Urbanistyczne wymiary miast*, Kraków: Instytut Rozwoju Miasta, 2012.
- Ziobrowski Z., Arvay-Podhalańska E. (red.), *Zmiany jakości przestrzeni dużych miast w Polsce – mierniki i metody oceny*, Kraków: IGPIK oddział w Krakowie, 1996.
- Ziobrowski Z., Geissler A., *Bariery modernizacji i rozwoju miast – identyfikacja i pokonywanie*, Kraków: IGPIK, 1998.
- Zuziak K., *Piękno nie jedyne*, „Czasopismo Techniczne. Architektura” 2007, 104(6-A), s. 162–164.

- Zwoliński A., *W poszukiwaniu utraconych przestrzeni publicznych małych miast. Możliwość urbanistycznej transformacji obszaru centrum Nowogardu*, „Przestrzeń i Forma” 2011, 16, s. 487–504.
- Zwoliński A., *Zastosowanie wirtualnego modelu miasta w transformacji krajobrazu miejskiego w oparciu o analizę dynamiki użytkowania przestrzeni publicznych*, w: *Przyszłość miast średniej wielkości*, Gliwice: Politechnika Śląska, 2013, s. 333–338.
- Żuber P., *Terytorialny wymiar w polityce rozwoju – potrzeba zmian systemowych w świetle nowej generacji dokumentów planistycznych*, „Studia. Polska Akademia Nauk. Komitet Przestrzennego Zagospodarowania Kraju” 2011, 134, s. 7–24.

Dokumenty

- BIAŁA KSIĘGA: *Plan utworzenia jednolitego europejskiego obszaru transportu – dążenie do osiągnięcia konkurencyjnego i zasobooszczędnego systemu transportu*, KOM (2011) 144, Bruksela: Komisja Wspólnot Europejskich, 2011.
- Dyrektywa 2007/2WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 14 marca 2007 r. ustanawiająca infrastrukturę informacji przestrzennej we Wspólnocie Europejskiej (INSPIRE).
- Europa 2020: *Strategia na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu*, Bruksela: Komisja Europejska, 2010.
- Gminny program opieki nad zabytkami Gminy Nowe Warpno na lata 2008–2012, Szczecin: Biuro Dokumentacji Zabytków, 2008.
- Karta lipska na rzecz zrównoważonego rozwoju miast europejskich dokument przyjęty w Lipsku, w dniach 24–25 maja 2007, z okazji nieformalnego spotkania ministrów z państw Unii Europejskiej w sprawie rozwoju miast i ich spójności terytorialnej.
- Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030*, Warszawa: Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, 2011.
- Komunikat komisji do rady i parlamentu europejskiego, dotyczący strategii tematycznej w sprawie środowiska miejskiego*, Bruksela: Komisja Wspólnot Europejskich, 2006.
- Krajowa Polityka Miejska – projekt*, wersja I, Warszawa: Ministerstwo Infrastruktury i Rozwoju, 2014.
- Nowa Karta Ateńska 2003. Wizja miasta XXI wieku*, Lizbona: Europejska Rada Urbanistów, 2003.
- Strategia „Bezpieczeństwo energetyczne i środowiskowe”*, Warszawa: Ministerstwo Środowiska, Ministerstwo Gospodarki, 2014.
- Strategia Rozwoju Gminy Nowe Warpno na lata 2005–2007*, Nowe Warpno, 2005.
- Strategia Rozwoju Miasta i Gminy Maszewo na lata 2007–2013*, Maszewo, 2007.
- Strategia Rozwoju Województwa Zachodniopomorskiego do roku 2015*, Szczecin: Sejmik Województwa Zachodniopomorskiego, 2000.
- Strategia Rozwoju Województwa Zachodniopomorskiego*, Szczecin: Sejmik Województwa Zachodniopomorskiego, 2010.
- Strategia Rozwoju Województwa Zachodniopomorskiego do roku 2020*, Szczecin: Sejmik Województwa Zachodniopomorskiego, 2005.

- Uchwała Nr LIII/451/2010 Rady Miejskiej w Polczynie Zdroju z dnia 29 września 2010 r. w sprawie przyjęcia Lokalnego Programu Rewitalizacji Miasta Polczyn-Zdrój na lata 2010–2020.
- Uchwała Nr LXII/1069/2010 Rady Miejskiej w Barlinku z dnia 29 września 2010 r. w sprawie przyjęcia Lokalnego Programu Rewitalizacji miasta Barlinek na lata 2010–2020.
- Uchwała nr V/22/2011 Rady Miejskiej w Maszewie z dnia 1 marca 2011 r. w sprawie przyjęcia Planu Odnowy Miejscowości Maszewo na lata 2010–2017, Maszewo 2010.
- Uchwała nr XVIII/106/2008 Rady Miasta w Nowym Warpnie z dnia 3 czerwca 2008 r. w sprawie uchwalenia studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Nowe Warpno.
- Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (DzU nr 80 poz. 717).
- Ustawa z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie województwa (DzU 2017 poz. 1566, art. 11 pkt 5).
- Ustawa z dnia 6 grudnia 2006 r. o zasadach polityki rozwoju (DzU z 2017 poz. 1475 rozdz. 2).
- Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (DzU z 2019 r. poz. 506).
- Ustawa z dnia 4 marca 2010 r. o infrastrukturze informacji przestrzennej (DzU nr 76, poz. 1250 z 2016 r.).
- Uszczegółowienie Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Zachodniopomorskiego na lata 2007–2013, Szczecin, 2015.
- Uchwała nr XXI/289/05 Rady Miejskiej w Darłowie z dnia 12 stycznia 2005 r. w sprawie zmiany Planu Rozwoju Lokalnego Miasta Darłowo na lata 2004–2006 z przedłużonym okresem programowania do roku 2013, Darłowo 2005.
- Uchwała Nr LX/500/10 Rady Miejskiej w Czaplinku z dnia 28 września 2010 r. w sprawie zatwierdzenia „Lokalnego Programu Rewitalizacji Miasta Czaplinek na lata 2010–2015”.
- Uchwała nr VII/51/07 Rady miejskiej w Maszewie z dnia 21 czerwca 2007 r. w sprawie przyjęcia Lokalnego Planu Rewitalizacji Obszarów Miejskich Miasta Maszewo na lata 2007–2013, Maszewo 2007.
- Urban Sprawl in Europe. The ignored Challenge, EEA Report Nr 10, 2006, European Commission: European Environment Agency.
- Wytyczne w zakresie realizacji zasady równości szans i niedyskryminacji, w tym dostępności dla osób z niepełnosprawnościami oraz zasady równości szans kobiet i mężczyzn w ramach funduszy unijnych na lata 2014–2020*, Warszawa: Ministerstwo Infrastruktury i Rozwoju, 2015.
- ZIELONA KSIĘGA: W kierunku nowej kultury mobilności w mieście*, KOM (2007) 551, Bruksela: Komisja Wspólnot Europejskich, 2007.

Ważniejsze strony internetowe

<http://bip.chojna.pl/>
<http://bip.umtrzebiatow.rekord.pl/>
<http://eau.sagepub.com/>
<http://eregion.wzp.pl/node>
<http://isocarp.org/>
<http://polczynzdroj24.pl/>

<http://pyrzyce24.eu/>
<http://urbanclimate.stadachtig.nl/>
<http://urbnews.pl/>
<http://wrota.czaplinek.pl/>
<http://www.barlinek.pl/>
<http://www.barlinek24.pl/>
<http://www.bdl.stat.gov.pl>
<http://www.bmz.de/>
<http://www.chojna.pl/>
<http://www.citiesalliance.org/>
<http://www.czaplinek.bip.net.pl/>
<http://www.darlowo.com/>
<http://www.darlowo.info/>
<http://www.funduszeuropejskie.gov.pl/>
<http://www.ikamien.pl/>
<http://www.kamienpomorski.pl/>
<http://www.mapadotacji.gov.pl/>
<http://www.maszewo.net.pl/>
<http://www.maszewo.pl/>
<http://www.mir.gov.pl/>
<http://www.mojapolis.pl/>
<http://www.nowewarpno.pl/>
<http://www.polczyn-zdroj.pl/>
<http://www.pyrzyce.pl/>
<http://www.pyrzyce.um.gov.pl/>
<http://www.rpo.wzp.pl/>
<http://www.starteg.stat.gov.pl>
<http://www.stat.gov.pl>
<http://www.trzebiatow.pl/>
<http://www.tup.org.pl/>
<http://www.ucl.ac.uk/urbanlab>
<http://www.urbanistyka.info/>
<http://www.zrot.pl/>
<https://www.darlowo.pl/pl/>
<https://www.schwarzplan.eu/>

STRESZCZENIE

Przedmiotem pracy są wybrane małe miasta oraz poszukiwanie metody, która w uporządkowany sposób pozwoli dokonać oceny zmian rozwojowych zachodzących w ich przestrzeni. Bieżące monitorowanie zmian funkcjonalno-przestrzennych zachodzących w niewielkich ośrodkach osadniczych zdaje się kluczowym elementem trafnej diagnozy obecnych problemów oraz budowania aktualnych i celowych strategii rozwoju miasta.

Wybór badanych ośrodków miejskich został dokonany na podstawie następujących kryteriów: lokalizacja – Pomorze Zachodnie, grupa małych miast – ośrodki posiadające prawa miejskie, kryterium formalne – maksymalnie 20 tysięcy mieszkańców, zróżnicowana skuteczność w aplikowaniu o fundusze unijne, zróżnicowane warunki naturalne, zróżnicowane powiązania komunikacyjne z centralnymi ośrodkiem wojewódzkim – Szczecinem oraz zróżnicowana wartość dziedzictwa kulturowego. Nacisk na różnorodność poszczególnych ośrodków spowodowany jest potrzebą uwzględnienia czynników endogenicznych i egzogenicznych mających wpływ na zachodzące zmiany przestrzenne. Dzięki temu opracowana metoda ma szansę mieć charakter uniwersalny.

Celem podjętych badań była ocena zmian funkcjonalno-przestrzennych zachodzących w wybranych miastach Pomorza Zachodniego w zakresie zgodności ich realizacji z ideą rozwoju zrównoważonego oraz oceny ładu zintegrowanego tych miast. Przedstawione badania rozwoju małych miast umożliwiły ich szeroką, wieloaspektową obserwację. Zastosowanie autorskiego modelu monitorowania rozwoju miast (MMRM), dostosowanego do możliwości pozyskania danych na poziomie gminy, pozwoliło na dokonanie oceny stanu ładu zintegrowanego w badanych jednostkach osadniczych. Bogaty materiał badawczy i dokumentacyjny zebrany dla 10 wyselekcjonowanych do badań małych miast województwa zachodniopomorskiego pozwolił na sformułowanie wielu wniosków natury zarówno ogólnej, jak i szczegółowej, które można dodatkowo scharakteryzować jako poznawcze i praktyczne. Zebrany materiał badawczy pozwolił na spełnienie pośredniego celu pracy: stworzenia narzędzi badawczych pozwalających na bieżącą ocenę jakości efektów rozwoju, w szczególności wobec alokacji środków zewnętrznych.

Wyniki badań dotyczących tendencji rozwojowych badanych małych miast, zestawione z dogłębną analizą projektów współfinansowanych ze środków Unii

Europejskiej, potwierdzają postawioną tezę mówiącą, że finansowanie ze środków zewnętrznych projektów na terenie małych miast sprzyja realizacji idei zrównoważonego rozwoju pod warunkiem ukierunkowania nakładów na działania stymulujące rozwój.

Tendencje przemian funkcjonalno-przestrzennych wybranych miast Pomorza Zachodniego wskazują na pewne działania zgodne z ideą zrównoważonego rozwoju miast, jak i takie, które są sprzeczne z jej założeniami. Przeprowadzona analiza wskazuje, że główną przyczyną nieuzyskania satysfakcjonujących rezultatów projektu jest brak odpowiedniego monitoringu oraz odpowiedniego systemu ewaluacji realizowanych projektów, który dawałby możliwość modyfikacji założeń zgodnie ze zmieniającymi się potrzebami. Wnioski płynące z przeglądu działań i realizacji projektu potwierdzają drugą tezę badawczą dysertacji: bieżący monitoring czynników stymulujących i hamujących rozwój zrównoważony oraz dostosowanie systemu planowania do zmieniających się uwarunkowań zwiększa efektywność wykorzystania środków na cele inwestycyjne i społeczne.

W efekcie przeprowadzonych badań i analiz wskazano najważniejsze cechy, którymi charakteryzować się powinien system monitorowania rozwoju miast oraz działania stymulujące rozwój zrównoważony małych miast.

ISBN 978-83-7663-331-2